Pan
Tadeàś

PAN TADEÁŠ

ČILI

POSLEDNÍ ZÁJEZD NA LITVĚ

PŘELOŽILA

ELIŠKA KRÁSNOHORSKÁ

V PRAZE

TISKEM A NÁKLADEM DRA ED. GRÉGRA

1882

KSIĄŻNICA PODLASKA
im. Ludwika Górnickiego
Nr 606352
Inwentarz Główny
w Białymstoku

PŘEDZPĚV.

O čem tu na pařížské dlažbě sníti,
an z města slyším pustou vřavu zníti,
lži, kletby, reptání snah nesplněných
a pozdní žel i sváry vyvržených?

Zle zběhům, zle nám, že v čas moroviny
jsme nesli chabé hlavy do ciziny!
Kam stoupli jsme, tam před námi šeł strach,
a každý soused — nepřítel a vrah,
až v řetězech nás pozbavili ruchu
a káží rychle rozžehnať se duchu.

Když pro ty nešťastné svět nemá sluchu,
co chvíli když je zpráva ohromuje,
jež jako hlahol hrany z Polsky duje;
když by jim stráže rychlé smrti přály;
jak hrobař vrah když vábí doma v dáli;
když nedá naděje ni samo nebe:
ký div, že zhnusili si svět i sebe

a zbyvše rozumu v muk dlouhých taji
že na se plijí a se požírají!

O chtěl bych minout jako ptáček malý
pruh bouřných mraků, z nichž se liják valí,
a hledat sobě milostného stínu:
ach, věku dětství na domova klínu...

Slast jediná, kdo chvilkou podvečerní
dlí u krbu, kol něho druzi věrní,
když zamknuv dvéře evropské té vřavě
dnů lepších paměť osnuje si v hlavě,
v sen o svém kraji vnořen přemítavě...

Však svěží krev ta, která proudem vřela,
ty slzy, v kterých plyne Polska celá,
ta sláva, která ještě nedozněla:
ach, na to myslet neměli jsme síly!
Neb národ katanován v také muce,
že, k jeho trýzni když své zraky chýlí,
i sama odvaha jen lomí ruce. —

Ta pokolení, černým smutkem šerá, —
vzduch, v němž se plodí kletba tisícerá, —
tam — myšlenka se k letu neodváží,
jenž samu buřňákovu peruť zráží! —

Ó matko Polsko, v čerstvém sklána hrobě,
o vlastních mukách mluvit — nelze tobě!

Ach, která ústa lichotit smí sobě,
že dnes tím slovem čarovným by vzplála,
jímž mramorová zoufalost by tála,
jímž ze srdcí kryt kamenný se páčí
a zrak se volní, obtěžkaný k pláči? —

Až kdyby pomsta vydchla lví své ryky,
trub vřesk by dozněl, rozpadly se šiky,
až naši orli jako blesků střely
by ku Chrabrého dávným mezem sjeli
a těl se nasytili, krví zpili,
pak peruť k odpočinku podložili;
ó pak, až při posledním stenu vraha
svět uslyší zvěst volnosti a blaha,
až ratolestmi z doubí ověnčeni,
meč odložíce, sednou odzbrojení
kdys reci, slouchat zvěstům z minulosti:
pak teprv zpláčí nad svých otců losy,
a pláč pak neznectí tu tvář, již zrosí —

Dnes — pro nás, pro nezvané v světě hosti,
i v dávnu všem i v celé budoucnosti
jen jediná již krajinka jest drahá,
v níž pro Poláka ještě trocha blaha:
toť kraj let dětinných! Ten vždy si chrání
svou čistou zář, jak první milování,
on nepobouřen bludů vzpomínkami
a nepodryt ni tužeb zlými klamy,
ni neodkouzlen losu proměnami.

V ten toužím kraj, kde znal jsem pláč tak zřídka
a nikdy zubů skřípění! V kraj dítka,
jež do světa se hravě rozbíhalo
jak po louce, a v něm jen květy znalo,
ty jedovaté zavrhujíc čile
a sbírajíc ty dobré, ušlechtilé.

Ten skromný kraj, kde tak jsme byli šťastni,
jak svět jest boží, tak on náš byl vlastní!
Jak všecko, vše tam nám jen náleželo,
vše, co jen vůkol dětské oko zřelo:
ta lípa, která všem nám ze vsi dětem
stín slala korunou a vůni květem,
až i ten zdroj a kámen, keř i stromy!
Jak byl nám každý koutek povědomý
až po hranice — po sousední domy!

A jestli Moskal časem do vsi vjechal,
jen tolik sledu v paměti nám nechal,
že krásný, lesklý mundur měl, — neb hada
jen podle kůže znala dětská rada. —

A jenom krajané těch milých luhů
mi zachovali stálost věrných druhů,
jen oni zůstali mi přívrženci!
Kdo dlel tam? Matka, bratři, pokrevenci
a dobří sousedé! — Kdo s očí scházel,
jak vřelý smutek všech jej vyprovázel,
jak svatá paměť v srdci nejvnitřnějším!
Tam, kde jest sluha pánu oddanějším,

než jinde ženu k choti zříme lnouti;
kde vojín déle pro svůj meč se rmoutí,
než pro otce zde syn; psa víc tam želí
a hloub, než reka zde lid otupělý.

A přátelé v mé touze pomohli mi znovu,
neb házeli mi v paměť, v píseň slovo k slovu,
jak jeřábové v báji, kteří ku ostrovu,
kde zakletý byl zámek, z jara přiletěli
a zakletého chlapce stesk tam uslyšeli;
pták každý jedno péro hodil pacholeti,
to zrobilo si křídla a již domů letí! —

Ó kdybych někdy té se dožil těchy,
by zbloudil zpěv ten pod slaměné střechy,
kde přástevnice s kolovrátky svými
si odzpěvují nejmilejší rýmy:
o dívence, jíž byla hra tak milá,
že při houslích housátka roztratila;
o sirotě, jak zoře krásné v líčku,
jež zahánět šla drůbež při měsíčku;
kéž do rukou též vezmou veské děvy
tu knihu, prostou jako jejich zpěvy!

Tak za dnů mých, při táčkách veských právě
jsme četli mnohdy pod lipami v trávě
zpěv o Justýně, pověst o Věslavě;
a při dřevěném stolku buďto správce
neb hospodář tam býval na zastávce;
rád přislouchal a čísti nezbraňoval,

ba mladším těžší místa vysvětloval
a chválil nebo chyby opravoval.

A záviděla mládež pěvců slávě,
tam dosud znící v nivách po údolu,
jimž dražším nad vavříny Kapitolu
byl rukou žnečky svitý do vínku
chrp modrých květ a proutek barvínku.

KNIHA I.

Hospodářství.

Návrat mladého pána. — První setkání se v pokojíku, druhé při stole. — Sudího vážné naučení o zdvořilosti. — Podkomořího politické úvahy o modách. — Počátek sporu o Kusého a Sokola. Stesky vojského. — Poslední vožný tribunálu. — Pohled na tehdejší politický poměr Litvy a Evropy.

Litvo! má domovino! Tys jak zdraví drahá!
Vždyť pozná, jak tě cenit, zví, co v tobě blaha,
jen kdo tě ztratil! — Dnes tvou krásu v plném lesku
zřím, opěvám zde v dáli, po tobě pln stesku!

Ó panno svatá, ježto Čenstochovy bráníš,
jež ku věrnému lidu v Novohrad se skláníš
a v Ostré Bráně záříš v lesku milostivém!
Jak za dnů dětských zdraví vrátilas mi divem,
když, obětován tobě plačící svou matkou,
jsem již jen mroucím okem zhlédl tvář tvou sladkou
a ku svatyni tvojí, náhle kráčeť moha,
jsem rychlým krokem spěchal díkem slavit boha:
tak zázrak tvůj kéž v náruč otčině nás vrátí!
A zatím nes mou duši, již tam touha chvátí,

tam k pahorkům těm lesným, na ty louky svěží,
jež nad blankytným Němnem v širé pláni leží,
kde malována stříbrem vlají pole žitná
a pšenicí kde zrají ku žni zlatě třpytná,
sníh pohanky a jantar stoklasy kde svítí,
kde jetelina v ruměn panenský se nítí,
mez nivu celou pásá, stuhu vinouc po ní,
a místy její zeleň tichá hruše cloní.

Před léty v takých polích, nad ručeje tokem,
stál v háji na březovém chlumu nevysokém
dvůr šlechtický; byl z dřeva, ale podezděný;
již z dálky svítily se obílené stěny,
tím víc, že od zeleni tmavé odrážely,
neb topoly je větrům chladným zacláněly.
Dům k bydlení ne velký, čistý z každé strany.
Tam před stodolou ve tři stohy narovnaný
žně nadbytek lze viděť, — nevešel se domů;
tak úroda tu hojna. Četné kupy k tomu,
jichž plno v šíř i délku na ssečeném luhu
jak hvězd se kolem třpytí, a to množství pluhů,
kol orajících časně lány rozložité
úhorů černých, jistě k dvoru náležité
a zdobně oddělené na záhonů mnoho:
vše pořádek a hojnosť hlásá domu toho,
kde brána otevřená kolemjdoucím kyne,
že zve i vítá všecky v nitro pohostinné.

Sem na dvojspřežném voze mladý pán se ztočil,
an prostor přede dvorem objev k chodbě bočil.

Již seskočil a nechal koně nehlídány;
šli chrupajíce trávu do nádvorní brány.
Jest asi prázdno v domě: chodba uzamčena
jest na petlici, kteráž kůlcem prostrčena.
Kde dopátrať se sluhů, mladík nepřemítal,
sám otevřel i vběhl, by se s domem vítal.
Již neviděl ho dávno; v městě léta prožil,
by skončil školy, až se předc jen konce dožil.
Jak prohlížel si živě zdi ty starobylé,
jak rád je poznal zase, přátele ty milé!
Týž nábytek zřel starý, čalouny ty tmavé,
vše, čím se bavíval zde za mladosti hravé,
jen menší, méně krásné, než jak pamatoval.
Zas tytéž podobizny na zdích pozoroval;
Kościuško ve krakovské čamárce tu zírá
výš ku nebesku, meč svůj v obou rukou svírá,
tak přísahaje Polsce na oltáře stupni,
že prchnou před tím mečem mocnáři tři zpupní,
neb sám že sklesne naň. Tu Rejtan v polském kroji,
an po svobody ztrátě dumá v strasti svojí;
nůž v ruce, ostřím k ňadru, hrozí mihem jedním,
a život Catonův i Phaedon leží před ním.
Tam Jasiński, ten jinoch spanilý a chmurný,
s ním nerozlučný Korsak v boj se žene zpurný,
na Pragy hradbách šlapou na Moskalů těla
i sečí vrahy, kdež již Praga hoří celá.
V tom hlédl ku přístěnku na dřevěnou schránku;
tam hodiny jsou staré, hrací, na stojánku.
Jak děcko trhnul šňůrkou jako v dávném čase,
a starý Dombrovského mazur slyšel zase.

Dům proběhav, k té jistbě namířil teď kroky,
kde meškával jsa děckem před desíti roky.
I vešel; couvl, zraky ustrnulé točil
kol po stěnách; vždyť v ženské obydlí to vkročil!
Kdož dlí tu? Starý strýc jest neženat, a teta
předc v Petrohradě mešká po mnohá již léta;
toť pokoj hospodyně? Ne, vždyť na klavíru
jsou noty, knížky, všecko spolu v jednom víru
tak vábně rozházeno v nelad roztomilý,
a ručky, jež tak řádí, že by staré byly?
Ba na lenochu křesla leží bílé šaty,
jen vzíť je, právě jak by s kolíku jen sňaty.
A za okny co květin! Rezedek a fial
dech libovonný hosta zdiveného přijal.
Šel k oknu; nový zázrak! U potoka v sadě,
kde rostlo vždy jen kopřiv s bejlím pohromadě,
jest zahrádka; tam stezky pnou se ob záhonky,
tam roste máta vonná, hvězdníky a zvonky;
kol v číhos jména známky svázán plůtek drobný,
lem sedmikras jej vroubí zářivý a zdobný;
tu stojí plná konev, trávu kapky rosí,
jest patrno, že právě zaléval tam kdosi,
však zahradničky marně oko hledá maní,
ač zrovna jen as dvířka zavřela se za ní,
neb houpají se ještě. Hle, tu stopy nožky,
jež byla bez střevíčku, ba i bez punčošky;
v tom písku drobném, bílém, jako v padlém sněhu
jsou šlapátka tak lehká, že kdokoli v běhu
je kvapícími krůčky vytiskl tak jemně,
ten skoro letěl, sotva dotýkal se země.

Host zadíval se z okna, dlouho přemítaje
a libovůní květů zvolna oddýchaje;
tvář ukryl nakloněnou v květných sazeničkách
a zvědavými zraky těkal po stezičkách,
zas prodlel u šlapátek, kam to zašla, bádal,
a čí as byly nožky, zamyšleně hádal.
V tom náhle zvedl oči: dívku vidí mladou,
jež na plaňkovém plotě stojí nad zahradou;
šat bílý k ramenům jen štíhlý vzrůst jí kryje,
a jako labuť sněžná skví se její šíje.
Tak po ránu jen chodí litevské si děvy,
tak mužskému se oku nikdy neobjeví;
leč dívka, nechať sama, ručky přeložila,
by nad živůtkem nízkým roušku nastavila.
Vlas, nerozpuštěn v kadeř, na skráních a v týle
byl ještě stočen v drobné závitečky bílé
a zvláštně zdobil hlavu v slunce lesku zlatém,
jak paprsková záře na obrázku svatém.
Tvář nelze spatřiť. Dívka ven se odvracela
a po někom se v polích, v dálce rozhlížela,
teď zří jej; zasmála se, tleskla, i v tu chvíli
již s plotu slétla dolů jako ptáček bílý
a přes plůtek se mihla, přes květiny svěží,
přes prkno, které o zeď podepřeno leží,
a než se nadál, zářna, ticha oknem vlétla
i lehýnka, jak pablesk měsíčného světla;
hned prozpěvujíc bílé šaty z křesla zvedla
a k zrcadlu šla s nimi; mladíka v tom zhlédla
a šaty upustila leknutím i zbledla.
Tvář mládencovu oheň živou barvou protkal

jak červánek, jenž rannou jitřenku by potkal;
on skromně oči mhouře, marně jako němý
slov hledal na omluvu, poklonil se k zemi
a poodstoupil. Dívka křikla v tísni svojí
tak zmateně jak děcko, když se ve snu bojí;
host ohlédl se, — jí však nebylo tu více.
V něm hlasně srdce bilo, hořely mu líce,
i vyšel nevěda, zda příhodě se smát,
či hanbiti se má, aneb jí býti rád.

Však ve dvoře si zatím všimli s pozorností,
že přijel do stavení kdosi z nových hostí.
Jak v domě pořádném již koně ve stáj dáno
a hojně ovsa jim i sena nasypáno,
neb sudí nikdy nechtěl podle nové mody
spřež hostí odesýlat k židům do hospody.
Ač nešla čeleď vítat, nemni nevědomě,
že nedbale se slouží u sudího v domě;
však čeká čeleď, až pan vojský ustrojí se;
šelt večeři dát schystat. O něm vůbec ví se,
že pána zastupuje, když ho doma není,
i hosti baví a jim dává pohostění,
jsa příbuzný a přítel domácí. On vrátky
teď spatřiv hosta, kradmo tíhne dvorem zpátky,
vždyť nesmí představit se v plášti k pudrování.
Vzal nedělní svůj oblek tedy bez meškání,
měv od rána jej k ruce, neboť musil věděť,
že u večeře bude mezi hostmi seděť.

Pan vojský poznal hosta, z dáli rozpjal ruce
a s výkřikem jej objav, zulíbal jej prudce.

Pak začala se živě rozmluva ta matná,
kde obsah let chcem vložit ve dvě slova chvatná;
co divení, co ptaní, co tu povídání!
V to výkřik, povzdech — a zas nové přivítání.
Když do syta pan vojský vyptal se i zvěděl,
pak příhody též dnešní hostu vypověděl.

„Můj Tadeášku, dobře," — neboť slavné jmeno
to Kościuškovské hochu bylo uděleno
kdys na památku, že v čas vojny narodil se;
„můj Tadeášku, dobře, žes tak nahodil se,
když právě u nás v domě tolik panen mešká;
aj, strýčkovi ty projdeš bez ženitby ztěžka!
Však máš tu na vybranou z četné společnosti,
neb k soudům hraničným se sjíždí plno hostí,
kdež s panem hrabětem spor dávný ukončí se;
pan hrabě k nám pak zítra také dostaví se.
Již je zde podkomoří s dcerami a s paní.
Šlat mužská mládež střílet do lesa, a za ní
šli staří ku žni hledět, dobřeli se sklidí,
a se ženskými čekat na ty mladé lidi.
Pojď se mnou v pole, chcešli; potkají se s námi
pan podkomoří, strýc a naše ctěné dámy."

Pan vojský Tadeáše v pole vyprovází;
však jim dnes dopovídat mnoho ještě schází.
Již slunce na posledním nebes kraji stálo
a mírněji, však šíře nežli za dne plálo
tak živě uzardělé, jako zdravé tváře
svou práci končícího otce hospodáře,

KSIĄŻNICA PODLASKA
im. Łukasza Górnickiego
Nr ..... Inwentarz Główny
w Białymstoku

kdy jde již k odpočinku. Na vrcholky lesa
již paprsková koule v rudé záři klesá,
již soumrak mlhovitý plní stromů loubí,
les celý v jedno slévá, temno s temnem snoubí;
bor černá, jak by mocnou budovou byl hradní,
jak požár na střeše plá rudé slunce nad ní.
I zapadlo již v hloubku. Ještě houští snětí
jak oken mřížemi je vidíš zahořeti,
pak uhaslo. Hned srpy, obilí kol žnouce,
znít přestaly, a hrábě šelestící v louce
se zastavily, ztichly; tak to chce pan sudí;
s dnem končí práce v poli, jako s dnem se budí.
„Pán světa ví, jak dlouho třeba pracovati,
a slunce, jeho dělník, když se s nebe tratí,
jest čas, by také zeman z role své se vzdálil.“
Tak mluvíval pan sudí, a co sudí schválil,
to svato poctivému jeho ekonomu.
A proto s mandeli hned vozy jely domů,
nechť zpola naplněny; rádi byli voli,
že jen tak malou tíži vezou do stodoly.

Již od lesa se všichni spolu navracejí;
vše veselo, však slušno. Děti nejpředněji
jdou s dozorcem; pak sudí s paní podkomoří,
muž po boku jí kráčí, dcery kruh mu tvoří;
jdouť panny za staršími, mládenci pak stranou,
as o půl kroku mladík za každou však pannou,
jak mrav to káže. O něm nikdo nevykládal
a nikdo dam ni pánů takto nepořádal,
leč pořádku tam každý mimovolně dbával,

neb sudí dávné mravy v domě zachovával
a nikdy nedopustil ubrat šetrnosti
buď věku, duchu, rodu nebo důstojnosti.
Tím řádem povždy, pravil, dům i národ slyne,
a jeho pádem zase dům i národ hyne.
Tak domácím i sluhům řád ten stal se zvykem
a hostům u sudího vtěloval se stykem;
ať příbuzný neb cizí, kdo jen v domě pobyl,
zvyk, jímžto vše tu dýše, též si přiosobil.

Jen krátké synovci dal sudí pozdravení;
svou pravici mu vážně podal k políbení,
sám políbiv jej v čelo upřímně jej vítal,
a nechť s ním z úcty k hostům rozmluv nezaplítal,
rukávem kontuše si oči přejel zběžně,
a slza zradila, jak miloval ho něžně.

A s hospodářem všecko ze žatvy a z boru
i z luk a pastvin spěje k útulnému dvoru.
Brav bečící, jenž cestou mračno prachu vláčí,
se tlačí v stromořadí; dále zvolna kráčí
tyrolských jaloviček houfec, jasně zvoně,
z luk pokosených letí řehtající koně;
to všecko běží k studni, dřevěnou jež paží
kdy zaskřípá, vše hojně u koryta zvlaží.

Pan sudí, nechať umdlen, nechať v kruhu hostí,
předc dbá své hospodářské, vážné povinnosti;
sám zašel k studni. Večer hospodářli zmaří
tu chvíli, nezví, kterak dobytku se daří;

ten dozor odkázati nelze péči sluhů,
neb oko pánovo jde koni nejlíp k duhu.

S Protázim vožným v síni vojský, v rukou svíce,
se jaksi nepohodli, hlasně hovoříce,
neb když byl vojský vzdálen, kázal vožný skrytě
mu stoly s večeří ven z domu vynésť hbitě
a postaviť je na kvap v střední síni hrádku,
jenž pod lesem stál v troskách. Měl pak s vojským hádku.
Nač toto stěhování? Vojský dost se šklebil,
však sudího předc prosil, aby hněviv nebyl.
Ten žasl, — co však na plat? Pozdě bráti radu.
Již omluviv se hostům provázel je k hradu,
a vožný vykládal mu cestou bez ustání,
proč zařídil to jinak, přes sudího přání:
že ve dvoře síň žádná není velká dosti,
by shromáždila tolik a tak vzácných hostí;
však v zámku jedna síň žeť dobře zachována,
strop celý, — jedna stěna ovšem rozpukána
a bez tabulek okna, — či to v létě škodí?
Však blízkosť pivních sklepů že se sluhům hodí.
Tak vykládaje mhoural na sudího zchytra,
jak pravé „proč“ by skrýval ještě v hloubi nitra.

Dva tisíce as kroků šlo se k zámku z dvoru;
čněl stavbou velkolepou před pokrajem boru.
Jej Horeškův rod starý míval v rukou svojich,
leč když byl dědic padl v zemských nepokojích,
jich statky sekvesturou vládní vyhubeny,
zlou správou a pak soudem v niveč obráceny.

Část přešla na dalekou po přeslici přízeň
a zbytek uhasil jen věřitelů žízeň.
Jen zámku nikdo nechtěl, v šlechtickém že stavu
ne snadno bylo vésti náklad na opravu.
Však hrabě, blízký soused, vyšed z poručenství,
jsa bohat, s Horešky pak trochu v příbuzenství,
z cest když se domů vrátil, chtěl jej ze záliby;
že gotická to stavba, jistil nad pochyby,
ač sudí dokazovať z akt se neunavil,
že jej ne Got, leč z Vilna řádný mistr stavil.
Dost, že ho hrabě žádal; sudího však jala
táž právě choutka; nevím, kde se v sudím vzala.
Byl z toho proces v zemstvě, potom v hlavním soudě,
jenž v senát, znova v zemstvo, v gubernium bloudě
stál peněz dost a množstvím ukazů jen vzrůstal,
až k soudům hraničným se vrátiv, zde již zůstal.

Znalť vožný síň tu hradní, že v ní místa dosti
jak pro osoby soudní, tak i zvané hosti.
Jak refektář jest volna, zdobně vydlážděna,
strop klenut, na pilířích klenba podepřena.
Ač bez ozdob, jsou čisty prosté, staré stěny,
v nichž jelení a srnčí rohy upevněny
vždy s nápisem, kde, kdy, ba od kterého pána
lup lovecký ten dobyt; při tom vytesána
jsou lovců jména s erby rodinnými spolu;
štít Horeškův, Půlkozic, svítí s klenby dolů.

Již hosté řadou vešli, kolem postanuli;
pan podkomoří bral se nejvýš za tabuli,

tu čest mu věk i hodnost odmítnouti brání;
jde, damám, starcům a pak mladíkům se sklání.
Mnich almužník, pak sudí vedle něho prodlí.
Dřív bernardýn se hlasně po latinsku modlí,
pak mužským dána vodka, na to všichni sedli
a choloděc litevský mlčky chutě jedli.

Pan Tadeáš, ač mladík, k damám jemnost pána
směl sednout, jakož hostu jest mu přednost dána;
však mezi ním a strýčkem prázdné místo zbylo,
jež čekalo, by ještě kohos uhostilo.
Strýc na to místo a zas k dveřím zrakem těkal,
jak číhos příchodu by žádostivě čekal;
i Tadeáš zrak strýcův k dveřím doprovázel
a po tom prázdném místě skrytě očkem házel.

Věc divná! Neviděl on vůkol panny seděť,
na něž by králevic směl bez ostychu hleděť;
jsou půvabny a mlády, ze šlechty jsou řádné, —
a Tadeáš jen hledí tam, kde není žádné.
Jeť hádankou to místo — proto v něm ta vnada.
Onť roztržit, a již mu ani nepřipadá
podkomořanky baviť, svoje společnice,
jim talíř vyměnit neb nalít do sklenice,
i nehovoří dvorně; není při něm zdání,
že obdržel předc v hlavním městě vychování.
To prázdné místo jen jej vábí, oslňuje, —
ne prázdné! myšlenkami si je vyplňuje;
v tom místě na tisíce domněnek se míhá,
jak po dešti se žabek z pusté louky zdvihá,

a jedna postava mu kraluje v jich středu,
jak vodní lilije činí z vln a vládne hledu.

Teď nesou třetí jídlo. V tom pan podkomoří,
své dceři kapku vína naliv, zahovoří,
přišoupnuv též své mladší talíř s okurkami:
„Mou službu, panny dcery, omluvte již samy,
jsem stár a neobraten.“ Na to vyskočili
někteří mladí, aby pannám posloužili.
Pan sudí, mrštiv okem stranou k Tadeáši,
cos rovná na výložku kontuše, i vznáší
krk láhve, nalil, dí pak: „Nabyli jsme zvyku,
své syny dávat z mládí do městského cviku,
i neupírám, co se na dětech nám daří:
že z knih víc učenosti mají než my staří;
leč pohřešuji něco; chybí našim dětem,
že není škol, jež učí s lidmi žít a světem.
Dřív k panským dvorům šlechtic v mládí poslán býval,
já sám jsem deset roků u vojvody dlíval,
u vašnostina otce, pane podkomoří.“
(V tom kolena mu stisknuv sousedu se koří.)
„Jen on mě ku veřejným službám uzpůsobil,
měl o mne péči, až mě světu připodobil.
Můj dům ctí jeho paměť, jak ji v srdci nosím;
za jeho duši denně pána boha prosím.
Však méněli jsem získal předc u jeho dvora
a jsemli prostý zeman, který půdu orá,
kdež jiní, vojvodovy přízně důstojnější,
se vznesli na úřady v zemi nejvážnější;
tím aspoň, co jsem získal, honosím se skromně:

mně nikdo nevyčetl, že by kdy v mém domě
byl pohřešoval způsob; zkušenosť pak praví,
um slušnosti že není lehký ani hravý.
To není dvornosť pravá, s mrštností a mnoho
se skláněť, usmívavě vítať ledakoho;
to kupecká je dvornosť, — po modě je sice,
však není staropolská, ani pro šlechtice.
Všem zdvořilosť se patří, každému však jiná,
neb není bez dvornosti ani láska syna,
ni úcta muže k choti, vlídnosť pána k sluhům, —
jest v každé jistá míra. Všem se učiť druhům,
to trvá dlouho, bychom chyb se vystříhali
a každému co slušno uctivosti vzdali.
I staří učili se; hovor panstvu milý —
to živé události naší země byly,
a u zemanstva zprávy z okolí a z kraje.
Tím poznal bratr šlechtic, s druhy rozmlouvaje,
že všickni o něm vědí, dobře si ho váží,
i měl též mrav a zvyky dobře pod svou stráží.
Dnes člověka se neptej: kdo jest? čího rodu?
s kým obcuje? — Kam chce kdo, vchází bez úvodu;
když není špehoun nebo nuzák, nemá závad.
Jak Vespazián nechtěl peněz očichávat,
by poznal, z čí jsou ruky, z jakých krajů země,
tak u lidí se nedbá o jich mrav a plémě;
dost, majíli svou váhu a svůj ráz ti lidé:
teď svět si přátel váží jako peněz židé."

Teď přehlédl si sudí po pořádku hosti,
neb nechať soudně mluvil vždy a s výmluvností,

předc věděl, nestálou tu dnešní mládež naši
že nudívá řeč dlouhá, byť i sebe krasší.
Však naslouchali všickni z ticha nejhlubšího.
I vážně hlédl sudí na podkomořího,
jenž souhlasem mu hlučným řeči nepřerýval,
však na znamení chvály často hlavou kýval.
Když sudí zmlknul, on zas kývl místo slova.
I naplniv mu pohár a svůj kalich znova
dí sudí dále: „Dvornosť není věcí malou;
když naučí se člověk měrou dokonalou
ctíť druhých stáří, ctnosti, rod a zvláštní mravy,
sám sebe teprv pozná, na svůj soud se staví,
jak na vahách, kdy chceme vlastní tíži zvědět,
vždy na druhé též váze komus dáme seděť.
Pak hodno vašností míť zvláště na paměti
tu dvornosť, jíž svět mladý dlužen krásné pleti,
a zvlášť kde vzácný rod i hojnosť pohromadě
lesk dávají tím větší přirozené vnadě.
Toť cesta k něžné shodě; tak se libě zdaří
dvou domů sjednocení. Tak to brali staří.
A teď —" V tom obrátiv se, by svůj výrok ztížil,
pan sudí s Tadeášem přísný pohled zkřížil;
jest viděť, že k své řeči závěrku se blížil.

Však v tabatěrku břinknuv podkomoří vece:
„Můj sudí, dřív to bylo ještě hůře předce!
Já vidím — buď že moda i nás staré mění,
buď že jest mládež lepší, — míň teď pohoršení.
Ach pamatuji časy, v nichžto nad otčinou
se prvně shlukla divá honba za francinou!

Když cizí poběhlíci, břinkajíce kordy,
sem náhle vtrhli, jak by Nohajců to hordy,
zde stíhajíce každý předků odkaz svatý,
i víru, mrav i právo, ba i staré šaty.
Žel bylo hleděť na ty hejsky ledajaké,
jak mluvili skrz nosy nebo bez nich také,
vždy z brošurek a z gazet četli chlubné věty
věstící nové víry, práva, toalety.
I našla tenkrát zběř ta k myslím širou cestu,
neb když chce pánbůh národ podrobiti trestu,
nejdřív mu vezme rozum. Nesměli se floutkům
již opříť ani moudří, jak by rovni bloudkům.
Tu se jak před nákazou zlekal celý národ,
neb sám již v nitru vlastním cítil moru zárod.
Ač láli modním bláznům, předc jich sledovali,
vzor mluvy, práva, cti, jak šatu od nich brali.
To byla maškaráda v masopustní době,
vždyť bylo nedaleko k postu — ku porobě!

Kdys v okresu Ošmjanském — byl jsem tehdy děcko,
však o podčíšníkovi pamatuji všecko,
jak na vozíčku francském k otci zarejdoval, —
on první po francouzsku v Litvě vystupoval.
Jak za rarohem ptactvo, všecko za ním táhlo,
a zastavil-li někde, závistí vše prahlo.
Drnkačka o dvou kolech nebyla to zhola,
když se jí po francouzsku řeklo kariola.
Jak lokaj seděl v zadu z každé strany pejsek,
a na kozlíku Němec suchý jako rejsek;
měl nohy jako bidla, na střevících přasky,

punčochy po kolena, mašle za podvazky;
pak paruku, jež v zadu v pytel nabíhala.
Ta podívaná starým proč se smáti dala,
a chasa žehnala se, selkám bledly tváře:
to čert prý z Němec jezdí na benátské káře.
Jak podčíšník se strojil, — dlouhý byl by popis;
dost, že se nám zdál z rodu papoušků neb opic;
on v paruce si kráčel jako v zlatém rounu,
ba k témuž rád ji rovnal; my zas ke koltounu.
A cítil-li kdo tehdy, polský kroj náš ryzí
žeť krásnější než modní opičení cizí,
ten mlčel; neboť ihned zakřikli jej mladí,
že staví pokrok, cestu kultuře že hradí,
ba — tak byl rozum zvrácen — že svůj národ zradí!

Pan podčíšník nám hlásal, že nás zreformuje,
že pro konstituci nás vycivilizuje,
a Francouzi že v péči dobra úsilovní
prý vynalezli, že jsou lidé sobě rovni, —
ač dávno písmo svaté dí to spasitelně,
a každý kněz to říká na své kazatelně.
Ba zásada to stará; jde jen o splnění.
Leč tenkrát panovalo také zaslepení,
že nevěřili věcem nejdávnějším v světě,
když francouzsky jich nečtli v novomodní větě. —
Pan podčíšník byl markýz — s rovností to v shodě,
neb titul ten byl tenkrát po pařížské modě.
Když moda změnila se, v úvahu je vzata,
a markýz, ten se s léty změnil v demokrata;
však časové se mění, — za Napoleona

náš demokrat se opět zvrhl na barona,
a kdyby déle živ byl, snad by novým zvratem
pan baron dal se znova pokřtíť demokratem.
Neb častou změnou mody Paříž svět náš blaží,
a co si smyslí Francouz, po tom Polák baží."

„Dík bohu! Teď, když mládež do ciziny spěje,
cos jiného než mody postihnouť si přeje,
než ve kramářském čtení výklad práva hledať
a pro cvik výmluvnosti po kavárnách sedať.
Neb Napoleon, muž ten rozumný a čilý
teď nedá lidem času, aby trety ctili;
teď řinčí zbraň, až dmou se v nás ta srdce stará,
že zas jde o Polácích světem pověsť jará,
jde zvěsť i česť! tož Obci Pospolité svítá,
neb vždy strom svobody hned po vavřínu zkvítá!
Žel jenom, že nám léta v nečinnosti plynou,
a oni stále jenom z daleka nám kynou....
Tak dlouho čekať! Kéž jen zvěsti chodí spíše!
„Nuž, otče Robáku," dí k bernardýnu tiše,
„mám slech, že zaněmenský máte dopis nový;
zdaž nám o našem vojště vašnosť něco poví?" —
„Nic o tom," vece Robák lhostejně a suše;
ten hovor patrně ho mrzí z celé duše.
„Mne politika nudí. Z Varšavy mám psaní,
jest klášterní to zpráva, nezáleží na ní.
Nač bych se věcmi řádu při večeři trudil!
vždyť jsou tu světští, které marně bych tím nudil."

To dopověděv, stranou potutelně hleděl,
kde mezi hostmi Moskal, setník Rykov seděl;

ten starý voják, bytem z nedaleké vísky,
byl na večeři pozván jako soused blízký.
Pan setník chutě jedl, málo mluvil za to,
leč slyšev o Varšavě, odpověděl na to:
„Oj pane podkomoří! vždy vám leží v hlavě
ten Bonapart? a vždy jste dychtiv po Varšavě?
Hm, vlasť! já nejsem špehoun! polsky dobře umím,
ba vlasť! já cítím všecko, já vám porozumím.
Vy Poláci, já Ruský, nuž, teď nejsme v bitvě,
jest příměří, lze svorně jísť a píti v Litvě.
Na stráží často Francouz s Rusem hovor spřádá
a pijí vodku; v tom však: urá! — kanonáda.
S kým v boji, s tím jsme svoji; průpověď ne lichá!
Hlaď jako milou duši, bij jak do kožicha.
Já řku, že bude vojna. K Plutu majorovi
pobočník štábní ondy přijel s těmi slovy,
by na pochod se strojil. Na Turkali střelmo
či na Francouze? oj ty Bonaparte, šelmo!
Bez Suvarova, to snad přebije nám karty.
Náš pluk si povídá o kouzlech Bonaparty;
když jsme šli na Francouze, čaroval až milo
i Suvarov; tak kouzlo proti kouzlu bylo!
Kdys hledali, kam v bitvě Bonapart se poděl:
byl v lišku změněn! V chrta Suvarov se oděl;
hned v kocoura se znova Bonaparte zvrhá,
a Suvarov co koník šváb zas v pole vtrhá.
Teď pozor, jaký konec s oběma to beře —"

V té chvíli ustal, dav se opět do večeře,
a po straně se náhle rozletěly dvéře.

V nich osoba teď nová, půvabná i mladá
se náhle objevila; její lesk i vnada
všech jaly zrak; ji všichni dvorně přivítali,
krom Tadeáše zjevno, že ji všichni znali.
Vzrůst hrdý, svodný, šaty z jemně růžné látky
má těžké atlasové; rukávky jsou krátky
a límcem z krajek vrouben život vystřižený.
Teď zakýval jí v ruce vějíř pozlacený
jen k luzné hře, neb horko nebylo tu zcela,
a z vějíře se kmitá prška jisker skvělá.
Vlas přebohatý, z něhož tu i tam se hrouží
pruh jemně růžné stužky, v kadeře se krouží,
jež vábně plynou k šíji; briljant poloskrytý
v jich temných vlnách září měňavými svity,
jak hvězda zabloudivší v ohon vlasatice.
I šeptli mnozí, žeť ten oblek pěkný sice,
však na venkov a na den všední zas až tuze.
Jen nožky nelze spatřit; rychlát její chůze,
ba spíše smykala se, jako na tři krále
hoch skrytý v jesličkách své reky šoupá dále.
Když hostům všem se byla lehce poklonila,
pak hledala si místa, by se posadila;
však těžká věc to, neboť židlí není tady,
jen na lavicích hosté sedí čtyřmi řady.
Řad celý vzbouřit, nebo přes lavici skočit —?
Co zbývalo? Tu znala mžiknutím se vtočit
jak biljardová koule mezi stůl a hosti
a proklouzla tam těsně, ale s obratností.
V tom tkla se Tadeáška, jak se kolem kmitla,
neb o kolena něčí za garnýr se chytla

i trochu klouzla; proto ve svém překvapení
se opřela jak pírko jemu na rameni,
však hned se omluvivši, na své místo sedla
tam mezi ním a strýcem; nic však nepojedla,
jen vějířem si hrála, neb se ovívala,
zas límec ze brabantských krajek pořádala,
tu vábným ruky hnutím stužku rovnala si,
tu lehce přihladila zkadeřené vlasy.

Chvil drahně, rozmluvy co ztichly přerušené;
v tom z konce stolu nejprv šepty utlumené,
pak hovor již se ozval v polohlasných slovech,
i soudili se mužští o svých dnešních lovech.
Neb o kusého chrta rejent s asesorem
se krutě rozdvojili tvrdošíjným sporem.
Pan rejent na Kusého pýchu povždy choval,
on zajíce že chytil, dnes též dokazoval,
však asesor zas tvrdil v rozhorlení prudkém,
chrt jeho Sokol že se proslavil tím skutkem.
Kol v pravo v levo jiné za rozhodčí zvali;
ti Kusému svůj hlas, ti Sokolu jej dali,
buď právem znatelů, buď očitých zas svědků.
Pan sudí v druhém konci hledě na sousedku,
děl zticha: „Odpusťte, že čekat nelze bylo
již s večeří; čas kvapil, neb se připozdilo,
a hosté po procházce lačni přišli z pole;
již jsem vás nečekal dnes při společném stole.“

To praviv, s podkomořím na to při kalichu
běh politiky jal se uvažovat v tichu.

Když z obou stran tak celý stůl se rozhovořil,
pan Tadeáš jen v obraz sousedky se vnořil,
i vzpomněl, pohledem že prvním na to místo
byl uhodl, čí bylo; nyní měl to jisto.
Rděl se a nezvykle v něm srdce burácelo,
neb tajemství, jež hledal, již se odestřelo,
již po boku měl krásku, která jeho zraku
se byla mihla mžikem onde za soumraku...
Teď, ana ustrojena, zdála se mu sice
být vzrůstem větší; — šat však mění krasavice;
též vlasy oné viděl krátké, jasně plavé,
kdež této splývaly jak vraní křídlo tmavé, —
byť slunce paprsek jej musil oklamati,
jenž při západu všecko rumění a zlatí.
Tvář oné nebyl spatřil; příliš kvapně znikla,
však myšlenka tvář sličnou obraziť si zvykla;
měl za jisto, že líčko sněžné, očka skvělá
a černá, rtíky svěží jak dvě višně měla,
zde podobné pak shledal oči, ústa, líce.
Věk obou možno, že se různil sebe více,
neb zahradnička dívkou zdála se mu malou,
a sousedka již dámou v letech dosti zralou.
Však do křestního listu nehledí se kráse,
a mladíkovi žena každá mladou zdá se;
hoch za rovnu má sobě každou krasotenku,
a nevinný má každou milku za panenku.

Pan Tadeáš, ač byl již ve dvadcátém létě
a ve Vilně žil dávno, ve velkém to světě,
byl v péči kněze, jenž ho střehl neúnavně

a vychovával přísně, po starém a mravně.
Pan Tadeáš se vrátil domů s myslí zdravou
a s nevinným svým srdcem, s čilou, lehkou hlavou,
leč také s netajenou chutí k svévolnosti.
Již napřed umínil si užívati dosti
zde svobody, jíž dlouho v městě strádať musil.
Žeť mlád a svěží, cítil, že se líbí, zkusil,
a zdraví bujaré mu dali rodičové;
byl Soplica dle rodu; všichni Soplicové
však jsou, jak známo, křepcí, otrlí a silní,
ve vojančině přední, v knihách méně pilní.

Pan Tadeáš se od svých předků neodrodil,
byl jezdcem výtečným a rázně pěšky chodil,
jen ve škole to nešlo, nechať nebyl hloupý
a strýček na studie v ničem nebyl skoupý.
On raděj z pušky střílel nebo šavlí máchal,
vždyť věděl, že to jeho určením, co páchal,
neb k vojsku zval jej otec poslední svou vůlí;
lnulť celým srdcem k bubnu, ke škole ni půlí!
V tom ale strýček náhle první záměr změnil
i kázal mu, by přišel a by snad se ženil
i hospodářství převzal. Přiřknul obezřele
mu zprvu ves — a někdy pak své statky celé.

Všech těchto předností a ctností obraz známý
jal pozor oné krásky, rozvážné to dámy.
Změřila postavu tu vysokou a pevnou,
ta prsa široká a paží sílu zjevnou,
i hlédla ve tvář, na níž rdění povytrysklo,

kdykoli v jeho zraky oko její blýsklo;
neb z rozpaků svých jinoch již se vzpamatoval,
a jeho zrak se smělým ohněm rozněcoval;
tak čtyry zřítelnice vzňaty v téže době
jak na rorátech svíce plály proti sobě.

Tož nejdřív po francouzsku hovor započala;
on přišel z města, ze škol: po knihách se ptala,
i vyzvídajíc jeho zdání o autorech,
to zdání rozpřádala v nových rozhovorech.
A pak zas promluvila o malbách i hudbě,
zas o sochařství, ve všem hotova vždy k sudbě,
všech uměn znalosť jevíc rovnou výmluvností,
až oslepen byl mladík takou učeností!
Že u ní získá posměch, strachoval se s želem
a koktal jako žáček před svým učitelem.
Kéž učitelé všickni jsou tak málo přísni!
Neb kráska rozumějíc jeho plaché tísni
hned všednějších a lehčích předmětů se jala,
tož klopoty a nudy veské přetřásala,
a jak se nutno baviť, čas jak třeba dělit,
by příjemně tu bylo lze se obveseliť.
Pan Tadeáš co chvíli směleji tu soudil,
v půl hodině pak hovor důvěrně již proudil;
pří, žertů ostýchať se nebylo již třeba.
Teď položila před něj tři kuličky z chleba,
z tří osob by si vybral; nejbližší vzal sobě, —
a podkomořanky se zamračily obě,
však sousedka se smála, ale nevyznala,
koho že kulička ta šťastná znamenala.

Než jinak bavili se s druhé strany stolu,
neb tam se vzmohli ti, co byli při Sokolu,
a proti Kusému si nelítostně vedli.
Ba v hádce posledních již jídel nepojedli;
kol stály jen a pily rozdurděné strany,
a nejstrašněj se pýřil rejent rozhněvaný;
jak spustil, bez konce již v hádce pokračoval
a makavými gesty příběh vymaloval.
Bylť druhdy advokátem rejent pan Bolesta,
přezdívku kazatele dostal pro svá gesta.
Teď vypjav lokte nazad, obě ruce schoval,
pak z podpaží jak drápy prsty vystrkoval,
tak znázorniv dvě smečky, jak mu bylo zvykem;
řeč právě končil: „Vyčha; pustili jsme mžikem,
já s asesorem, mžikem, — jak bych prstem jedním
kohoutky dvojky spustil, — žádný nebyl předním.
Vyčha! psi šli, a zajíc v pole švih! jak struna,
psi za ním, —“ při tom ruce podél stolu suna
běh chrtů prsty svými vyobrazil oku.
„Psi za ním, a tak hnali od lesa jej v skoku.
Fuč! Sokol napřed; pes to hbitý, ale tropíť!
Předběhl Kusého as o tolik, as o píď, —
já věděl, že to zvrhne. Ušák hráč ten cupá,
jak přímo v před by prášil, — za ním chrtů kupa.
Hráč ušák! sotva psy že v jednom houfu cítil,
švih! překotil se v pravo; v pravo houf se řítil,
v tom ale on mrsk v levo; jak to zchytra zkusí,
mrsk v levo za ním chrti; na to pak můj Kusý
lap!“ Vzkřiknuv to pan rejent, prsty svými maně
se právě podél stolu rozjel k druhé straně,

„lap!“ vřískl Tadeáši zrovna vedle ucha.
Tu sousedka i mladík skoro beze ducha —
neb výbuch ten jim zahřměl v půli do rozpravy —
od sebe v uleknutí odtrhli hned hlavy,
jak na stromě dva vršky svázané by prudce
se rozervaly vichrem; pod stolem pak ruce,
kde dlely blízko sebe, uškubly se zpátky,
a dvojí líce polil jeden plápol vrátký.

V tom Tadeáš, by svoji nesnáz chytře schoval,
dí: „Rejente můj milý, kdož by pochyboval,
žeť Kusý krásné zvíře! Chytavýli k lovu —“
— „Zda chytá!“ křikl rejent, „zvíře mého chovu
to že by nechytalo?“ — Mladík bez prodlení
dí, že tak výtečnému chrtu rovno není,
a želí, že ho zřel jen cestou při návratu
a s jeho schopnostmi se neseznámil v chvatu.

V tom asesor se zachvěl, sklenku nedozdvihl
a baziliščím zrakem Tadeáše stihl.
Byl méně hybný, hlas měl méně pronikavý
než rejent, byl též slabší, menší o půl hlavy,
však strašný na redutě, na plesu i sněmu, —
že žíhadlo má v ústech, přezdívá se jemu.
Tak vtipné žerty umí metat s klidnou tváří,
že by se vytisknouti mohly v kalendáři,
však všecky zlé a řízné. Bohat byl a není,
an po otci svůj podíl i svých bratrů jmění
byl rozházel, chtě v modním světě figurovat;
pak do vládní šel služby v kraji imponovat.

Lov oblíbil si velmi; buďto že jej bavil,
buď lovecký že hlahol mysl jeho vpravil
vždy nazpět v zašlé doby, v mládí přeblažené,
kdy míval množství střelců, chrty vyhlášené.
Teď z celého mu psince dva jen chrti zbyli,
a z těch i jednoho mu o čest oloupili!
Tož pohladiv si kníry, klidně po pohledu
dí s úsměvem, — a byl to úsměv plný jedu:
„Chrt bez ohonu jest jak šlechtic bez úřadu;
psům pomáhá též ohon ve běhu; a vadu
psa Kusého za důvod výtečnosti máte?
Aj pane, snad se soudu tetinky své vzdáte!
Ač paní Telimena v hlavním městě žila
a v našem kraji ještě dlouho nepobyla,
jsou lovy líp jí známy nežli mladým honcům, —
tak s léty přijde rozum sám k nejlepším koncům.“

Pan Tadeáš, kdy naň tak náhlý hrom se smekl,
vstal zmaten, a nechť v první chvíli neodsekl,
vždy strašněj hleděl zrakem, jejžto v soka vpíchl,
když na štěstí v to dvakrát podkomoří kýchl.
„Ať slouží!“ volalo se, — on se kolem sklonil
a již i v zlaté víčko tabatěrky zvonil.
Kraj mělo briljantový; v prostřed na něm hlava,
to byla podobizna krále Stanislava.
Podkomořího otce král jí obdaroval,
a podkomoří po něm ctně ji opatroval.
Když zvonil v ni, dal znáti, že chce slovo vésti;
pak zmlkli, netroufal si nikdo hlasu vznésti.
On dí: „Velmožná šlechto, milí páni bratři!

Za forum lovecké se les a louka patří;
i nedopustím takých soudů v domu vnitřku,
tož ruším přelíčení, stanovím je k zítřku,
dnes dalších replik stranám nedovolím. Vožný,
soud k jitru odvolejte — v poli jest jen možný!
I hrabě s lovci svými zítra octne se tu,
též vás, můj pane sudí, zvu i paní tetu,
vy všecky račte s námi panny jak i paní,
neb slovem, zřídím zítra zvláštní velké štvaní,
též vojský neodepře, — půjde s námi arci!“
To praviv, tabatěrku vlídně podal starci.

Pan vojský seděl s lovci u druhého kraje,
jen poslouchal a mhoural, ani nemukaje,
ač na radu jej zvali mladší často dosti,
neb nikdo jako on se neznal v myslivosti.
On mlčel; v prstech šňupec vážil jako zlato,
tak dumal, než ho užil; rázně kýchl na to,
až se to rozlehalo; potřásaje hlavou
všem hostům s hořkostí pak pravil usmívavou:
„Jak mě to starce rmoutí, jaké divné časy!
Ó co by dávní lovci tomu řekli asi,
že v takém kruhu šlechty, v takém pánů sboru
se soudí o psí ohon v neslýchaném sporu!
Co řek' by starý Rejtan, kdyby náhle ožil?
Zpět šel by do Lachovic a zas v hrob se složil.
Co Něsolovský starý vojvoda by pravil,
nad nějž se nikdo v světě chrty neproslavil?
Má dvě stě střelců, — bylo‘ ve zvyku tak panském,
a lečí na sto vozů v zámku Voroňčanském.

Sám jako mnich v svém dvoře tolik let již vládne,
a nevylákaly ho na lov prosby žádné;
ni Bělopetrovič ho k tomu nenaklonil.
Ba na těch vašich honbách, což by on tam honil?
Česť krásná, by měl svět o takém pánu říci,
že po nynější modě jezdí za zajíci!
Neb v lovčí mluvě dob těch, které uplynuly,
vlk, medvěd, los a kanec panskou zvěří sluli,
však zvíře bez klů, rohů, drápů v lovu takém
v lup námezdných jen sluhů ponecháno brakem,
a žádný pán by nebyl pušky přijal k boku,
již zhanobil jen jednou náboj drobných broků.
Ba měli také chrty, neb když cestou z lovu
se mihl chudák zajíc koni pod podkovu,
pak za ním pro zábavu smečky pouštívali,
a malí panici jej na konících štvali
před zraky otcův, kteří ledva jenom zříti
ty hony ráčívali, — což se o ně příti!
Kéž jasně velmožný náš podkomoří proto
mě ráčí nechat, aby nesnížil mě o to,
bych na takou šel honbu! Odpusťte mi, pane,
však na také mě lovy nikdo nedostane!
Mé jmeno jest Hrečecha, a od krále Lecha
nižádný za zajíci nejezdil Hrečecha.“

Tak při mladíků smíchu řeč svou dokonává;
jest po večeři. Nejdřív podkomoří vstává, —
tu česť mu věk i hodnosť odmítnouti brání;
jde, dámám, starcům a pak mladíkům se sklání.
Mnich za ním šel, a sudí na prahu své rámě

dal paní podkomoří, Tadeáš své dámě,
tetince Telimeně; asesor Krajčance
a konečně pan rejent vojské Hrečešance.

Pak do stodoly spat šli Tadeáš a jiní.
Jak nevrlým byl mladík a jak hněvným nyní,
když dnešní události na oči si stavil:
jak překvapil ji, jak s ní u stolu se bavil,
a zvlášť mu slovo „teta“ znělo kolem uší
tak dotíravě, jako táhlý bzukot muší.
Rád na vožném by zvěděl bližší vysvětlení
té příbuznosti, — však ho nalézt možno není;
též vojský se mu ztratil, neboť po tabuli,
jak sluší sluhům, všickni za hostmi se hnuli,
by k odpočinutí jim jistby vykázali.
Dnes dámy jen a staří páni v domě spali,
však mladíky šel zavést ve strýčkově jmeně
náš Tadeášek humnem, aby spali v seně.

V půl hodině tak mrtvo v celém dvoře bylo,
jako když v klášteře se k Ave dozvonilo;
hlas ponocného jen to ticho vůkol budí.
Vše spalo, — sám jen oka nezamhouřil sudí.
Jsa vůdcem hospodářství pořádal si v hlavě,
co zítra k dílu i co hostům ku zábavě.
Dal nařízení správcům, šafářům a stajným
i písařům a vojtům, kuchařce a hajným.
Též denní účty zkoumal. Vožnému pak řekl,
až když byl se vším hotov, že by rád se svlékl.

Pas odvázal mu vožný. Pas to těžký, cenný,
sluckého díla, třapci skvostně ozdobený;
líc brokát zlatý, na něm purpurové kvítí,
rub černý hedváb s leskle stříbrotkanou sítí.
Pas taký na dvě strany nosit možno v skutku:
tou zlatou do parády a tou černou v smutku.
Jen vožný uměl pas ten odpínat i skládat;
dnes při tom zaměstnání jal se hovor spřádat:

„Že dal jsem stoly přenést do zámku, co z toho?
Co tím kdo ztratí? Pán však získá tím snad mnoho!
Vždyť předce o týž zámek pře se vede těžká;
my ale máme k němu právo ode dneška!
Neb přes protivné strany odpor vychytralý
chci dokázat, že zámek v držení jsme vzali.
Kdo k večeři si pozval hosti v místo které,
dal důkaz, v držení že buď je má či bere;
ba z protivné i strany svědky na to máme;
však podobné vím spády, z časů mých mi známé.“

Již sudí spal. Teď vožný vkradˈ se do předsíně
a vytáhˈ z kapsy knížku, rozložil ji v klíně
blíž světla. Tu jak Zlatý Oltářík vždy ctíval
a na cestách i doma při sobě ji míval.
To byla tribunálská vokanda, kde řadem
pře byly sestaveny, které před úřadem
kdys vožný vyvolával sám svým vlastním hlasem,
neb o kterých byl jinak dopátral se časem.
Jmen seznamem ta knížka zdá se prostým lidem,

však vožnému jest dějů velkolepých videm,
an čte i rozvažuje: Ogiński s Vizgirdem,
Dominikáni s Rymšou, Rymša s Vysogirdem,
Radzivil s Vereščakou, Gedrojič s Rdultovskim,
Obuchovič s Kahalem, Juraha s Piotrovskim,
Malevski s Mickievičem; na poslední straně
pak hrabě se Soplicou. Z pouhých jmen těch maně
si kouzlí paměť na pří průběh, na výsledky,
má na očích síň soudní, strany a jich svědky,
ba v modrém kontuši a v bílé sukni málem
zří sebe před velikým státi tribunálem,
jak opřen rukou o stůl, druhou šavle tkne se
a přivolav dvě strany volá: „Utište se!“
Tak bloudě v snu a konče otčenášek zbožný
poslední v Litvě usnul tribunální vožný.

Tak veselili se a přeli v ona leta
v litevské tiché vsi, když nad ostatkem světa
se krev a slzy lily; onen muž kdy smělý,
bůh války v mračně pluků blýskajících děly,
si k vozu spřáhl orly stříbrné a zlaté,
z libyckých pouští letěl v Alpy ledovaté,
až v pyramidy chrle blesků bouřný příboj,
v Marengo, v Ulm a Slavkov. Vítězství a výboj
šly před ním a šly za ním. Sláva takých činů,
jmen tisíc v lůně nesouc, létla nad krajinu
od Nilu hučíc v půlnoc, až i k břehu Němna,
kdež odrazila ji jak skalní hradba temná
řadami svými Moskva, Litvu před ní bráníc
a mocnou Rus jak moru jejích zvěstů chráníc.

Předc někdy jako kámen s nebe spadající
zvěst v Litvě spadla. Někdy stařec žebrající,
jsa bez nohy neb ruky, almužny když dostal,
zrak ostražitě točil kolkolem, a postál;
a neviděl-li v statku ruských bojovníků,
ni límců červených, ni čapek, přidal k díku
i zvěst. Byl z legie a po ztrátě svých údů
spěl staré kosti složit na domácí půdu,
jíž nemohl už brániť. Když jej takto znali,
což rodina i čeleď pak jej zobjímali,
plačíce usedavě! Za stolem když seděl,
nad báje zázračnějších věcí napověděl:
jak jenerál Dombrovski vlaskou zemí táhne
a do Polsky jak vtrhnouť celou duší prahne
i rodáky jak sbírá, aby vtrhli spolu;
jak Kňaževič svým věrným velí s Kapitolu,
potomkům cézarů jak vyrval v tváři světa
sto korouhví, jež hrdě Frankům v oči metá.
Jak Jablonovski vnikl, až kde pepř se daří,
v tu zemi vonných květů, z nichž se cukr škvaří,
jak v luzích věčně jarních s vojem od Dunaje,
an mouřeníny tepe, vzdychá v rodné kraje.
Řeč starcova pak po vsi šeptala se dále;
hoch slyšel ji a z domu zmizel nenadále,
šel bažinou i lesem, odkrádal se v temnu,
a když jej stíhal Moskal, skočil skrýt se v Němnu,
plul pod vodou ku kraje Varšavského luhům,
kdež slyšel milé hlasy: „Vítán budiž druhům!“
Však na pahrbek skočiv, nežli v dálku znikl,
tam na břeh druhý Rusům: „Na shledanou!“ křikl.

Tak odešel Górecki, Pac i Obuchovič,
Piotrovski, Obolevski, Różicki, Janovič,
Brocholski, Měřejevští i Bernátovičí,
Kupšt, Gedymin a jiní, kteří za rodiči
jen z dálky slavše „s bohem“, vlasti zanechali, —
i statků, které v poklad carův propadaly.

Mnich cizí žebravý též ob čas objevil se,
jenž s pány ve dvorech když blíže seznámil se,
pak vypáral list novin v škapulíři všitý,
kde celého stál vojska počet jmenovitý,
a jmeno vůdce každé legie kde psáno,
o jeho vítězstvích neb skonu zvěstováno;
a rodina tak prvně po mnohých snad letech
zvěst slávy nebo smrti našla o svých dětech.
Dům nosil smutek, ale říci nesmělo se
předc po kom; v okolí jen na to hádalo se.
Tak tajný zármutek neb radost mezi pány
jsou u zemanstva tiše za návěstí brány.

A takým almužníkem i kněz Robák býval.
On s panem sudím často tajně hovořival,
a po rozmluvách těch vždy pověst jakás tichá
se po sousedstvu nesla. Vzrůst i pohled mnicha,
ty živě svědčí, on že nechodil vždy v kápi,
že v celi nesestárnul ni se neutrápí.
Ba nad pravým měl uchem, něco výše skráně,
as na dlaň širou jizvu, po sečné to ráně,
a na bradě sled svěží oštěpu neb střely;
ty rány sotva při mši k němu zaletěly.

Však nejen příkrý pohled a ty jizvy jeho,
též hlas a pohyb měli cosi vojenského.

Ba při mši, an též blízké navštěvoval chrámy,
když ruce zvednuv k nebi k lidu děl: „Pán s vámi“,
vždy sebou od oltáře mrštíval tak prudce,
jak „v pravo toč“ by musil po rozkazu vůdce,
a slovo boží lidu hlásal v takém toně,
jak důstojník by asi mluvil ku švadroně.
To chlapci ministranti dobře vyčíhali.
Byl† Robák politických věcí lépe znalý
než živobytí svatých. Jezdě po almužně
se často v krajském městě stavil dobrodružně,
měl plno práce, listy od poslů tu sbíral
a před cizím jich zrakem nikdy neotvíral;
zas vyslal posly, ale kam, to v tajnost hroužil;
ba často k dvorům panským za noci se ploužil,
i se zemanstvem vůkol šeptal bez ustání,
kol všecky vísky prošel, nikde neměl stání,
a v krčmě s venkovany hovořil až milo, —
vždy o tom, co se v cizích krajích přihodilo.
Teď sudího, jenž spal již asi přes hodinu,
šel probudit; tož jistě šlo zas o novinu!

KNIHA II.

Zámek.

Honba s chrty. — Host v zámku. — Poslední dvořan vypravuje příběhy posledního Horeškovce. — Malý pohled do sadu. — Dívčina v okurkách. — Snídaně. — Petrohradská anekdota paní Telimeny. — Nový výbuch sporu o Kusého a Sokola. — Robákovo smírčí dílo. — Řeč vojského. — Sázka. — Na houby.

Kdož rád si nevzpomene na ta léta mladá,
kdy hvízdaje šel s puškou přes pole a lada!
Tu neúnavným skokům ploty, valy mizí,
tu překračuje meze nedbáš, jsouli cizí!
Neb na Litvě pan lovec, jako koráb v moře,
se pouští, kam mu libo, volně po prostoře.
Teď jako prorok hledí v nebesa, kde v mraku
jest množství známek zjevných střeleckému zraku,
zas jako čaroděj se radí s tichou zemí,
jež proň má šeptů dost, ač měšťanům jsou němy.

Tam z louky vřískl chřástal, — zrak tam neproniká,
kde projíždí se travou, jako Němnem štika;
tu nad hlavou se ozval veský zvonek ranný
i skřivánek až v hloubce nebes uschovaný;

tam orel křídlem šumným zavál nenadále
a zděsil vrabce, jako vlasatice krále;
tu jestřáb zdál se viset pod blankytným sídlem,
jak motýl na špendlíku třepetaje křídlem,
až uzřev lup svůj v poli, letmo po zajíci
či ptáku skmitl, jako hvězda spadající.
Kéž dá nám ještě pán bůh navrátit se z pouti
i na otcovské roli tak se proběhnouti,
a sloužit v jízdě, která táhne na ušáky
či v pěchotě, jež válkou ohrožuje ptáky,
a mimo srp a kosu neznat jiné zbroje
ni novin nad domácí denní účty svoje!

* * *

Již v Soplicově slunce zlatí střechy šeré
a již se do stodoly skulinami dere;
a po čerstvém tu seně, v jehož kyprém lůně
se rozložila mládež, snící v moři vůně,
se proplétaly jasné, mihotavé pruhy
skrz černou střechu, jako ve vrkoči stuhy;
a slunce ústa spáčů škádlí hravým jasem,
jak děvče polehounku hocha budí klasem.
Již počal štěbetati vrabců národ skočný,
již třikrát hýkl houser, po něm kdákly kvočny,
jak ozvěna i kachny s krůtami pak sborem,
a skot, jejž vyháněli, ozýval se dvorem.

Už mladí vstali. S těží Tadeáš je slyšel,
neb zaspal v seně. Byltě od večeře přišel

tak nespokojen, že byl ještě v kůropění
ni oka nezamhouřil v trapném přemýšlení;
tak svíjel se, že k ránu, v tuhý klesnuv spánek,
jak v moři tonul v seně. V tom jej zchladil vánek
z vrat náhle otevřených; vrzlať ostrým hlasem,
a Robák jimi vešel s uzlovitým pasem,
volal: „Surge puer“, a svůj provaz zdvihal,
jímž nad plecemi zhurta jako v hrozbě švihal.

Již na nádvoří hlasno, lovci pokřikují,
tam vyvádějí koně, k bryčkám zapřahují,
až dvůr tak velikému shluku sotva stačí.
Již ozvaly se trouby; hejno chrtů kvačí
ze psinců zodmykaných, skučí v celém dvoře,
a sotva zhlédli smečky, honce, lovců oře,
jak sběsilí hned skáčí, vyjí pronikavě
a šíje do obojků kladou nedočkavě.
To všecko věstí lovcům dobrých známek shodu.
Již vydal podkomoří rozkaz ku pochodu;
druh druhu v patách, lovci z dvora volně jeli,
však za vraty se v dlouhou řadu rozletěli.
V jich středu kluší spolu rejent s asesorem,
a nechať na se časem hledí s tajným vzdorem,
předc dvorně sobě vedou, jak česť mužům káže,
když smrtelný je rozbroj k rozhodnutí váže;
jich záští pod hovorem vybraným se dusí.
Jeť Sokol s asesorem, při rejentu Kusý.
Dál na povozech dámy, jimiž řad se končí,
a koňmo bavili je mladí páni hončí.

Kněz Robák po nádvoří volným chodil krokem,
modlitbu ranní končil; v tom však mrštil okem
po panu Tadeáši; mrknuv zašklebil se
a pokynul mu prstem; mladík přiblížil se;
mnich prstem na nose mu dával známku hrozby,
však přes Tadeášovy otázky a prosby,
co posunek ten značí, jemu nepověděl
leč pošoupnuv si kápi již naň nepohleděl
a jal se pokračovať v ranní pobožnosti;
tak zanechav ho mladík jechal mezi hosti.

V tu chvíli právě lovci smečky zadrželi
a beze hnutí všickni na svých místech dleli;
druh druhu, aby mlčel, kynul na znamení
a všickni obraceli oči po kameni,
na němžto stál pan sudí. Zvěř byl zpozoroval
a rozkazy své hnutím rukou oznamoval;
hned chápou; stojí všickni. V prostřed rolí šerou
se rejent s asesorem volným klusem berou,
však Tadeáš jel rychle, předhonil je tedy
a stanuv u sudího, sledoval je hledy.
Již dávno nebyl v poli; zde pak na kamení
ušáka v šedé pláni skoro viděť není,
až ukázal mu sudí, jak tam chudák plachý
se skrčil pod kamením, sluchy napjav strachy,
jak rudým okem zděšen v pohled lovců svítil
a jakby učarován již svůj osud cítil,
s nich nemoh' očí spustiť žasem neskonalým
a jako kus té skály seděl mezi skalím.

A z role kouř se valí blíže každou chvílí;
tu v smečce pádí Kusý, za ním Sokol pílí;
v tom rejent s asesorem křikli jedním dechem:
„Vyčha!“ i ve kotoučích prachu znikli spěchem.

Když za ušákem honba zavířila šumem,
v tom zjevil se pan hrabě pod zámeckým chlumem.
Zvěst na okolí celém o něm šeptala se,
že nezjevil se nikde nikdy v pravém čase.
I dnes též ráno zaspal; sluhy vypeskoval
a pány lovce v pole cvalem následoval.
Své dlouhé bílé šosy pustil větrem ranním,
mělť svrchník po anglicku; jízdná čeleď za ním
v kloboučkách jako hříbky, černě naleštěných,
v kazajkách, spodkách bílých, botách nakrčených;
a ti, jež hrabě šatil dle té mody nové,
ti v jeho paláci se zvali „džokejové.“
Již družina ta tryskem hnala po úhoře;
v tom hrabě, spatřiv zámek, náhle zdržel oře;
zřelť prvně hrádek z jitra; zraku věřil stěží,
že tytéž zdi to byly, — tak se zdály svěží,
tak lepé v lesku ranním přes pohromu stálou,
až hrabě žasl nad tou krásou nenadálou.
Věž jak by dvakrát výše z ranní mlhy čněla,
a v slunci zlatem střecha žestová se skvěla,
níž lesklé oken střepy za mřížemi plály
a lomem paprsků v nich různé duhy hrály;
kol pater nižších rouška soumraku se lila,
jež pukliny a trosky zdiva zraku skryla,
a dálný pokřik lovců větrem přinešený,

ten odrážel se dvakrát o zámecké stěny,
až zdálo se, že ztamtud zní to mlhy skrytem,
že obnoven jest zámek a zas panstva bytem.

Pan hrabě neobvyklé zjevy kochal vždycky
a zval to romantikou; děl, že romanticky
má naladěnou hlavu; byltě podivínem.
Když ušáka neb lišku honil hvozdů stínem,
rád postál, zraky jeho k nebesům se zvedly,
jak zřídli kocour vrabce na vysoké jedli;
zas bez pušky a chrta pustým hájem bloudil
jak zběhlý rekrut; neb zas k potoku se loudil
a bez hnutí stál nad ním, hlavu pochyluje,
jak volavka, když ryby zrakem pohlcuje.
Jej pověst podivínství všady doprovází,
ba říkalo se, že mu v hlavě něco schází;
však ctili jej: byl boháč, pán byl z prapradědů,
byl dobrý na sedláka, vlídný ku sousedu,
ba lidský k židu. — Nyní cestu pustiv mimo,
kůň jeho ku zámeckým prahům klusal přímo,
a hrabě vzdychal, hledě na zdi, na arkýře,
i vyndav tužku, jal se kresliť na papíře.
V tom ohlédnuv se, uzřel kohos blízko stranou,
jenž právě liboval si též tu podívanou;
stál s hlavou na zad, s pěstmi v kapsách zatatými,
jak ve zdi kameny by sčítal zraky svými.
Hned znal jej hrabě, ale víckrát dech mu vyšel,
než Gervázi hlas jeho volající slyšel.
To šlechtic byl, jenž sloužil dávným pánům hradu;
zbyl poslední tu z jejich dvořanínstva řadu;

kmet vysoký a šedý, s tváří čerstvou, zdravou,
ač vráskami již zrytou, posupnou a tmavou.
Byl čas, kdy mezi šlechtou veselostí slynul,
však od těch dob, co v bitce dědic zámku zhynul,
jest Gervázi již změněn; mnoho let ho není
již vídat na veselce nebo posvícení,
též jeho vtipných žertů slýchat není více,
ba i ten jeho úsměv zmizel jemu z líce.
Svých dávných pánů livrej nosil bez ustání:
kazajku žlutou s šosy, jejíž lemování —
teď zašlé — zlatem snad kdys dříve bilo v zraky;
kol hedvábím měl na ní všité pánův znaky,
štít Půlkozice; proto vůkol velcí malí
též vůbec Půlkozicem starci přezdívali.
Též od říkadla, které věčně opakoval,
jej často „milostpánku“ leckdo pojmenoval;
slul také Štěrbcem, že svou pleš měl samé štěrby,
on však se zval Rembajlo, — rodu jeho erby
jsou neznámy. On titul klíčníka si dával
a úřad ten jak druhdy v zámku zachovával;
vždy nosil svazek klíčů na stuze, již k pasu
měl přivázánu, s lesklým třapcem za okrasu.
Co otvírat však neměl; vchody zámku stojí
dnes beze vrátní; předc však našel dveře dvojí,
sám si je zavěsil a na svůj peníz spravil
a denně odmykáním dveří těch se bavil.
I byt měl v pusté jistbě vhodný svojí tužbě,
ač mohl u hraběte žíti na výslužbě;
on všude postonal a potesknil si bolně,
jen na zámeckém vzduchu, tam jen dýchal volně.

Jak hraběte jen spatřil, smekl s uctivostí,
svých pánův příbuzného ctil v něm v oddanosti;
i sklonil pleš svou velkou svítící už z dálky,
ne jedním kordem tatou z bůh ví které války;
i hladil ji, šel blíže, líce zadumané
až k zemi skloniv pravil: „Milostpánku, pane,
již odpusťte to slovo, jasný pane hrabě,
toť jenom zvyk, — ne že bych úcty dbal snad slabě.
Však Horeškům to jinak ani nepřipadlo,
i poslední, pan stolník, měl to pořekadlo.
Nuž pravdali, že prý vám líto, milostpánku,
již peněz na ten proces, že se vzdáte zámku?
Já nevěřil, než všady doslýchám se toho!“
Tu zahleděl se k zámku, stál a vzdychal mnoho.

„Což divu!“ řekl hrabě; „mnoho při tom soudu
jest útrat, — a co nudy! Na šlechtice loudu
jsem nevyzrál; on věděl, že to k omrzení;
já nevydržím déle, skončím bez prodlení!
Dnes přijmu vyrovnání, jaké soud mi podá.“
— „Jak?“ rozkřikl se stařec, „vyrovnání, shoda?
Smír se Soplicou, pane?“ Při tom ústa zkřivil,
jak by se vlastních řečí nemožnosti divil.
„Jak! smír a Soplicové! Milostpánku, pane,
toť žertík! Soplicům se zámku nedostane!
Toť Horeškovské sídlo! Račte s koně dolů,
a podívat se račte, — půjdeme tam spolu;
vždyť neví pán, co činí! Dovoltež — jen s koně!“
A střemeny již držel, hluboko se kloně.

Šli do zámku. Gervázi u vjezdu se stavil.
„Zde páni, obklopeni dvorem," vážně pravil, —
„v čas odpolední v křeslech sedávali s hostmi;
pán rovnal spory selské, nebo událostmi
a paměťmi své hosti bavil kratochvílně,
či sám jich povídkám a žertům slouchal sdílně;
a mládež šermovala na zámeckém dvoře,
neb objížděla pánům tatarské jich oře."

Šli průjezdem. Tu pravil: „V ohromné té kobě
se nenapočte tolik dlaždic v dnešní době,
co tady beček vína prasklo v dobrých časech,
kdy šlechta soudky táhla z pivnic na svých pasech,
když se tu sešla na sněm nebo krajské sjezdy
neb k svátkům domu, nad nímž stály šťastné hvězdy.
A po čas hodů hudba na kůru vždy stála,
krom varhan na rozličné instrumenty hrála;
když na zdraví se pilo, s kůru trouby hřměly
jak v soudný den. Ba tenkrát řádně připíjeli:
vždy první vivat slavil Jeho Milosť krále,
pak primasa, pak Jasnou královou; pak dále
zněl šlechtě, potom Obci Pospolité celé;
až po sklenici páté připilo se vřele
kol kolem: „Kochejme se!" Vivat bez ustání,
jenž zazněv ještě za dne zněl až do svítání;
a četné přípřeže již pohotově byly,
by do hospod a domů hosty dopravily."

Již prošli více komnat. Stařec bez hlesnutí
tam na stěnu zrak upjal, onde na klenutí;

zde smutná, tu zas milá paměť vzešla jemu,
a zas, jak by chtěl říci: „už je konec všemu!"
si tesknĕ hlavou kývl nebo máchl rukou,
ba zjevně bylo mu to vzpomínání mukou
i chtěl je zahnať. — V patro vyšší zašli nyní
i stáli v širé, někdy zrcadlové síni;
teď zloupeno tu všecko, takž i na pavláně,
jenž při té síni trčel zrovna proti bráně.
Tam zamyšleně vstoupiv stařec hlavu sklopil,
tvář rukama si zakryl, a když pak se vzchopil,
jen beznadějné hoře v líci se mu tmělo.
Pan hrabě nechápaje, co to značiť mělo,
předc pohledem naň cítil jakés rozechvění
a stiskl starci ruku. Chvíli zamlčení
kmet přerval hroze rukou, puzen vzpomínkami:
„Ne, milostpánku, nemůž' s těmi Soplicami
krev Horeškův se smířiť, jež vám v žilách plane!
Jste spřízněn se stolníkem, po máteři, pane,
jež rodem jesti z druhé dcery kastelána,
a týž byl, jak vám známo, ujcem mého pána.
Nuž slyšte historii, která v dávném čase
v té síni v rodu vašem takto udála se:

Nebožtík pán můj, velmož první podle jmění
i podle rodu v kraji, měl své potěšení
jen na jedinké dceři; krásný anděl byla,
což divu, jak se šlechta za ní najezdila!
Byl mezi šlechtou chvastoun, vzor všem hrdopýškům,
rváč Jacek ze Sopliců, vojvodou slul smíškům;
však v pravdě ve vojvodství vládl dosti směle,

neb měl jak pod komandem plémě svoje celé
a tři sta hlasů řídil dle svých jenom choutek,
ač neměl svého nic než malý půdy koutek,
pak šavli a své kníry skroucené až k uším.
Pan stolník sám ne jednou byl ho pozval tuším,
jej pohostíval, zvláště ve sněmovní době,
a k jeho stranníkům vždy vlídně vedl sobě.
Tou dvorností se vousáč nadul ve svém pychu
i blouznil, že to pán tak laskav — ku ženichu!
Již častěji, ač nezván, přijížděť si troufal,
až uhnízdil se v domě, zetěm být kde doufal.
Již o slovo chtěl říci; to však předvídáno,
a polévky mu černé při obědě dáno.
Však panně stolníkovně do oka již padl,
i tajila, že se jí do srdečka vkradl.

To bylo za Kościušky; tehdy pán můj háje
s vůkolní šlechtou zákon ze třetího máje,
konfederátům chtěl s ní táhnouť ku pomoci,
když náhle Moskva zámek obklíčila v noci;
zbyl čas jen ze hmoždíře střelit na znamení
a dole zamknouť vrata v pravém okamžení.
Byl v celém zámku jenom pán můj, já a paní,
dva kuchtíci a kuchař, zpiti v prvním spaní,
pak farář, lokaj a jen čtyři hajdukové.
Teď k oknům s ručnicemi. Již tu Moskalové
od brány s křikem „urá!“ kvačí po tarase;
my z desíti jim ručnic: „na oplátku zase!“
Tma byla; z dolních pater fičel oheň stálý,
tam sluhové, my s pánem tady výš jsme stáli.

Vše dobře šlo, ač dole Moskalů co mušek;
zde na podlaze bylo dvacet dobrých pušek,
když jedna vypálena, podali nám jinou,
neb farář vykonával úslužnosť tu činnou
i paní s pannou dcerkou, ba i dívky z dvora;
tré bylo střelců, šel však stálý oheň shora.
Ač kulí jako krup nám zdola posýlali,
my řídčeji však lépe jsme je zahřívali.
Třikrát až pode vrata se nám rota drala,
však pokaždé tři padlé u vrat zanechala.

Pak pod sklípek si vlezli, — bylo to již k ránu.
Pan stolník s puškou vyšel, stál zde na pavlánu,
a sotva který Moskal vystrčil tam hlavu,
pán střeliv nechybil se nikdy ve pozdravu,
neb hned pak černý kašket do trávy se svezl,
a druhý ze své skrýše rád již nevylezl.
Pán vida nepřátele strachem poraženy
chtěl výpad učiniť, sňal šavli s tuté stěny
i hlásal odtud rozkaz, šavlí na dva rázy
pak máchnuv pravil ke mně: „Za mnou již, Gervázi!“
V tom z dola střeleno — můj pán se zapotácel,
vzplál, zbledl, mluviť chtěl — však ústy zakrvácel,
Já postřehl jsem kulku, v prsou znikla v ráně!
Pán zacloniv se rukou ukázal mi k bráně, —
já Soplicu jsem poznal, — poznal toho vraha
i jeho vzrůst a kníry! Pánova krev drahá
jen jeho střelou tekla! ještě vzhůru mířil
a ještě po výstřelu z hlavně dým se vířil!
Já vzal ho za terč: stál mi jako by ho přibil,

já vypálil naň dvakrát ale dvakrát chybil;
tak z hněvu, z žalu mého ještě lotr těžil!
V tom slyším ženský křik a hlédnu — pán už nežil!“

Gervázi mlčel. Slzy polily ho mžikem,
pak dokončil: „Již vrata vypáčili s rykem;
já po pánově smrti stál jsem zdrcen bolem
a nevěděl jsem ani, co se děje kolem.
Však na štěstí nám přispěl již Parafjanovič,
s ním dvě stě Mickievičů přišlo z Horbatovič;
toť šlechta četná, statná, všickni za jednoho,
a záští k Soplicům jest heslem rodu toho.

Tak zhynul velmož mocný, zbožný, dokonalý,
jejž křesla, bulavy a řády poctívaly,
brat šlechty, otec dědin, hle a neměl syna,
by s dědictvím i pomstu odkázal mu hyna!
Měl ale sluhy věrné. Rapír ten jsem chopil —
— tak zvaný perořízek —, v jeho krev jej ztopil, —
pán ví snad, jak jsem proslul tímto perořízkem
kol v každém sjezdu, trhu, dalekém či blízkém, —
nuž, vylámat mu zuby na Soplicech drzých,
to přísahal jsem! Štvu je na sněmích a trzích,
dva v souboji jsem zrubal, dva jsem skolil v hádce,
a jednoho jsem v hnízdě upek' při šarvátce,
když Koreliči Rymšou byli přepadeni;
jak pískoř usmažil se; těm pak počtu není,
jimž obřezal jsem uši. Jediný mně ušel,
jemuž by také dílek na památku slušel;
ten bratříčkovi s kníry zrovna vypaď z oka!

Ten žije, bohatne a hledí s převysoka,
má lány až sem k zámku, tím se nejvíc trudím;
ba v okolí jest vážen, úřad má, jest sudím!
A pán by mu dal zámek? Nectná noha jeho
by zašlapala stopy krve pána mého?
Ne! dokavád mám jenom za groš duše v těle
a tolik síly, že můj malík pohne směle
mým na zdi pověšeným perořízkem, pane,
ne, — dotud Soplicům se zámku nedostane!“

„Ó!“ zvolal hrabě nadšen, „předtuchu jsem choval,
když tyto staré zdi jsem tak si zamiloval!
Teď vím, že skvost tu zdvihnu z nepaměti lidské:
ty hrůzné pověsti, ty scény dramatické!
Jak hrad mých předků bude na Soplicech dobyt,
pak můžeš na vždy jak můj purkrabí tu pobýt.
Mne pověsť tvá, Gervázi, velmi mocně tkla se;
jen škoda, měls mě přivésť v pozdním nočním čase:
já v řasnatém bych plášti na ssutinách seděl,
a ty bys krvavý ten děj mi vypověděl,
ač nemáš k epopeji zvláště velké vlohy.
Já slyšel jsem i čítám taký příběh mnohý,
neb v Anglii a v Škotsku lordův hrádek každý
i hrabská sídla v Němcích mají svoje vraždy,
a v každém rodu starém, šlechetném a řádném
jde zvěsť o jakéms činu krvavém či zrádném,
kdež spadá odkaz pomsty na syna neb sluhu;
však v Polsce slyším prvně pověsť toho druhu.
Ha věz, krev Horeškův mi v žilách plyne žhavě, —
znám čím jsem povinen svým předkům ku oslavě,

a se Soplicou strhám všechněch svazků nitky,
byt došlo na kordy a nebo na bambitky!
Čest káže to!“ tak zvolav slavným vyšel krokem,
Gervázi mlčky za ním s rozníceným okem.
Pán zastavil se venku, mluvil roztržitě
sám s sebou polohlasem, na kůň vsedl hbitě
a šeptal, upjav k zámku pohled unešený:
„Proč Soplica ten starý, proč jen nemá ženy
neb krásné dcery, již bych zbožňovati musil?
Ji svojí nazvat kdybych v marné lásce zkusil,
pak v pověsti by nová vznikla děje páska, —
tam povinnost, tu srdce — onde msta, tu láska!“

Tak mluvě bodl koně, jenžto letěl k dvoru;
v tom druhou stranou střelci vyjížděli z boru.
Lov liboval si hrabě; sotva střelce zočil,
vše mžikem zapomněl a zrovna k nim se ztočil,
i minuv bránu hradní, zahradu již skokem,
až u zatáčky plotů mrštil vůkol okem
a spatřil sad. — Hle v řadách na široké pole
stín metají tam štěpy; na záhoncích dole
tam kapusta se choulí, šedou hlavu sklání,
snad uvažujíc osud zelin v přemítání;
bob štíhlý v kadeř mrkve svislé lusky točí
a obrací k ní s hůry tisíc květných očí;
zde onde kukuřice vznáší chochol zlatý,
a kdesi viděť dýně břišek boubelatý,
ta z lodyhy se kdož ví odkud skutálela
a v červené tu řepě návštěvou teď dlela.

Mez dělí záhonečky; na ní vysázeno
ční v řadách konopí, jak na stráž postaveno;
toť cypřiš zelin. Tiché, zelené a prosté
jest záhonům a plodům ochranou, kde roste,
neb vniknouti prý hadům brání listí jeho
a vůně housenkám i hejnu hmyzu všeho.
Dál na bělavých stoncích máky hustě stojí,
tam jak by motýlové usedali v roji,
a křídélka jich čilá s leskem drahokamů
jak pojila by v kmitu pestrou duhu samu:
tak luzné barvy máku hrají proměňavě;
a nad květy, jak luna ve hvězdičeк davě,
tvář slunečnice plane, po slunečku touží
a za ním od východu do západu krouží.

Blíž plotu hrázky dlouhé, úzké, beze křoví
i bez stromův a květův: záhon okurkový.
Tak zarostlý jest listím velikým a krásným,
že ukrývá se jako pod kobercem řásným.
A v prostřed kráčí dívka bíle ustrojená,
v té jarní zelenosti tonouc po kolena;
když hrázky překračuje, zdá se ne že stoupá,
však po listech že pluje, v barvě jich se koupá;
tvář její pod kloboučkem slaměným se skrývá,
zpod něho jen dvé stužek růžových jí splývá
a proužek jasných vlasů v prsténcích se točí.
Má lehký košík v ruce, k zemi klopí oči
i zvedá pravou ručku, — snad že cosi chytá?
A jako dívka, jíž se rybek hejno kmitá
kol nožek při koupání, lapajíc je honí:

tak hbitě koš i ručku po kořisti kloní,
když okurku buď nožkou nebo zrakem stihla.
Pan hrabě, jejžto jala víla tato štíhlá,
div dýchal, z daleka pak sluhův klusot slyše,
dal znamení jen rukou, a již stáli tiše.
On s vypjatou pak hlavou zíral bez ustání;
tak vypíná svůj zobec jeřáb na číhání,
když jednou nohou stojí, v nehybnosti tuhé,
a že by jinak usnul, kámen drží v druhé.

V tom cítil cosi lusknouť kolem plecí vzhůru;
to zdvihl Robák mrštně uzlovitou šňůru.
„Rád, pane, okurky, či lusky? dámtě lusky!
Sem do zahrady vašnosť ráčí na zákusky?
Aj pozor! na záhonech zdejších neporoste
as pro vás mnoho; vari, vzácný pane hoste!“
To křiknuv stáhl kápi, pohrozil mu s chutí
a šel zas. Hrabě zůstal chvíli beze hnutí,
té náhlé schůzce lál i smál se dohromady;
v tom ohlédl se chtivě nazpět do zahrady, —
ta tam již byla dívka! Růžově a sněžně
jen její šat a stužky v okně kmitly zběžně.
Zřel na záhoně, s které přelétla jej strany,
neb každý lupen nožkou v běhu rozhoupaný
se zvedal, chvěl a tichna, splýval mezi všemi,
jak voda, kterou ptáček projel perutěmi.
A na místě, kde stála, ležel pohozený
týž malý košík, dýnkem vzhůru obrácený,
jenž vysypav svůj obsah visel na lupení
jak na zelených vlnách v kolísavém chvění.

A za chvíli kol bylo prázdno zas a hlucho.
V dům hrabě upřel oči, napínal tam ucho,
a jak ti střelci za ním proměnil se v sochu.
Až tichý pustý dům ten oživil se trochu,
prv začal šum, pak hovor veselý a hlučný,
jak v úl když opuštěný roj se vrací bzučný,
neb vrátili se hosté z dnešní honby ranní,
a čeleď měla pilno sloužiť při snídani.

Hned všecky jistby ruchem byly naplněny
a po všech jídla, nože, láhve roznášeny.
Tu mužští, tak jak přišli, v zelených svých krojích
buď v chůzi jedli, pili různo po pokojích,
buď s talířem a sklenkou mezi okny stáli
kdež o psech, o ručnicích přeli se neb smáli.
Jen sudí s podkomořím u stolu, a panny
se shlukly v koutku; žádný stůl to spořádaný
jak večeře neb oběd; jest to moda nová,
neb staropolským zvykem lepší řád se chová;
však sudí při snídaních přec již dovoloval
ten modní nepořádek, ač ho neschvaloval.

Jsouť pokrmy však různé pro dámy a pány.
Tu s náčiním a kávou táce podávány
tak velké jako stoly, sličně květované,
a z lesklých konvic na nich vonná pára vane,
i koflíky se třpytí, u každého stranou
pak hrneček je zvláštní malý se smetanou.
Jak v Polsce, také kávy není v kraji žádném,
neb v Polsce zvyk to dávný v každém domě řádném,

že zvláštní osoba ten nápoj připravuje;
ta kavařkou se zove, sama nakupuje
z měst nebo z lodí druhy nejjemnější kávy
i prospěchy zná tajné ve přípravě šťávy,
jež jako med jest hustá, jako uhel tmavá,
co nektar vonná a co jantar prosvítavá.
Též o smetanku dobrou na vsi není nouze —
ta značí v kávě mnoho. Kavařka tu pouze
hned z rána, přiklopivši víčka na konvice,
si vrchní pěnu shrnout sběhne do mléčnice;
tou ke každému šálku plní malou číšku,
by každý zcela zvláště dostal po kožíšku.

Již dříve starší dámy byly kávu pily,
teď k snídani si druhé nápoj upravily,
byl z piva vmíchaného varem do smetany,
v němž plaval bílý tvaroh v kousky nasekaný.

A různé uzeniny snídají zas páni;
tu jazyk, husí hrudi, kýty na vybrání;
vše uzeno to doma v kouři jalovcovém
na starý dobrý spůsob, výborné to slovem;
pak nadívaných řízků k posledku se dalo, —
tak v domě sudího se povždy snídávalo.

A hosté ve dvou jistbách skupili se spolu;
zde starší panstvo kroužkem u malého stolu
o změnách v hospodářství mluví nejnovějších,
zas o ukazech carských, pořád urputnějších;
co proslýchá se z vojny, váží podkomoří,

a soudně v politické závěrky se noří.
Též panna vojská modré okuláry vzala,
by paní podkomoří karty vykládala.
Však řeči v druhé jistbě, spory z lovu vzniklé,
dnes pokojněji proudí, tišeji než zvykle,
neb rejent s asesorem, řečníci to velcí,
vždy lovů přední znalci, nejlepší to střelci,
dnes proti sobě sedí mlčky, zamračeni;
jsou oba sobě jisti, oba přesvědčeni
o vítězství svých chrtů. Neb když v půli pole
se namanul kus selské nepožaté role, —
tam vběhl zajíc; za ním Sokol, již i Kusý,
v tom sudí zdržel honce na mezi — a musí
se poslechnout, — ač mnohé z toho byly hněvy.
Psi vrátili se s prázdnem; nikdo jistě neví,
zda chytli ho, zda ušel; nikdo nesmí říci,
zda Sokol dřív či Kusý chňapnul po zajíci,
či oba jedním rázem; různě soudí strany,
a dále trvá rozpor znova rozdmychaný.

Sám s sebou starý vojský z jistby v jistbu kráčel;
co ke všem stranám snivě zraků naotáčel!
On nevmísiv se těm ni oněm ve zábavu
dal znáti, že čímsi jiným zajatou má hlavu;
vždy dlouho v jednom místě postál v zamyšlení
— a plácačkou pak mouchu srazil v okamžení.

Tadeáš s Telimenou mezi dveřmi síní
na prahu rozmlouvali, sami spolu nyní;

však naslouchačů od nich nedaleko dosti,
tož šeptali; i zvěděl mladík s bezpečností,
že teta Telimena bohatou jest paní,
že v kanonické přízni spolu nejsou ani,
jen v dálném příbuzenstvu; paní Telimena
žeť synovci snad vlastně tetou jen dle jména,
ač strýc ji zove sestrou, neboť tak je zvali
jich rodiče, přes věku rozdíl velmi znalý.
Že potom v hlavním městě dlouhou dobu žila
a sudímu tam služby mnohé vyřídila,
že odtud ji měl sudí velmi v uctivosti,
zva před světem se bratrem — z jakés marnivosti,
v čemž ona z přátelství mu zabraňovať nechce.
Což Tadeáši bylo při tom v srdci lehce!
Též mnoho jiného si šeptať měli píli, —
a to se všecko stalo v jedné krátké chvíli.

Leč v jistbě v pravo, aby asesora sekl,
dí rejent, jak by mane: „Včera již jsem řekl,
žeť příliš časně na lov; nemohl se zdařiť,
sic by nám bylo množství selských rolí zmařiť,
neb jař tam nepožata stojí na záhonech,
a proto hrabě nebyl na těch našich honech,
ač pozván byl a zná se dobře v myslivosti.
Kdy čas i místo vhodno, mluvil často dosti.
On od dětinství svého v cizích zemích dlíval,
a vždycky u nás příznak barbarství v tom zříval,
tak honiť bez ohledu na patřičné řády,
na články zákona i na předpisy vlády,
a nedbať mezí, ohrad, slovem praničeho,

a něčí půdu zjížděť bez vědomí jeho,
tak z jara, v létě řádiť v osení a trávě,
ba lišku zabíjeť v čas pelichání právě,
neb dopouštěť, že skotnou zaječici chrti
až ku zmetání uštvou, ba i s plodem k smrti,
což na zvěři je škoda. Hraběti to k žalu,
že s civilizací to dále u Moskalů,
neb carské ukazy řád honitby tam řídí
a po vinnících bdělá policie slídí.“

V to Telimena, k levé jistbě obrácena
a šátkem krajkovým si vlajíc na ramena,
dí: „Dám své slovo! hrabě soudil podle práva,
znám dobře Rusko. Snad se víry nedostává
mým častým slovům, že tam chvalnou po případech
jest bdělosť výtečná i přísnosť při úřadech.
Ne jednou — ne dvakrát jsem v Petrohradě byla!
Ten minulosti obraz — vzpomínka to milá!
Zdaž Petrohrad zná někdo z pánů v našem kole?
Toť krása! Plánli znáte? Mám jej v psacím stole.
Svět petrohradský dlívá v létě na své dači —
na letních totiž zámcích — dača vísku značí.
Já v zámečku jsem dlela, u Něvy stál řeky,
ne příliš města blízký a předc nedaleký;
čněl na umělé, nízké hůrce na vrcholku;
ach byl to domek! Plán mám dosud v psacím stolku.
K mé trýzni blízký dům si najal k obývání
kýs malý činovník; byl na vyšetřování;
měl kolik psů. Ach větší mučírna je ztěžka,
než malý činovníkli s psincem blízko meška!

Když kolikrát jsem s knížkou do stinného sadu
šla užít lesku luny, večerního chladu,
pes přiletěl hned na mne, ohonem tak švihal
a jako pominutý ušima vám stříhal!
Jak často jsem se lekla! Srdce mně vždy věstí —
tak i z těch psů — když něco jest mi pro neštěstí.
Neb v sadě za jednoho jitra nešťastného
chrt před očima zakous' miláčka mi mého, —
ach rozkošného pejska! Boloňčík byl pravý,
dal mi jej kníže Sukin; rozumný byl, hravý,
a dán mi na památku, k níž se ráda vracím;
mám podobiznu pejska, jen že v stole psacím ...
Když bylo po něm, já jsem do mdlob upadala
a tlukot srdce, křeče hned jsem dostávala.
Snad by to bylo hůř mé zdraví poškodilo,
však na štěstí mi přišel návštěvou Kirylo
Gavrylič Kozodusin, velký lovčí dvoru.
Proč jsem v tak špatné míře, zvěděl v rozhovoru;
hned za uši dal vtáhnouť činovníka k sobě,
jenž stál jak bez duše a bledl jako v mdlobě.
Jak můžeš z jara štváti, křikl hlasem hromu,
laň skotnou, a pod samým nosem carským k tomu?
A činovník ten trnul, marně ruce spínal
a přísahal, že posud lovů nezačínal;
s lovčího dovolením, podobno že k víře,
že pejskem a ne laní jest to pošlé zvíře.
Jak! křikl lovčí zlostně; hlupák ten mi poví,
že lépe zná snad druhy zvěřiny a lovy
než já, sám Kozodusin, velký lovčí cara?
A mníš, že policmistr tebe nepokárá?"

Hned policmistr volán; káží výslech psáti.
Já, vece Kozodusin, svědectví chci dáti,
že jest to laň; že pes to domácí, on žvástá,
teď rozsuď, kdo zná zvěř a kdo se tím jen chvástá.
Znáš povinnosť své služby, pane policmistře! —
Ten zrozuměl a smělosť škůdci káral bystře,
pak přátelsky s ním stranou promluvil, že radno,
by přiznal se; že vinu napraví tím snadno.
A lovčí udobřený cara prosiť slíbil,
zdaž výrok laskavý by snad si neoblíbil.
A na provaz pak po všem psi jsou odsouzeni
a činovník na čas čtyr neděl do vězení.
Ta historka nás večer velmi pobavila,
a z jitra hned pak z toho anekdota byla,
jak na soud o mém pejsku velký lovčí přišel,
ba jistě vím, že smál se car sám, když to slyšel."

Smích povstal v síních. Sudí v maryáš hrál s mnichem
a právě na přebití v nadšení chtěl tichém
dáť zelené; mnich čekal skoro beze dechu,
když sudímu v tom přišla historka ta k slechu
a zajala jej tak, že s hlavou odvrácenou
a s kartou jak by k hrozbě vzhůru pozdviženou
se v sochu proměnil a mnichu strachy plodil;
až když byl konec řeči, svrška jemu hodil,
i řekl se smíchem: „Ať chválí kdo chce řády
a kulturu jak Němcův, tak i ruské vlády;
nechť Velkopolané se učí ode Švábů
soud vésti o lišku, psa vydávati drábu,

by jemu arest nebo pokutu dal řádnou:
zde v Litvě chvála bohu staré zvyky vládnou;
dost zvěře pro sebe i pro sousedy máme
a soudu pro ni věru nikdy nesvoláme,
ni hladem nezhyneme pro to, co se zmaří,
když proběhnou se chrti po žitě neb jaři;
jen na záhonech selských nedovolím lovu."

Tu ekonom se hlásil z levé síně k slovu:
„Však platíváte, pane, za zvěř takou draze,
v jařli mu pes váš skočí, sedláku je blaze;
neb jestli pes mu deset klasů žita skloní,
on na vás třeba kopu peněz vyžebroní,
i více, často tolar za přídavek brává;
ba věřte, pane, lid se příliš smělým stává,
a zbujní, jestli —" Sudí závěrek té řeči
již neslyšel, neb hluk byl v síních stále větší,
a mezi tím již vzniklo deset rozhovorů,
tu anekdot, tam novin, z toho pak i sporů.

Náš mladík s Telimenou, jichžto málo dbáno,
jen sebe dbají. Není jí to nevítáno,
že její vtip tak velmi Tadeáše baví,
a jí zas úklon vzdávat on se neunaví.
Pak mluvila čím dál tím volněji a zticha,
a mladík vymlouvá se, že jí nedoslýchá
v tom hluku všech, a k ní tak v šepotu se sklání,
až cítí v tváři libou vřelost jejích skrání,
i tlumí dech a rtoma oddech její chytá
a zrakem každou jiskru, jež jí z oka kmitá.

V tom mezi jejich ústa najednou se mihla
prv moucha a hned na to plácačka ji stihla.

Much na Litvě jest hojně. Jesti mezi nimi
druh jeden zcela zvláštní, zvou se šlechtickými;
jsou podobou i barvou jako jiné zcela,
jen statnějšího bříšku, tučnějšího těla,
než hejno prostých; při tom bzučí k ohlušení,
jsou silny, pavučina pro ně vazbou není,
a uvázneli která, tři dni jistě bzučí,
neb s pavoukem, kdo s koho, válčí, až se zmučí.

Vše vyzkoumal to vojský; věděl dokonale,
že z much těch šlechtických se rodí plémě malé,
že ony tím jsou muchám, čím jsou matky roji,
a zhynouli, že hmyz ten všecek neobstojí.
Jest pravda: hospodyni ani ze vsi knězi
se k víře neuzdály tyto vynálezy,
a jiný měli rozum z čeládky té muší;
to vojského však z dávné praxe nevyruší:
jak mouchu takou spatřil, hned ji rázem skolil.
Byltě právě mu kol ucha „šlechtic" zahlaholil,
a vojský po něm plácl, dvakrát se ho chybil,
když po třetí dal ránu, skorem okno vybil;
až moucha, takovýmto hlukem zpitomělá,
když chtěla dveřmi prchnout, párek v cestě měla,
i mezi obou tváře zoufale se vrhla,
kamž pravice též za ní ozbrojená vtrhla.
Dvé hlav hned odskočilo, jak kdy třeskem hromu
se rozletí dvě půle jediného stromu,

a mocně udeřily do dveřejí obě,
až modré z toho známky zachovaly sobě.

Však na štěstí všech pozor k jiné tíhl straně,
kdež hovor, plynuv živě, ale spořádaně,
teď bouřně rozvlnil se v hádky výbuch náhlý.
Jak v lese, kam by lovci na lišku jen táhli,
též slyšeť hraní psů a rány blíž i dále,
až hončí vyplašil by kance nenadále,
vřesk na znamení jeho vzbouřil by se lesem,
jak oživly by samy stromy honby běsem:
tak s rozmluvou se děje; zvolna stoupá, zkrotka,
až veliký svůj předmět, kance svého potká;
a kancem rozmluv bylo tření neúnavné
rejenta s asesorem o psy jejich slavné.
Pře krátká dnes, leč chvilkou tolik vykonáno,
že obvyklých tré stupňů sporu vyčerpáno:
prv úštipek, hned na to urážka, a mžikem
hned vyzvání, i šlo již na pěsť, jak to zvykem.

Teď se k nim sběhli všickni dveřmi z jistby druhé,
a mladý párek jimi nesen v tísni tuhé;
toť příboj rvoucí všecko, co mu v cestě stojí;
v něm párek plul jak Janus, bůh ten s tváří dvojí.

Než na skráních si oba urovnali vlasy,
již ztichly kolem bouřné, hrozivé ty hlasy,
smích utlumený v šepty tichem jen se šířil,
klid zbraní nastal v boji — almužník jej smířil, —
muž starý, ale silný, v plecích rozložitý.

Když právě ku rejentu skočil soupeř hbitý,
a posuňky již sobě hrozili, mnich kvapil
a bez okolků v zadu za límce je lapil
i dvakrát hlavy jejich místo dlouhé rady
jak velkonoční vejce srazil dohromady,
a rozpřáhnuv jak cestník na dvě strany ruce
dvé soků v různé kouty rozhodil pak prudce;
stál chvíli beze hnutí, tak jak byl je zdolal,
a vážně: „Pax vobiscum! pokoj s vámi!“ volal.

Tož oba, překvapeni, musili se smáti
a z úcty, kterou dlužno duchovnímu vzdáti,
ni za ten důkaz síly nesměli mu láti,
ba zašla jim i choutka, s ním se pouštěť v hádku.
Leč almužník, vše takto vpraviv do pořádku,
dal znáť, že slávy sobě nehledal v tom boji,
aniž víc přemoženým hrozil silou svojí;
jen narovnal si kápi, ruce za pás všoupl
a zticha vyšel z jistby. Zatím sudí vstoupl
i s panem podkomořím mezi obě strany,
a s nimi vojský, jako náhle zburcovaný
z dum přehlubokých, zrovna do prostředka vkročil,
svůj kabát upravil si, šedé kníry ztočil,
a zřitelnicí žhavou změřiv shromáždění,
kde slyšel ještě špetnouť, máchl bez prodlení
tam plácačkou, jak páter kropáčem kdy žehná;
pak velitelsky vznesl, ani brvou nehna,
jak berlu svoji maršál, plácačku svou výše,
i pravil: „Utište se! pozor již, a tiše!

Vy, kdož jste první lovci v okolině naší,
ó víteli, co bude z mrzké půtky vaší?
Hle, mládež útlá, v nížto vlasť svou naděj chová,
a ježto naše lesy oslaviť má znova,
ta zanedbávajíc i beztoho již lovy
snad k pohrdání jimi najde důvod nový,
když uvidí, že ti, kdož mají býť jí vzory,
si přinášejí z lovů sváry jen a spory!
A šetřte také, páni, mne v mých šedých vlasech,
neb větší znal jsem lovce v neznámých vám časech,
a soudil jsem je často, sám jsa jenom skroven.
Kdož v lesích litevských byl Rejtanovi roven?
Léč rozložiti neb se potkať s divou zvěří, —
kdož s Bělopetrovičem nyní v tom se měří?
Kdo s Žegotou by směl dnes o slávu se dělit,
jenž zajíce i v skoku z bambitky znal střelit?
Též byl tu Terajevič, jenž když kance štvával,
zbraň jedinou a to jen piku s sebou bráva!;
pak Budrevič, jenž sám a sám šel na medvěda.
Ať takých mužů teď kdo v našich lesích hledá!
A ku sporuli přišlo, čím se usmířili?
Aj, soudce zvolili a sázku stanovili.
Ogiński dal sto jiter lesa za vlčici,
a Něsolovskému stál jezvec za vesnici.
I vy též, páni, za tím vzorem sobě veďte,
a třeba menší sázkou spor svůj srovnať hleďte.
Jeť slovo vítr, — spor se slovy dme tím více,
úst škoda, vysoušeť je hádkou o zajíce.
Tož rozsudí si nejdřív volbou ustanovte,
a jejich výroku pak bez odporu shovte.

Já sudího chci zatím prosbou k tomu sklonit,
by dovolil vám třeba po pšenici honit,
a doufám, že pan sudí laskavě mi svědčí."
I za kolena stiskl sudího v té řeči.

„Nuž koně", zvolal rejent, „vsadím koně s chámy,
a na zemský se úřad upsat půjdu s vámi,
že tímto prstenem svůj základ ještě zmnožím,
ten panu sudímu co salarium složím."
— „A já", dí asesor, „psí obojky dám na to,
jsou z kůže ještěrčí a samé dobré zlato, —
přeskvostné vykládání! K tomu smečku tkanou
z hedbáví výtečného, vzácně pracovanou
a spjatou znamenitě krásným drahokamem.
Já zanechať chtěl dětem skvost ten v rodě samém,
až bych se někdy ženil. Darem mi ho nechal
kdys kníže Dominik, když jsem s ním z honby spěchal
i s maršálkem Sanguškou, také s generalem
Mejenem, nejlepší měv chrty ze všech málem.
Tam — v lovů dějinách čin taký bezpříkladen —
šest zajíců jsem uštval jednou čubkou za den.
To tenkrát na Kupiském poli honba byla;
já viděl skočit s koně kníže Radživila;
i šelť a objal slavnou chrtici mou Káni
a políbiv pak třikrát její hladkou skráni,
též třikrát na hubu jí plesknuv rukou něžnou,
děl: Ode dneška zvu tě na Kupisku kněžnou.
Tak Napoleon jména knížecí též dává
svým vůdcům po bojištích, odkud jejich sláva."

Však Telimena, již ten hovor nudil dosti,
si chtěla trochu vyjíť, ale v společnosti;
tož vzala se zdi malý košíček a praví:
„Jak vidím, pány hovor v dusné síni baví;
já na houby si vyjdu; liboli snad komu,
tož prosím, račte za mnou!“ Chystajíc se k tomu
šál červený kol hlavy rychle sobě vzala,
a podkomořance pak jednu ruku dala,
však druhou zvedla šaty, — k vůli rose ranní.
Pan Tadeáš — ten mlčky na houby šel za ní.

Plán této procházky však velmi uspokojil
též sudího, jenž tajně nadějí se kojil,
že takto utiší se hádky horování,
i zvolal: „Do lesíka! Na houby, vy páni!
Kdo s nejpěknějším ryzcem dnes se vrátí k stolu,
ten s nejkrásnější dívkou usedne si spolu,
sám si ji zvolí. Však li nalezne jej dáma,
ta hocha nejhezčího vybere si sama.“

KNIHA III.

Zálety.

Výprava hraběte do sadu. — Tajemná víla husy pase. — Sbírání hub u porovnání s putováním stínů elysejských. — Druhy hub. — Telimena ve svatyni dumy. — Porady o Tadeáši. — Hrabě krajinářem. — Tadeášovy malířské úvahy o stromech a oblacích. — Mínění hraběte o umění. — Zvon. — Psaníčko. — Medvěd, milostpane.

Pan hrabě klusal nazpět, pozdržuje koně,
neb ohlížel se k sadu hlavou zpět se kloně,
až se mu zdálo, že se v okně zase mihly
ty vábné bílé šaty; jak tam oči tíhly,
tu jakby cosi zlehka skmitlo do zelení
a proletěvši sadem v jednom okamžení
se zatřpytilo jasně mezi okurkami.
Jak slunko bleskne z mraku, měníc v drahokamy
hrst oblázků kdes v poli šerém v šíř i délku,
neb hrajíc v louce v malém vodním zrcadélku
se zatřpytí jak plamen ve svítilně vzňatý:
tak zazářily sadem ony bílé šaty.

Pan hrabě skočil s koně, sluhy poslal jinam
a sám se podél plotu plížil ke skulinám,

až našel dosti velkou; prostrčil tam hlavu
a protlačil se, jako vlk se krade k bravu.
Měl nesnáz; uvíz' trošku šatem na angreště,
a dívka uskočila; ohlédla se ještě,
co as tam zašustilo, — nic tam nespatřila,
předc ale k druhé straně sadem odkvapila.
A skrčen hrabě lezl, v trávě ukryt celý,
tu v lopuchových listech, tu zas ve šťaveli,
i skákal jako žába, jako had se točil,
až potom hlavu vypjav, obraz luzný zočil.

V té zadní části sadu zrála pod višněmi
žeň schválně promíchaná druhy skoro všemi;
tam proso, bob i zlatá kukuřice svítí,
hrách, pšenice i ječmen, — kolem kře a kvítí.
Tak sama hospodyně si to vymyslila
a drůbežím tím sadem kol se proslavila;
zvala se Kokošnička Jendykovičovna,
a její vynález byl tenkrát nový zrovna;
dnes jest již vůbec známou starou zkušeností,
však tenkrát v hospodářství byltě událostí,
a komu svěřen, tomu tajnost byla svata.
My čtli ho v kalendáři: „Způsob na káňata
a na jestřáby, který podá novou radu,
jak drůbež chovat.“ — To byl onen koutek v sadu.

To jest: jakmile kohout, jenžto koná hlídku,
se beze hnutí staví, v zobci tiskna smítku
a hlavu stranou skloniv hřeben rozčepýří
i bystře jedním okem pod oblaka míří,

kdež jestřábali spatří viset v šedé chmuře,
hned křikne, — a již páv i slepice a kuře
i husa v obilný ten háj se ukrýt spěchá,
ba i ten holub, když mu skrýše nedá střecha.

Teď v povětří kol kolem není vidět šelmy,
jen žhavé letní slunce dolů praží velmi,
a před ním do obilí drůbež slétla právě,
neb v písku popelí se, neb se chladí v trávě.

A mezi ptačími, hle, malé lidské hlavy;
vlas na nich krátký svítí, jako ze lnu plavý,
a nad nahými krčky, o hlavu tak asi
výš pěkná hlava dívčí s delšími už vlasy;
tam za dětmi hle páva; rozpjal peří v kruhu
a rozprostřel je pyšně v proměňavou duhu,
a na té půdě bylo jako na obrázku
zřít dětské hlavičky a dívku zlatovlásku.
V ok pavích třpytném kole, ve hvězdném to vínku,
jak zrcadlený obraz luzný ve pramínku,
tam prosvítá to mezi zlatem prosných klasů
a pentličkovou travou, stříbrného jasu,
i korálovým štírem, slézu zeleností:
směs barev těch i tvarů v pestré půvabnosti
jak stříbrně a zlatě proplétaná mříže
se v závoj vánkem chvělý lehce tká i víže.

A nad směsicí lodyh baldachýn tam pne se,
kdež v jasném obláčku roj motýlků se nese

tak prosvítavě sklenných jako drobná šídla;
jak z pavučiny lehká, čtverá mají křídla,
že sotva lze je viděť; jsou jak vydechnuty,
a třeba bzučí, myslíš, že jsou nepohnuty.

Cos v ruce dívčí zvolna kývá se a šeří
jak běloskvoucí chochol ze pštrosího peří;
tím odpuzuje zlehka dětem ode skrání
déšť mušek, v letu zlatých; druhou rukou sklání
cos jako zlatý růžek, zdá se však, že děti
as krmí tajemnou tou lesklou rukojetí,
neb k ústům jim to blíží; v útlé ruce děví
to jako Amaltein zlatý roh se jeví.

Tak v práci, předce zvedla oči jasnobrvé
tam na památný angrešt, kde to šustlo prvé;
nic netušila, že byl zákeřník již blíže,
tam s druhé strany sadu jako had se plíže,
až vyskočil. Stál před ní v ředkvi na záhoně
as na tři hřádky od ní, hluboko se kloně.
Již odvrátila hlavu, ruce vznesši vstala,
jak vyplašená sojka ulétat se jala;
již lehké její kroky vály nad lupením,
když děti, poděšeny jeho vystoupením
a jejím útěkem, se v hrozné daly vřesky.
Tu rozmyslila sobě, že to není hezky,
tak malé děti v strachu nechat o samotě.
Jak duch, jenž zaklínačem nucen ku ochotě,
tak váhala se vrátit, ale vrátila se
a k děcku, které křiklo nejvíc, rozběhla se,

s ním usedajíc na zem s lichotivou řečí,
pak si je vzala na klín, hladíc druhé větší,
až se jí zkonejšily, ručkami ji jaly
kol kolenou a hlavy v klín jí uschovaly,
jak písklata. Tu dívka řekla: „Je to pěkné
a patří se tak křičeť? Pán ten se vás lekne!
Pán nepřišel vás strašit: hezky naň se smějte,
pán je to hodný, hezký, — jen se podívejte!“

I vzhlédla naň; ba hrabě usmál se až milo,
žeť patrně mu tolik chvály lahodilo.
To postihnuvši, oči sklopila hned zase
a jako poupě z růže všecka zarděla se.

Pán byl to v pravdě hezký, rostlý jako jedle,
měl svěží oblé líce, třebas trochu zbledlé,
zrak blankytný a jemný, dlouhý vlas a plavý,
v něm lupínky a tráva visely mu s hlavy
jak rozpletený věnec, jenž se s čela svezl;
tak se tam nachytaly, když byl křovím lezl.

„Ó!“ zvolal, „jak tě zváti řečí danou lidem?
Jsi božstvem nebo vílou, duchem nebo videm?
Rci, z vlastníli se vůle snášíš k zemi níže,
či moc tě jiná, krutá v zemském dole víže?
Ó již to tuším: jistě milán zavržený
neb žárlivý tě pěstoun zavřel v zámku stěny
a v sadě tom tě střeže! Hodna v skrýši svojí,
by o tebe šli v zápas bohatýři v zbroji,
bys rekyní se stala truchlodějných písní, —
ó krásko! zjev mi osud, jenž tě tajně tísní,

ať zachráním tě! Kyň mi jak své věrné stráži;
jak velíš srdci mému, vel i mojí paži!“
A zvedl rámě. — Ona s dívčím uzarděním,
leč rozjařena slouchá, s pravým podivením.
Jak děcko rádo vídá obraz pestře hravý
a zlatě blysknavými cetkami se baví,
než zná jich cenu, — vábně v sluch se jí tak roní
ta zvučná slova, v nichžto není smyslu pro ni.
Až optala se potom: „Odkud, pane, tudy,
a čeho po záhonech hledáte tu všudy?“
On roztáhl jen oči, podiven a zmaten,
že povzlet mluvy jeho zde tak málo platen,
i pravil: „Ach, já prosím, panno, — odpuštění,
že, jak tu vidím, ruším vaše vyražení.
Jdu k snídani sem ve dvůr, — chci si nadběhnouti,
neb víte, panno, že se cesta velmi kroutí;
mně zdá se blíže sadem. Zdaž mě panna ztrestá?“
Tu odvětila dívka: „Tudy, pane, cesta,
netřeba zelin šlapať. Tamo mezi travou
je stezka.“ — „Levou stranou,“ ptal se, „nebo pravou?“
Tu zahradnička zvedla očka blankytová,
neb zvědavosti její věc to byla nová:
dům tisíc kroků odtud, viděť ho jak v dlani,
a hrabě ptá se kudy! On však nedbal ani
co mluví, jen když našel důvod ku hovoru.
„Kdež panna bydlí?“ ptal se, „někde blízko dvoru?
Či na vsi? Proč jsem nezřel ve dvoře již panny?
Či dlí tu krátce? Jest tu hostem z jiné strany?“
Jen hlavou potřásala. „Prosím, panno, zdali
s tím okénkem tam váš to pokojíček malý?“

Teď myslil si, žeť předc jen slična, — prosta sice,
však mladinka; nechť veta po vší romantice,
že často krásný duch se o samotě kryje,
jak růže v lesů tmách se někdy porozvije, —
dost, na světlo jej vyvésť z jeho stínů šerých,
by na výsluní zářil v barvách tisícerých!

Však zatím zahradnička mlčky byla vstala
a dítě s klína svezlé do náruče vzala
a druhé za ručičku, — ostatní pak děcka
jak housátka si k předu poháněla všecka.

Pak odcházejíc řekla: „Račte, pane milý,
mi rozplašenou drůbež sehnať pod obilí.“
„Já — drůbež shánětˇ?!“ křikl — v tom již zašla k domu
a žasnoucímu znikla v houšti svěžích stromů;
jen chvilku ještě kradmo z ovocného loubí
cos jak dvé jasných očí svitlo v stínu hloubi.

Stál ještě dlouho hrabě sám tu na zahradě,
a duše jeho — jako země po západě —
pozvolna stydla, berouc na se barvy temné;
sníť jal se, ale sny měl velmi nepříjemné.
Sám nevěda, proč mrzut, nevrle se vzrušil, —
snad že tak málo našel, kde byl tolik tušil!
Neb když se prvé plazil kapustou a travou,
měl srdce rozbuchané, hlavu slastně žhavou;
co vděků tajemné té víle přiobrazil,
co kouzel tomu vidu, — a ten se mu zkazil!
Vše našel jinak! Pravdať, — pěknosť líčka vzorná
a dívka štíhlá byla, — leč jak nemotorná!

Ten živý ruměnec a plnosť tváří věstí
až nazbyt prostou mysl, všední nudné štěstí,
jímž neotřásly ještě city velitelské;
a její odpovědi, — jak ty byly selské!
„Nač jen se klamať?“ zvolal; „šálivá to krása!
Má přetajemná víla nejspíš — husy pásá!“

Jak zmizela, pryč bylo všechno kouzlo zjevu.
Ty stuhy, rouška, mříže, jímající děvu,
dřív stříbrné a zlaté: teď to bylo slamou!

Spjal ruce spatřiv s bolem — jak ta kouzla klamou —
hrsť metlice, jež, dokud v rukou děvy vlála,
se jemu drahocenným pštrosím peřím zdála;
též nádobku, jež tak se zlatě zatřpytila
jak Amaltein růžek: hle — to mrkev byla!
Zde od dětí ji viděl ohlodánu chtivě, —
hned bylo po zázraku, po kouzle i divě!

Tak láká bílý hedbáv čekankových kvítků,
že pohladiť jej rukou zachtívá se dítku,
však pouhého již dechu laškujícím ruchem
květ celý jako pýří rozletí se vzduchem,
a malý zvědavec pak utrhnuv jej zvedne
jen holý šerý stonek trávy neúhledné.

Tož hrabě, odkud přišel, raději tam se vrátil.
Hloub sobě stáhnuv klobouk cestu však si krátil,
i po zelinách skákal, po kříchv jednom spěchu,
až vymrštiv se přes plot teprv nabral dechu.

V tom vzpomněl, že byl cosi mluvil o snídani;
jak podiví se všickni, že se opět straní;
snad budou ho i hledať, snad naň budou čekať, —
co pomyslí si o něm? — Marno myslí těkať, —
již zbývá jen se vrátiť. Schýlen pod mezemi
kol ohrad stezkou kvapil zatáčkami všemi
a bloudiv dlouho, předce koncem rád byl tomu,
když na cestu se dostal, která vedla k domu.
Jda kolem plotu hlavu k jiné straně zvedal,
jak zloděj kolem sýpky, aby znáti nedal,
že navštíviť ji hodlá neb již navštěvoval;
tak hrabě zchytra, ač ho nikdo nesledoval,
zřel raději v pravo, zcela ve protivném směru.

Tamť hájek řídký, mladý, travnatý. Tam v šeru
kol kolem mezi břízek bělostnými kmeny
pod stanem svislých větví bloudí rozptýleny
tak přetajemné zjevy, že v jich divném ruchu
i kroji viděl hrabě jistě tanec duchů,
jak při měsíčku krouží. Titam v těsném, tmavém,
ti v řasném rouše bílém, lehce mihotavém;
ten v širokém jak obruč klobouku tu kráčí,
ten s holou hlavou; ten se jak by v oblak stáčí,
a závoj za ním vlaje, za hlavou se nesa
jak ohon vlasatice vzešlé na nebesa.
A každý v jiném hnutí: onen vrostlý v zemi
jen zraky po ní točí, nehybný a němý;
ten před se přímo jako po provaze kráčí,
ni v pravo ani v levo hlavy neotáčí,

a všickni v různé strany schylují se stále
jak při úklonách vážných — a zas bloudí dále.
Ba při potkání náhlém ani při sblížení
tu není rozhovorů ani pozdravení;
tak jsoutě pohrouženi všickni v dumy klínu.
I zřelť v nich hrabě obraz elyzejských stínů,
již nechať nedostižni trampotám a bolu
vždy bloudí v tichu klidném ale chmurném spolu.

Kdož by to hádal, oni nehybní a plaší
i němí lidé že jsou dobří známí naši,
již od snídaně hlučné v háje tiché loubí
sem na slavný ten obřad přišli: sbírat houby!
Jak lidé soudní znají podle okolností
i řeč i postavy a hnutí s dovedností
tak upravit, jak čas i místo vhodno k tomu.
Tož za sudím než hnuli do lesa se z domu,
vzhled celý, totiž oblek, rychle zjinačili;
své procházecí pláště z plátna přehodili,
povrchu jimi kontuš pozaclánějíce
tak jako slaměnými širáky své líce,
a proto celí bílí nyní vypadají,
že duším v očistci se skoro podobají.
Též mladí tak si vyšli, kromě Telimeny
a několika v kroji francouzském. — Té scény
pan hrabě nepochopil; neznal veských zvyků;
i zvědav rozběhl se k háji v okamžiku.

Hub hojně všude. Hoši krásných lišek dbají,
jež písně litevské tak slavně opěvají

jak odznak panenství, neb červ jich nehlodává,
a divno — žádný hmyz si na nich nesedává;
však dívky, ty zas honbou na hřiba se baví,
jejž jako jenerala hub též píseň slaví.
Na ryzec všickni pasou: tenť sic nevzhlednější
a v písních méně slavný — ale nejchutnější,
ať nasolen se schová v podzim do komůrky,
ať jí se čerstvý. — Vojský hledal muchomůrky.

Hub jiných dost, jež nejsou hodny povšimnutí
buď k vůli škodlivosti nebo špatné chuti;
však nejsou bez užitku, zvěř se na nich pase,
jsou hnízdem hmyzu a též hájům ku okrase.
Kol na ubruse pastvin, jako nádob řady
by prostřel k hodům, zříti holubičky tady,
jež bílé, růžové i žluté — barvy trojí,
jak hojné číše s vínem rozmanitým stojí;
tu klouzky, baňaté to číše, vzhůru dýnky,
tam hlívy jako štíhlé šampaňského sklínky;
též okrouhlé a ploské běláky tu stranou
jak saské koflíky se bělí se smetanou;
i kuřavka tu, černým práškem naplněná,
jak pepřenka; pak houby jiné, jichžto jmena
jsou známa v jazyku jen zaječím neb vlčím, —
těch lidé nepokřtili, — o jich množství mlčím.
Ni zaječích ni vlčích nikdo neulomil,
neb shýbnuv k nim se předce, poznav pak svůj omyl,
hned zlostně zahodil neb rozkopal je v trávě
a zhyzdil pažit; moudře nebylo to právě.

Však Telimena s nudou kolem sebe zírá,
hub vlčích ani lidských jistě nenasbírá;
zrak její upřen vzhůru. Zlostně o ní praví,
hub na stromech že hledá, rejent posměvavý;
sok jeho k samici ji řízně přirovnává,
jež na hnízdo si vůkol místa vyhledává.

Ba zdá se, o samotě že by ráda snila,
neb od soudruhů svých se zvolna oddálila
i vyšla na pahorek trochu vyvýšený
a hustší klenbou stromů mile zastíněný.
Tam v prostřed sivěl balvan, pod ním vytryskoval
a kypěl, blýskal pramen, až se v stínu schoval,
kde kapradí a křoví dávalo mu skrýši,
vln jeho vláhou rostouc v nezvyklou tu výši;
tam svévolník ten bujný, travou zavinutý
a listím podestlaný, jako nepohnutý
tak tichounce, že sotva lze jej slyšet, šepce,
jak děcko křiklavé když zmlkne na kolébce,
kdež zelených dvé záclon matka nad ním spjala
a makovým mu listím hlavu podestlala.
Sem Telimena, v ladné ticha toho šumy
se brává, zvouc to místo: ve svatyni dumy.

Tu nad pramenem stojíc odhodila právě
šál šarlatový s plecí, by se prostřel v trávě,
a jako plavkyně, jež stoupá do koupele,
než ve chladné se proudy vnoří dosti směle,
teď klekla jen a zvolna chýlila se bokem,
až jak by uchvácena korálovým tokem

naň upadla i celá naň se rozprostřela;
pak lokte v trávu, hlavu v dlaně podepřela
v zem kloníc hled, kde v stínu průsvitného křoví
francouzské knížky blýskl papír velínový,
a nad úbělem stránek vlály černé kruhy —
toť kadeř její svislá, v ní pak růžné stuhy.

Tu v trávě smaragdové ležíc na šarlatě,
jak v pochvě korálové — ve svém dlouhém šatě,
kdež nahoře vlas bujný temně odrážel se
a dole černý střevíc, — sněžně k tomu skvěl se
tu šátek, — punčoška, — i líc a ruka malá:
jak pestrá housenka as v celku vypadala,
když na lupen si sedne zelený. Však běda!
Ves půvab toho zjevu marně znalce hledá;
žádnému na obdiv se času nedostalo,
pátrání po ryzci všech příliš zaujalo.
Jen Tadeáš ty vděky všímavě byl zočil,
však netroufal si přímo, — stranou sem se točil.
Jak lovec ve chvojové pohyblivé boudě
si na dvou kolech sedá, na dropy se loudě,
neb jdeli na kulíky, za koně se krade
a pušku na sedlo neb koni pod šíj klade,
jak vláčeje se tváří neb jak s pluhem jeda,
a tak se pořád blíží, až kde ptactvo sedá:
tak Tadeáš, jen očkem stříleje, se plazil.
Tu vzal se sudí kdes a číhání mu zkazil.
Šos bílé haleny mu na všecky vál strany,
též velký šátek, cípem k pasu přivázaný;
měl širák slaměný, ten uvázán byl spodem,

jak lopuchový lupen chvěl se rychlým chodem,
tu k lopatkám, tu v oči přepadával prudce;
tak si pan sudí kráčel s velkou holí v ruce,
i skloniv se a umyv ruce ve pramenu
vstříc Telimeně sedl v chládku na kamenu,
pak opřev o bambuli ze slonové kosti
své rákosky si dlaně, pravil s upřímností:

„Ach vidíte, co tady Tadeášek meška,
je starostmi už věru hlava moje těžká.
Stár, bezděten, lnu v světě jenom k tomu hochu,
v něm jedině mám ještě potěšení trochu;
dá bůh, že stýskat sobě nebude mu třeba,
neb ctný mu zanechám kus šlechtického chleba;
však nyní — budeť mu již volit povolání!
Jen považte si při tom moje sužování!
Neb bratr můj, pan Jacek, otec Tadeáše,
jenž tají, podivín, co hodlá a co páše,
se nechce domů vrátit, bůh ví kde se kryje,
ba nechce ani, aby věděl syn, že žije,
a předc jím vládne. Dřív chtěl, v legii by sloužil;
což jsem se naodmlouval, kterak jsem se soužil!
Že však ho doma nechá, předc mi připověděl
i svolil — oženit jej! Již bych ženu věděl
proň velmi vhodnou. Roven není žádný jiný
co do jmena zde v kraji ni co do rodiny
podkomořímu; jeho starší dcera Anna
jest na vdaní, jest pěkná, mohovitá panna;
chci říci otci . . .“ Na to Telimena zbledla,
zavřela knížku prudce, vstala a zas sedla.

„Bůh svědek,“ řekla, „bratře, sotva věřit mohu,
jak nesmyslná řeč to! toť až proti bohu!
Tak mníte, Tadeáši dobrodincem býti,
když od mladosti jen mu dáte proso síti?
Tak svět mu zkazit! Hřích to, spravedlivě soudě,
tak pěkný talent přikout ke pluhu a k hroudě!
Jak znám jej dosud, schopnosť jeho jesti hodna,
by ve světě ji tříbil, nejlíp za svobodna.
S ním do hlavního města! tak mu posloužíte.
Což do Varšavy? nebo — vy můj náhled víte —
že v Petrohradě — však já jistě za řízením
tam pojedu té zimy; mohu s potěšením
tam Tadeáši prospět. Znám tam osobnosti,
mám vlivy, a toť pravá cesta ku hodnosti.
Já v nejpřednější domy hned jej odporučím;
až osobnostem vážným bude znám, pak ručím,
že úřad dostane a řád. Ať nechá služby
a třebas pak se vrátí, zcela dle své tužby,
až bude předce něčím, získav znalosť světa.
Co myslí o tom bratr?“ — „Nuž, v ta mladá léta,“
dí sudí, „provětrať se neuškodí hochu
a ohlédnouť se světem, obrousit se trochu.
Sám zjechal jsem kus země, ač to nedím chlubně;
já v službě tribunálu v Petrkově, v Dubně
jak palestrant jsem býval; ne však pro zábavy —
já v řízení svém vlastním jel až do Varšavy;
tuť leccos člověk získal. Dobře se mi vidí,
i synovce, jak jiní, poslať mezi lidi,
by jako každý chasník léta svá tam pobyl
a trochu zkušenosti ve světě si dobyl;

ne k vůli hodnostem a řádům! S dovolením,
řád, hodnosť od Moskalů, — je to povýšením?
Kdo z pánů starobylých, ba i dnešních, zdejších,
jen mezi šlechtou v kraji trochu zámožnějších,
dbá o podobné tretky? Předce poctu klidí
svým rodem a svým jménem u poctivých lidí,
když na úřad — však zemský — občané jej zvolí,
a ne když se kams dotře přízní kohokoli.“

Tu vpadla: „Nuž, tím lépe! jen si dejte říci:
ať vypraví se jako pouhý cestující!“

Teď za uchem se škrábal rozpačitý sudí.
„Ach sestro, rád bych, ale zas mě cosi trudí.
Pan Jacek z péče svojí nepropustí syna;
on mi tu právě poslal na krk bernardýna
Robáka, jenžto, přišed s druhé strany Visly,
jest bratrův přítel, ví vše, co a kterak myslí,
i rozhodli již spolu Tadeáškův osud:
má si vzíť Zošku, vaši odchovanku dosud.
A k tomu spojení jim právě stanoveno
krom mého statečku též Jackem dobré věno,
vše na jistinách; víte, že má hotovosti,
mně pomohl též statek držeť v celistvosti,
má tedy právo mluvit. Již jen pomyslete,
jak se to beze trampot k dobrým koncům splete
ať seznají se spolu. Jsou sic příliš mladí,
zvlášť Zoška ještě malá; to však málo vadí,
ba čas je vyvésť ji už z toho uzamčení,
vždyť dorůstá vám v pannu, ba již děckem není.“

Teď Telimena žasnouc opravdu se lekla
i vstala jaksi náhle, na svém šálu klekla;
dřív naslouchavši pilně, nyní zavrtěla
kol ucha hbitě rukou, jak by odháněla
zpět v ústa mluvícího nepříjemná slova
jak celé hejno tiplic. — „Ejhle! věc to nová!
Co Tadeáši vadí a co nepřekáží,“
dí s hněvem, „to pan bratr sám nechť sobě zváží;
co mně po Tadeáši? Sám si o něm raďte:
ať sedlačí, ať orá; do krčmy ho vsaďte,
ať čepuje; ať v lesích za zvěří se plazí;
jak chcete, čiňte! Ne však se Zoškou, mí drazí!
Co vám jest do mé Zošky? Mnou jest na zadání,
mnou samou! Že pan Jacek platil vychování
a malý roční důchod dávať jí si zlíbil
a že jí pro budoucnosť třeba více slíbil,
tím nekoupil jí ještě. Ostatně pak dosti
jak u vás, tak i v světě o tom vědomosti,
že štědrosť vaše k Zošce není bez důvodu, —
čím Soplicové dlužni Horeškův jsou rodu.“
(Té části řeči sudí slouchal v zmatku hněvném
a v odporu i žalu podivném, však zjevném;
jak by se konce řeči lekal, hlavu sklopil,
a přikývnuv jen rukou, ruměncem se ztopil.)

Teď skončila: „Když jsem ji mohla opatrovať,
k ní jako příbuzná i pěstounka se chovať,
též pro ni štěstí zvolím, zastupujíc matku!“ —
— „Jak, najdeli však Zoška štěstí své v tom sňatku?“
dí sudí, „jestli se jí Tadeášek líbí?“

— „Co líbí, nelíbí, — kdož jistotu vám slíbí?
Toť holub na střeše! Což také snady značí? —
Ač partií snad Zoška není nejbohatší,
předc není šlechtičnou jen ze vsi ledakterou,
jeť z jasně velmožných, jest vojevodskou dcerou
jeť z krve Horeškovny! Dostane vždy muže!
Jeť s takou pečlivostí vychována, — nuže!
či zde již zdivočila?“ — Sudí očividně
již pilně naslouchaje udobřil se klidně,
neb řekl dosti vesel: „No, co tedy činiť!
ví bůh, já z netečnosti nemohu se viniť;
jen žádných hněvů! Když vám libo nesouhlasiť,
vy máte k tomu právo; jen ne hněvy kvasiť!
Já radil, co chtěl bratr; nedím však, že nutí.
Když jest vám Tadeáška zavrhnouť dle chuti,
hned odepíšu bratru, mou že vinou není,
že Tadeáš a Zoška nejsou zasnoubeni.
Sám poradím si nyní. Nejspíš s podkomořím
si strany jeho starší dcery pohovořím.“

Však s horlivostí zchladlou Telimena vece:
„Vždyť jsem nic nezavrhla! Bratře, zvolna předce!
Sám pravil jste, žeť ještě záhy, že jsou mladí;
nuž rozmysleť se na to, počkať sotva vadí!
Ať seznají se. Jen nic napřed nezaplítať, —
vždyť nelze štěstí jiných hned tak vypočítať.
Však na mladíka jen se chraňte usilovať,
že do Zošky se zrovna musí zamilovať,
neb srdce není sluhou, pánů neuznává
a rozkazům ni vazbě pout se nepoddává!“

Vstav odcházel pan sudí velmi zadumaný.
Pan Tadeáš se blížil z protější teď strany,
tak jako by jen hřibů hledal bez záměru, —
a zvolna přikrádal se hrabě v témže směru.

Ten celý čas, co sudí přel se s Telimenou,
stál hrabě za stromovím udiven tou scenou;
vzal z kapsy tužku, papír, — neboť věci tyto
vždy nosiť s sebou jest mu nad vše důležito —
a na strom opřen jal se črtať geniálně,
sám s sebou mluvě: „Jako bych to skupil schválně!
„Ten na skále, ta v trávě; v malebné vše záři;
jak význačné to hlavy! jaký rozdíl tváří!“

Šel, postál zase, mlhu s lornětky si stíral,
vál šátkem k očím a zas na svůj předmět zíral.
„Zda zjev ten sličný, luzný, též se prozou postře,
když se mu přiblížím a pohlédnu naň ostře?
Trav aksamit? zdaž opět šlapu v zelenině?
A víla ta — zdaž jest to jakás hospodyně?“

Pan hrabě, ač již často Telimenu zříval
v sudího domě, v kterém dosti často dlíval,
jen málo si jí všímal; podivil se tedy,
v ní model kresby svojí poznav naposledy.
Jak v šatu vkusném se tu vábně rozložila
v tom krásném místě, — sotva podobna si byla;
zrak ještě neuhaslým žárem hněvu planul,
tvář sporem i též větrem, jenž tu svěže vanul,
a mladých obou pánů příchodem již zcela
se vyšším ruměncem než jindy rozhořela.

„Ó račte," řekl hrabě, „smělci milost přáti!
Chci vroucně odprosit i hned též díky vzdáti;
ó milost, že jsem stíhal kroky vaše v skrytu,
a dík, že byl jsem svědkem vašich dum a citů.
Tak velkát moje vina! Již to z hloubi tuším,
že nadšenosti chvíle blažené vám ruším;
však nechť i za to člověk hoden odsouzení,
zde umělec — ó patřte! — doufá v odpuštění!
Ba výš se odvažuji! Vzývám z tužby tajin
váš soud!" Tu kleknuv podal jí své kresby krajin.

Hned o pokusech jeho v malbě rozjímala
jak osoba sic dvorná, umění však znalá,
jež ráda povzbuzuje, nechválí však levně.
„Aj bravo, gratuluji; talent je tu zjevně, —
jen ne ho zanedbávat! Potřebí vám vlastně
jest přírody! — Ó nebe vlaské! Jak tam šťastně
dlí umy! Cézarů vy vonné, růžné sady!
Tiburských vodopádů klasické vy vnady!
Vy Posilippa sluje — krásy neskonalé!
Tamť, hrabě, malířův je domov! U nás ale
Mus děcko, odkojené v Soplicovském zámku,
to jistě zemře. Hrabě, schovám si to v rámku
neb v album vzácných kreseb, do výběru toho,
jenž zevšad skoupen. Mám jich v psacím stole mnoho."

Řeč vedli o blankytech, o skal divých stěnách,
o váncích libovonných, moře hravých pěnách;
v to, jakž se cestující někdy rouhávají,
se leckde vmísil posměch domácímu kraji.

A předc kam oko stačí, kol se táhly všady
ty vážné lesy Litvy, plny mocné vnady!
Tu střemcha oplétaná věncem ze chmeloví,
tam řeřáb s živým rděním tváře pastýřovy,
jak maenada zde líska, listnaté jí berly
na místě hroznů zdobí oříšky jak perly;
níž drobotina lesa: hloh tu v loktech kalin,
tam ostružina, chtějíc líbat ústa malin;
tu kře i stromy listím za ruce se vzaly,
jak mládenci a panny k tanci by se brali
kol párku zasnoubenců: neb v prostřed kola stojí
pár nad ně povznešený ztepilostí svojí
i svatební své zdoby leskem přespanilým:
toť bříza, žínka mladá, s habrem, chotěm milým.
A dál jak shlížejíce na děti a vnuky
tam sedí báby olše, s nimi šedé buky,
pak dub ten vousáč, jemuž mechy bradu kryjí,
jenž naloživ pět věků na shrbenou šíji,
jak na hrobek se opřel sloupech pokácených
tam na svých předků trupech v kámen obrácených.

Pan Tadeáš se kroutil dávno dlouhou chvílí
při řečech, k nimž jen mlčel, a jež nešly k cíli;
až kdy se jali háje cizích krajů slavit
a vypočtením rodů stromoví jej bavit,
citrýn i pomorančí, oliv, mandlovníků,
cypřišů, mahonií, sandalů, ba fíků,
též aloe i kaktus když se chválit jali
pro jejich květ i vzrůst a půvab dokonalý:

pak nezdržel se mladík; zjevně znáti dával
již rozdurděnou tváří svého hněvu nával.

Byl prostý jen, než krásu přírody že cítil,
v les otčiny tu patře k slovům těm se vznítil:
„V zahradě botanické ve Vilně jsem také
již uviděl ty jižní stromy všelijaké,
jež v oné vlaské zemi rostou ve své kráse;
leč který stromům našim, prosím, vyrovná se?
Zdaž aloe, z níž trčí hromosvody kolem?
Neb citrýna, z níž zlaté míšky visí dolem,
s tím lakovaným listem, krátká, zakrsalá
a nadutá, jak ženská škaredá i malá,
však bohatá? Neb cypřiš dlouhý, tenký, chudý,
jenž vypadá jak strom ne smutku ale nudy?
Že k náhrobkům prý velmi smutečně se pojí, —
leč jako lokaj Němec v dvorním smutku stojí,
jenž nepozdvihne ruky, aniž hlavu spustí,
jen proti etiketě když se nedopustí!“

„Oč krásněji ta naše bříza v smutku stává
jak vesničanka, která syna oplakává,
neb vdova muže, lomíc rukama, a s ramen
až k zemi spouští prostých vrkočů svých pramen!
Ač němá, postavou již kterak vzlyká živě!
Proč hrabě, milujeli malbu náruživě,
radš nemaluje stromů, pod kterými sedí?
Vždyť zasmějí se tomu sousedé, až zvědí,
že hrabě v úrodném tu kraji na rovině
si k malbě vybral skály jakés na pustině.“

„Můj drahý,“ řekl hrabě, „ve přírodě boží
jen látka dána, — duši nadšení v ni vloží,
jež na peruti své se k fantasii druží
a vkusem uhlazuje, pravidlem se tuží;
ne dosti ve přírodě čerpat pouhým vznětem:
v kraj ideálu stoupá umělec svým letem!
Ne všecko, co jest krásné, vymalovat dá se;
to zvíte časem ze knih o umělé kráse.
Co obrazů se týče: třebať kromě vlohy
tu bodů zřecích, — skupin, — nic pak bez oblohy,
ach bez oblohy vlaské! Vlachy, pane milý,
vždy vlastí krajinářů budou, jsou i byly!
Krom Breughla také proto, — ne však pekelného,
neb dvé jest Breughlů, — ale aksamitového,
a kromě Ruisdaela, — kdežli sever hostí
jakého krajináře první velikosti?
Ba nebes, nebes třeba! Malíř náš Orlovski —“
— Tu vpadla Telimena: „Vkus měl soplicovský!
Neb vězte, Soplicovců vkus jen tím se tříbí,
že mimo domov pranic jim se nezalíbí.
Orlovski v Petrohradě živ byl v plné slávě
(skizz jeho několik mám v psacím stole právě —)
dlel u císaře ve cti, u dvora jak v ráji,
a předce vzdychal, slyšte, po venkovském háji,
i stále vzpomínával na mladosti plesy
a vše, co v Polsce, slavil: zemi, nebe, lesy...“

— „A pravdu měl!“ dí mladík, jak jen k slovu přišel.
„Neb obloha ta vlaská, jak jsem o ní slyšel,
jest věčně stejná, jasná, — toť jak zmrzlá voda.

Či není stokrát krasší bouř a nepohoda?
Co u nás podívání! Třeba vznést jen zraků:
co scen, co obrazů již v pouhé hře tu mraků!
Neb každát chmura jiná. Jedna, podjesenní,
ta leze těžká vláhou, jako želva lení
a s oblohy až k zemi spouští závoj dlouhý
jak rozpletený vrkoč: dešťové to prouhy.
Mrak s krupobitím letí jako balon dutý,
toť černomodrý kotouč, v prostřed zásvit žlutý, —
šum velký z něho vůkol. Ba i každodenní
ty bílé beránky, jen hleďte, jak se mění!
Jak hejno husí nebo labutí se plaví,
zas rozhání je vítr jako sokol dravý,
i stlačují se k sobě, — hle již vyrůstají
a rozpouštějí hřívy, krky ohýbají
a řady kopyt šinou po nebeské báni, —
již letí jako stádo hřebců stepnou plání,
jsou všecky běloskvoucí, — hatí se — a náhle
z hřiv jejich rostou plachty, z krků stěžně táhlé,
a místo stáda koráb spanile již plyne
tam v dálný blankyt jako v moře modrosiné.“

Hrabě i Telimena pohleděli vzhůru,
Tadeáš jednou rukou ukázal jim chmuru
a druhou zlehka tiskl ručku Telimeny.
Již uplynulo kolik minut tiché sceny,
když hrabě prostřel papír na klobouku honem
i vyndal tužku. Náhle znamení teď zvonem
zní z dvora pronikavě. V jednom okamžiku
v tom lese dřív tak tichém plno bylo křiku.

Pan hrabě, hlavou kývnuv, řekl vážným tonem:
„Vše na světě předc osud zvykl končit zvonem!
I tužby fantazie, velkých plánů vzniky,
hry dětské nevinnosti, lásky okamžiky,
i družné chvíle přátel: jak se zvonem trhne,
vše se to rozrušuje, hatí, v niveč vrhne!“
A k Telimeně upjav pohled v něžném hnutí
děl: „A co zbude?“ — Ona na to: „Vzpomenutí!“
A žalost hraběte pak zmírnit chtějíc jemně,
květ nezabudky jemu podávala němě.
On políbiv jej, připjal na prsou jej dvorně.
Tadeáš s druhé strany trávu přepozorně
tam rozhrnul, kde něco bílého se chová,
co blíž se vine: jest to ručka liliová;
tu chytiv líbal, tak v ní ústy tona v tichu,
jak lilii se včelka ztápí do kalichu.
V tom na rtech cítil chladno: byl to klíček dutý,
v něm uvnitř bílý papír v trubku zavinutý;
vzal, — schoval, — nevěda, co mysleť o tom klíčku;
nu co, — však nalezne to při něm ve psaníčku.

Zvon bzučel, — v ozvěnu pak z hloubi tichých borů
zní tisíc pokřiků a hlasných rozhovorů.
Toť ohlas volání a druhů shledávání
jak heslo, dnes žeť konec, žeť již po sbírání.
Ten zvon pak nezval k pohřbu, k smutečnému sídlu,
jak hraběti se zdálo, ale ovšem k jídlu.
Když v poledne zpod stříšky rozhoupá se zvučně,
jak hosti tak i čeleď k obědu zve hlučně.

Pan sudí, jako druhdy v četných dvorech jiní,
zvyk onen zachovával dosud. Z háje nyní
šla společnosť. Ti vzali houby do košíčku,
ti svázali je v šátek prostě do uzlíčku
neb mošinky jich měli plné; dívky jaré
jak vějíře si drží v ruce hřiby staré,
a v druhé, svázavše je ladně ve kytičky,
si nesou opěnky a pestré holubičky.
Vojský má muchomůrku. S prázdnem po sbírání
jde Telimena, s ní též oba mladí páni.

Již hosté řadou vešli, kolem postanuli;
pan podkomoří bral se nejvýš za tabuli, —
tu česť mu věk i hodnosť odmítnouti brání;
jde damám, starcům a pak mladíkům se sklání.
Mnich almužník, pak sudí vedle něho prodlí;
dřív bernardýn se hlasně po latinsku modlí,
pak mužským dána vodka; na to všickni sedli
a choloděc litevský mlčky chutě jedli.

Byltě dnešní oběd tišší nežli denně bývá;
krom pobízení k jídlu nic se neozývá.
Neb sporné strany svoji sázku měly v hlavě
a snily o zítřejšku, snily o výpravě,
vždyť velká myšlenka jen s mlčením se snáší.
Jen Telimena, mluvíc stále k Tadeáši
též obrátiť se někdy hledí ku hraběti
i k asesoru zase očkem zaletěti.
Tak chytí ptáčník, který líčí na stehlíky,
též někdy s nimi vrabce. Hlédla na mladíky:

i Tadeáš i hrabě, — oba spokojeni
a šťastni nadějemi — tedy zamlčeni;
ten zrakem snivým často na kvítečku dlíval,
kdež onen zase kradmo do kapsy se díval,
zdaž klíček neutekl; šťastně nalezený
jej chytal, kroutě lístek dosud nepřečtený.
Podkomořího pilně sudí sobě všímal,
naléval, sloužil, dbal ho, za kolena jímal,
jen s ním se rozhovořiť tenkrát chuti neměl,
i zdálo se, že jakous tajnou tísní zněměl.

Tak střídala se jídla v zamlklosti trudné,
až náhle přerušil to obědvání nudné
host nenadálý. Hajný, vběhnuv beze dechu,
čas obědu žeť právě, nedbal ani v spěchu.
Jde k pánovi; lze viděť v posuňku i tváři,
zvěsť vážnou, nezvyklou že nese hospodáři.
Hned shromáždění k němu vzhlédlo polekané;
on oddechnuv si, pravil: „Medvěd, milostpane!“
Dál uhodli: že vyšel z matečníka houští,
že stěhuje se k lesní zaněmenské pouští;
že hned ho třeba stíhať všickni uznávali,
ač dřív se neradili, aniž přemítali,
a z výrazův jich stručných, z bouřlivého ruchu
jest viděť, že se vše to děje v svorném duchu,
a rozkazy, jež z úst tak mnohých v jednu chvíli
se ozvaly, ty čelí k jedinému cíli.
Tak velká byla shoda, nechať v hlučném davě,
kde každý mluví jenom o tom, co má v hlavě.

„Teď do vsi!“ zvolal sudí; „na kůň! Za svítání
je nadháňka, však z dobré vůle; ať mi shání
hned setník lidi; kdo z nich s oštěpem se zjeví,
dva šarvarky, pět robot — týden se mu sleví!“

„Hned!“ křikl podkomoří; „v sedlo! je to kvapné!
hned jeďte na můj dvorec, někdo ať tam lapne
dvě pijavky, — jsou v celém kraji proslaveny,
psa jmeno jesti Správník, Strapčina pak feny;
hned kláty do hub, a pak v pytli zavázané
je přivezte, — však rychle! hned ať se to stane!“
V tom asesor zas křikl rusky: „Vaňka! hochu!
Nůž Sanguškovský brouskem přetáhni mi trochu,
ten, jejž jsem dostal darem od knížete pána,
a hleď, zda v opasku má kulku každá rána!“
„Jen pušky,“ křikli všickni, „ať jsou pohotově!“
Však asesor se sháněl stále po olově.
„Mám formu k lití!“ volal. — „Též ať vědět dáno
hned faráři,“ dí sudí, „aby časně ráno
mši v lesní kapli sloužil svato-Hubertovu,
mši malou za ochranu božskou k tomu lovu.“

Když rozkazy jsou dány, ticho naposledy,
a každý čehos kolem hledal svými hledy,
až setkaly se všechněch zraky v jedné době:
tvář vojského, ta šedá, ta je vábí k sobě.
Toť znak, že hledají si vůdce na výpravu
a vojského že všickni volí pro bulavu.
On povstal, porozuměv žádosti svých druhů,
v stůl rukou udeřil a přehlédl je v kruhu,

pak vyndal ze zaňadří řetízek svůj zlatý
a hodinky jak hrušku; vážně hledě na ty
dí: „Z jitra, o půl páté, u kapličky v lese
my, páni bratři lovci, všichni sejdeme se.“
To praviv povstal vážně od plného stolu;
již on a hajný honbu zařídit šli spolu.

Tak na zítřekli vůdci bitvu opověděí,
žoldnéři po táboře čistí zbraň a jedí,
neb na pláštích a sedlech sobě podřimují,
jen vůdci v tichém stanu bdíce plány kují.

Jižť oběd přerván. Den pak při kování koní,
psů krmení a zbroje čistění se kloní.
Též při večeři sedli málokteří k stolu.
Ať byli při Kusém a nebo při Sokolu,
dnes přestali se všickni trudit velkým sporem,
ba pod paží se vedli rejent s asesorem, —
šli shánět olovo. Pak všecko uondáno
šlo časně lehnout, aby nezaspali ráno.

Dnes Tadeáš měl nocleh v domě v pokojíčku.
Tam, jak by spal, se zamknul; zakryl v krbu svíčku,
ač oka nezamhouřil, by jen tma se zdálo.
Noc plížila se, hodin ubývalo málo.
On děrou v okenici hlídače jen hlídal,
jenž obcházel kol dvora; co ten robí, zvídal.
Teď hlídač zašel. Mladík rovnou nohou skočil
ven oknem, okno zavřel, kolem zdí se točil
jak vyžle stlačen k zemi. Další jeho cíle
tmou hustou zaclonila tichá noční chvíle.

KNIHA IV.

Diplomatika a lovy.

Zjevení v papillotech budí Tadeáše. — Pozdní poznání omylu. — Krčma. — Emisař. — Dovedné užití tabatěrky obrací rozhovor v pravý směr. — Matečník. — Medvěd. — Hrabě a Tadeáš v nebezpečí. — Tré výstřelů. — Spor Sagalasovky se Sanguškovkou, rozřešený ve prospěch pušky Horeškovské. — Bigos. — Vojského povídka o souboji Dovejky s Domejkou, přerušená štvanicí na zajíce. — Konec povídky o Dovejkovi a Domejkovi.

Vy pamětníci dávní velkých Litvy kněží,
vy stromy Kušeleva, Ponar, Bělověži
i Sviteze! jichž stín hrál s královskými čely,
Vitenes hrozný, velký Mindova kde dleli
i Gedymín, když honiv na Ponarské hoře
leh' na medvědí kůži k ohni, ducha noře
v proud divuplné písně moudrého Lizdejky,
a třpytem Vilie i šuměním Vilejky
kdy zkolébán, zřel vlka železného v snění,
a vzbuzen pak, dle mocných bohův povelení
zbudoval město Vilno, jež se v lesích šeří,
jak vlk by seděl mezi lesní divou zvěří.

A v tomto Vilně, jako Římští ve vlčici,
vznik měli Kejstut, Olgerd i Olgerdovici,
i rekové i lovci slávou stejně skvělí,
at táhli na zvěř nebo proti nepříteli.
Tak mocný byl sen lovcův, věštbu v lůně nesa,
žeť Litvě navždy třeba železa i lesa.

Ó lesy! posledním vás hlučným lovem slavil
král poslední, jenž kolpak Vitoldův si vstavil,
byltě poslední to šťastný vojín z Jagelonů
a poslední též lovec na litevském trónu.
Mé domácí vy stromy! Vásli se mi zdaří
zas nebes přízní spatřit? Přátelé vy staří,
zda žijete mi ještě? shledáme se zase?
Vy, k nimž jsem se, jsa děckem, plazil v dávném čase!
Zda žije velký Baublis? dosud tím jest obrem,
jenž ve svém dutém kmenu, jako v domě dobrém,
i dvanáct hostí za stůl ku večeři vítá?
Háj Mendoga, zdaž dosud za farou tam zkvítá?
A v Ukrajině, podlé Rosi, na pobřeží,
před Holoviňských domem, zdali dosud svěží
ta lípa rozložitá, v jejímž chladu dole
sto mládenců, sto panen v párech létlo v kole?

Ó pomníky! co ročně sekerou jich zmírá,
at kupecká, at vládní moskevská je sžírá!
Ta každý útulek těm lesním pěvcům skácí
i věštcům, kteří v stín jich touží jako ptáci!
Vždyť lípa černoleská, již hlas Janův slaví,

mu vdechla tolik veršů! dub ten štěbetavý
pěl kozáckému věštci tolik divů svojich!

Dík vám, vy stromy šumné rodných lesů mojich!
Zvěř chybiv, — špatný střelec, — posměchu svých druhů
když uniknuv jsem prodlel v tichém vašem kruhu,
co myšlenek jsem zlovil, v samotě když divé
jsem na lov zapomínal, vnořen ve sny živé,
a kolem mne se třpytil mech tu stříbrošedý,
v něm puklé ostružiny granát rudohnědý,
tam vřesů pahorky se rděly purpurové,
v nich růženečky z brusin, šňůry korálové.
Kol byla temnost; větve shýbaly se s hůry
jak nízko shluklé, mocné, zelenavé chmury,
a vítr nad klenutím hlučel nepohnutým
tu praskotem a šumem, tu jak hromem dutým;
tam kvil, zde bouřný jekot, — divně mnou to hnulo,
jak visuté by moře nad mou hlavou dulo.

A dole — trosky města: mocný vývrat dubu
zde z půdy trčí, roven ohromnému srubu,
v nějž opřely se stěn a sloupů zříceniny,
pně listnaté i stlelé; mříže ze traviny
to hradí kol. Však uvnitř pohled plný děsu
v té ohradě: tam sídlí hospodáři lesů,
vlk, medvěd, kanec; u bran hradby leží kosti
půl ohryzené jakýchs nepozorných hostí.
Též někdy vzhůru skočí před doubím a hlohy
jak by dva vodotrysky — jelení dva rohy,

bok žlutý mezi kmeny štíhle zakmitne se,
jak paprsek, jenž vpadnuv, hasne v hustém lese.

A znova ticho dole. Datel v jedli tepe,
zas odletuje k jiné, dál a dále klepe,
ba zmizev, neustává v dálce ťukat jemně,
jak děcko schované, když volá: hledejte mě.
Blíž sedí veveřice; hryže ořech z tlapky,
chvost přes oči si spouští jako chochol s čapky,
jímž jako s kyrysarské přílby peřím kývá;
tak zacloněna předce dokola se dívá
a vidouc hosta, skočí hájův tanečnice
se stromu na strom, kmitne jako blýskavice,
až v neviditelný pně otvor propadne se,
jak dryada se vrací v rodný strom svůj v lese.
A ticho zas. — V tom cosi ratolístku zdvihlo
a z hbitě rozhrnutých řeřabin se mihlo
dvé líček uzardělých, krasších nad řeřáby;
jdeť na jahody děvče. Ručkou zraky vábí,
neb ve krabičce z kůry dárek brusin chová
tak svěžích jako její ústa purpurová, —
jí po boku jde mládec, nahýbá jí lísku
a hází oříšky, jež dívka chytá. V blízku
v tom uslyšeli rohů zvuk a chrtů hraní, —
že honba sem se táhne, vidí polekaní,
a v houšti ratolestí, kapradin a vřesů
se náhle s očí tratí, jako božstva lesů.

* * *

Ruch v Soplicově velký. Ale koňů ržání,
psů jekot, vrzajících koles drkotání,
trub vřesky, dávajících ku vyjetí heslo,
to vše se marně k sluchu Tadeáši neslo;
on usnuv oblečený spal jak v díře syslí,
a hledat ho, — dnes na to nikdo nepomyslí;
sám sebe každý dbaje spěchal za povely, —
na ospalého druha celkem zapomněli.

On chrápe. Slunce sloupem ohnivým se dere
tam v srdce vyříznuté v okenici šeré;
tmou čirou jas ten padá zrovna v čelo spáči;
on chce si ještě zdřímnout; jak se stranou ztáčí
tím světlem bodán, slyší tukat. V okamžení
byl vzbuzen; veselé to bylo probuzení!
Byl jako ptáček, dýchal jak by letěl v nebe
a cítě se tak šťastným, usmíval se v sebe,
i vzpomněv na vše, co se včera přihodilo,
rděl se a vzdychal, srdce hlasitě mu bilo.
Zřel v okno: živé nebe! V zlatoskvoucím svitu,
v tom srdci, hleděl vstříc dvou jasných očí třpytu
tak rozepjatých, jak se oko rozevírá,
kdy z denní jasné záře v šero stínu zírá;
a stranou uzřel také ručku roztaženou,
jak vějíř proti slunci očím nadstavenou,
až malé prstíky se v záři červenaly
a jako rubínové veskrz prosvítaly;
rty trochu roztulené, jako by se smály,
pod nimi zoubky jako perly pod korály,

a líčka, nechat v stínu pod růžovou dlaní,
se sama rdí jak růže na obloze ranní.

Spalt zrovna pod tím oknem. Na znak leže z ticha
skryt stínem, v kouzlo zjevu zří a sotva dýchá,
neb zří jej blízko, nad svou vlastní hlavou těsně,
i neví, zdaž to přízrak, neb zda vidí ve sně
z těch tvářiček zas jednu milou, tichou, jasnou,
jež ve snech nevinnosti vznikají i hasnou — —
Tu tvářička se chýlí; zíral v bázni stálé
i v radosti — ó běda! uzřel nenadále
a připomněl si, poznal ony jasné vlásky,
jež zatočeny v drobné, sněhobílé pásky
tak divně svítily se v slunce lesku zlatém,
jak paprsková záře na obrázku svatém.

On vzpjal se. — Zjevení v tu chvíli uletělo,
šust zaplašil je. Čekal, — již se nevracelo;
jen třikrát ještě slyšel tuknout z oné strany
a říci: „Vstaňte, pane, čas je svrchovaný,
jest honba!“ — Skočil z lože, bouchl v okenici,
že v stěžejích se třesouc, rázem v polovici
se rozlétla i v obě udeřila stěny.
Ven skočil, zíral kolem jako pomatený, —
nic nespatřil, a ničí stopy kolem všady.
Však nedaleko okna plot byl u zahrady,
tam chmel i kvítí, ježto po něm věnce pnuly,
se chvějí; zdaliž se jich lehké ruce tknuly,
či rozhoupal je vítr? tam teď zahleděl se,
tam netroufal si vkročit; na plot podepřel se,

zrak upřel vzhůru; prstem na rty přitlačeným
si kázal mlčeť, aby slovem přenáhleným
svých citů nevyzradil; potom v čelo bušil,
tak jako aby spící upomínky vzrušil,
až hrýznuv prsty na krev, zlostně zuby stiskl
a z plna hrdla: „Dobře, dobře na mne!“ vřískl.

Dvůr ještě před chvílí tak živý a tak hlučný,
byl jako hřbitov nyní pustý, bezezvučný;
již zašli všickni v pole; Tadeáš k té straně
sluch napjal, jako trubky k uším svinul dlaně,
až přinesl mu vítr od dalekých borů
trub ozvěnu i pokřik loveckého sboru.

Kůň Tadeášův čekal osedlaný v stáji;
on pušku vzav naň skočil; jako litý k háji
pak pádil v krčmy, které u kapličky stojí,
a kde dnes ráno lovci měli schůzku svoji.

Dvě s obou stran se chýlí krčmy u silnice,
jež okny sobě hrozí jako protivnice;
ta stará v dědičném je k zámku příslušenství,
Soplica zřídil novou, zámku k protivenství;
jak v sídle svém v té staré vedl rej Gervázi,
a v nové přední vliv měl za stolem Protázi.

Nic na nové té krčmě není ku pozoru,
však stará, stavěna dle pradávného vzoru,
jenž druhdy od tesařů tyrských vynalezen,
pak od židů byl světem všady porozvezen;

v tom slohu neznají se stavitelé cizí;
my po židech jej máme dědičný a ryzý.

Jak svatyně to v zadu, archa z přední strany:
jak koráb Noemův či truhlík čtverohranný,
jenž nelíší se prostým zrakům od stodoly;
v něm zvířata jsou různá: koně, krávy, voli
i kozy; nahoře zas hejno ptactva zpívá,
též plazi v párku, ba i hmyz tam sídlo mívá.
Část zadní svatyni se rovná vyvýšené
a na chrám Šalomounův živě připomene,
jejž na Sioně první, umu stavby znalí,
tesaři Hiramovi jemu zbudovali.
Teď bývá nápodoben při židovských školách,
a škol těch pravý útvar viděť na stodolách.
Jeť z šindelů a slámy střecha roztrhaná,
je špičatá jak židův kolpak, zprohýbaná;
ze štítu vypíná se pavlač se zábradlím,
držána sloupořadím div že nerozpadlým;
toť sloupy — stavitelský div to — trvanlivé,
ač jsou již poloshnilé, při tom stavby křivé,
jak podle věže v Pise, ne dle řeckých chrámů,
neb jsou jen bez hlavic a bez podstavců, z trámů,
a nahoře ty sloupy půloblouky zdobí,
jež gotickou zde stavbu dřevem nápodobí.
A nad tím zdoby — ne snad dlabané neb rytě,
leč sekerou jen z dřeva přeuměle sbité;
jak šábesové svícny zkřivené jsou sice,
z nich visí kuličky jak ony bambulice,
jež po židovsku cices nazvány, a které

žid při modlitbě svojí kolem hlavy bere.
Ba z dálky může krčma viklavá se zdáti,
žeť jako židák, když se při modlitbě klátí;
hle střecha — čapka; sláma — vous to rozježený,
a jako černá planda začazené stěny,
jak cices na čele pak řezba v předu čouhá.

Jak školou židovskou jde vnitřkem stěna dlouhá;
část jedna o samých je malých pokojících,
jež k potřebě jsou dam i pánů cestujících;
síň ohromná je v druhé; blízko každé stěny
stůl mnohonohý, úzký; při něm postaveny
jsou lavice, tak sobě podobné s tím stolem,
jak děti se svým otcem. Na nich sedí kolem
— vše řadem — sedlácí a s nimi šlechta malá,
jen ekonom je zvláště. Všecky přilákala
je neděle, že po mši, místo domů kvapiť
se přišli k Jankelovi pobavit a napit.
Již před každým tu sklínka vodky zašuměla,
a hospodská se s láhví ke všem přitáčela;
uprostřed pachtýř Jankel, v kaftaně až k zemi,
jenž dobře stříbrnými zapjat petlicemi;
měl ruku zastrčenu za hedvábným pasem
a druhou pohladil si šedou bradu časem
i blýskaje kol okem, rozkazy své dával,
stál u hostí, jež bavil, vítal nových nával
a krotil svárlivé i syté vyprovázel,
sám nesloužil však hostům; jenom popocházel.
Měl dávno krčmu v nájmu. Proti tomu židu
starému, poctivému neměl nikdo z lidu

ni šlechty nač si stýskať; hověl všechněch přání,
měl nápojů vždy dobrých hojně na vybrání,
byl v počtech ostražitý, ale nešidíval,
přál veselí, však nikdy zpitých netrpíval;
byl milovníkem zábav, neb se zapíjely
tam veselky a křtiny; vždy pak na neděli
si hudebníky ze vsi na muziku pozval,
při níž se řádný basař a též dudák ozval.

Znal hudbu; sám též hudcem slynul ještě stále,
hrál na nástroji svého lidu, na cimbále,
s ním po dvořích kdys chodil, za hru obdiv míval
i za své písně, neboť pěkně, švarně zpíval;
ač žid, předc čistě dost se polsky vyslovoval
a písně národní si zvláště zamiloval;
těch snášel z každé cesty množství bez únavy:
z Haliče kolomyjku, mazur od Varšavy.
Zvěsť, nevím zdali jistá, o něm vůkol trvá,
že jeho ústa vnesla z cizozemska prvá
i rozhlásila tenkrát v tamním kraji právě
tu píseň, jež teď známa světu v celé slávě,
a jež se nad polskými vznesla legiemi
trub hlaholením nejdřív na Ausonské zemi.
Um zpěvný v Litvě naší velmi mnoho platí,
on získá lásku, čeť a pěvce obohatí.
Žid vyzpíval si jmění, slávy nabažil se
a pověsiv svůj cimbál, s dětmi usadil se;
vzal v nájem krčmu, jež se k lesní kloní cestě,
a při tom podrabínem byl též v blízkém městě;
byl v každém domě vítán jako host i rádce,

znal obchod s obilím i s cizím zbožím, — krátce,
vše vážilo si na vsi jeho znalé hlavy,
a měl i dobrou pověst jako Polák pravý.

On první smířil zášť tu — ne vždy nekrvavou —
těch obou krčem, najav levou i též pravou,
a stejně má jej ve cti čeleď soplicovská
tak jako starobylá strana horeškovská.
Jen jeho vážností klid zbraní bývat možným
i s hrozným klíčníkem i se svárlivým vožným;
jen před ním starý hněv svůj zadrželi stranou
Protázi, strašný mluvou, Gervázi zas ranou.

Gervázi nebyl v krčmě, na honbu on spěchal,
by hraběte v tak těžkých věcech nezanechal,
že mlád a nezkušen byl, šel ho stařec chránit
svou opatrnou radou, neb svou paží bránit.

Dnes místo, ježto míval klíčník za výsadu,
tam nejdál ode dveří, v lavic rohu v zadu
jež pokutím se zove, Robák zaujímal;
tam posadil ho Jankel; uctivě si všímal,
zdaž ubylo mu v sklínce, a jak ubývalo,
hned běžel přikazovat, by se dolévalo
mu panenského medu; tak ho vážil sobě.
Ba dí se, že prý již se znali v mládí době
tam někde v cizích zemích. Robák přicházíval
i v noci v krčmu, s židem tajné rady míval
o vážných věcech; kněz prý pašoval mu zboží, —
k té pomluvě však nikdo víry nepřiloží.

Kněz Robák, opřen o stůl, tiše rozumoval;
houf šlechty, obklopiv jej, uši nastavoval
a k tabatěrce jeho nosy strkal. Celá
pak šlechta šňupající kýchala jak z děla.

„Reverendissime!“ dí Skoluba a kýchne,
„toť tabáček! ba ten až v mozkovici píchne!
Jak živ, co zdvihám nos ten (pohladil jej stranou),
takého nezažil jsem!“ (Kýchl druhou ranou.)
„Toť pravý bernardýnský, jistě že je z Kovna,
kdež med a tabák, jakým nic se nevyrovná.
Já byl tam když —“ — Tu Robák celému dí kruhu:
„Ať slouží ke zdraví! ať vašnostem jde k duhu!
Co tabáku se týče, dalšíť jeho cesta,
než jak pan Skoluba tu myslel — z Kovna města.
Jeť z Jasné Hory. Kněží Pavlánové robí
ten tabák v Čenstochově, městě, které zdobí
tak slavný, divuplný obraz matky boží,
královny naší polské, jejíž slávu množí
sto zázraků — ba zvou ji dosud Litvy kněžnou —
zřít ona ke Koruně ještě s láskou něžnou —
však schisma na Litevském knížetství teď sedí!“
— „Až z Čenstochovy? tam jsem též byl u zpovědi,“
dí Vilbik, „pro odpustky; třidcet let to nyní.
Zdaž pravda, že tam Francouz v městě hrůzy činí,
že by chtěl kostel zbořit, aby poklad smetl?
Neb vše to v Litevském jsem Kurýru již četl.“
Kněz dí: „To není pravda! císař nejjasnější
Napoleon je křesťan nejkatoličtější,
vždyť pomazal jej papež, žijí spolu v míru,

Francouze obracejí na pravou zas víru,
neb byli nakaženi. Z Čenstochovy sice
se stříbra do národní dalo pokladnice
již mnoho pro vlast, Polsku, — bohu poručeno!
Vždyť na oltářích Jeho je též vlasti věno.
V knížetství Varšavském je kolem stotisíce
polského vojska, snad i brzy bude více, —
kdož vyplatí to vojsko? — Litvané, jste ztuhlí?
Vy ne? vy dáte groš jen do moskevské truhly."

„Kat by dal!" křikl Vilbik, „mocí se nám bere."
„Ach, velebníčku!" k slovu sedláček se dere
a za uchem se škrábe mezi poklonami,
„jen zpola zle je šlechtě, teprv my však sami
jsme dřeni bez nože!" — „Mlč," Skoluba naň křikl,
„ty máš se lépe, hlupče, neb tys tomu zvykl
být dřen jak ouhoř! Nám je hůř, nám urozeným
nám velmožným, nám zlatých svobod vyvoleným!
Ach, bratři! však tě jindy šlechtic na svém lánu" —
„Ba!" křikli kol, „byl roven vojvodovi pánu!"
— „Teď šlechtictví nám chtějí upřít! jejich víře
je máme dosvědčiti psané na papíře!"
— „A vašnosti jste k tomu," Juraha mu vece,
„jen ze sedláků dědů pošlechtěný předce;
já ale — z knížat! Předc se patent požaduje,
kdy do šlechty jsem přijat! Bůh sám pamatuje;
ať Moskalovi také doubec v lese poví,
kdo mu dal patent rûsti nade všecko křoví."
— „Tím podkuřujte," vece Žagel, „ledakomu,
však mitra knížecí se najde v mnohém domu."

— „Kříž máte v erbu! s tím je zdání v plné shodě,"
teď zvolal Podhajský, „že neofit byl v rodě."
„Ne!" vpadl Birbaš; „z hrabat tatarských jsem, prosím,
a nad Korábu znakem také kříže nosím!"
A Mickievič zas: „V poli zlatém s mitrou růže —
erb knížat! V Stryjkovském to každý čísti může."

A v brzku celou krčmou hlučný rozpor šuměl;
kněz tabatěrkou svojí ukrotit jej uměl;
všem po řadě ji podal, — nepokoj hned ztichl,
neb ze zdvořilosti si každý vzal a kýchl.
Mnich užil k řeči ticha, než si pooddychli.
„Ó velcí lidé po tom tabáčku již kýchli!
Z té tabatěrky — zdaž mi panstvo víru dáte —
pan jenerál Dombrovský zažil čtyřikráte!"
— „Dombrovský?" zvolali. — „On sám, on, vojevůdce.
Když on bral Němcům Gdansko, byl jsem při té půtce.
Měl v noci psát; vzal šňupec, by naň nešlo spaní,
a kýchnuv poplácal mi na rameno dlaní,
pak ‚Robáku', mi pravil, ‚knězi bernardýne,
my shledáme se v Litvě, nežli rok snad mine;
rci Litvanům, že jest jim tabák pro mne chystat,
však čenstochovský! jiný nemohu ti vystát."

Řeč kněze spůsobila také podivení
i radost takovou, že hlučné shromáždění
se zamlčelo; potom polohlasná slova
se ozvala: „Co? tabák z Polsky? Čenstochova?
Dombrovský? z vlaské země?" Na konec pak rázem,
jak by se vymklo všechněch myšlení všem hrázem,

kol všickni jednohlasně, jako na znamení
si výskli: „Dombrovského!“ v jednom rozčilení,
a vše se objímalo: sedláčka pan kníže,
i hrabě tatarský i mitra oba kříže,
již zapomněli na vše, ba i bernardýna,
jen zpívali a chtěli vodky, medu, vína!

Již dlouho poslouchav tu píseň mnohozvukou,
pak ale tabatěrku zvednuv v obou rukou
kýcháním zhatil nápěv Robák potměšilý
i pospíšil si s řečí, než to napravili.
„Vy chválíte můj tabák, milostiví páni;
však hleďte, jaké ještě uvnitř podívání!“
A vytíraje šátkem dénko umazané
tam ukázal jim vojsko drobně malované
jak hejno much; a v prostřed jezdec zvící chrousta,
toť jistě vůdce byl a kol jen prostých spousta.
Tak bodal oře, až se vzpínal pod kolosem;
měl v jedné ruce uzdu, k druhé tíhl nosem.
„Hle páni,“ vece Robák, „postava ta hrozná
čí jest? kdo jezdec ten? zda někdo z vás jej pozná?“
— „Toť někdo velký, císař,“ všickni uznávali,
„ne Moskalů však, — caři nikdy nešňupali.“
— „Že někdo velký?“ zvolal Cidžik, „v tomto šatě?
já myslel vždy, že velcí lidé chodí v zlatě,
neb u Moskalů kdo jen vojenským je pánem
je každý pozlacen jak štika se šafránem.“
— „Ba,“ Rymša dí, „já v mládí viděl náčelníka
Koščjušku, národního Polsky bojovníka;

muž velký! kabátek však soukenný jen nosil,
neb čamarku.“ — „Aj, jakou, pane? to bych prosil,“
dí Vilbik; „tuté předc se říká taratatka.“
„Ne, s třepením je ona, ta zde však je hladká,“
dí Mickievič. V tom začal nový spor a zmatek
o různé tvary čamar nebo taratatek.

Kněz vida, že se hovor v jiné strany rojí,
zpět v ohnisko jej sháněl, v tabatěrku svoji;
všem podal, všickni brali, kýchali pak stále
a pozdravovali se; on pak mluvil dále:
„Když Napoleon v bitvě bere bez ustání
za šňupcem šňupec, jest to známkou vyhrávání.
Na příklad u Slavkova. Francouzi tu stáli,
a Rusi na ně hnali, — bez počtu se zdáli.
A císař mlčky hleděl, francouzské kdy střely
pluk ruský za plukem jak žito porážely;
pluk za plukem pryč pádil, se sedla se shupnul;
jak nový pluk zas padl, císař vždy si šňupnul.
Až car i Konstantin i císař Němcův jali
se obracet a nohy na ramena vzali,
i vida konec boje, vida, jak je sklepal,
se císař usmál, a jen tabák s prstů střepal.
Nuž, kteříli z vás pánů někdy pobudete
v císařském vojště, však vy na to vzpomenete.“

„Ach, velebníčku! Kdy však nám to bude dáno?“
dí Skoluba. „Co svátků v kalendáři psáno,
na každý Francouzův nám příchod přislibují,
vždy čekám, hledím, až se oči zaslzují, —

a Moskal jak nás držel, drží za ty šíje,
snad že než slunce vyjde, rosa oči myje!“

Kněz dí: „Můj pane, jest to babsky, hlásat stesky,
a po židovsku, ruce v klín a čekat hezky,
až na krčmuli komu zaklepat se zechce!
Napoleonem pobít Moskaly je lehce;
zdaž potřikrát již kůži Švábům nevymlátil?
Prušáctvo hnusné zdupal, Angličanům zkrátil
přes moře cestu! Moskvě podobně se stane!
a co pak z toho pojde, zdaž to víte, pane?
Až nebude již nikde na koho, pak zvedne
se šlechta litevská a branně na kůň vsedne,
a císař Napoleon, sám vše pobiv šťastně,
se optá: „Což mi po vás? kdo pak jste vy vlastně?“
Ne dost je hosta čekat, ne dost jej i zváti,
však třeba sebrat čeleď, stoly k místu dáti
a před hostinou z domu vymést prach a smetí,
dům vyčistit, vám pravím, vyčistit jej, děti!“

Prv bylo ticho, potom začalo to šuměť.
„Dům vyčistit? aj kterak tomu porozuměť?
Jsme na vše odhodláni, na vše pohotovi,
jen ať nám velebníček jasněji to poví!“

Kněz hlednuv oknem dál již nedbal o rozpravu;
cos uzřel podivného, z okna vypjav hlavu;
pak vstal i řekl: „Dnes již není času dosti,
však jindy promluvíme o tom s důkladností.

Já zítra za řízením budu v krajském městě, —
k Vašnostem pro almužnu zajdu na své cestě.“

„Což v Nehrymov jít na noc nebudiž Vám líto,“
dí ekonom; „jak rád pan korouhevní zví to!
Neb v Litvě pořekadlo praví opravdově:
toť šťastný člověk jako mníšek v Nehrymově.“
A Zubkovský dí: „K nám též Vašnost snad si zajde,
půl kousku plátna, soudek másla vždy se najde,
či kravka nebo beran; pamatujteż slova:
ten trefil šťastně jako páter do Zubkova.“
A Skoluba zve také: „Račte k nám se bráti,
kněz nikdy z Pučevič se hladov nenavrátí.“
Tak prosbami a sliby kněze šlechta celá
i ze dveří, kdež zmizel, ještě provázela.

On prvé již byl oknem spatřil Tadeáše,
jak úprkem jel kolem, za sebou jen práše,
bled, bez klobouku, hlavu zamračeně kloně,
jak neustával bodat, mrskat svého koně.
Kněz pobouřil se velmi takou podívanou;
hned za mladíkem rychle spěchal touže stranou
tam k velké divočině, ježto nepřezírná
kol obzoru se černě krouží do nesmírna.

Kdož proskoumal vás, lesů litevských vy poušti,
až v samé jádro vaše, v propasti a houšti!
Jen z kraje rybář ke dnu mořskému se hrouží,
a lovec kolem lůže divých samot krouží,

zná sotva jejich povrch, postavu a líce,
však srdce jejich tajin — těch již nezná více;
jen pověst nebo bájka ví, co v nich se děje.
Neb zajdi v borů bezdno, z něhož temno zeje,
a přijdeš k valu kmenů, vývratů tam v hloubi,
jejž pásmo bařin zrádných, na sta bystřin vroubí,
zeď z bylí srostlá, kopce mravenišť jej hradí
i hnízda vos a sršňův, kotouče též hadí;
a kdybys srdnatostí prošel sebe větší,
dál v hloubi strašnější tě čeká nebezpečí.
Co krok jak vlčí jámy oko tvé tam šálí
jezírka pozarostlá, traviny to z dálí,
tak hluboká, že lidé dna jich nedostihnou.
(Jest víry hodno, že v nich ďáblové se líhnou).
Jich voda slizká, rez ji krverudá třísní;
z jich nitra dým se valí, páchna dusnou plísní,
jím list i kůru tratí stromy v širém kole,
jsou plné červotoči, křivolaké, holé,
v zem kloní lišejnatých větví chromé klouby
a hrbí pně, jež hnusné pokrývají houby;
kol vody sedí jako čarodějnic kupy,
jež nad kotly se hřejí, v kterých vaří trupy.

A za jezírky těmi, tam již nejen krokem,
však marně pokusíš se proniknouti okem,
neb tam již všecko temno, mračno, mlhovito
a pod oblakem páry neprohledné skryto,
jež věčně nad hnijícím bahništěm se šeří.
Však za mlhami těmi, jak lid prostý věří,

by oko čarokrásné bujné nivy zhlídlo, —
toť v říši rostlin, v říši zvěře hlavní sídlo;
v něm stromů všech a bylin domov, sklad jich semen,
z nichž vyrůstá pak na svět celé množství plemen;
jak v Noemově arše ze všech zvířat rodu
dvé aspoň v sídle tom se chová k vůli plodu.
Tam sídlí, jak se praví, uprostřed svých dvorů
tur dávný, zubr, medvěd, — carové to borů;
a kolem — na stromech tam rys se hnízdí smělý,
tu nenasytný hltoň, — ministři to bdělí;
a dál, jak manové jich vznešení a staří
rohatí losi, kanci, vlci hospodaří;
jim nad hlavami orli se sokoly spolu
jak dvorští donašeči žijí z panských stolů;
a dvojice ty zvířat přední, starožitné,
tu skryty v jádře pouště světu nevyzpytné,
své děti za hranice na svět vysýlají
a samy odpočinku doma užívají.
A nehynou tu zbraní sečnou ani střelnou,
leč stářím umírají, smrtí pravidelnou.
Svůj hřbitov též zde mají; před smrtí zde mnozí
skládají ptáci peří, srsť pak čtveronozí;
když medvěd bezzubý již stravy nerozžvýká,
když jelen zsivělý již sotva nohy smýká,
i s krví v žilách ztuhlou zajíc zšedivělý, —
když sokol oslepne a havran stářím sběl,
též orel, když se zobec v oblouk tak mu zkřiví,
že na věky se zamknuv hrdla neuživí:
zvěř tato, i též menší, spěje ke hřbitovu
ať raněná či chorá — umřít ku domovu.

A proto v místech bližších, kde se člověk hostí,
se nenaleznou nikdy mrtvých zvířat kosti.
A v onom hlavním sídle zvířat, jak se praví,
kdež sama jen si vládnou, jsou též dobré mravy;
tam není, pro co nikdy svět náš neodzbrojen:
vlastnických sporů ani soubojů ni vojen;
tam žijí, vzdělaností lidskou nezkaženi
jak v ráji praotcové, vnuci neproměnní,
tam divoká je volnost, láska však i shoda,
druh druha nepokouše ani nepobodá;
ba kdyby tam i člověk zbloudil beze zbroje,
on mezi šelmami by prost byl nepokoje,
neb hleděly by naň tím hledem udivení,
jak v onen poslední den šestý při stvoření
jich praotcové v ráji, z rukou tvůrce vzešlí,
as na Adama zřeli, než s ním v rozbroj vešli.
Však člověka jim tamo neudá se zočit,
neb trud a hrůza smrti brání mu tam vkročit.

Jen někdy při štvanici rozlícení chrti
když vběhnou v bahna, v mlhy, v ono pásmo smrti,
ty hrůzy tajné spatří v uděšení takém,
že nazpět pádí s vytím, s potrhaným zrakem,
a dlouho ještě, rukou pána pohlazeni,
se u nohou mu třesou strachem přimrazeni.
Ty hloubky obydlené zvířat panovníky
se v myslivecké mluvě zovou: matečníky.

Medvěde hloupý! kdybys v matečníku seděl,
snad o tobě by nikdy vojský nebyl zvěděl!

Však buďto ze včelnice že ti zavonělo,
či ovsa dozralého se ti pozachtělo:
tys vyšel z divočiny v řídký pokraj boru,
tam vypátral tě hajný; měj se na pozoru!
Své slídiče již vyslal na schytralé špehy,
kam chodíváš se pásat, kam zas na noclehy;
teď vojský řady honců kol již rozestírá
a návrat k matečníku tobě uzavírá.

Již Tadeáš tu zvěděl, dost že ušlo času,
co vpadli ohařové v houšti. Nikde hlasu, —
sluch marně v hloubky lesa lovci napínají,
jak nejdivnější mluvě tichu přislouchají,
a každý mlčky stojí brvou nehýbaje, —
jen hudba divočiny z daleka jim hraje.
Psi jako potápěči bezdnem lesa víří,
a lovci ručnicemi v temno houšti míří
i zří, jak vojský kleknuv uchem skoumá zemi.
Jak v lékařově tváři přátel pohled němý
čte smrť či život milých: tak i v jeho líce
se zahleděli, v jeho um jen doufajíce;
i v naději i bázni zpytoval jej mnohý.
„Jest, jest!“ on pravil tiše, skočil na své nohy —
on slyšel, — oni dychtí, — až pak slyší hlasy:
pes jeden zavyl, dva pak, potom dvadcet asi,
ba všickni ohařové v rozptýleném hejně
tam slídí, — mají stopu, zaštěkali stejně
a zuřivě. To není pozvolné jen hraní
jak v honu za ušákem, liškou nebo laní,
však ryk to krátký, častý, vzteklý, lačný krve.

To na dalekou stopu nenapadli prvé,
to honí na vid. V tom zas ticho z nenadání, —
to dopadli ho. Znova jekot — zvěř se brání,
již ohaře snad sápe, — mezi vřeskem honu
co chvíli slyšeť z lesa jekot psího skonu.

Kol stojí lovci, každý na kohoutku ruku,
v les hlavu strká, prohnut ve podobě luku;
již nemohou se dočkať; již pak z místa svého
v bor divoký se krade jeden přes druhého,
chce šelmu potkať první; nechť si vojský stýská,
nechť křičí, objížděje koňmo stanoviska:
„Ať sedlák nebo panic, ať se každý drží,
a kdo mi sejde z místa, na hřbet smečkou strží!“
Však marně volá! Všickni proti zápovědi
v les odběhli; tři pušky houkly odpovědí,
pak celá kanonáda; však již nade střely
v to zařval medvěd; bor se rozhlaholil celý.
Řev bolesti to děsný, vzteku, rozlícení —
pak jekot psů, křik střelců, lovčích trubek znění
hřmí z hloubky divočiny. Lovci pádí k lesu
a jiní nabíjejí, míří, všickni v plesu,
jen vojský v žalu: „Chyba! chyba!“ křičí na ně,
neb náhončí i střelci vtrhli k jedné straně
vstříc šelmě horempádem; hřmotí v lese tmavém,
a medvěd odstrašený psů i lidí davem
zpět obrátil se v místo méně ostřežené,
tam k polím, odkud zběhly řady rozstavené;
kraj lesa hrstkou honců obsazen tu slabě,
tu zůstali též vojský, Tadeáš a hrabě.

Již slyšeť stromy praskať, ohaře z nich výti, —
až jako z mraků hrom se z houšti medvěd řítí;
psi rvou jej; na zadní on nohy vstal a běsí,
zří strašně kol a řvaním nepřátele děsí;
předními tlapami tu skálu vrostlou v zemi,
tu kořání, tu pahýl s kořeny rval všemi,
vše mezi psy a lidi házel; strom pak zvrátil
a jako sochorem jím v pravo v levo klátil;
tak na poslední hnal se v řadě nepřátele, —
toť Tadeáš a hrabě. Oba stáli směle
a beze strachu naň své pušky namířili,
jak by dva hromosvody ve mrak zasmušilý, —
až rázem vystřelili — ó ti nezkušení!
Však chybili. Než zmlklo obou pušek hřmění,
již medvěd skočil blíže. Oni paží čtverou
tu jeden oštěp chytli, — ještě oň se derou!
A zatím vidí druzí, ba zří oni sami
dvě řady klů se blýskať z červené již tlamy
i tlapu s drápy, jak se na lebky jim spouští...
Tu zbledli, uskočili, a kde řídne houští,
tam běželi. Jim v patách medvěd. Jako kleště
již drápy zkřivil, ťal zas, chybil; vzpjal se ještě
i černou pracnou mířil v hraběte vlas plavý.
Sňal by mu lebku s mozku, jako klobouk s hlavy,
v tom asesor i rejent z obou stran tu v skoku,
a Gervázi se v předu mihl na sto kroků,
s ním Robák bez ručnice; tři v té chvíli střely
jak na jediný povel jedním rázem hřměly.
A medvěd, jako zajíc, kdy se pes naň žene,
vyskočil schoulen, v tom však tělo zkrvácené

překotil hlavou dolů, vzhůru drápy všemi,
a k hraběti se svaliv, porazil jej k zemi.
Řval ještě, chtěl i vstáti, když se zavěsili
naň lítá Strapčina i Správník zdivočilý.

V tom vojský zvedl roh svůj bůvolí a cenný,
jak boa kropenatý, mocný, zakroucený;
ten k ústům tiskl, obě ruce přikládaje,
tvář dmul jak dýni, v očích krví podbíhaje;
přimhouřil víčka, vtáhnuv do sebe půl břicha
a z plných plic vší silou dechu nabrav dmychá —
i troubí. Roh jak vichr hlasným vírem duje,
v poušť nesa hudbu, kterou ohlas opakuje.
Kol střelci ztichli, lovci užasnuti stáli, —
zvuk čistý harmonií divnou plynul k dáli;
neb celý um, jímž někdy stařec v lesích slynul,
dnes před myslivci ještě jednou porozvinul;
hned oživil ty houšti, naplnil ty bory,
jak lov by začínaly se psy lovců sbory,
neb honby zobrazení hrou se k uším neslo:
dřív bystrý vřesk — toť jak by ku pochodu heslo,
pak ryk a jekot — hraní psů jak značiť měl by,
a chvílemi ton tvrdší — jako rachot střelby.
Tu přestal, roh však držel; ještě hudba vála,
jak hrál by vojský dál, — však ozvěna to hrála.

Zas zadul. Jak by rohu podobu dal jinou,
tak jeho dechem z něho různé hlasy plynou;
teď, jak by napínal se v táhlosť vlčí šíje,
tak podivně hned zdlouha, pronikavě vyje;

zas v medvědí se jícen řvoucí rozevírá,
a hned zas bekot zubrův z něho v sluch se vtírá.

Tu přestal, roh však držel; ještě hudba vála,
jak hrál by vojský dál, — však ozvěna to hrála,
neb vyslechnuvše toho arcidíla zvuky
je dubům pěly duby, bukům opět buky.

Dul znova. Jak by v rohu steré hrály rohy,
zněl jekot zvířat, štvaní, lovců výkřik mnohý,
hněv, bázeň, chvat: až vojský míře rohem v hůry,
vítězoslavný hymnus vyrazil až v chmury.

Tu přestal, roh však držel; ještě hudba vála,
jak hrál by vojský dál, — však ozvěna to hrála.
Co stromů, tolik rohů ozvalo se v boru,
a jedny druhým nesly píseň sborem k sboru;
i vanula co chvíli hudba šíř i dále,
co chvíli slabší, čistší, spanilejší stále,
až kdesi předaleko, v modru nedozírném,
kdes na nebeském prahu zašla v dechu mírném.

Tu vojský z obou rukou roh svůj pustil zase,
ten spadnuv potřásal se na řemenném pase;
a vojský rozpjav paže s rozjasněnou tváří
i s povznešeným zrakem, jako nadšen září,
tak lově sluchem ještě zvuky zmírající.
V tom rozlehl se lesem potlesk hřímající
i na sta hlučných pochval, na sta blahopřání.

Když potom zvolna ztichlo šumné horování,
tu každé oko živě zpět se obracelo
na mocné, zdechající medvědovo tělo.
On hustě prostřílený ležel pokrvácen,
v houšť trávy srstí vpleten, na hruď k zemi skácen;
své přední tlapy křížem složiv na široko
krev chrlil chropotáním, dýchal, zvedal oko,
však hlavu jako v kleštích drží beze hnutí
psi oba pod ušima jeho zakousnutí,
Strapčina svírá levou, Správník stranu pravou,
tak rdousíce mu hrdlo krev mu ssají tmavou.

Teď vojský kázal vložiť mocí mezi zuby
psům páku železnou a otevřít jim huby.
Pažbami zdechlou šelmu na znak převalili
a do oblak zas třikrát „sláva“ hlaholili.

„Hoj!“ křikl asesor a máchl pušky hlavní,
„my vyhráli, my spolu! hoj, dnes my jsme slavni,
urá, má puško, vzhůru! Ptáčnice to malá,
než kterak pak by ta se nevyznamenala!
Z té ani jedna rána nevyletí zmarem!
Mně věnoval ji kníže Sanguško kdys darem.“
V tom pušku vzácné práce lovcům okazoval,
ač maličkou; i ctnosti její vychvaloval.
Však uřícen dí rejent: „Pravda takť je zhola:
já běžel za medvědem; v tom pan vojský volá:
stáť na místě! leč kterak? medvěd v pole pádí,
v před jako zajíc mete, dál a dál mě svádí,

až dech mi vyšel; hnáť se za ním jižtě marno,
až skočil, — les tam řídký, — jak mi bylo parno!
Tu na mušku jej beru, domyslím jen stěží:
stůj, potvoro! — i basta, bezduchý již leží!
Toť ostrá puška! pravá to Sagalasovka,
nápis: Sagalas London à Balabanovka.“
(Tam slavný meškal puškář Polák, jenžto robil
ručnice polské, ač je po anglicku zdobil.)

„Jak! prach a broky!“ prskal asesor; „co díte?
to že jste, pane, zabil? co to blabolíte?“
„Tu nejsme —“ odťal rejent — „na vyšetřování,
jsme na honbě, a svědkem jsou mi všickni páni...“

Již zas tu vzešlo nových sporů nebezpečí,
ti asesoru, ti zas rejentovi svědčí.
Gervázi zapomenut; neboť ze stran obou
se byli shlukli, a co v předu touže dobou
se dělo, neviděli. Vojský s vážnou tváří
se slova jal: „Když páni teď se opět sváří,
jest aspoň o co! Nechať do tuhého jde to;
to není leccos, není zajíc, — medvěd je to!
Ten za odvetu stojí! ať si na bambitky
vám bude vhod se měřiť, nebo na kord břitký!
Spor váš je těžko srovnať; po zvyklosti známé
vám tedy ku souboji povolení dáme.
Jak dobře pamatuji, za mých časů žili
dva sousedé, ctná šlechta z prapradědů byli;
ti ze dvou stran Vilejky měli svoje luhy,
Domejko zval se jeden, Dovejko slul druhý.

Ti do medvědice kdys rázem vystřelili;
kdo zabil ji, o to se strašně znesnadili.
Přisáhli střílet se přes kůži medvědice,
ba zrovna hlavní v hlaveň, — čestně pro šlechtice!
Ten souboj natropil pak ovšem hluk ne malý,
i písně v oné době o něm kolovaly.
Já jsem byl sekundantem. Odložte teď hádku,
jak se to tenkrát sběhlo, povím od začátku...“

Než vojský v skutku začal, Gervázi již umně
spor skončil. Šelmu kolem obešel si skumně,
až vytáhnuv svůj záraz roztal čumák v půli
a mozek rozkrojiv až k týlu — našel kuli.
Tu vyndav, dobře utřel o kazajku svoji,
i přiměřil ji k hlavni, rovněž ku náboji,
a potom zvednuv dlaň a na ní kulku vece:
„Ta kulka, páni, z vašich pušek není předce!
Z jednušky Horeškovské vyšla dobrou ranou,
(v tom zvedl starou pušku v šňůrkách obvázanou)
však já jí nevystřelil! Ó tam musil smělý
být střelec, — hrůza pomnít! Oči se mi tměly,
neb jak tu panicové zrovna ke mně letí,
hu! medvěd od zadu již sahá po hraběti,
posledním Horeškovci! po přeslici, — nechat!
Já křiknu: Ježíš Maria! Tu zřím kněze spěchat —
— jej anděl seslal, když mi bylo přeukrutně!
— On zahanbil nás všecky, — chlapík je to v kutně!
Když na kohoutek sáhnout já se neosmělil,
on vytrhnuv mi pušku namířil a střelil —
mezi dvě hlavy střelit! na tu dál! ne chybit!

a zrovna v prostřed tlamy! tak mu zuby vybit!
Pánové, dlouho žiji; jednoho jen muže
jsem znal, jenž takou trefou honosit se může:
věhlasný druhdy svými souboji a rvaním,
ten, podpatky jenž s trepek ustřeloval paním,
ten lotr lotrův Jacek, „vousáč“ jmín dle zvyku,
— teď příjmení mi ušlo, mám je na jazyku...
Však co! ten za medvědem k nám již nezabrousí,
ten doufám sedí v pekle chlap až po své vousy.
Čest knězi! Dvěma lidem zachoval dnes žití,
ba snad i třem! Já nechci z chlouby snad to díti,
však kdyby poslední plod na Horeškův stromě
v lup bestii byl padl, bylo by již po mně;
i moje by tam staré zhrýzl medvěd kosti.
Pojď, mnichu, zapit zdraví Jeho Vznešenosti!“

Kol hledají teď mnicha; již se nevyskytl.
Bylt po skolení šelmy chvilku se tu kmitl,
i skočiv tam, kde hrabě s Tadeášem dleli,
a sám se přesvědčiv, že zdrávi jsou a celí,
zrak zvedl k nebi, v tiché modlitbě se sklonil
a potom běžel v pole, jak by jej kdo honil.

V tom na vojského rozkaz dřeva snesli suchá
i vřes a roští; oheň z hranice již buchá,
kouř jako stěžeň vzrůstá k výši z lesa stínu
a tam se rozprostírá v střechu baldachýnu.
Svá kopí nad plamenem v kozy sestavěli
a kotly baňatými hroty ověšeli;
pak snesli z vozů chleby, ne však bez pečínky.

Pan sudí mířil klíčem do zamčené skřínky
i otevřel: tu čněly láhví bílé hlavy;
vzal největší, tak třpytnou jako křišťál pravý,
(tu dostal kdys pan sudí darem od Robáka)
toť vodka Gdánská, — milý mok to pro Poláka.
„Ať žije Gdánsko!“ volal, nebozízek tase,
„jak druhdy naše bylo, naším ať je zase!
I naléval jak stříbro, po řadě, až na to
se začalo jen v kapkách třpytné linouť zlato.

Tam v kotlích bigos hřáli. Těžko básníkovi
bigosu vůni, chuť i barvu podať slovy;
sluch pojme slov jen zvuky, rýmované stopy,
však tresti žaludek z nich městský nepochopí.
Neb jídla litevská i písně ceniť — k tomu
žíť nutno na vsi, zdráv býť, z honby brátť se domů.

Leč chutným bigos jest i bez podmínek takých,
neb umělou je skladbou zelin všelijakých,
z nichž dobrá kapusta jde při něm nad vše jiné,
když, jak dí pořekadlo, sama do úst plyne.
Ta z vybraného masa nejlepšími kusy
se v kotli uzamčena ve své šťávě dusí,
mok ze všech žil jí prýští, žárem klokotaje,
až z nádoby to varem kypí přes okraje
a kořeněnou vůni povětří kol vssává.

Již bigos hotov. Lovci třikrát křikli „sláva“;
lžícemi zbrojný útok vedou v nádob lůně,
měď hřmí, dým buchá, bigos prchá jako vůně,

již zmizel, uletěl již! Prázdné kotle zejí,
z nich páry jako z jícnů zhaslých sopek vějí.

Když byli dost již pili, do syta již jedli,
zvěř naložili na vůz, sami na kůň vsedli,
vše v hovoru a v žertu, — jenom asesoru
a rejentovi dneškem vzrostla tíže sporu;
ten o přednosť se hádal svojí Sanguškovky
a ten balabanovské své Sagalosovky.
Též Tadeáš a hrabě jedou zasmušilí;
že chybili, jim hanba, i že ustoupili;
neb v Litvě při nadháňce zvěř kdo pustí z řady,
má na práci, by obmyl česť svou z také vady.

Pan hrabě děl, že byl by oštěp v šelmu vrazil,
že Tadeáš však bránil, ten že mu to zkazil;
a Tadeáš zas tvrdil, že jsa mohutnější
a v boji s oštěpem tak těžkým obratnější,
chtěl hraběti ho vyrvať: svárlivě tak časem
si odtušili v lovců davu mnohohlasém.

Pln hovoru pan vojský jechal v lovců středu,
zvlášť veselo dnes bylo ctihodnému dědu;
chtěl k smíru protivníků dáti podnět nový,
i končil tedy pověsť o svém Dovejkovi:
„Snad páni myslí, že jsem soubojům snad přízniv,
že vybízeje k nim jsem lidské krve žízniv?
Chraň bože! chtěl jsem vás jen trochu povyraziť
a komedii tu vám slovem vyobraziť
i spád mnou vymyšlený obnoviti vámi, —

let čtyřidcet již tomu, — vám as není známý,
jste mládi; však byl od té divočiny tady
až ku Podlesí tenkrát rozhlášen kol všady.

Věc divná! Dovejkovy všecky nesvornosti
s Domejkou měly původ v klamné podobnosti
jmen jejich. Neb kdy chtěli v čase krajských sněmů
stranníci Dovejkovi stranu sehnat jemu,
kdos šlechticovi šeptl: dej hlas Dovejkovi,
ten ale, nedoslechnuv, dal jej Domejkovi.
Když na hostině křikl maršálek Rupejko:
Vivat Dovejko! — jiní zvolali: Domejko;
kdo seděl v prostřed, teprv rozuměl to matně,
zvlášť jak se při obědě vyslovuje špatně.
Hůř bylo, opilý kdy šlechtic v samém Vilně
se s Domejkou bil šavlí; ten mu vytal silně
dvě rány; když pak šlechtic navracel se z Vilna,
s Dovejkou na prám vstoupil, — náhoda to mylná;
i ptal se šlechtic, kdy již pluli přes Vilejku,
kdo soused jest, a slyše jmenovat Dovejku,
hned pod kabátcem vytáh' rapír, hněviv z míry,
fik, fik! a za Domejku jemu přital kníry.
A k dovršení všeho ještě třeba bylo,
co při nadháňce se jim kdysi přihodilo;
tam byla blízko sebe stanoviska obou:
do jedné medvědice bouchli touže dobou.
Jest pravda, po těch ranách zabita že klesla,
však dříve už as deset kulek v břiše nesla;
zbraň téhož kalibru též měli mnozí jiní, —
kdo zabil medvědici? kdo to zví? co nyní?

Tu křikli: konec budiž! jest to naposledy!
Ne bůh — nás ďábel sloučil, — rozlučme se tedy!
Nás jak dvou sluncí skoro nazbyt jesti v světě!
A na šavle již došlo. Stavěli se k metě;
my viděli, že moudrá řeč jich nezkonejší,
leč rozpálí je zlostí ještě urputnější.
Ba s šavlí na bambitky sešlo změnou zbraně.
Že zblížili až příliš mety, my zas na ně;
tu přisáhli se střílet přes medvědí kůži, —
smrt jistá, — hlavní v hlaveň, — odvážní to muži
a pevní střelci! Já měl sekundantem býti.
Buď si! jsem děl; hned musí hrobař jámu rýti,
neb neskončí boj taký nežli něčím pádem;
však bijte šlechtickým, ne řeznickým se řádem;
dost zblížili jste mety — vidět, že jste smělí, —
či na tělo až hlavně byste opříť chtěli?
Já nesvolím. Zbraň budiž střelná, — na tom dosti, —
však ani z větší ani z menší vzdálenosti,
než přes medvědí kůži. Vlastní rukou svojí
já sekundant tu kůži na zem prostru k boji
i vykáži vám místa: vašnost při ocase
se postaví, a zrovna k tlamě vašnost zase.
Kdy? vřískli. Zítra. — Kde že? Krčma Uša. — Budiž
Pak rozjeli se. A já do Virgila tudíž...“

V řeč vojského křik vpadl: Vyčha! — Hle, z pod koní
se zajíc kmit; již Kusý, již ho Sokol honí;
ty vzali na lov s sebou, vědouce, že polem
se při návratu ušák může míhnout kolem;

psi bez smečky jdou s koňmi; ušáka jak cítí,
než poštvali je lovci, již se za ním řítí.
Již asesor a rejent chtěli koňmo hnáti,
tu křikl vojský: „Ticho! zpět, — a pozor dáti!
Já nikomu tu z místa hnouť se nedovolím, —
vidíme odtud všickni: zajíc běží k polím.“
A v skutku, ušák cítě psy a lovce v davě,
jen práší, sluchy jak dva srnčí růžky stavě;
sám nad rolí se šeří dlouhý, protáhnutý,
a pod ním trčí běhy jako čtyry pruty;
zdá se, že jimi nehne, hladě jimi zemi,
jak lašťovička vodu svými perutěmi.
Prach za ním, za tím prachem chrti, — vše se tmělo,
jak zajíc, prach a psi by jedno byli tělo,
jak by se v dáli jakás posouvala zmije:
jak hlava v předu zajíc, prach jak modrá šíje,
psi jako dvojí ohon, jenžto v zemi bije.

Psův páni chtivě patří, — ústa otevřená
dech tají. Náhle rejent zbledl jako stěna;
též asesor, neb výjev osudný je souží:
hle zmije ta čím dále tím se více dlouží, —
již ve dví prašná šíje přetrhla se hadu,
již hlava blízko lesa, — ohon — kde až v zadu!
Již hlava mizí; ještě mihla kmitem jedním
a v les již vpadla; ohon utrhl se před ním.

Psi ubozí kol háje zpitoměle bloudí,
zdá se, že mezi sebou radí se a soudí,

pak vracejí se, zvolna přes záhony kluší,
však ohony své vtáhli, smutně klopí uši,
a příběhnuvše mhouří oči před pohanou
a místo ke svým pánům plíží se jen stranou.

Pan rejent spustil k prsům posupné své čelo,
asesor těkal zrakem, ale neveselo,
až za chvíli pak oba dostali se k slovu:
že bez smečky psi jejich nejsou zvyklí lovu,
že zajíc náhle přišel, a tak ostré hroty
že v roli jsou, že psi by měli obouť boty,
že nedobře je štvát v tak kamenité pláni.

Věc moudře rozluštili zkušení ti páni;
z těch řečí mohli lovci věru mnoho získať,
však málo na ně dbali; ti se jali pískať,
ti smáť se nahlas, ti pak o skončeném lovu
a o medvědu měli závažně se k slovu.
Pan vojský za zajícem jedva hledem šinul;
když utekl, on chladně odvrátiv se kynul,
že povídku svou skončí: „Kde jsem prve přestal?
Aha! tam, jak jsem oba protivníky ztrestal.
Dím: slovo s to! vy chcete přes medvědí kůži
se střílet, hlavní v hlaveň, — jistá smrť! jste muži!
Tu šlechta v křik, — já v smíchy; — Virgil dal mi víru,
že kůže zvířecí má nedostižnou míru.
Vždyť víte, páni, kterak královna prý Dido
připlula k Libyčanům, a tam — ach ty bído —
tak mizerný si kousek půdy vyjednala,
co jediná by volská kůže obepjala;

a na tom kousku půdy Karthago pak stálo!
Nuž něco podobného tenkrát mně se zdálo.

Jak dnilo se, již z jedné strany na vozejku
Dovejku zřím, a z druhé na koni Domejku;
most chlupatý přes řeku pne se úž a úže
z medvědí, na caparty rozřezané kůže!
Dovejko, stůj zde z jedné strany při ocase,
Domejko, ty tam z druhé při tlamě stůj zase;
bouchejte do sebe pak po celé své žití,
však odtud nepustím vás, chci vás usmířiti! —
Zlost měli! Šlechta smíchem upadala k zemi;
já s knězem napomínal evangeliemi,
až nebylo jim jiné rady naposledy:
a když se rozesmáli, smířili se tedy.

Hněv jejich v doživotní přátelství se změnil,
ba sešvakřili se, když Dovejko se ženil;
Domejku švekruše si vzala Dovejkovna,
i rozdělili statky na dvě půle zrovna,
a v místě, kde se udál boj ten, jakých zřídka,
pak vystavěli krčmu s názvem: u medvídka.“

KNIHA IV.

Půtka.

Lovecké plány Telimeniny. — Zahradnička vstupuje do velkého světa a naslouchá naučením pěstounčiným. — Lovci se vracejí. — Velké podivení Tadeášovo. — Opětné setkání se »ve svatyni dumy« i smíření usnadněné prostřednictvím mravenců. — U stolu rozvíjejí se záležitosti lovů. — Povídka vojského o Rejtanu i o knížeti Denasovském přerušená. — Zahájení úmluvy mezi stranami, taktéž přerušené. — Zjevení s klíčem. — Půtka. — Hrabě s Gervázim konají válečnou poradu.

Lov slavně skončiv, vojský navrací se z boru,
a Telimena, v hloubi pustého teď dvoru
lov započíná. Ticha, nepohnuta sedí
a zkřižovavši ruce v dumách před se hledí;
dva kusy zvěře lovíc, v mysli stopy hledá,
zda zároveň se chytit ten i onen nedá,
i Tadeáš i hrabě. — Tenť jest v mládí jaru,
jest urozený dědic, pěkných těla tvarů,
již zamilován trochu, — může však se změnit!
a milujeli vřele? chceli též se ženit?
co příbuzní mu řeknou, — a co svět? zda žena
mu o kolik let starší vhodna — beze věna?

Tak myslíc Telimena z pohovky teď vstala
i na špičkách se zvedla, jak by vyrůstala,
odkryla trochu ňadra, nahnula se bokem
a sebe samu bystrým přehlížela okem,
vždy znova žádajíc si rady od zrcadla,
až klopíc oči vzdychla, sklesla do sedadla.

Jeť hrabě boháč, — bude v choutkách proměnlivý;
jeť blondýn, — a ti nejsou příliš náruživí;
však Tadeáš? to děcko, poctivá ta duše,
jest prvně zamilován! Dbáti jednoduše —
i nestrhá pak snadno pout svých sladké tíže,
ba jej i k Telimeně závazek již víže....
Muž mladý, těkav duchem, předce svými city
je stálejší než starý, neb je svědomitý,
a dlouho v srdci hocha panenském a prostém
dlí vděčnosť k první lásky tajným blaženostem!
Tak vesele a blaze v tichou rozkoš pílí,
jak ku hostině skromné, kterou přítel sdílí.
Ten starý piják, kdy již spálen ve útrobě,
a pitek příliš užil, nápoj zhnusí sobě.
To vše pak Telimena znala s důkladností,
neb měla velký vtip a velké zkušenosti.

Co řeknou lidé? — Lze jim s očí sejíť snadno,
snad kdesi o samotě prodlíť bude radno,
ba lépe, pryč jen z kraje, jakás malá cesta
se hodí ku příkladu do hlavního města,
kamž do světa by mládce třeba provodila
a řídíc jeho kroky rádkyní mu byla;

tam sesterskou mu přízní srdce šlechtiť touží,
a při tom — užiť světa, pokud léta slouží!....

Tak myslíc, po komnatě vesele a směle
se prošla. Zas tu mráček na zjasněném čele.

Též o hraběti hodno přemítati trošku....
Zdaž by se nezdařilo podstrčiť mu Zošku?
Ač nebohata, rodem vyniká tou měrou,
žeť rovna jemu, neb je senátorskou dcerou.
V těch dvou jen kdyby mohla vznítiť lásky vroucnosť,
v jich domě útulek by měla pro budoucnosť,
a právem příbuzenství, tvůrkyně jich sňatku
kdys manželům by mladým nahradila matku...

Po této samotinké, rozvážlivé radě
šla k oknu volat Zošku, bavící se v sadě.

V svém ranním šatě Zoška s nepokrytou hlavou
tam stojí, vzhůru držíc síto ručkou hravou;
jí k nohám běží drůbež; slípky parousaté
i kohoutkové trčí hlavy chocholaté,
a každý potřásá svůj šišák korálový,
an vesluje k ní křídly přes brázdy a křoví,
a v šíř se rozkračuje patou s ostruhami;
nadutý krocan zvolna cape za slípkami,
hudruje na všetečnosť ženy štěbetavé;
zas páv jak vor tu s dlouhým ohonem svým plave,
co kormidlem se řídě; s hůry cos se bělí, —
jak chomáč sněhu slétá holub stříbroskvělý.

Tak v prostřed zeleného kruhu na pažitě
se shlukuje kruh ptactva křiklavě a hbitě,
kol pásmem holubů jak bílou vrouben stuhou
se uvnitř strakatí jak hvězdami a duhou;
tu korálový hřeben, jantarový zobec
jak rybka z vln se zvedá nad pestrou tu obec;
a krčky v lahodném se ruchu ohýbají,
jak záhon tulipánů chvějí se a hrají;
sto blýskajících oček na Zošku se míhá.

Hle, nade ptactvem ona vysoko se zdvihá;
jest běloučká, i v bílém šatě poletuje,
jak vodomet kde štíhlý z květin vytryskuje,
a sypouc perel pršku z perlové své dlaně
kol na křídla i hlavy krupobití na ně
krup ječných metá. Jesti hodno panských stolů
to zrní, jež se v Litvě bere do rosolů;
a Zoška, ze špižírny kradouc hospodyni
je pro svou drůbež, škodu v hospodářství činí.

V tom slyší volat: Zoško! — „Tetka zavolala!“
I rázem zbytek mlsky ptactvu vysypala,
a v taktu tlukouc v síto, jako tanečnice
svým bubínkem jím točí, skáče přes pávice
i kohouty a krůty, — svévolné to děcko;
tu ptactvo plaše vzhůru zavířilo všecko,
však Zoška, sotva skokem dopadajíc k zemi,
se zdála, jak by nejvýš létla mezi všemi;
dvé holubiček bílých před ní povzlétá si,
jak v jízdě před bohyní rozkoše a krásy.

Již oknem vpadla Zoška, v pokoj předvolána,
a na klín sedla tetě všecka udýchána.
Ta celujíc a hladíc dívku prostomilou
se těší, že ji zří tak urostlou a čilou
(neb v pravdě milovala vychovanku svoji).
Než ku přísnému vzhledu tvář svou opět strojí
i vstavši, krokem vážným pokoj přeměřila
a s prstem na rtech takto k Zošce promluvila:

„Mé drahé dítě, ty již cele zapomínáš
i na svůj stav i stáří: však již započínáš
rok čtrnáctý. Čas nechat krocanů a kaček, —
či dcerka hodnostářská lepších nezná hraček?
Dost umazaných dětí selských ve svévoli
se nahejčkalas! Zoško, věř, mě srdce bolí:
jak cikánka jsi sluncem hrozně opálena,
a jak se hneš, jak chodíš, — selka učiněná!
Nuž, na příště tě z toho všeho vysvobodím;
hned začnu, do salonu dnes tě vyprovodím,
do světa, mezi lidi: hostí máme mnoho —
jen hleď, ať místo chvály hanby nemám z toho.“

Tu Zoška vyskočivši zatleskala živě
i na šíji se tetě vrhla lichotivě
a radostí hned slz i smíchu měla dosti:
„Ach teto! jak jsem dávno neviděla hostí!
Tou dobou, co zde žiji mezi slepicemi,
host jeden — divý holub — ondy kmitl se mi.
Ba v komnatě vždy seděť již mě málo baví, —
pan sudí také říká, že tím trpí zdraví.“

„Pan sudí!“ vpadla teta, „stále do mne hučel,
bych do světa tě vedla; do vousů vždy mručel,
žes dosti velká; ať se dědoušek jen mračí,
sám světa nezná, neví, co to v světě značí.
Neb, jakých třeba příprav, lepší já mám pojem,
by dívka, vyjdouc na svět, spůsobila dojem.
Kdo na očích se lidem z děcka porozvinul,
byť krásný, moudrý, jistě effektu se minul,
neb sevšedněl jim zvykem od své maličkosti.
Však rozkvětláli dívka v pravé dospělosti
před světem odněkud se blýskne z nenadání,
tu každý se k ní dere, každý se jí sklání
a její hnutí, její hledy uvažuje
i slova její chytá, jiným opakuje;
a do modyli přišel zjev tak nenadálý,
i komu nelíbí se, každý předc jej chválí.
Tys vychována v městě; ty se mi v to vpravíš,
tak doufám, ač dvě léta na vsi zde se bavíš;
jen Petrohrad měj v mysli. Nyní bez okolků
si uprav toaletu; všecko v psacím stolku
zde najdeš pohotově; honem, čas je krátký,
a každou chvíli z honby mohou býti zpátky.“

Hned s panskou přišla služka; na stříbrnou mísku
konévku vody vlily; jako vrabec v písku
v ní třepetá se Zoška, horlivě se myje,
a služka stírá vodu s rukou, tváře, šíje.
Však teta otvírá své petrohradské sklady
i snáší krabic, pomád, lahví, celé řady,

a voňavkou ji kropí, převýbornou asi,
neb vůně plní jistbu; gumou tuží vlasy.
Pak do punčošek tenkých vklouzla nožka bílá
i do střevíčků sněžných varšavského díla.
A mezi tím se panská jala šněrování,
pak přes živůtek hozen pláštík ku česání;
i vytáčely z vlasů závitečky lepké,
a svily z krátkých kučer vínečky dva hebké,
jen nad čelem a skrání hladce přičesané;
pak panská spletla chrpy čerstvě natrhané
a Telimena kytku vážně od ní vzala
a do kadeří Zošce uměle ji vpjala
od pravé strany k levé; kvítka v jasném vlase
jak v poli mezi klasy krásně modrala se!
Již pláštík sňat jí s plecí, práce blízka cíle:
přes hlavu přehodila šatečky své bílé,
a kmentový si šátek řasně v ručku strojí;
již jako lilie tu celá bílá stojí.

Cos ještě opravily na vlasech i kroji,
pak teta káže jí se projíť po pokoji,
svým znatelským teď okem bystře po ní míří
a soudíc odchovanku durdí se i pýří,
až po úklonce její křikla v zoufalosti:
„Já nešťastná! ach Zoško! Vidíš, jaké ctnosti
máš od pasáků, od hus! tak se rozkračuješ
jak chlapec, okem v pravo, v levo přeskakuješ,
jak tulačka! — Ukloň se! Ach jak neobratně!“
„Ach,“ smutně řekla Zoška, „vím, že je to špatně;

já netančila, tys mne zamkla do zakletí,
což zbylo mi než drůbež pásť a chovať děti?
Ach tetinko má, jen co přijdu mezi lidi,
však na mně brzo nikdo chyby neuvidí!“

„Aj z dvého zla,“ dí teta, „lépe bylo s ptactvem
předc ještě obcovati, nežli se sprostáctvem;
kdož v hostinské tu síni dosud zasedával?
jen farář, jenž se modlil, nebo v kostky hrával,
a palestra, vždy kouříc; znám ty kavalíry!
to bys se přiučila! co to za manýry!
Však ukázať se pěkně aspoň máš teď komu;
teď zavítalo panstvo do našeho domu.
Jen pamatuj, má Zoško, mladý hrabě je tu,
vojvodův příbuzný je, vzdělán, má se k světu,
ať zdvořilá jsi k němu!“ — Slyšeť ržání koní
i lovců křik; již spějí k bráně. „To jsou oni!“
Již davši ruku Zošce, létla do salonu.
Však nevešli tam páni tak jak přišli z honu,
než lovecký svůj oděv za salonní mění
v svých komnatách; až vpadli, nejdřív přestrojeni,
pan Tadeáš i hrabě, vůbec mladí páni.

Jak paní domu všem se Telimena sklání,
je vítá, usazuje, baví, a pak řadou
všem představuje svoji sestřeničku mladou
však nejdřív Tadeáši jako příbuznému;
on hluboko se klaní, ona lehce jemu, —
chtěl cosi promluviti, vzhlédl, pohnul rtoma,
však lekl se, — vždyť tvář ta jest mu povědoma — —

on rdí se, bledne, — hrot jej kýsi v srdce bodl,
a co se tam v něm dělo, sám by neuhodl.
On nešťastným se cítí; — poznal, poznal Zošku,
i její vzrůst i vlasy, krok a malou nožku;
tu hlavinku, to tílko na plotě byl viděl,
ten hlas jej budil na lov... jak se v sobě styděl!
Až vojský starý přispěl nebohému hochu,
neb vida zbledlého jej potáceť se trochu,
mu radil k odpočinku; on však zůstal v koutě
a na krb opřen, mlčel, očima jen kroutě
a toče vyjevené, širé zřítelnice
tu na tvář tetinu, tu na tvář sestřenice.
Hned bystrá Telimena stihla s nepokojem,
jak veliký naň Zoška učinila dojem;
tím pobouřena, nechať neuhodla všeho,
předc bavíc hosti, oka nespouštěla s něho,
až vyčkavši své chvíle, přistoupila zběžně.
„Jste zdráv? proč jste tak smuten?“ ptá se, zvídá něžně,
zas naráží na Zošku, do žertů se nutí, —
však loktem o krb opřen, mladík bez pohnutí
jen mlčky škaredí se, trpce ústa křiví, —
tím více Telimena leká se i diví.
Zas tedy mění ona tvář i spůsob řeči:
jak pohněvána vstavši, metá v ostré seči
naň výčitky a důtky, jež se proudem lijí.
Tu vyskočil i mladík, jako uštknut zmijí,
jen podíval se na ni kosmo, bez odvěti,
a kopl v křeslo, odplil, a již z jistby letí,
až dvéře za ním bouchly. Na štěstí té sceny
si nikdo nepovšiml kromě Telimeny.

On vyřítiv se ze vrat někam v pole pádí.
Jak štika, ostnem v nitru pobodána, řádí,
se potápí a šplíchá, mníc, že se ho zbude,
však železo a šňůru vleče s sebou všude:
tak mladík vlekl s sebou výčitek svých hroty,
když přeskakoval šmahem příkopy a ploty
sám nevěda, kam pílí. Až kdy dost byl bloudil
tak matně semo tamo, v lesní stín se vloudil
a došel — náhodouli, či v tom schválná snaha? —
v ten úkryt, jenž byl včera svědkem jeho blaha,
kde šeptaly mu lásku sladké jeho šumy,
kde dostal onen lístek, — ve svatyni dumy.

Když rozhlédl se kolem, — hle tu Telimena!
Toť ona, samotinká, v dumách pohroužena;
jest od včerejška vzhledem, krojem jiná zcela,
hle bílá na kameni, sama skameněla,
tvář v otevřené dlaně nepohnuta kloní —
ač neslyšel jí vzlykat, zřel, že slzy roní.

Tu marně bránilo se srdce v Tadeáši;
již nepřelhal se, že ho lítost neunáší.
Skryt za stromy stál dlouho, dojat jejím zjevem,
až konečně si vzdychnuv řekl k sobě s hněvem:
„Já bloud! Jest ona vinna, že jsem já se zmýlil?“
Pak pomalu k ní hlavu z houšti povychýlil.
V tom náhle Telimena, vzchopivši se z pláče,
se zmítá v pravo, v levo, přes potůček skáče,
hle, s rozpjatými lokty pádí v hloubku lesa
a prostovlasá, bledá, letí, kleká, klesá,

až nemohouc již povstat, na drnu se svíjí
a za nohy se chytá, za boky a šíji;
v jak strašlivých jest mukách, viděť každou chvíli.
Tu přiskočil k ní mladík, mysle, že snad šílí
neb zápasí snad v křečích. Ale důvod jiný
má její divé hnutí. — Blízko u březiny
jest velké mraveniště. Hmyz ten hospodárný
se černě travou hemží kol své zásobárny;
ať z potřeby, ať z choutky, — zvolil cestu hlavní
si přes svatyni dumy; vycupána šla v ní
zpod sídelního kopce ku pramene břehu;
tam stále drobné šiky táhly v pilném běhu.
V tu cestu Telimena na neštěstí sedla;
běl punčošky hned k sobě mravenečky svedla,
že štiplavě se jali po nožkách se pásti.
I musí Telimena utéci, je střásti,
až potom sednouť, loviť, trapičů se zmoci.

Jak mohl Tadeáš jí nebýt ku pomoci?
On obíraje šaty k nohám až se snížil
a náhodou svá ústa s její skrání sblížil...
V tak příležité chvíli, nechať nemluvili
nic o svých ranných sporech, předc se usmířili.
Kdož ví, kdy skončil by ten hovor beze slova,
kdyby jich nebyl vzrušil zvonek z Soplicova,
jenž ku večeři volal. — Čas byl jíti domů.
Věc divná — podál bylo slyšeť praskot stromů,
— snad hledají jich? Nelze navraceť se spolu;
tož Telimena v pravo pod zahradu dolů

a Tadeáš zas v levo k silnici se vplížil.
Strach jakýs divný oba na té cestě tížil:
neb Telimeně jednou zdálo se, že v křoví
v tvář suchou, zakuklenou hlédla Robákovi;
a mladík viděl dobře, ne jak přízrak pouhý,
se dvakrát zjevit v levo stín zas bílý, dlouhý.
On neví, co to bylo; předtuchou však cítí,
že hrabě v anglickém to svrchníku moh' býti.

Dnes večeří se v zámku. Přísné zápovědi,
již sudí dal, tak málo Protázi si hledí.
Zas o své ujmě na hrad útok vyosnoval
a kredenc v něj (jak pravil) zaintromitoval.
Již hosté řadou vešli, kolem postanuli;
pan podkomoří bral se nejvýš za tabuli,
tu čest mu věk i hodnost odmítnouti brání,
tož dámám, starcům a pak mladíkům se sklání.
Mnich scházel; na jeho tu čestném místě dlela
dnes paní podkomoří nejblíž u manžela.
Pan sudí kdy již srovnal po pořádku hosti,
stůl po latinsku žehnal krátkou pobožností.
Pak mužským dána vodka; na to všickni sedli,
a zabělený chladník mlčky chutě jedli.

A kuřátka jdou po něm, raci, chřesty voní,
k nim číše malagy a uherského zvoní.
Vše pije, jí a mlčí. Nikdy po ty časy,
co stojí stěny zámku, jenžto uctil asi
již dosti bohatýrů, v němžto zahlaholil
tak mnohý vivat, který vesele se dolil,

tak chmurná večeře tu asi nevídána;
jen talíř cinkne, jenom bouchne zátky rána, —
toť vše, čím ohlas pustých, šerých stěn se plašil,
jak zlý by duch byl hostům všechněm ústa zašil.

Jest mnoho příčin, proč byl kvas tak zasmušilý.
Dost hovorni se lovci z lesa navrátili,
leč vychladl jich zápal, vzpomněli si právě,
že z honby nevyšli dnes k největší své slávě.
Což musela se bůh ví odkud — věc to smutná —
jak Filip z konopí vzít jedna popská kutna,
a všechněm střelcům v kraji hanba ta se státi?
Jak v Ošmjaně a v Lidě budou se jim smáti!
Ti jakživi se s krajem zdejším potýkají
o přednost jako lovci. — To dnes v mysli mají.

Však asesor a rejent kromě pro nelásku
jsou chmurni hanbou! V duchu zří jak na obrázku,
hle, bezbožný ten ušák, kterak skoky zdvihá,
zpod háje kývá perem na posměch, a švihá
tím perem jako bičem v srdce chvějící se...
Tak sedí oba s tváří nakloněnou k míse.
Mělť asesor i jinou žalost u večeře,
když hlédl k Telimeně, hlédl na soupeře;
neb k Tadeáši sedí Telimena bokem
tak zmatena, že sotva smí naň mrštit okem;
vší mocí pochmurného hraběte chce bavit,
jej zapřísť v delší hovor, v lepší míru vpravit;
on z procházky se vrátil nějak divně zkyslý —
či ze zálohy, jak si Tadeášek myslí.

Jí naslouchaje, vypjal čelo nedůtklivě
a svraštiv brvy, zřel k ní div ne pohrdlivě.
Teď co jen mohl nejblíž vedle Zošky sedá,
jí nalévá a slouží, dvorné řeči veda,
jí lichotně se klaní, usmívá se zticha,
a vyvraceje oči z hloubi zase vzdychá.
Však nechť se přetvařoval s velkou obratností,
předc to jen zjevně dělal Telimeně k zlosti,
neb odvraceje hlavu, jako nahodile,
co chvíli po ní okem blýskal zarputile.

Jí divno, co tím chce as rozmarný ten milec,
leč krčíc ramenoma, myslí: „Pošetilec!“
Vždyť konečně on jejím tajným plánům hoví.
Tož k druhému svůj pozor nesla sousedovi.

I Tadeáš byl chmurný, nejedl a nepil,
jak hovorům by slouchal, oči v talíř vlepil;
když ona nalévá mu, — div jí nezazlívá,
a přátelsky kdy ptá se, jak se má, — on zívá.
Jest hněviv (tak se přes den změnil k nepoznání),
žeť Telimena příliš rychlá k milování;
jej mrzí, že má šaty příliš vystřižené, —
co víc však teprv zhlédly oči pozdvižené!
Ba lekl se: zrak jeho zbystřel znamenitě,
neb v uzardělé líce pohlédnuv jí skrytě,
dnes velkou, strašnou tajnost odkryl okamžitě...
pro bůh, jest nalíčena! — Buď že barva špatná,
či náhodou se jakous hnula malba chvatná,

tu onde ruměnec pleť tmavou sotva tlumí....
Snad sám, kdy rozmlouval s ní ve svatyni dumy
svým dechem vroucím sfoukl, tam kde barva zřídla,
ten karmín lehčí nad pel motýlova křídla;
a ona přiběhnuvši z lesa bez oddechu
již času na opravu nepřála si v spěchu.
Zvlášť kolem úst, tam píhy odkryl nátěr lživý.
Tož oči Tadeáše, vyzvědači chtiví,
klam jeden prohlédnuvše, probraly se řadou
všech vnad, a potkaly se s jakous všude zradou:
dvé zubů schází v ústech; na čele a skráni
jsou vrásky; tisíc vrásek pod bradou se schrání!

Ó běda! cítil mladík, jak jest nepotřebno,
věc krásnou na rub skoumat; jak to přehanebno
být špehounem své milky; jak má srdce zrádné,
kdo náklonnosť svou mění: ach, kdož srdcem vládne?
Chtěl marně prázdno lásky svědomím zas plnit
a leskem zraků jejích oheň citu zvlnit;
leč její hled jak jasná, chladná luna s nebe
tkví na povrchu duše, kterou uvnitř zebe.
Tak sám se obžalovav, výčitkou se bodá,
tvář kloní mlčky v talíř a jen rty si hlodá.

Tu však zlý duch ho začal dále pokoušeti,
by poslouchal, co mluví Zoška ku hraběti,
neb dívka, klopivši dřív očka s uzarděním,
teď s ním se rozesmála živým rozprávěním
o jakéms nenadálém v sadě uhlídání,
o jakéms okurek i ředkví pošlapání.

Náš mladík, natáhnuv co nejdál mohl uši
a hořká slova polknuv, zažíval jich v duši.
Měl hostinu to hroznou! Jako v sadě zmije
mok jedovatých bylin žíhadlem kdy vpije
a na slunci pak v kotouč do cesty se stočí,
té noze hrozíc, která maně na ni vkročí:
i Tadeáš tak, zpitý jedem žárlivosti,
zdál netečným se býti, ale pukal zlostí.

V nejveselejším kruhu někdoli se hněvá,
tož brzy jeho chmurnosť v ostatní se vlévá;
dřív mlčeli jen střelci; druhou stranu stolu
žluč Tadeášova teď oněmila spolu.

Ba i pan podkomoří nezvykle se mračí,
kdy zhlédne svoje dcery, cos jej v duši tlačí.
Jsou sličné, v plném květu, zámožné to panny,
jak ví se, nejlepší to partie v ty strany;
tu sedí zanedbány. Chmurně též pan sudí
v své hostinnosti takou úvahou se trudí;
a vojský, těžce nesa, že tak všickni mlčí,
tu večeři zve ne prý polskou, ale vlčí.

On na ticho měl velmi choulostivé uši,
sám mluvka, miloval též mluvky celou duší.
Ký div! On s šlechtou strávil žití v hodování
i na lovech a sjezdech, v porad horování,
tak zvykl, by mu stále bzučelo cos v uchu;
a mlčel-li, tož číhal kdesi beze ruchu

buď s plácačkou, buď sedě zamknuv oči snival.
Vždy ve dne rozhovory, v noci slyšeť chtíval
se na růženci modliť, bájky vypravovať,
a proto neustával dýmku kaceřovať,
jež přišla z Němec, by nás mohli zcizozemčiť;
děl: oněmiti Polsku, totě Polsku zněmčiť.
Věk prohovořiv, chtěl i hovorné míť stáří;
i v snu jej ticho budí; tak i po mlynáři,
jejž uspal kola hrkot, kdyby zastavil se,
by jezdil mráz, a s křikem on by probudil se.

Teď úklonou se hláse u podkomořího
a rukou od úst lehce kývnuv na sudího
si žádal slova. Páni též se uklonili,
čímž tolik jako: „Prosím!“ dvorně odvětili.
I vojský začal. — „Směl bych mládež o slech žádať?
Zvyk býval u večeře jakýs hovor spřádať,
ne mlčky žvýkať. Jsmeliž mnichy kapucíny?
Kdo mezi šlechtou mlčí, právě tak je líný,
jak střelec, jemuž náboj v rouře rezovatí.
Já mluvnosť našich předků musím schvalovati.
Po honbě za stůl sedli, nejen aby jedli,
však na vzájem by o tom družné řeči vedli,
co na srdci měl každý: hanu nebo chválu
jak střelců tak i honců, psů i tref, a v málu
se na tom soudě mnohdy strhla vřava tuhá,
tak milá uchu lovcův, jako honba druhá.
Vím, odkud mračna táhnou! To, co pány trápí,
to vězí jenom v černé Robákově kápi!

Vámť za netrefy hanba! Kdož pak by se styděl?
já znal jsem lepší lovce, — chybiť jsem je viděl!
řád střelecký je: trefiť, chybiť, zas to spraviť.
Já sám, ač zvyklý puškou od dětství se baviť,
jsem chybil! Slavného též chybiť Tuloščíka
i pana Rejtana jsem uzřel nebožtíka.
Pak povím o Rejtanu. Přese všecku péči
že oba páni šelmu vypustili z léči,
a že jí jak se patří kroku nedostáli,
ač měli oštěp v rukou: nehodno to chvály
ni hany. Nevypáliv kdo vzal do zaječích,
ten strašpytlem slul u nás; kdo pak v našich lečích
dal na zdařbůh jen ránu, nedočkav se zvěři
a nenamířiv, jak to činí ledakteří:
ten stržil hanbu. Kdo však mířil ostražitě
jak vy, a zvíře k sobě pustil náležitě,
ten vždycky může se ctí, chybilali kule,
buď couvnouť neb vzít oštěp, však jen z dobré vůle,
ne z povinnosti, neboť užití té zbraně
ne k útoku se káže, leč jen ku obraně.
Tak bylo v starých časech. Věřte, moji milí,
a neberte si k srdci, že jste ustoupili,
vy, pane hrabě, i ty, drahý Tadeášku,
a vzpomenete-li kdy na tu dnešní srážku,
tož i mou dnešní radu račte v mysli chovať:
jen nikdy na vzájem si v cestu nevstupovať,
dva nezamířiť nikdy rázem na zvěřinu....“

Však sotva dopověděl vojský: „Na zvěřinu“,
již asesor v to kradmo šeptl: „Na dívčinu“;

i povstal smích a šuškot. „Bravo!“ křikli mladí,
a řadou opakují, jak to vojský radí,
zvlášť poslední dvě slova; jedni: „Na zvěřinu“,
a druzí s hlasným smíchem křičí: „Na dívčinu.“
Šepť rejent: „Na ženštinu!“ Asesor vbod' v letu
zrak dýkou v Telimenu, šeptnuv: „Na koketu.“

Pan vojský nepomyslel dobírať si koho,
a co tam šeptem kují, nevšímal si mnoho,
byl rád, že rozveselil mladíky a dámy,
i lovcům vděk chtěl vypsať příběh jemu známý,
tož začal, nalévaje sobě kalich vína:

„Dnes nadarmo zde zrakem hledám bernardýna,
bych pověděl mu případ o skolení šelmy,
jenž naší dnešní honbě podoben byl velmi.
Nám klíčník děl, že znal jen jediného smělce,
jenž vynikal jak Robák nade všecky střelce.
Já druhého kdys poznal; rovněž trefnou ranou
on zachránil dva pány, — stál jsem při tom stranou,
když v Nalibocké lesy pustili se níže
pan Rejtan Tadeáš i Denasovský kníže.
Ti páni na zemana věru nežehrali,
ba přípitek mu první u tabule vzdali,
a s dary k němu spěli jakož ku ochranci,
též kančí kůži dostal. Právě o tom kanci
jak očitý vím svědek; vylíčím i ránu,
jíž padl jak náš medvěd, — s dovolením pánů.
To střelcům předním, které pokolení znalo,
to Denasovskému a Rejtanu se stalo.“

V tom ozval se pan sudí, naliv do kalichu:
„Teď na zdraví, můj vojský, připijeme mnichu!
Nám almužníka nelze darem obohatit,
však za to postarám se, klášteru to splatit;
já ručím za medvěda, splatí prach a broky,
a pro klášterskou kuchyň vydá na dva roky.
Však čeho mnichu nedám, medvědí jest kůže,
ať po dobrém, ať po zlém! Darovat ji může,
či prodat za desetkrát tolik soboliny,
leč naší bude kůže v způsob ten či jiný.
Již sluha boží třímá první slavověnec,
mějž kůži nejčelnější po něm oslavenec;
pan podkomoří rozsuď, z ostatních kdo prvý.“

Pan podkomoří, hladě čelo, zvraštil brvy.
Tu začal šepot; každý mluvil o zásluze:
ten šelmu první spatřil, ten ji zranil tuze,
ten svolal psinec, onen zahnal šelmu zpátky
zas v bor. Již s asesorem rejent v proudu hádky
jest znova: onen chválí ctnosti Sanguškovky,
a ten balabanovské své Sagalasovky.

„Nuž tedy,“ podkomoří vece rozvážlivě,
„již první poctu Robák získal spravedlivě,
však nesnadno tu soudit, kdo jest po něm druhý,
neb u všech dlužno pomnít slušně na zásluhy,
jichž dobyli si činem menším nebo větším.
Dva vyznačil však osud zvláštním nebezpečím;
dvou šelmy spár byl nejblíž, dva jsou přední tudíž, —
pan hrabě s Tadeášem; kůže jejich budiž.

Leč Tadeášek vzdá se, — čtu to v jeho tváři, —
jsa mladší i jsa krevní přítel hospodáři;
spolia optima si hrabě přiosobí;
kéž lovčí síň mu tato kořist pěkně zdobí,
ať dnešních činů milou památkou mu jesti
i znakem příštích zdarů, loveckého štěstí.“

Mněl řečník, hraběte že sudba potěšila,
i nevěděl, jak břitce v srdce se mu vryla
řeč o lovecké síni. Vzhlédl mimovolně,
a na jelení hlavy upřel zrak svůj bolně;
ty větve rohů jako hájek vavřínový,
jejž na věnec duch předků zasil potomkovi,
ty řadou podobenství ozdobené stěny,
znak rodný na klenutí třpytně vyzlacený:
to všecko mluvilo naň hlasem minulosti,
že vzrušen vzpomněl, kde že, u koho se hostí;
Horeškův dědic hostem na svém vlastním prahu,
Soplicův besedníkem, odvěkých svých vrahů!
A k tomu závist jeho proti Tadeáši
tím ztrpčenější city v duši jeho vnáší.

Děl s hořkým pousmáním: „Bydlím příliš skromně,
dar vzácný jest a místo nehodné v mém domě;
ať počká tady medvěd mezi paroháči,
až se zámkem pan sudí vzdáti mi jej ráčí.“

Hned poznav, kam ta slova bijí za závěrkou,
hlas žádá podkomoří, zvoně tabatěrkou.

I vece: „Chvalně, hrabě, sobě počínáte,
že při obědě také prospěchu si dbáte,
ne jako moderní ti páni v naší době,
již neúčtují nikdy. Chci a přeji sobě
zde smírem skončit svoje soudy podkomorské;
jen jedna dosud obtíž o fundum je dvorské.
Mám návrh na výměnu: fundum v rovné ceně
dát za pozemek; takto:“ Plán teď o výměně
se řádně jal, jak vždycky, vykládati s chutí
a již byl v půli řeči, — v tom však náhlé hnutí
se šíří z konce stolu. Jedni zhlédli cosi,
což prstem okazují; druzí pohled kosý
tam pouštějí; až hlavy, jak se klasy chýlí,
když obrátil se vítr, otáčejí týly.

Tam z kouta, v němžto portrét nebožtíka visí,
z Horeškův posledního, stolníka, — tam lysý
se zjevil duch, tam z dvířek tajných za pilíři
se zticha suna mlčky v před svým krokem míří.
Toť Gervázi, toť klíčník! jeho tvář to praví,
i na kabátci žlutém všité oslí hlavy.
V před pochmurně a němě jako sloup se šinul,
ni čapky nesňal ani hlavou nepokynul,
klíč lesklý ve pravici jako dýku třímal,
skříň otevřel a tam cos otáčeť se jímal.

Tam ve dvou koutech síně k sloupům podepřené
zřít hodiny je dvoje v schránkách uzamčené;
dvé divousů; ti dávno se sluncem se sváří
a mají z rána půlnoc; svéhlaví jsou k stáří.

Gervázi netroufal si napravit jim stroje,
však pilně natahoval denně oba dvoje,
jak přišel večer, klíčem útroby jim zrýval.
Jest právě chvíle, kdy to v obyčeji míval.
Pan podkomoří prospěch objasnit se snaží
dvou sporných stran, v tom klíčník táhne za závaží,
i skřípla křivozubá, rezovatá kola;
pán škubnuv sebou, ustál v řeči své a volá:
„Nech si tu pilnou práci, brachu, k jiné chvíli!“
I končil řeč svou prvou. Ale ze vší síly
teď vytáh' klíčník druhé závaží, to schválně.
Hýl na hodinách v tom se ozval muzikálně,
pták věru přeumělý, jen že porouchaný;
pěl třepetaje křídlem nápěv neslýchaný
a pištěl, zajíkal se, — vřesk čím dál tím větší.
Kol smích; zas podkomoří vyrušen byl v řeči.
„Jak pravím,“ křikl, „strýčku, nebo lépe sýčku,
tvůj zobecli ti milý, odlož si tu hříčku!“

Však po té hrozbě klíčník neprojevil bázně;
o schránku hodin opřel pravou ruku rázně
a levou v bok, by smělosť měl se slova chopit:
„Podkomořičku, lehkoť panské žerty tropit;
však vrabec, menší sýčka, na svém vlastním bidle
si troufá víc než sýček v cizím panském bydle.
Zde klíčník není sýčkem; kdo se vkrádá v noci
v dům cizí, ten je sýček; vyplašim ho mocí!“

„Ven s ním!“ dí podkomoří. — „Hrabě můj a pane,“
teď volal klíčník, „hleďtež, co se ještě stane!

Dost vaši čest to hyzdí, — ať to jednou zvíte, —
že s těmi Soplicovci pijete a jíte;
leč možno mne tu ještě, klíčníka to hradu
Gerváziho Rembajla, tupit při úřadu,
mně láť v mých pánův domě, a můj pán to snese!“
V tom zavolal Protázi třikrát: „Utište se!
Ustupte! Já Protázi Baltazar Břechalský,
dvou jmen, já vyvolavač někdy tribunálský,
já vulgo vožný, konám ohledání věci
dle úřadu a formy, při čemž jako svědci
jsou všichni urození přítomní zde páni;
zvu pana asesora ku vyšetřování;
pan sudí z Soplicova žaluje dle řádu
pro zločin inkursí či násilného vpádu
sem v hrad, jímž sudí vládne, jakž to v oči bije:
jeť důkaz toho jasný, neb zde jí a pije.“
— „Vřeštoune!“ zařval klíčník, „naučím tě, k ďasu!“
A železné své klíče odepjav si s pasu
jen zatočil kol hlavy, mrštil jako z praku
tou kovovou pák tíhou, až se tmělo v zraku;
leb vožného by as byl rozbil v kolik čtvrtí,
však ten se šťastně sehnul a tak ušel smrti.

Jeť všecko vzhůru; ticho, — každý dech jen lapá,
až sudí zhurta křikl: „Do klády jej chlapa!
Hej, hoši!“ a již čeleď naň se řítí kolem
tou těsnou cestou mezi lavicí a stolem;
tu zastavil ji křeslem útočníkům hrabě
a na výši té bašty opevniv se slabě,

dí: „Zpátky! nikdo nesmí z vašeho zde kruhu
v mém domě, pane sudí, týrat mého sluhu!
Kdo na starce má stížnosť, ať ji vznese ke mně!“

Tu podkomoří na něj zašilhav dí temně:
„I bez pomoci vaší právo se mu stane,
jak lotřík zasluhuje; ale vašnosť, pane,
si chcete přivlastňovat zámek bez rozsudku;
zde vy nás nehostíte, nejste pánem v skutku.
Jen sedněte zas tiše; ctěte pro tu chvíli
zde první úřad krajský, neli vlas můj bílý.“

„Dost toho!“ mručel hrabě, „pryč tu věčnou nudu!
Z těch vašich úřadečků nedělám si trudu;
dost velkým již jsem panstvu zavděčil se hlupstvím,
pustiv se s vámi v pitky, které končí hrubstvím;
já urážku tu na cti s vámi srovnám, páni;
dřív račte vystřízlivět, a pak na shledání!“

Ne, nenadál se nikdy takového slova
pan podkomoří. Právě naléval si znova,
však rukou, při tom lání jako hromem tknutou,
teď opřel o svou sklenku láhev nepohnutou
a vypjav hlavu slouchal, — slyšel dobře sice,
i pootevřel ústa, rozpjal zřitelnice;
byl tich, leč kalich v ruce takou silou tiskl,
že sklo v ní zvučně prasklo, mok mu v oči prýskl;
a jak by s vínem oheň do duše byl skanul,
tak tvář mu zahořela, zrak se rozeplanul.

Chtěl mluviť, mlel to v ústech, až z nich nehorázné
ven vyletělo slovo: „Blázne,“ křičel, „blázne!
Ty hrabátko! však já tě! Tomši, karabelu!
Já ukáži ti mores! K ďasu! já tě zmelu!
Ty naše úřadečky jemné ouško mrzí!
Však já tě za tím ouškem poškrábu, ty drzý!
Sem Tomši! karabelu! Hybaj, vychloubači!“

V tom ku podkomořímu přátelé se tlačí
i zadržel jej sudí. „Pane, nám to patří!
Sem Protázi, můj palaš! Já jsem zhaněn, bratři,
i dovedu, by tančil jako medvěd s kyjem.“
Však Tadeáš tu vpadl: „Což ho nevybijem
my mladí dosti, strýčku? což vám, páni moji,
i pane podkomoří, floutek za to stojí?
Já sám jej dosti zkrotím; strýčku, mně jej upiš.
A ty pak, pane reku, který starce tupíš,
jak strašným bojovníkem, ukážeš mi ranně;
my smluvíme si zítra místo, čas i zbraně,
dnes jdi, pokud jsi celý.“ — Pokyn nebyl špatný;
již klíčníku by svědčil s pánem odchod chvatný:
ač jenom křik a lomoz bouří z kraje stolu,
tam z rohu létají však láhve vzhůru, dolů
již hraběti kol hlavy. Dámy, líčka bledá,
již pláčí. Telimena volajíc: „Ó běda!“
zrak vznesla, vstala — a již ve mrákoty padla,
svou šíji přes hraběte lokty nazpět kladla
a ňadra labutí mu na hruď uložila.
Ač rozhněván byl hrabě, zlosť se umírnila,
i jal se křísiť krásku. — Zatím sám Gervázi

jsa terčem pro všech láhví ba i židlic rázy
již zachvěl se, již čeleď vykasavši pěsti
naň hnala zevšad v útok: však tu k jeho štěstí
se Zoška s nebezpečím jeho slitovala,
a cloníc jej, své ručky před ním rozepjala.
To zdrželo je. Klíčník zvolna ustupoval,
ba zmizel; hledali ho, kde se pod stůl schoval;
jak ze země vstal náhle v druhém konci dole;
hned lavici měl v pažích, otočil se v kole
jak větrník, a mžikem vyklidiv půl síně,
teď hraběte vzal k sobě, lavicí jej stíně,
a ku dvířkám s ním couval; na samém již prahu
se zastavil a patře na hejno svých vrahů
předc rozmýšlel, zda lépe couvať v plné zbroji
či s novou zbraní zkusiť svého štěstí v boji;
to zvolil. Lavici jak beran oblehací
v zad rozpřahá již k rázu, hlavu stranou zvrací,
hruď vypíná, v před nohu, — již jen vpadnouť machem,
— v tom na vojského hlédnuv, zarazil se strachem.

A vojský tiše sedí s přimhouřeným okem,
i zdá se, v dumání žeť vnořen přehlubokém.
Dřív, když se s podkomořím hrabě pohaštěřil
a sudímu když hrozil, vojský si jej změřil,
vzal dvakrát šňupec, slouchal, protřel sobě víčka.
Ač příbuzen jen v způsob dalekého strýčka,
předc u sudího v domě našel domov pravý;
tož velmi pečliv býval o sudího zdraví.
On zatím s dychtivostí šarvátky byl stříhl;
teď zlehka na stůl ruku, dlaň i prsty vztáhl,

nůž na ukazováček položil si střenkou
a směrem k loktu špičkou blysknavou a tenkou,
pak rukou trochu nazad odchýlenou kýval, —
jen hravě; však se při tom na hraběte díval.

Ten spůsob házet nožem, strašný v ruční bitvě,
již za oněch byl časů zanedbáván v Litvě
a znám jen starým; klíčník v namíření bystrém
měl zkušenosti z krčem; vojský v něm byl mistrem.
Jak ruka napřažena, — silná bude rána;
jak oko hledí, — míří na mladého pána,
z Horeškův posledního, nechť jen po kuželi.
Co značí pohyb starcův, mladí nevěděli,
leč klíčník zblednuv chrání pána pod lavicí
i hledá dveří. „Chyť ho!“ křikli ve směsici.

Jak vlk, jenž zaskočen byv smečkou při zděchlině
se slepě na ni vrhá, poštván při hostině,
psy honí, chce je trhat; když tu z psího vřesku
kohoutek tiše cvakne; vlk jej zná dle třesku
i slídí: což tam v zadu za psy nastraženo?
tam lovec polo schýlen, opřen o koleno,
již puškou po něm točí, již se dotkne spoušti...
Vlk uši sklopiv, ohon vtáhnuv, prchá v houšti,
psi za ním s jekem skáčí, srst mu z kůže škubou;
on obrátí se časem s rozšklebenou hubou,
klů bílých skřípot jen a světel žhavé tečky
jim pohrozí, a s vytím prchá hejno smečky:
tak v postavě též hrozné klíčník ustupoval,
i lavicí i zrakem děsně zadržoval
své odpůrce, až s pánem zmizel v dvířka zpátky.

„Chyť ho!“ zas křikli znova. Triumf byl to krátký,
neb z nenadání klíčník nad hlavami davu
zas na kruchtě blíž varhan lysou vypjal hlavu,
i hřmotně jal se trhat roury olověné;
zlou porážku by zavdal, an tak s hůry žene!
Však mezi tím již hosté houfem odkvapili
a s nimi služebníci; ani nesklidili
již nádob; jen co mohli, popadli a vzali,
i stolní stříbro však tam z části zanechali.

Kdož poslední tam, nedbav na hrozby a rázy,
se v čestném poli meškal? Břechalský Protázi.
On za sudího křeslem nepohnutě stoje
úřadním hlásá hlasem ohražení svoje;
až skončil, opustil pak bojiště to zchladlé
a na něm zříceniny, raněné i padlé.

Ztrát mužstva není; co však lavicí se zove,
má zvrtlé nohy; stůl prost roušky ubrusové,
tu na talířích leží vínem zaplavených
jak rytíř na pavezách zmírá zkrvavených;
tak mezi krocanů a kuřat padl těly,
v jichž prsou vidličky jak smrtné zbraně tkvěly.

A zvolna v Horeškovském sídle opuštěném
se octlo zase všecko v klidu nerušeném.
Tma houstla; kol tu plno skvělých kvasu sledů,
jak čárné hody noční při slavení Dědů,
k nimž nebožtíci zbožně zváni ze zakletí.
Již houknutím se v krově ozval sýček třetí;

tak hude v temné mraky k luny přivítání,
jež podobu svou na stůl metá v třepotání
jak očistcová duše; z podzemí tu děrou
jak pekla odsouzenci krysy ven se derou
lačně hryží; časem z kouta tajemného
jak duchům k poctě bouchne láhev šampaňského.

Však v druhém patře v síni, jižto dosud zovou,
ač jest již bez zrcadel, síní zrcadlovou,
stál hrabě na pavláně, zíral zamyšleně
a na větru se chladil, svrchník na rameně;
i šos i rukáv hodil na šíji si řásně
a na prsou jak plášť jej shrnul velmi krásně.
Gervázi velkým krokem chodí po prostoru;
jsouť oba v dumách, oba v tajném rozhovoru.
„Buď na střelnou," dí hrabě, „nebo na palaše."
„Ves, zámek," vece klíčník, „všecko je to naše."
„Vše vyzvu," volal hrabě, „synovce i stýce!"
A klíčník dí: „Ves, zámek, pozemky, čím více
tím lépe brát!" Pak ve tvář dí mu slovo vábné:
„Chceli již pán míť pokoj, tož ať vše jen shrábne!
Nač proces, milostpánku? Pravda je to čistá:
v Horeškův rukou býval zámek roků tři sta;
část půdy v Targovické době odervána,
a sám jak víte, v správu Soplicovi dána.
Nejen tu částku, vše jim vzíť vám přináleží
za náklad na soud, za trest křivdy při loupeži.
Já vždy to pánu mluvil: proces nechať padnouť!
já vždy to pánu mluvil: přepadnouť a vpadnouť!

Tak bylo vždy: kdo jednou osvojil si hroudu,
ten dědil ji. Kdo vyhrál v poli, vyhrál v soudu.
I starší Soplicovské křivdy ony smutné,
ty perořízek lépe nežli proces utne!
A přispějeli k tomu Matěj, milostpánku,
tož my dva nasečem těch Soplic na řezanku."

„Buď tak!" dí hrabě; „plán tvůj goticko-sarmátský
mé chuti lépe svědčí nad spor advokátský.
Víš co, my v celé Litvě hluku natropíme
neslýchaného, sami pak se pobavíme;
my vytáhneme v pole. Dvě tu léta věze,
ký boj jsem tady viděl? Selský o kus meze.
Náš boj však slibuje předc krve prolévání;
já podobného zažil při svém cestování.
Kdes v Sicilsku jsem přišel hostem ku knížeti,
když bandité mu zetě vzali do zajetí;
zaň výkupné si určil náčelník jich drzý;
my vasaly a sluhy sebrali jsme brzy
a táhli na ně. Dva jsem skolil loupežníky,
já první vpadl v tábor, přijal vězně díky.
Ach můj Gervázi! jak jsme táhli v slávy věku
pak nazpět, po rytířsku, jako v středověku!
Lid sypal kvítí; krásná kněžna věnce nesla,
mně, osvoboditeli, slzíc v náruč klesla.
Pak jel jsem do Palerma; za čin z novin známý
tam ukazovaly si prstem na mne dámy.
Pak o příběhu celém kniha vytištěna,
toť román, kde jen jména trochu pozměněna,

a jenž má název: Polák, čili tajné zvěsti
zámku Birbante-rocca. — Zdaž zde v zámku jesti
kdes žalář?“ Klíčník vece: „Sklep je přerozsáhlý,
však prázdný, neboť víno Soplicové stáhli.“
„Své džokeje,“ dí hrabě „svolám v šiky branné
i vasaly své ze vsi.“ — „Pánbůh chraň, můj pane!“
Gervázi vpadl. „Zájezd s lokajským že mužstvem?
Kdo viděl jakživ zájezd se sprostáckým družstvem!
Můj pane, v zájezdech se znáte ještě málo!
Však s vousáči, — toť jiná! toť by se mi zdálo.
Ne na vsi, v šlechtických je obcích vyhledáme,
vždyť Dobřín, Roubanky a Řezikov tu máme,
toť šlechta prastará, krev rytířská v ní krouží,
k Horeškům všichni lnou a rádi vždy jim slouží,
a všickni posedlí jsou záštím na Soplice!
Tam vousáčů vám sezvu stokrát do třetice;
toť moje věc! Teď pán se vrátí do paláce
a vyspí se, neb zítra velká bude práce;
pán zaspí rád, jest pozdě, slyším kokrhání;
já budu hlídat zámek, a pak za svítání
již se slunečkem hodlám jechat ku Dobřínu.“

Pan hrabě z pavlánu již ustupoval v stínu,
leč odcházeje hlédl střílnou ještě znova
a vida možství světel v oknech Soplicova:
„Illuminujte!“ zvolal, „zítra v tyto časy
zde v zámku bude jasno, u vás temno asi!“

Gervázi sedl na zem, o zeď opřen plecí,
a hlavu schýliv na hruď, dumal divné věci.

Svit měsíce mu padal na vrch hlavy lysý,
on po něm prstem kreslil přetajemné rysy;
to válečné as črtá plány ku výpravě,
čím dál tím víc však oči zapadají v hlavě,
až kývla beze vlády; cítě, že by dřímal,
svých večerních dle zvyku modliteb se jímal,
leč tam kde k otčenáši měl se zdrávas pojit,
zřel divné přízraky se kolotat a rojit:
Horešky vidí kráčet, dávné svoje pány,
ti nesou karabely, jiní buzdykány,
a kroutíce si kníry strašně hledí mnozí,
hle míří karabelou, buzdykánem hrozí.

Stín za nimi se tichý zasmušile mihl,
a Gervázim to trhlo: ránu v prsou stihl, —
toť stolník! Jal se klíčník vůkol křížem žehnat,
by jistěji sen hrozný s očí mohl sehnat,
i začal o dušičkách říkat litanii;
zas oči se mu klíží, zvony v uších bijí:
dav šlechty vidí koňmo, zbraň se blyští skvěle, —
toť zájezd Koreličů! Zájezd! Rymša v čele!
Sám sebe vidí letět, sivák pod ním práší,
on hrozný perořízek nad lysinou vznáší;
hle rozepjatá větrem šumí taratatka,
s levého ucha spadla v týl konfederatka;
tak v letu jízdné, pěší cestou povaluje
a koncem Soplicu pak v hnízdě podpaluje.
Tu ve snu těžkém hlava k hrudi padla znova, —
a poslední tak usnul klíčník Horeškova.

KNIHA VI.

Šlechtická osada.

První válečný ruch zájezdu. — Výprava Protáziho. — Robák s panem sudím mají poradu o veřejné záležitosti. — Další průběh bezúčinné výpravy Protáziho. — Kapitola o konopí. — Šlechtická osada Dobřín. — Vylíčení příbytku i osoby Matěje Dobřínského.

Jen kradmo vyloudil se z vlhavého mraku
svit bez ruměnce, den to beze světla v zraku,
již vzešel sotva vidný, šedý, mlhodechý,
ba mlha visí k zemi jako sláma střechy
nad Litvínovou chatkou. Z východního kraje
lem nebes trochu bělá, zvolna prosvítaje,
mát objevit se slunce, patrně tam vstalo,
však nevesele kráčí, jak by cestou spalo.

A za příkladem nebes všechen ruch se zpozdil
i na zemi. Skot líně na pastvu se brozdil
a zajíčky tu ještě stihl u snídaně;
ač zvykli za úsvitu v háj se vracet ranně,
dnes mlhou zacloněni chrupají a lení,
neb dupou jamky v zemi, v párky rozdruženi,

a větru v poli širém užili by rádi,
však před dobytkem v strachu nazpět k lesu pádí.
Les mlčí. Ptáček, vzbuzen, nikde nezazpívá,
jen s peří střepav rosu, hlavu křídlem skrývá
a k větvi zas se tulí, mhouří zase očka
i mní v tom snivém šeru, že se slunka dočká.
Čáp u kaluže klapá. Zmoklé vrány v hejně
svůj rozzívený krákot vlekou jednostejně,
v němž hospodář by mrzut věštbu sloty slyšel;
však hospodář si dávno po své práci vyšel.

Již započaly žnečky obvyklou svou píseň,
jak dnešní jitro chmurnou, samý stesk a tíseň,
jež smutně bez ozvěny v mlze tichla zase.
Již srpy šustly v žitě, louka ozvala se,
řad sekáčů kam skosil, poznat po jich hlase,
neb vždy, když notu písně končí, postojí si
a kosy brousí, v taktu naklepávají si.
Však lidí viděť není; kos a srpů šumy
i zpěv jak hudba duchů za mlhou se tlumí.

A v prostřed ekonom si na snop žita sedl,
nic nedbal žní a nudou divně sobě vedl;
jen na silnici hleděl, kde se cesty dělí,
kdež nevídané jakés věci dnes se děly.

Neb od božího rána cestou zdola, shůry
jest nad obyčej živo. Onde selské fůry
jak pošta hrčí; bryčka šlechtická zas letí
a drkotajíc potká rázem druhou, třetí;

tu z levé cesty posel jako kurýr spěchá,
však z pravé kolik jezdců v před kol něho jechá,
a všickni kvapí, v různé strany cesty volí;
co znamená to? Povstal ekonom tu v poli,
chtěl kouknout se a přeptat; u cesty stál chvíli,
však marně volal; každý mlčky dale pílí.
Jsou k nepoznání v mlze; jak bys viděl duchy,
tak míhají se; slyšet jenom dusot hluchý,
ba divno, palašem že břinkají též mnozí;
jak ekonom se při tom raduje i hrozí!
Ač na Litvě v tu dobu není nepokojně,
předc hučely v ní zvěsti o francouzské vojně,
ba šepty o Dombrovském, o Napoleonu, —
zdaž jezdci ti jdou k vojsku? V takém asi tonu
šel sudímu, co viděl, rychle vypovědět,
a vlastně sám, jak doufal, o tom pravdu zvědět.

Dnes domácí a hosté, Soplicov dnes celý
jest po včerejší půtce jaksi rozmrzelý,
nechť panna vojská v brejlích damám z karet hádá
a hosta host tu onde k maryáši žádá,
předc nebaví se nikdo, hra jde jako v poutech;
s punčochou sedí dámy, s dýmkou mužští v koutech.

Spí mouchy. Vojský hodiv plácačkou dnes krátce,
šel z dlouhé chvíle raděj dolů ku čeládce.
Jde křikem kuchtíků se bavit do kuchyně
i láním kuchařovým, vádou hospodyně,
až nenáhle jej vpravil ve příjemné snění
ruch jednotvárný rožňů s vůní od pečení.

Též na zápraží vožný čekáním se nudí,
neb při zamčených dveřích dlouho píše sudí;
teď vpustil jej, neb dopsal obeslání řádně,
i čte mu na hraběte žalobu svou pádně
pro utrhání na cti, pro hanlivé řeči
a na klíčníka spis pak pro násilí svědčí,
též oba dva chce vehnat pro vyhrožování
a za útraty soudní v trestní opletání.
Dnes obsýlku lze dodat osobně a platně
až do západu slunce. Vožný tají špatně
svou radost málo vážnou, sotva spis ten zočil;
pln důstojnosti stojí, rád by však si skočil.
On zmínkou o soudu se skoro znovu zrodil,
i vzpomněl dávných dnů, kdy s obsýlkami chodil
a tržil boule, však i pomazánek hojně.
Tak žoldnéř, stráviv žití na veliké vojně,
co mrzák v nemocnici kdy se k stáru chrání,
jak slyší z dálky troubu nebo bubnování,
hned křičí: „Na Moskaly!“ ve snu z lůžka hroze,
a z nemocnice skáče na dřevěné noze
tak rychle, že ho mladí nedohoní jistě.

Spěl vožný teď se odít vožněnsky a čistě,
však župan ani kontuš dnes ho neozdobí,
ty do parády soudní slouží v jiné doby.
Kroj na cestu bral jiný: notné šaryvary
a s připjatými vzhůru šosy kabát starý, —
dle chuti přes kolena mohl spustit šosy, —
pak čapku, jejíž uši vzhůru spjaté nosí
v čas pěkný, do sloty však dolů zavazuje.

V tom kroji s holí v ruce již si vykračuje;
neb vožní před procesem podobu svou mění
jak špehouni v čas války v různém zakuklení.

Však Protázi měl dobře, na cestu že spěchal,
byť by mu radosti té osud neponechal.
Plán soudu v Soplicově na hřebík se věšel,
jak zamyšlený Robák k sudímu jen vešel.
Mnich dí: „Můj sudí, tropit z plánů tvých si šašky
ta panna Telimena, vzor to větroplašky.
Když osiřela Zoška, měla v Jacka jmeně
být vychována; on ji svěřil Telimeně,
neb slyšel, že jest dobrá, moudrá, světa znalá.
Však vidím teď, že nám tu něco namíchala.
Dbám na ni: Tadeáška láká, intriguje,
a s hrabětem buď jemu na vzdor koketuje,
buď nadchází si oba. Kterak zbýt se tetky,
teď přemítej; neb z toho mou povstat pletky,
zlý příklad, hádky mezi těmi holobrádky,
a tvoje smlouva šla by ne v před, ale zpátky."
— „Co, smlouva?!" rozpálený sudí naň se hněvá,
„jest úmluvám již konec, smlouva jest mi pleva."
— „Tak že to jest?" dí Robák. „Jaký v tom je smysl?
kam s rozumem? či kvas již zase nový zkysl?"
— „Ne vinou mou," dí sudí; „soud to zjistí brzy;
dalt sváru podnět hrabě, nadutec ten drzý,
i Gervázi, ten lotr. Vše to před soud kladu.
Já lituji, žes nebyl u večeře v hradu,
bys věděl, jak to bylo, pro dnešek i příště."
— „Proč lezli jste," dí Robák, „tam v to zbořeniště?

Já nemohu ho vystát; od dneška má noha
tam nevkročí. Zas hádka! Nehněvejtež boha!
Mluv, co se stalo! Dlužno věc tu nějak zatřít;
mněť hnusno na tolik již hlupství déle patřit;
mám práce víc, než krotit svárlivce jen k smíru;
však ještě předc je smířím." — „Smířit? to jsme v štíru!
Jdiž mi, ty velebníku, se smířením k ďasu,"
dí sudí dupnuv; „hleďme jen tu kněžskou chasu!
Že zdvořile jej vítám, chce mě za nos vodit!
Věz, že jsou Soplicové zvyklí k soudu chodit;
když zažalují, také vyhrají; to není
věc řídká, soud že vedli po šest pokolení,
až vyhráli. Tvá rada svedla by jen blouda;
soud podkomorský s pří tou po třetí se loudá, —
a smír teď? Nikdy, nikdy! Nejsem hlava tupá!"
I křiče přechází a nohama zle dupá.
„A za včerejší výstup — slibujž zlaté doly —
buď odprosí mě hrabě, neb ať souboj volí!"
— „Můj sudí! zví to Jacek, zoufalstvím pak zhyne!
Což Soplicové dosud, ty můj hospodine,
zla neztropili v onom zámku ještě dosti?
Já nechci křísit paměť hrozné události....
Víš také, částku půdy, spadlé na dědice,
v plen vzavši, Soplicům že dala Targovice....
A Jacek musel slíbit pro své rozhřešení,
že kajicně zas vrátí nepravé to jmění.
Dle toho ku Horeškův dědičce se choval,
na Zošky vychování mnoho obětoval,
chtěl za ženu ji získat svému Tadeášku,
tak svár dvou rodů skončit, srovnat s vážkou vážku.

lup dědičce tak vrátiť čestně, jako věno ...“
— „Aj!“ křikl sudí, „což mi na tom záleženo?
My jsme se neznali a neviděli s Jackem,
já slyšel o životě jeho hajdamáckém,
když jsem byl v retorice v jesuitské škole,
pak když jsem u vojvody sloužil za pachole.
Mně přiřkli statky, — bral jsem; Zošku hýčkám dosud,
jak Jacek chtěl, a starám o její se osud.
Dost nudí mě ta babská historie celá;
však nač mi hrabě v zámku mrzutosti dělá?
Má proč? Je s Horešky snad v příbuzenství užším?
On desátá jim voda na kyselu, tuším.
On smí mi láť? A já bych o smír hejska vzýval?“
Kněz dí: „Svol z vážných příčin, ne jak pouhý kýval!
Víš, bratře, že chtěl Jacek k vojsku vyslať syna,
však doma jej pak nechal; proč zas vůle jiná?
Nuž, otčině že doma potřebnějším bude;
již o tom zvěděls jistě, co se mluví všude,
vždyť novinky jsi často z úst mých o tom slyšel;
teď vše již možno říci, ano, čas ten přišel!
Toť vážná věc, můj bratře! Boj se blíží letmý,
boj za Polsku! můj bratře! Buďme Polsky dětmi!
Jeť válka jista! Když jsem s poselstvím teď běžel,
tu malý předvoj stráží nad Němnem již ležel.
Již Napoleon sbírá armádu v tu chvíli,
že nezná paměť dějin také vojska síly;
s ním celé naše pluky, s ním jdou polští braši,
náš Josef, náš Dombrovský, bílí orli naši!
Jsou na cestě! Jak císař povelí, tu směle
již přejdou Němen, bratře, vlasti vzkřísitelé!“

Pan sudí mlčky, zvolna okuláry skládal
a bystře naslouchaje v mnicha tváři bádal,
jen z hloubi vzdychl, zrak jen slzou se mu ztopil,
až konečně, vší silou mnicha za šíj chopil;
„Můj Robáku!“ pak zvolal, „jest to všecko pravda?
Můj Robáku!“ děl opět, „jest to všecko pravda?
Klam byl to tolikkráte! Říkalo se zjevně:
Již Napoleon táhne. Věřili jsme pevně,
že porážel již Prusy, že své voje vsouval
již v země polské, — on však v Tylži o mír smlouval!
Ó neklameš se? Pravdy jest nám zapotřebí!“
Kněz dí: „Toť pravda, jako že jest pánbůh v nebi!“
Tu zvednuv ruce vzhůru, sudí dojat praví:
„Ta ústa, jež to věstí, bůh ať blahosloví!
A nebuď toho vzkazu líto ani tobě
ni klášteru, ty dvě stě ovcí vyber sobě
dnes pro klášter. Byls, mnichu, včera samá chvála,
jak kaštánek můj kluše, jak můj hnědouš cválá;
dnes almužnický vůz tvůj potáhnou hned oba;
dnes žádej, co jen ráčíš, dnes jest blahá doba,
dnes neodepru! Co však hraběte se týká,
dej pokoj! Obeslán je k soudu, ať si říká
kdo chce, co chce.“ — Kněz lomil rukama i žasl,
a hledě na sudího hlavou pozatřásl,
i děl: „Když Napoleon volnosť Litvě nese,
když svět se chvěje, to ty dumáš o procese?
A ještě po všem, cos tu slyšel vypověděť,
ty složíš ruce v klín a klidně budeš seděť,
kdy třeba práce!“ — „Práce?“ sudí teď se zeptal.
— „Což ti to srdce hlas,“ dí mnich, „již nepošeptal?

Což nečteš mi to v očích? Bratře, slyšels prvé,
a mášli v žilách krůpěj Soplicovské krve,
jen uvaž: Francouz vpadne z předu, v čáře jedné, —
což od zadu když národ povstalý se zvedne?
Ať zařve Pogoň, nechať řičí medvěd Žmudi!
Ach kdyby tisíc mužů, ba pět set, můj sudí,
voj Moskalů v čas pravý napadlo tak v týle,
a povstání jak požár šlehlo dál co chvíle, —
ach kdyby dobytými prapory a děly
šik náš se vítal s bratry osvoboditeli — —?!
Nuž! Napoleon, jak tu zbrojní v poli vzniknem,
se optá: Co to za voj? — Povstalci! my křiknem;
jsme dobrovolníci, neb Litva v boj se budí!
— A kdo jest vůdce náš? — Toť Soplica, náš sudí!
Kdož by se směl pak zpupně vynést nad Soplici,
kdož směl by muknouť o té smutné Targovici?
Věz, pokud Němnu plynouť, Ponarům je státi,
rod Soplicův pak Litva v slávě bude znáti;
jich vnuky, pravnuky pak Jagelonův město
si bude ukazovat: Soplica, hle, jest to,
z těch Soplicův, již první povstání jsou vzňali!“

A na to sudí: „Lidských řečí nejsem dbalý,
mnou chvála světa nehne, své si konám v tichu;
bůh svědek, nevinen jsem v bratra svého hříchu,
a v politice jakživ malý půvab pro mě;
kus půdy své si orám, úřaduji skromně.
Však šlechtic jsem, a rád bych smazal skvrnu s rodu;
jsem Polák, rád bych složil oběť za svobodu,

byť duši svou! Já nejsem zbraní příliš znalý;
předc ode mne však lidé rány dostávali,
v dnech krajských sněmů ještě, bych se nepohanil,
dva bratry Buzviky jsem vyzval a též ranil,
ví svět, že.... Však co na tom! Jaks to děl, můj milý?
Jest třeba, abychom hned v pole vyrazili?
Mněť lehko sebrať střelce; s dostatek mám prachu,
a na faře jsou děla; kulí jako hrachu;
ba řekl Jankel, to ti ještě podotýkám,
že pro potřebu má prý nové hroty k pikám,
on přivezl jich svazky z cesty do Královce,
však tajně; vezmem je a dáme dělať dřevce,
a šlechta vezme šavle, na kůň vsedne všude,
já se synovcem v čele, — a tak jaks to bude!“

„Ó polská krvi!“ Robák mocně dojat zvolal
a sudího vzíť v náruč nyní neodolal.
„Ty Soplica jsi pravý! Tobě, vlasti synu,
dal bůh smýť bratra tvého pobloudilce vinu!
Vždy jsem tě ctil; však po tom okamžiku svatém
tě miluji, jak kdybych rodným byl ti bratem!...
Vše schystej; vytrhnouť však není ještě radno;
sám zjevím čas i místo, pak to půjde snadno.
Car vyslal zvláštní posly ku Napoleonu,
chce mír, a válka není prohlášena s tronů;
však Josef kníže slyšel od pana z Bignonu,
jenž v císařské je radě a vše ví to blíže,
že nebude z těch úmluv nic, co platně víže,
že bude vojna. Poslal na zvědy mě kníže,

i kázal, aby Litva pohotově byla,
až přijde Napoleon, by mu dosvědčila,
že s Korunou, svou sestrou, spojiti se žádá,
a svoje ucelení že naň Polska vkládá.
Nuž zatím zanech sporů, nevím jiné rady;
jeť hrabě podivínský trochu, ale mladý
a dobrý, vřelý Polák; člověk fantastický
jest právě v revoluci na svém místě vždycky,
jest nám ho třeba. Znám to: nechť se spolčí blázni,
jen když jsou poctiví a pod moudřejších kázní.
Jeť hrabě pán, má přátel mezi šlechtou hojně
a povstaneli první, kraj se vzruší zbrojně;
když on se zvedne, boháč, pomyslí si jiní:
to musí být věc jistá, když jsou páni při ní.
Hned pospíším si k němu..."— „Ať on sám se zblíží,"
dí sudí, „sám ať přijda, odprosit se sníží;
jsem starší, též můj úřad snad má trochu váhy!
Co procesu se týče, smírčí soud již záhy..."
Mnich bouchl dveřmi. „Nuže, šťastnou cestu k tomu!"
dí sudí. — Mnich již skočil v povoz u vrat domu;
již práskl bičem, lehtá otěží již koně,
a bryčka zahrčela, mizí v páry cloně,
kdež ob čas nad mlhami zjevuje se zraku
jen černá kápě, jak by sup se vznášel z mraku.

Táž cesta, — dříve však již vožný bral se po ní.
Jak lišák prohnaný, kdy slanina mu voní,
předc loveckými spády ošidit se nedá,
však běží, posedává, stojí, ocas zvedá,

jak vějířem jím vítr ku svým nozdrám žena,
by poznal, pochoutkali není otrávena:
Protázi sešel s cesty; podlé luk a polí,
kol hraběcího domu krouží, máchá holí,
jak po zapaseném by v záhon dobytčátku
se zhurta hnal; teď míří zrovna na zahrádku;
jde skrčen, jako by se za chřástalem kradl,
až náhle skočiv přes plot, do konopí vpadl.

Tam v zelené té houšti, v páchnoucí té šeři
kol domu, bezpečný vždy útulek je zvěři
i lidem. Často zajíc napadený v zelí
tam jistěji než v roští hupne zdráv a celý;
neb v zeleni tak husté, jež tak silně voní,
ho nevyvětří ohař, chrt ho nedohoní.
Tam čeledín se někdy před kančukem ztrácí
a čeká tich, až zlostný pán se vyburácí;
ba z rekrutýrky zběhlí sedláci to vědí:
když dráb jich v lese hledá, pod konopím sedí.
Tož v bitvy, zájezdu neb obeslání době
vší mocí usilují vždycky strany obě,
by mohly konopné jen ztéci stanovisko,
jež v předu táhne se až ke zdi dvora blízko
a v zadu, obyčejně dosahujíc k chmeli,
jak útok tak též útěk skrývá nepříteli.

Ač odvážliv, předc vožný cítil trošku strachu,
neb v houšti připomněl si již i po zápachu
z dob dávných rozmanité vožněnské své pletky,
jichž konopné ty stonky byly druhdy svědky:

jak Dindolet si Telšský troufal sobě vésti,
když míře bambitkou, mu kázal pod stůl vlézti
a obsýlku psím hlasem odštěkat v tu chvíli,
že v konopě se vožný spasil s krutou pílí!
Jak potom Volodkovič hrdý, buřič stálý,
jenž rozplašoval sněmy, děsil trybunály,
když přijal obeslání, roztrhal je vzdory,
dva hajduky dal k dveřím na stráž se sochory,
sám nad vožného hlavou držel holý rapír
a křičel: „Buď tě setnu, nebo sněz ten papír!“
On jak by začal jísti, přetvářku jen tropě,
se kradl k oknu, — a již vpadl pod konopě.

Ač nebylo již tehdy v Litvě nebezpečí,
by obsýlku kdo vítal dutkami neb meči,
a sotva jen kdes vožný stržil trochu křiku:
náš Protázi však neměl o té změně zvyků
ni zdání; obsýlek již dávno nenosíval,
ač sudímu své služby sám vždy nabízíval,
však sudí z náležité šetrnosti k starci
těch služeb nechtěl užít; dnes je přijal arci,
že bylo třeba spěchu. — Vožný slídí, mrká, —
kol ticho; ruce zvolna do konopí strká,
houšť lodyh rozhrnuje, v skrýši zelenavé
jak rybář pod vodu se potopivší plave;
vzpjal hlavu teď: kol ticho; k oknům teď se vkrádá:
kol ticho; oknem dovnitř budovy teď bádá:
kol prázdno; kliku tiskne, — bázeň trochu vzrůstá;
jde chodbou, — jako v zámku zakletém je pustá;

teď vyndav obsýlku, čte nahlas, jak se sluší, —
v tom slyší lomoz, cítí, jak v něm srdce buší,
chce utíkat, — však dvéře zastoupil kdos živý,
ne duch; ó štěstí — Robák! Oba teď se diví.
Že hrabě s celým dvorem někam velmi spěchal,
jest patrno, neb dvéře zodmykané nechal.
Jest vidět, že se zbrojil: pušky, nabijáky
kol na podlaze leží; tu zas kleště, háky,
tu pilníky, snad že se spravovaly zbroje;
tam rozházen zas prach i papír na náboje.
Kamž hrabě, s celým dvorem na honbu se žene?
Proč sečné bral však zbraně? Meč tu bez řemene,
tu rezovatá šavle v násadě se klátí;
snad vybírali zbraně z toho hamparátí,
i zaházeli nejspíš veteš tu zde kolem.
Mnich rozhlédnuv se bystře válečným tím polem,
šel potom na výzvědy po nádvoří dolem,
i chtěl se vyptat sluhů, kam se poděl hrabě.
Jen s těží na stopu tam přišel staré babě,
jež o svém pánu mohla zpravit bernardýna,
že s brannou čeledí jel cestou do Dobřína.

* * *

Dobřínské obce slávu po vší Litvě hlásá
šlechticů jejích mužnosť, žen i panen krása.
Kdys bohata i lidna; neb když král Jan Třetí
dal po vší zemi branné houfce odváděti,
tož získal korouhevní vojevodstva k boji
v Dobříně šest set mužů šlechty v plné zbroji.

Teď obec klesla, zchudla. Dřív při panstva dvorech
neb ve vojště, i v bitkách, na sněmových sborech
vždy bezstarostně byli zvyklí závoditi;
teď mozolit se musí o to živobytí
jak robotníci! Jenom že ne v selském kroji,
neb k dílu v běločerné haleny se strojí
a na neděli v kontuš. Nejchudších pak ženy
jsou od kanduší selských krojem rozlišeny:
neb sukně z drylichu a perkalové nosí,
v střevíčkách pasou, nikdy v dřevěnkách či bosy,
a v rukavičkách předou, ba i žnou a kosí.

Však o původu různém krajanům svým svědčí
vždy Dobřínští svým vzrůstem, podobou a řečí;
krev čistá lešská: hrdé čelo, černé vlasy,
nos orlí, černé oko, svítící z pod řasy.
Rod byl to starožitný z Dobřínského kraje,
jenž na Litvě již věků čtvero přebývaje,
řeč mazurskou i zvyky staré zachovává.
Kdo z Dobřínskýchli na křtu děcku jmeno dává,
tož za patrona zvolí vždy Koroniáše
či Bartoloměje neb také Matyáše;
vždy Matějem je synek po Bartoloměji,
a Bartolomějem vždy synek po Matěji;
jich ženy Kačeny a Máří všecky zvou se.
V té míchanici jmen svých předce nematou se,
neb dle svých vad a ctností, mužové i ženy,
se pokřtívají všickni význačnými jmeny.
Muž některý též více příjmení těch mívá,
což znakem potupy neb zvláštní úcty bývá;

týž někdy šlechtic jinak v Dobřínském je středu
a jinou přezdívkou zas poctěn u sousedů.
Jich příklad nohsledů si získal již a získá;
též přezdívky si dává jiná šlechta blízká,
ba každá ves jich plna, nechť i schází důvod,
a málo kdo to ví, že v Dobříně jich původ.
Tam potřeba jich byla, kdežto v obcích kolem
zvyk ten měl příčinu jen v pitvoření holém.

Nuž, Matěj Dobřínský, jenž obci té stál v čele,
měl dlouho známé jmeno: „Kohout na kostele“;
sedm set devadesát čtyři když se psalo,
byl překřtěn; „Ruku v bok“ jej nyní všecko zvalo.
Též „Králík“ říkají mu Dobřínští, a kdesi
zas Litvíné jej zovou „Mates nad Matesy.“
On občanům a jeho dům jich obci vládne;
tu hospoda, tam kostel, — sousedství to řádné.
V dům vchází málo hostí, málo tam as hřmotu:
jsouť vrata beze vrátní, sady beze plotu;
tam nevsazeny rostou na záhonech břízky,
a předc ten dvůr se zdá být hlavním sídlem vísky,
jeť úhlednější jiných, větší, a má stěnu,
kde sednice jest v předu, z cihel vystavěnu;
jak u šlechty to bývá, stodolu i sýpku
i stáje, všecko v kupě, ovčín vedle sklípku;
vše nad obyčej vetché, shnilé. Sláma střechy
jak žesťová se blyští zelenými mechy
i travou, jež jak louka bují po ní všady.
Hle došky na stodole visuté jsou sady,
v nichž nad divoký šafrán štír svůj ohon zdvihá

a při divizně žluté kopřiva se míhá.
Na půdě v holubníku vrká to i klove;
vlašťovky hnízdí v oknech; bílí králíčkové
v drn prahu skáčí kyprý, netknutý jak v sadu, —
měl bys ten celý dvorec, slovem, za posadu.

A býval někdy branný! Plno stop tu svědčí,
že útoků dost silných zkusil v mnohé seči.
Tam u vrat dosud v trávě, jako hlava dětská,
tkví železná i těžká, velká kule švédská, —
když ve vratech se jindy vrátně ještě pnuly,
tož otevřená měla oporu v té kuli;
a na nádvoří v býlí zeleném, tam temně
ční zbytky starých křížů z nesvěcené země;
jest viděť, že tam někdy kolik mrtvých kladli,
již smrtí násilnou a nenadálou padli.
Hleď z blízka dům i sýpku: na onom i na té
jsou zdi a lomenice černě kropenaté,
to na pohled roj hmyzu; v každé skvrně vrytá
však jako čmelák v jamce sedí kulka litá.
Též u dveří jsou kliky, petlice a zámky
buď uťaté, buď mají po šavlích své známky;
tu zkoušeť ocel tvrdou bylo zapotřebí
kdys Zikmundovkám, jimiž stínať možno hřeby
a řezať mříže, aniž v ostří budou štěrby.
Výš dveří bylo viděť Dobřínského erby,
leč pluky homolek teď armaturu cloní,
a hnízda vlaštovčí se hustě klenou po ní.
Též uvnitř domu, v stáji, v kolně oko tvoje
jak ve zbrojnici staré najde plno zbroje.

Tré hroznych přilbic, hodných čela Aresova,
od stropu visí; mládˇ v nich cukrující chová
teď Venušino ptactvo, v čase tomto chabém;
i kroužkovitý pancíř v stáji nade žlabem
a drátěných dvé košil slouží za žebřinu,
v niž sype nyní chlapec hřebcům jetelinu.
A mnohý břitký rapír kuchta zarputilá,
když za rožeň se hodil, v peci otupila!
Bunčukem oprašuje žernov, lupem z Vídně.
Kol po Martovi Ceres hospodaří vlídně;
teď s Pomonou a Florou bohyně ta umná
ovládá Dobřínského dům i stáj i humna.
Dnes bohyním jest opět ustoupiti stranou:
Mars vrací se. Neb dobou přijel velmi rannou
dnes jízdný posel; řadou ke všem chatám jechal,
jak na robotu budil. Každý z domu spěchal;
již houfce plní náves, ruch a pokřik jarý
zní z hospody, a světla viděť v oknech fary.
Druh druha ptá se, volá, — celá ves se zvedla;
tam stojí starci v radě, — mládež koně sedlá,
muž každý běží, žena plačky v patách jemu, —
jdou všichni rvát se, bít se, — ale s kým a k čemu?
Co zbývá, nežli čekať. Na faře se radí
již dlouho hlučné hejno; nyní se i vadí,
a nemohouc se shodnouť, koncem ustanoví
věc předložiti celou otci Matějovi.

Let sedmdesát dvě byl Matěj stár, kmet jarý
a rozložitý, Barský konfederat starý;
i vědí soudruzi tak jako nepřátelé

o jeho damascenské křivé karabele,
jíž na řezanku sekal piky, v půtky kvače,
a jíž dal za to žertem skromné jmeno „p r a č e“.
Stalť královským se stranník Barský vrstevníkem
a držel s Tyzenhauzem, Litvy pokladníkem,
leč král kdy zúčastnil se posléz Targovice,
náš Matěj k jiné straně přešel do třetice,
a proto, k tolika že stranám dal se směle,
mu říkávali dříve „k o h o u t n a k o s t e l e,“
že jako korouhvička podle větru kroužil.
Změn oněch důvod zbádať marně však bys toužil.
Snad příliš rád měl vojnu; poražené straně
snad unikal, by s druhou mohl tasiť zbraně?
Snad politik jsa bystrý kráčel s duchem času
a spěl vždy k dobru vlasti, dle svých předtuch hlasu?
Kdož ví! Jen jisto, že ho nikdy nepobodly
ni lichá sláva k činu ani prospěch podlý,
a s moskevskou že stranou nikdy nesmířil se;
jak Moskala jen zočil, strašně rozdurdil se;
by nepotkal ho, vězel po dobytí kraje
jak medvěd doma, kdy svou tlapu v lese ssaje.

Byl v boji naposledy, přišed za Ogiňským
do Vilna; sloužili tam oba pod Jasiňským.
Svět odvážlivé divy pračete tam zočil.
Je známo, Matěj sám že s valů Pragy skočil,
by chránil Potěje, jenž na bojišti ostal
již opuštěn, kdež tři a dvadcet ran byl dostal.
I myslelo se dlouho, že jsou pochováni;
však přišli oba, jako síta probodáni.

Pan Potěj, člověk boháč, žádal po té vojně
též svému ochránci se odsloužiti hojně;
dvůr pěti jiter chtěl mu v doživotí dáti
a ročně tisíc zlatých v zlatě dal naň psáti.
Leč Matěj děl: „Ať hledí Potěj ku Matěji,
ne Matěj ku Potěji jakož k dobroději.“
I zcela vzdal se dvorce, nepřijal ni platu,
žil z práce vlastních rukou doma po návratu;
on robil správky úlů, dobytčata hojil,
a tržil za koroptve, na něž oka strojil,
i honil zvěř. — Dost bylo lidí na Dobřínsku
i bohatých i moudrých, znali po latinsku
a mnozí při palestře cvičili se v mládí:
však Matěji se všickni podřídili rádi,
ač prostý byl a chuďas; nejvýše byl staven
a nejen jako sekáč pro své p r a č e slaven,
než k vůli rozumu a soudné rozšafnosti,
i že znal děje zemské, rodů pamětnosti.
Byl práv i hospodářství znatel dokonalý,
lstí loveckých i léků dědičných byl znalý;
ba mínilo se, ač to farář upříť hleděl,
že nadlidské a vyšší věci také věděl.
To jisto, povětří že dobře sobě zbádal
a lépe nad kalendář hospodářský hádal.
Což divu že, nechť bylo setbou započíti
či vypraviti lodi, nebo žito žíti,
vésť soud či zavříť smlouvu, všecko v čas svůj pravý:
nic nešlo v Dobříně než z Matějovy hlavy.
Kmet neprosil se o ten význam, ba oň nestál,
byl na tázače zhurta, nebo na tom přestal,

že vystrčil je někdy beze slova z domu.
Jen zřídka dával radu a ne ledakomu;
leč kdy se příliš vážným obci něco zdálo,
on, tázán, řekl soud svůj; slov měl vždycky málo.
Dnes, při tak velké věci, již se za to mělo,
že výpravě té vážné postaví se v čelo,
neb milovával bitky ve svém mládí celém,
a moskevského rodu zůstal nepřítelem.

Teď právě stařeček jde po svém pustém dvoře
a notuje si píseň: „Když se budí zoře,“
rád, že se jasní. Mlha výš se nevynesla,
jak když se sbírá mračno, — ale dolů klesla.
Tu vítr otevřel své dlaně z nenadání
a mlhu hladí, rovná, rozestýlá v pláni.
V tom slunko metá tisíc paprsků a v šero
tká s hůry stříbro, zlato, nach a svitů stero.
Jak v Slucku skvostný pas dvé mistrů zhotovuje:
na stavu dole děva hedváb upravuje
a půdu hladí; s hůry tkadlec hází hbitě
jí stříbrné a zlaté, purpurové nitě,
jež tvoří vzor a květy. Tak dnes zemi celou
opřádá vítr mlhou, slunko září chvělou.
Kmet na slunci se ohřál, tiše domodlil se
a ku své hospodářské práci hotovil se.
Již nese trávu, listí; na práh sednuv hvízdá;
houf králíků se zdvihl z podzemního hnízda;
jak narcisové květy, vypučelé právě,
tak hybné, dlouhé sluchy bělají se v trávě;
třpyt oček lesklých zhusta pod nimi se kmitá

jak zdoba rubínová v hedváb trávy všitá.
Již panáčkují všichni; každý slouchá, čuje,
a bělopejřitá pak cháska poskakuje
již k starci, kapustovým listím přivábena,
i po nohách mu skáče, na klín, na ramena.
On, bílý sám jak králík, rád je pohromadě
tak vidí kolem sebe, teplou srst jim hladě;
pak druhou rukou hází proso, jež má v čapce,
pro hejno spadlé se střech, pro křiklouny vrabce.

Když stařeček se bavil hledě na besedu,
tu králíci, hle, vpadli pod zem beze sledu,
a vrabci vyletěli na střechy a krovy,
neb krokem prudkým vešli na dvůr hosté noví.
Toť shromážděné šlechty vyslancové z fary,
jimž udělit měl vážnou radu Matěj starý.
Již z dáli sklánějí se; před starcem se staví
a všichni: „Pochválen pán Ježíš Kristus!“ praví.
„Na věky věkův, amen!“ stařec odpověděl,
a když byl vážnost věci od poselstva zvěděl,
zve do chalupy. Vešli, sedli na lavici,
jen první mluvčí stojí. Zatím po silnici
vždy přibývá sem šlechty, jež se tlačí v kopci;
jsouť Dobřínští tu všichni, z okolních pak obcí
též sousedů ne málo, zbraně lehčí, těžší,
a na žebřinách, bryčkách, jezdcové i pěší.
Ten staví vůz, ten koně na březinku váže,
ti chtiví konce rady stojí jako stráže;
již plní jistbu, předsíň, — venku stojí davy,
a jiní slouchajíce v okna tlačí hlavy.

KNIHA VII.

Porada.

Spasitelné rady Bartoše, tak zvaného Prušáka. — Hlas vojenský Matouše Křtitele. — Politický hlas páně Buchmanův. — Jankel radí ku smíření, které perořízek roztíná. — Řeč Gerváziho, při které se ukazují velké účinky výmluvnosti sněmovní. — Protest starého Matěje. — Náhlý příchod válečných posil přerušuje poradu. — Vzhůru na Soplice!

Tak vyslanec a řečník Bárta v před se staví.
On, že se často za rok do Královce plaví,
zván „Prušákem“ jest vůbec u domácích lidí,
však žertem, neb on Prusů strašně nenávidí,
ač rád má hovor o nich. Pokročilý věkem,
dost sebral zkušeností v světě předalekém;
jest pilný čtenář novin, politiky dbává,
a Matesa kde není, v radě předsedává.
Teď končí řeč: „Tak jest to, pane Matyáši,
ba nepatrnou pomoc Francouz nepřináší.
Jste milý sousede, jste náš Mates nad Matesy,
však s Francouzi chci vyhrať jako s čtyřmi esy.
Však svět, co Tadeáše Košcjušku byl nosil,
tak genialním vůdcem již se nehonosil,
jenž by se velikému rovnal Bonapartu.

Mám v paměti, jak přešli Francouzové Vartu;
tisíc osm set šest se psalo; tehdy v Gdaňsku
jsem obchod měl; mám mnoho přátel na Poznaňsku.
Jel jsem k nim po návštěvách. Rád se obveselí
pan Josef Grabovský, jenž nyní pluku velí;
žil tenkrát na venkově blízko Objezeří;
my vyjeli jsme na lov, za malou to zvěří.
Mír měla Velkopolska, jak as nyní Litva;
v tom přišla pověst, že prý byla velká bitva.
I přijechal k nám posel od pana Todvena;
pan Grabovský list přečet, volal: „Jena! Jena!
Bit jesti Prušák! Sláva! Výhra podařena!“
Já skočiv s koně, hned jsem padl na kolena
a děkoval jsem bohu. — Vracíme se k městu,
jako by nic. Však hle! kde Prus nám přijde v cestu,
i všichni landráti a hofráti a ďábli
i komisaři, sloty, všickni bledli, slábli;
ten se nám klaní k zemi, onen tak se chvěje,
jak na švába když někdo horkou vodu vleje.
My ruce mneme, my se pod vous usmíváme,
co nového je z Jeny? zdvořile se ptáme.
Vjel do nich strach i podiv, leknutí zas nové,
že o porážce víme; křičí: „Ach Got, ó vé!“
Teď schlípli a teď nohy na ramena záhy!
To byla mela! Všecky pěšiny a dráhy
jsou plny prchajících. Němčiska jak brouci
tu lezou, táhnou káry, na nich děti řvoucí;
tu muži se svou dýmkou, ženy s kávovary,
tu peřiny a rance vleče mladý, starý;
co mohli, vzali. Kujem zradu k jejich pádu:

Hej každý na kůň, zvrtni Němcům retirádu!
Landrátům vybij hřbety, hofrátům kus žeber
a pány oficíry za copánky seber!
A jenerál Dombrovský na Poznaň se shání
a císařský tam nese rozkaz: „Ku povstání!“
Tak vymrskán byl v témdni Prušák za hranice,
že nedostal bys Němce ani v apatyce!
Tak kdyby možno bylo obořiť se rázně
a Moskalům zde v Litvě dopřáť také lázně!
He, Matěji, co myslíš? Moskvali se kvasí
na Bonaparta, tož on pro žert nezápasí;
on, první rytíř světa! vojsk má k nevypsání...
Nuž otče Králíku, he, jaké je tvé zdání?“

Tak zakončil. Vše čeká, co by Matěj soudil.
On hlavou nehnul, okem k hostům nezabloudil,
jen rukou kolikkrát se maně k boku loudil,
jak po šavli by sahal. (Od dobytí kraje
jí nenosil; však předce, Moskvy vzpomínaje,
vždy ze starého zvyku sáhl k levé straně
si rukou k boku; prače jistě hledal maně;
a proto „ruku v bok“ mu dali za přezdívku.
Vzpjal hlavu. Všecko chtivě čeká na přerývku
té němoty, však Matěj zvědavosť jich zmýlil,
neb zamračiv jen brvy, znova hlavu schýlil;
až konečně se ozval; hlavou v taktu kýval,
a v každém jeho slově důraz odpočíval

„Jen ticho! Odkud vzal se poplach onen celý?
Kde jsou již Francouzové? Nuž a kdo jim velí?

Již svedli s Moskvou boje? Bitvu? Kde a kterou?
A kudy přijdou? S jakou silou v před se berou?
Co pěchoty? Co jízdy? Kdo to ví, ať poví!“

Houf na se hleděl mlčky, — dotaz byl mu nový.
„Já byl bych radou,“ vece Prušák, „vyčkať mnicha;
on novinu nám zjeviv, poví, jestli licha.
Vypravme ku hranicím vyzvědače jisté
a zatím tiše zbrojme; nemysleli byste?
Však přípravy ty buďtež velmi ostražité,
by nepřišla nám Moskva na záměry skryté.“

„He! čekať? hekať? změkať?“ zvolal Matěj druhý,
zván Křtitelem, že nosil sochor velmi tuhý,
jenž kropáčem slul jemu. Také dnes jej sobě
v před postavil a na něm svěsiv ruce obě
i bradu opřev, křikl: „Hájci našich svobod!
Teď sněmovať, hem, trem, brem, potom prásknouť do bot!
Já nebyl v Prusích, nemám rozum královecký,
jen šlechtický, a k tomu zdravé smysly všecky.
Ať vezme kropáč, kdo se bojovností chvastá;
a kdo chce umříť, ať si popa zve, a basta!
Chci žíť a bíť! Nač kněze? Což jsme žáci v škamně?
Já vykouřil bych Moskvě bez něho, co na mně!
Trem, brem! co ku hranicím? cože, vyzvědači?
a my se povalovať? Víte, co to značí?
Jste baby! Braši, ať si vyžle čuje stopy,
ať mnich jde po almužně, Matěj však, ten kropí!
Krop kropáčem, — a basta!“ Tu se chopil kyje,
a po něm hejno šlechty: „Kropme, kropme!“ vyje.

Hned přidali se k němu Bárta, Břitva zvaný
dle šavle své, a Matěj, Korbel přezdívaný
dle pušky, jejíž ústí v také šířce zeje,
že z něho dvanáct kulek jako z konve leje.
Teď oba křičí: „Křtitel s kropáčem ať žije!“
Chce mluvit Prušák, ale smích a hluk tu vyje,
i volá se: „Pryč s Prusy! ať je kropáč zkrápí!
Kdo strašpytel, ten ať se schová v mnišské kápi!“

V tom zvolna starý Matěj znova zvedl hlavu,
i začalo se tišit hulákání v davu.
„Vy nesmějte se mnichu,“ pravil, „znám ho, lišku!
Ten hloub než vy se vkousal mnohdy do oříšku!
Jen jednou jsem ho spatřil, znal jsem okamžitě
to chytré ptáče! Oči odvrátil on hbitě, —
snad bál se, že by Matěj chtěl jej vyzpovídat, —
však má to věc teď není o tom napovídat!
Však čekáte ho marně. Onli, něco dutna,
by našeptal vám novin, kdož ví, proč mu chutná,
tak vnadit vás! Neb věřte, čertova to kutna.
A víceli mi krom té zprávy nenesete,
nuž, proč jste ke mně přišli a co na mně chcete?“

„Chcem vojnu!“ křikli. — „Jakou?“ ptal se; provolali:
„Hej vojnu s Moskvou! to chcem! vzhůru na Moskaly!“

V to volal, křičel Prušák, nedada se másti,
a z části ostrým hlasem, poklonami z části
si vydobyl, že zástup řeči jeho slouchal.

„I já chci vojně!“ volal, při tom v hruď se bouchal.
„Ač válčím bez kropáče, křest však žerdí lodní
z mé ruky obdrželi čtyři Prusi rodní,
když opilí mne chtěli kdysi v Preglu ztopit.“
„Tys, Bárto, rek!“ dí Křtitel; „dobře tak! jen kropit!“
„Ach, nejsvětější Panno! Vědět musím předce,
s kým válčit, oč! Jen tedy ven s tím!“ Prušák vece.
„Neb jak by lid šel s námi, s vůdci hrdinami,
když kam a kudy, bratři, nevíme my sami?
Ach seberte pak rozum! ostavte již vádu,
jest, pánové, nám třeba rozvahy a řádu!
Chcem vojnu; dobře: dbejme o konfederaci;
jen kde, a kdo nám hlavou? V paměť se mi vrací
ten příklad Velkopolské Němcův retirády.
Co dělali jsme? Schůzky, rady za jich zády,
a zbrojili jsme pilně jako do armády,
tak čekali jsme, až nám Dombrovský dá heslo;
pak — vzhůru na kůň! rázem povstání se vzneslo!“

Tu člověk mladý, slušný, oděn po německu,
dí: „Prosím o slovo!“ — Pan komisař to v Klecku,
jenž zval se Buchman, byl však Polák krve čisté,
jen byl-li rodem šlechtic, nebylo dost jisté.
Však nikdo toho nedbal; vždy mu úcta vzdána
a vážen byl, že sloužil u velkého pána,
že vlastenec byl dobrý, že měl vědomosti.
Z knih cizích v hospodářství nabyl zkušenosti
a správu statků vedl pánu svému řádně.
Též v politice uměl rozsuzovat pádně.
On krásně psal a hladce vždy se vyslovoval;

teď všickni umlkali, když on opakoval:
„Já prosím o slovo!“ Pak odkašlav, se sklonil,
a hovornými ústy začal, jak by zvonil:

„Preopinanti moji v řečech nijak všedních
již dotkli se všech punktů závažných a předních
a vyšší názor věci vnesli do debaty;
mně zbývá koncentrovat v zřetel k celku vzatý
ta mínění, jež páni pronesli tak zdárně;
tím doufám, že se zdaří jednat solidárně.
Já diskusi tu celou ve dva články třídím;
jich rozdíl jest již vytknut, jím se také řídím.
Nuž: proč a v jakém duchu povstání se zvedne,
tím jsme již při otázce životní té jedné,
a druhá ptá se: Jakáž revoluční vláda?
Toť trefný rozvrh, jen že zvrácen býti žádá,
neb vládou dlužno začít: stanovme, kdo velí,
a vysvitne tím vzpoury duch a účel celý.
Co tkne se vlády: když tak děje lidstva všeho
a pokrok obezírám, což mi jasno z něho?
Rod lidský nejprv z lesů divokosti volné
se schází, k sobě kupí ku obraně spolné,
již umlouvá; toť první sněm se skutkem stává.
Pak každý částky vlastní svobody se vzdává
pro všeobecné dobro: ústava to prvá,
na níž co na základě všecko právo trvá.
Jeť z toho zjevno, vláda úmluvou že vzniká
a ne z milosti boží, jak se chybně říká.
Nuž na smlouvě či paktu opírá se vláda,
a důsledek to pouhý, v čí se ruce vkládá.“

„Též smlouvy prý a pakty? Kyjovské či Miňské?“
dí starý Matěj; „dojde snad i na Babiňské?
Nechť, pane, bůh nám ráčil cara na krk hodit
či ďábel, o to nechci s vámi na soud chodit;
jen ať pan Buchman poví, kterak cara shodit!“

„Tu vězí háček!“ zvolal Křtitel; „takhle skočit
až k trůnu, kropáčem tak chrst! jen cara smočit,
již by se nenavrátil, ni Kyjovským traktem,
ni Miňským, ani žádným Buchmanovským paktem;
a nevzkřísili by ho z moci boží popi
ni z moci Belzebuba... Ten je kos, kdo kropí!
Nechť páni jako Buchman řečníci jsou slavní,
řeč jest šum drum, leč kropit, toť mi věcí hlavní!“

„Tak!“ pískl Bárta Břitva, jenžto mna si dlaně
přebíhal od Křtitele k Matesově straně
jak člunek na tkalcovském stavu tam i zpátkem;
„Ty Matějíčku s kyjem a ty se pračátkem,
jen svorně! Moskaly pak zřežem v padrtinu;
hej! Břitva pod komandem Pračete zve k činu!“

„Hm, komando,“ dí Křtitel, „toť tak do parády!
To u nás bylo hrozně krátké u brigády
Kovenské: Hrůzu pouštěj, sám buď beze strachu,
bij, nedej se, v před jechej, zhusta sekej, brachu!
Šach, mach!“ „Tak!“ pískl Břitva, „toť mi pravá kázeň!
Nač akta čmárat? k čemu inkoustovou lázeň?
Má být konfederace? o to je tu hádka?
Nuž maršálkem buď Matěj, prače berlou, zkrátka!“

„Ať žije," zvolal Křtitel, „Kohout na kostele!"
A šlechta na to: „Sláva! Není nad Křtitele!"

Leč v koutech povstal hukot, ač se k středu tiší;
jest viděť, že se šlechta ve dvě strany liší.
„Já sjednocení," křičel Buchman, „neschvaluji!
Toť systém můj!" Kdos jiný zařval: „Nesvoluji!"
A z koutů jiní po něm. Konečně v tu vřavu
pan Skoluba, jenž přibyv, hrubě houkl z davu:

„Jak, Dobřínské vy panstvo! Co se tady kutí?
A my, což z práva svého budem zhola zuti?
Když z naší obce v tento sjezd jsme byli zváni
a klíčník Renbajlo nás prosil, milí páni,
tak mluvil nám, jak by se velké věci děly,
že nejde o Dobřínské, ale o kraj celý,
o celou šlechtu. Také Robák něco breptal,
ač nikdy nedokončil, a když se kdo zeptal
vždy tajemně se tvářil. Vyslali jsme všady
k sousedům rychlé posly, konečně — jsme tady,
vy nejste sami, — dvě stě nás tu z jiných obcí,
vy páni z Dobřína snad nejste tací sobci;
a jdeli o maršálka, o konfederací,
tož máme všichni stejné právo hlasovací.
Ať žije rovnosť!" — Zatím dva Terajeviči
a čtyři Stypulkovští i tři Mickjeviči:
„Ať žije rovnosť!" křičí v hejně u Skoluby.
Leč Buchman volal: „Svornosť vede do záhuby!"
Tu Křtitel řval: „My po vás nezasteskli jsme si, —
ať žije maršálek náš, Mates nad Matesy!

Hej k berle!" Dobřín volá: „My jej vyvolíme!"
A cizí šlechta křičí hlasně: „Nesvolíme!"
Ti kynou tam, ti onam v opozici přímé;
ti křičí: „Nesvolujem!" a ti zas: „My chceme!"

Jen starý Matěj v prostřed seděl, — hrdlo němé
a hlavu nepohnutou; mlčky slouchal všemu.
Tam Křtitel pěsťmi svěšen o kyj proti němu
stál kroutě hlavou, již byl opřel na kropidle,
jak tykví nabodnutou na sáhovém bidle,
tak střídavě tu k předu a tu na zad kýval,
a stále: „Kropiť! kropiť!" svoji píseň zpíval.
V dél jistby přebíhal zas Břitva neposeda,
jak vlákna od Křtitele k Matesovi předa,
a na příč jistby zvolna Korbelík se couval
vždy od Dobřínských k šlechtě, jak by o mír smlouval;
ten: „Cákať!" onen: „Holiť!" křičí nelítostně,
a Matěj mlčí, však již kaboní se zlostně.

Čtvrť hodiny vřel povyk, když tu ze hlav kupy
sloup lesklý vyvstal vzhůru nad křiklavé tlupy:
toť rapír zdělí sáhu, zšíří dobré pídi
a s ostřím k obé straně; každý mlčky slídí,
kdo vznesl jej? Meč jesti teutonský to zjevně
a skutý z norymberské oceli jest pevně.
Ač neviděli reka, uhodli, kdo blízek,
i hřmotně zavolali: „Vivat Perořízek!
Hej, sláva tomu skvostu Rembajlova stánku!
Aj žije oslí hlava, Štěrbec, Milostpánku!"

Hned Gervázi — byl on to — protlačil se z hloučku
a perořízkem v kruhu blýskl polehoučku,
pak schýliv před Matějem bodec k přivítání
dí jemu: „Perořízek Pračátku se sklání.
Dobřínští, šlechto, bratři! Nechci mluvit v radě,
jen povím, proč jsem pány svolal ku hromadě,
nechť co a kterak činit, sami uzavrou si.
Nuž víte, dlouho již se po vsích zprávy trousí,
že k velkým věcem se to na světě teď chystá;
mnich mluvil o tom. Že to víte, věc mi jistá.“
— „Ba víme!“ křikli. Řečník zbystra vzhlédnuv, znova
jim dí: „Nu chytrému prý napověz půl slova;
mám pravdu?“ — „Pravdu!“ řekli. Klíčník dí: „Když dojde
car sem a francký císař sem: co z toho pojde?
Nuž, vojna. Car a císař, král a král se schvátí
pak za pačesy, jak jsou zvykli potentáti.
A my se nehnem? Když tak velký na velkého,
my pojďme na ty menší, každý hrdlit svého.
Když z dola, shora, velkým velcí, malým malí
tak posvítí, pak všecko taškářství se svalí;
tak Obec pospolitá zkvete z mdloby tíhy!
Mám pravdu?“ — „Pravdu,“ řekli; „jak bys četl z knihy!“
„Ba pravdu!“ vece Křtitel; „krop, jen krop, a dosti!“
„Hej, holit!“ pískl Břitva ve své rekovnosti.
„Jen shodněte se,“ prosil Korbel s upřímností,
„ty Kropáči a Prače, kdež pak máme vůdce?“
Leč Buchman vpadl: „Smír jest veřejnosti škůdce,
jest bláznům dobrý! Zisk jest v různých zdání půtce.
Teď ticho!“ — „Posloucháme!“ — „Dobrá věc tím získá,
pan klíčník z nového ji pojal stanoviska.“

— „Ját po starém si vedu arci!“ klíčník praví;
„ať velcí lidé sobě velké věci spraví;
jest k tomu císař, senát, král i sněm; ty věci
se pekou, milostpánku, ve Krakovské peci
neb Varšavské; ne u nás, na vsi, u Dobřína;
konfederační akta křídou do komína
se nepíší, ne na stůl, ale na pergamen,
a Polska má snad jinde moudrosti své pramen,
má Koruna, má Litva písaře své; amen.
Má věc jest perořízkem fikat.“ — „A má šplíchat
mým kropáčem!“ dí Křtitel. „Má zas šídlem píchat!“
dí Bárta Šidélko a po kordisku hmatá.

„Jste svědky!“ dodal klíčník; „pravda jest to svatá,
co Robák pravil: že než možno uváděti
Napoleona v dům svůj, dlužno vymést smetí!
Vy slyšeli jste všichni; chcete rozuměti?
Kdož jest tu smetím v kraji? kdož to zrádně ubil
Poláka nejlepšího, pokradl a zhubil
mu statky, dědici jich zbytek vyrvat chtěje?
kdo? mám to říci?“ — „Slyšte! hleďme na zloděje!
Toť Soplica!“ dí Korbel. — „Dříč to, utlačitel,“
zas pískl Břitva. — „Tož jej zkropme!“ dodal Křtitel.
„Když zrádcem jest,“ dí Buchman, „jest proň šibenice!“
„Hej vzhůru!“ hřmotí všickni, „hola na Soplice!“

Leč sudímu se Prušák zvedl ku obraně;
on k výhrůžníkům vzepjav ruce, volal na ně:
„Aj páni bratři! aj! aj! pro pět ran! co díte?

Což, pane klíčníku, jste posedlý, či mníte,
že o to se tu jedná? Třeštěnce a vraha
když měl kdo bratrem, což se naň pak trestem sahá?
Toť krásně po křesťansku! Hraběcí vás lechtá
jen úklad.... Že jest sudím zkrácena zde šlechta,
to není pravda; kde jen záminečka skrovná,
vy štvete naň, však on se v dobrém s vámi rovná,
od svého ustupuje, ještě hřivny platí;
soud má s ním hrabě, — nuž, jsou oba přebohatí, —
pán rve se s pánem, — což pak našinec tím tratí?
Pan sudí utlačitel! První mezi všemi
dal selským zákaz, před ním skláněť se až k zemi,
řka, že to hřích. Nejednou, to se zapříť nedá,
s ním selské shromáždění za stůl jeho sedá;
daň platí za ves: tak to není ani v Klecku,
ač hospodaří tam pan Buchman po německu.
Pan sudí zrádce! jsme s ním z první škamny známi,
byl hodný hoch, a podnes týž jest mezi námi.
Vlasť nad vše miluje, ctí polské obyčeje
a modám moskevským zde vzniku nedopřeje.
Z Prus kdy se vrátiv, chci se úmyť z němčiny,
vždy vpadnu v Soplicov jak v centrum polštiny,
tam lze se nadýchať a napíť otčiny!
Jsem, Dobřínští, váš bratr, ale nedopustím
nic na sudího! nechte toho být! nic tu s tím!
Toť jinak, páni bratři, v Velkopolsce bylo:
ten svorný duch! ta shoda! vzpomínám až milo.
Tam nikdo nedbal takých tretů, v radu vešed."

„To není tret," se ozval klíčník, „lotry věšeť!"

Hluk vzmáhal se. Žid Jankel vskočiv na lavici
v tom o slyšení prosil, zvednuv nad směsici
jak vích svou bradu, jež se po pas až mu plouhá,
a pravou rukou kolpak liščí smeknuv zdlouha,
pak čepičku si svezlou trochu poopravil
svou levicí, již za pas zastrčil, a pravil,
svým kolpakem vzdav šlechtě úklon pořad dlouhý:
„Nu, Dobřínští vy páni, židáček jsem pouhý,
ni brat, ni svat můj není sudí; chovám sice
jak pro své dobré pány úctu pro Soplice,
též úctu ku Dobřínským, k Bártům, ku Matějům,
co k sousedům svým dobrým, pánům dobrodějům;
a myslím: chceli panstvo sudímu se mstíti
snad násilím, — toť chyba! můžete se zbíti
i pobíti — — a spravník? a což asesoři?
a žalář? což tam na vsi vojsko netáboří?
pluk myslivců! a v domě asesor! jen pískne,
a přimašírují, jak když se rázem blýskne.
Co dále? čekáte snad, páni, na Francouze?
Ten daleko jest dosud, cesta trvá dlouze.
Já nerozumím vojně; ale u Bělice
jsem viděl židáky až zrovna od hranice,
ti řekli mi, že Francouz nad Lososnou leží,
a budeli předc vojna, do jara že stěží!
Nu myslím: zvolna! Zdivo dvora Soplicova,
to není, milí páni, budka kramářova,
jež rozebere se a na voze se schová
i odveze; dvůr z jara ještě státi bude,
a sudí není krčmář, není žídě chudé,
on neuteče, však jej z jara naleznete;

teď však se rozejděte, ani nešpetněte,
co se tu kulo; mluvit o tom — daremnosti!
A komu libo z pánů, zvu vás jako hosti,
neb přinesla mé Saře Jankelíčka vrána,
já častuji dnes všecky; hudba bude zvána,
dám přinést basičku a dudy, housle dvoje,
a krásně naučil jsem zpívat žídky svoje;
mám nové mazurky; pan Matěj rád si hoví,
kde ke starému medu slyšet mazur nový."

Řeč Jankela, jenž u všech oblibu měl stálou,
šla k srdci všem. Křik povstal, plýtvalo se chválou,
a v souhlas veselý i venku vřava zněla.
V tom klíčník perořízkem mířil na Jankela.
Žid skokem skryl se v davu. Klíčník volal: „Vari!
Co strkáš mezi dveře prsty, žide starý?
A hle, pan Prušák! zboží sudímu že vozí
na mizerných dvou prámech, již nám proto hrozí?
Snad, milostpánku, v paměť otec váš vám vpravil,
že dvacet Horeškovských lodí do Prus plavil!
Vždyť z toho se svým rodem nabyl zámožnosti,
ba i vy, páni všickni, co vás Dobřín hostí!
Kdo byl to komisařem statků jeho Pinských?
Dobřínský! Správcem účtů? také! Bez Dobřínských
ni štolbovství, ni kredenc nikdy nezadával,
on ve svém domě vždycky Dobřínských měl nával.
On podporoval vaše soudy v tribunále,
vám o výslužné prosil u samého krále;
co peněz do konviktu Piaristů platil
za kopu vašich dětí! Živil je i šatil,

pak dorostlé je na svůj náklad promovoval;
a proč? že byl váš sousedl tak vás obdařoval!
Teď Soplicova mez se týká vašich hranic:
co dobrého však činí sudí vám?"
„Nic, pranic,"
dí Korbel, „neboť jest to panstvo od Nemanic,
pán ze zemánka vzrostlý, pýcha již mu nedá,
než nadýmat se, fu, fu! a jak nos to zvedá!
Když na mé dcery svatbě pozván byl, jak víte,
pít nechtěl, nemůže prý tolik. Já naň: „Pijte!"
Však on: „Vy táhnete jak houby, skoro z beček!"
Aj princ ten! z marimontské mouky mazaneček!
Když jsem mu v hrdlo nalil, křičel: „Násilníku!"
Však počkej! naleji ti kulí z korbelíku."

„Má také u mne vroubek!" volá Křtitel z davu;
„však zkropím šelmu! Mělť můj synek vtipnou hlavu;
teď zpitoměl mi, až jej nazývají Sakem;
jeť sudí vinen, že jsem s hochem v konci takém.
Já dím: Co k Soplicovu lezeš bez ustání?
ty, jestli tě tam lapím, kýž tě pánbůh chrání!
On znova tam, a Zošku číhá za konopím;
já za uši jej chytím, nu a řádně zkropím,
on bečí jako děcko: Zabít chci se dát,
však jít tam musím zas! a vzlyká napořád...
Co jest ti? a on dí, že má tu Zošku rád,
že ji chce spatřit! Líto chudáčka mi trošku,
i pravím: Pane sudí, dejte Saku Zošku.
Že prý jest ještě malá; kdyby se jí líbil,
as do tří let prý. Lhář! již někomu ji slíbil,

jak slyším. Však já se tam na veselku vzchopím
a lože manželské jim vysvětím a zkropím."

„A taký lotr," zvolal kličník, „smí tu vlásti,
v nic uvésť lepší pány, dědictví jim krásti,
kdež jméno Horeškovo hyne v zapomnění?
kdež na světě jest vděčnosť? v Dobříně jí není!
Jak, bratří! chcete válčit s mocným carem Rusi,
a z boje se Soplici máte kůži husí?
Strach před žalářem! Což vás vzývám k loupežnictví?
Chraň pánbůh, páni bratří; znám to ze soudnictví.
Vždyť hrabě vyhrál, dostal dekret — a ne jeden;
jen exekvovať! takto soud vždy býval veden:
tribunál napsal dekret, šlechta jej dle práva
uvedla v skutek. Z toho Dobřínských též sláva
se vzmohla v Litvě. Vždyť jen Dobřínští to byli,
co na zájezdě Myském s Moskaly se bili,
jež přivedl jeneral ruský Vojnilovič
i lotr, jeho přítel, pan Volk z Logomovič.
Vždyť víte, jak jsme Volka zajatého z pole
již vedli, oběsit jej na trám ve stodole,
že dříč byl na sedláky, hrbil před Moskaly:
však hloupí sedláci se nad ním slitovali!
(Však upeku jej někdy na tom perořízku!)
Co jiných zájezdů pak v daleku i blízku
jsme provedli, vždy slavně, jak se šlechtě patří,
i se ziskem i se ctí velkou, páni bratří!
Teď marně však se hrabě o své právo hlásí,
ač soused váš; dekrety marně vymáhá si;
teď nejde sirotku již Dobřín ku pomoci,

a dědic pána, jemuž vděčností jak otci
jste dlužni, přítelínka nemá jediného
krom mne jen kličníka i perořízku mého!"

„A kropáče!" dí Křtitel; „kdes ty, milosťpánku,
též já jsem; chrst a plísk a dobrou pomazánku!
He, jsme to dva! Dá pánbůh, Gervázi, ty mečem,
já kropáčem, dá pánbůh! zkropíme a ssečem:
šach, mach, a fik a plísk, nechť vedou marné tlachy!"

„Hej myslíte," dí Břitva, „že má Bárta strachy?
Co namydlíte, to já oholím až běda!"
„I já jdu s vámi," volá Korbel, „mně to nedá,
když k volbě maršálka tu není shody žádné!
Hm, hlasy, kuličky! já kuličky mám řádné!"
Hrsť kulek vyndav z kapsy, jimi zarachotil.
„Hej, kuličkami všemi do sudího!" hřmotil.
Tu zvolal Skoluba: „Jdem s vámi, ať nás mnoho!"
„Jdem s vámi," křikla šlechta, „všickni do jednoho!
Ať žijí Horeškové! život za dědice!
buď sláva kličníkovi! vzhůru na Soplice!"

Tak všecky získal kličník svojí výmluvností,
neb všickni se sudím již měli něco k zlosti,
ba mezi sousedy již nemůž jinak býti:
tu o mezníky, tu zas o pastvy a mýti.
Ti závidí mu statky, jiní jsou jen vzdorni,
však všickni proti němu v nenávisti svorni.
Teď kolem kličníka se shlukli, vzhůru vznesli
zbraň tasenou. — Až Matěj, dosud chmurně skleslý

vstal z lavice a vyšel pozvolnými kroky
až do prostředka jistby, podepřel si boky
a hledě před sebe i pokyvuje hlavou,
děl hlasně, každé slovo s důrazností pravou
a po přestávce vyřknul: „A vy blázni hloupí!
však dostanete půjčku za oplátku, troupi!
Tak! dokud o vzkřísení Polsky rada byla,
tu vámi, ó vy troupi, nesvornost jen šila!
Tu nebylo, vy troupi, lze se rozhovořit,
ni zvolit vůdce, troupi, ani vládu stvořit,
leč jak vám kdo, vy troupi, k něčí škodě vnuká
zášť osobní, vy troupi, hned jste jedna ruka!
Marš! jak jsem Matěj, sic vás u všech milionů
setkrát setnásob tisíc láter bataljonů
kop čertů!!!....“
Ztichli všickni, jak by uhodilo;
v tom však se venku strašně rozehlaholilo:
„Ať žije hrabě!“ On to vjížděl, vítán všemi,
a za ním džokejů tu deset se zbraněmi.
On na statném jel koni v čele svého sboru,
přes černý šat plášť hnědý italského vzoru,
jenž volný, bez rukávů, k šíji sponou spjatý,
jak opona se řasní na samé až paty;
kord v ruce; na klobouku širém péro lítá.
On obrátiv se, kordem shromáždění vítá.

„Ať žije hrabě!“ křikli, „zaň chcem žít i zhynout!“
Tu jal se hlouček v chatě z oken zřít a kynout
i za klíčníkem zvolna ze dveří se šinout.
I vyšel klíčník, za ním houfec dral se z dvoru,

a Matěj vyhnal zbytek, zavřel na závoru
i hledě oknem, ještě jednou děl: „Vy troupi!“

Houf k hraběti se tlačí; on pak není skoupý:
jdou do hospody. Klíčník podlé starých časů
dav sobě od kontušů odepnout tré pasů
jal ze sklepů se na nich sudy vyvláčeti, —
tři: jeden medu, druhý vodky, — piva třetí.
Vyrazil čepy; s šumem prýštil trojí pramen,
jak stříbro jeden, druhý jako rudý plamen
a třetí zlatý. V hůře trojí duha hraje
a spadá ve sto sklenek, perlíc přes okraje.
A šlechta bouří. „Zdráv buď hrabě!“ připíjejí,
a „Vzhůru na Soplice!“ všickni burácejí.

Pryč jechá kradmo Jankel, bez sedla a zticha.
Též Prušák, jehož řečí nikdo nedoslýchá,
chtěl odtud; šlechta za ním, křičíc, že ji zradí.
A Mickjevič tam aniž křičí, aniž radí,
jaks podezřele kouká — jistě něco kuje;
hej, s kordy na něj! On se brání, ustupuje,
jest raněn, davem k plotu zatlačen v tu chvíli;
Zan a tři Čečotové na pomoc mu pílí.
V tom rozehnali rváče. Však z té krátké mely
dva krvácejí z rukou, třetí ucha želí;
co zdrávo, vsedá na kůň. — Hrabě řídí, velí,
a s ním Gervázi zbraně bojovníkům dělí,
až rozjeli se dlouhou řadou do ulice
a Dobřínem zní hlahol: „Vzhůru na Soplice!“

KNIHA VIII.

Zájezd.

Astronomie vojského. — Rozjímání podkomořího o kometách. — Tajemný výstup v pokoji sudího. — Tadeáš, chtěje se obratně vyplésti, upadá v nesnáze tím větší. — Nová Dido. — Zájezd. — Poslední vožnčnský protest. — Hrabě dobývá Soplicova. — Útok i seč. — Gervázi sklepníkem. — Hostina při zájezdu.

Než bouře zahřmí, bývá tichá, dusná chvíle,
kdy nad hlavami lidí temnou peruť chýle
mrak zastaví se, hrozí; větru dech se tají;
mrak okem blýskavice šlehá k země kraji,
ta místa označuje, hrom kde na hrom srazí:
tak mrtvá chvíle teď se Soplicovem plazí.
Ba zdá se, předtucha že velkých událostí
všem ústa svírá, v kraje snů zvouc ducha hostí.

Šli po večeři užit večerního chladu
pan sudí s hostmi, sedli na dvůr jako v radu,
v drn po zápražích kol se vážně rozložili,
všech ústa byla tichá, pohled zasmušilý.

Když hledli k nebi, ono jako když se níží,
se tísní a čím dál tím víc se zemi blíží,
až zem i nebe skryvše líce v roušku temnou,
jak milenci si šeptly mluvou přetajemnou,
své city jevíce si tlumenými vzdechy
a šelestem i váním, poloslůvky těchy,
z nichž večer divomocnou hudbu svoji kouzlí.

Již zahájil ji sýček, do podkroví vklouzlý;
tu zase šustla šerá křídla netopýří
a k domu, k lesklým oknům, těžkým letem víří;
zde blíž zas netopýrův sestry, noční můry,
kde oblek dam se bělí, míhají se s hůry,
zvlášť urputně pak Zošce narážejí v líce
i v jasná očka, která mají za dvě svíce.
Výš ve vzduchu roj hmyzu v širém kole vlaje,
až jako harmonie sfér to tichem hraje;
sluch Zoščin rozeznává akord muších zvuků
i rozladěný půltón komářího bzuku.

Dál v poli noční koncert začal za povlovna;
tam nástroje si hudci doladili zrovna.
Teď chřástal, první houslař, jímž se pyšní louka,
se ozval; z dáli bukač z bažin basem houká,
již bekotají sluky v kole vzlétající
a tlukou zas a zase jako bubeníci.

Té hudbě much i ptactva, hlasitější stále,
dva rybníky jak dvojsbor vpadly do finale;

tak na Kavkaze plesa zakletá se tají,
jež po celý den mlčí, z večera však hrají.
Ten rybník s hloubí jasnou, s písčitými břehy,
zvuk vydal z modré hrudi slavný, plný něhy;
a druhý, s bahnem na dně, s proudem povždy kalným,
mu odpovídal křikem náruživě žalným,
a v obou nesčíslné žabí hordy pěly,
tak v akordy dva velké oba sbory zněly.
Ten fortissimo zahřměl, onen zpívá z ticha,
ten zdá se kletbu hlásat, onen sotva vzdychá;
tak rybníky si měly z dálky v dál co říci,
jak eolské dvě harfy, hrou se střídající.

Tma houstla. Jen tam v háji a tam kolem říčky
z vrb šerých oči vlčí třpytí se jak svíčky;
a kdesi na obzoru, šeřícím se v dáli,
tu tam se ohně pastuch ku noclehu pálí.
Až měsíc pochodeň svou stříbrnou pak vznítil,
a vyšed nade borem v zem i nebe svítil.
Ti oba, ze soumraku v půli odhaleni,
jak manželů dvé šťastných dlí tu spolu v snění;
hle, nebe v čistou náruč vnadnou zemi jímá,
jež postříbřena lunou v objetí mu dřímá.

Již kmitla hvězda první, druhá, — víc a více
jich kolem luny mžiká, — již jich na tisíce!
V jich čele Kastor a brat Polux v jasu skvělém,
kdys u Slovanů zváni Lelem a Polelem;
však lid v svém zvěrokruhu jmeno dal jim nové,
on Korunou a Litvou hvězdné druhy zove.

Dál nebeských se Vah dvě mísky mihotají;
v den stvoření bůh na nich — staří povídají —
si zvážil planet všech i naší země tíhu,
než prostorem jich nasel k severu i k jihu,
pak pověsil je v nebi; odtud nad obzorem
se skvíce, lidem byly vah i misek vzorem.

Tam k půlnoci kruh Síta hvězdnatý se kmitá,
jímž prosévал, jak dí se, pán bůh zrnka žita,
když s nebes dolů otci Adamu je házel,
by z ráje vyhnanému chléb mu z půdy vzcházel.

Vůz Davidův tam výše hotov k jízdě stojí
a od severní hvězdy míří dlouhou vojí.
Však o tom voze mnohý starý Litvín poví,
že nepravdivě lid jej přiřknul Davidovi;
vůz andělský to, v němžto na počátku časů
jel Lucifer, když vyzval boha ku zápasu
a mléčnou drahou pádil na nebeské práhy,
až Míchal srazil jej a vůz mu shodil s dráhy;
teď ve hvězdách se válí s rozbitými koly
a Míchal archanděl ho spravit nedovolí.

I to též ode dávna známo u Litvínů,
a vědomosť prý mají o tom od rabínů,
že v zvířetníku Drak ten silný, převeliký,
jenž po nebesích vine hvězdnaté své kliky,
a jejžto mylně křtí teď hadem hvězdářové,
jest rybou a ne hadem, Leviatan se zove.

Žil před časy prý v mořích, ale po potopě
měl málo vody, zdechl; na hvězdném pak stropě,
kde dlí teď, zavěsily andělské prý kůry
si pro paměť i vzácnosť ostatky té stvůry;
tak jako farář Mirský, v jehož chrámě visí
čelisti, žebra obrů, vykopané kdysi.

Hvězd kroniky, jež takto z knížek vyzpytoval
neb z povídání slyšel, vojský vypravoval.
Ač večer slabý zrak již měl pan vojský k stáru
a marna v nebes dálku pomoc okulárů,
znal každé hvězdy tvar i jméno po paměti
a prstem ukazoval, kde a kudy letí.

Dnes našel málo slechu; hosté nevšímli si
ni Síta, Vah ni Draka, který v nebi visí.
Dnes myšlenky a zraky všechněch k sobě loudí
host nový, jenž v ty kraje od nedávna bloudí:
toť vlasatice první velkosti a moci,
jež na západě vzešla, letí ku půlnoci;
svým okem krverudým k vozu mžiká z šera,
jak by v něj chtěla vsednouť místo Lucifera;
v zad přes třetinu nebes dlouhý vrkoč metá,
jak v síť veň hrnouc hvězdy, snad až na kraj světa
je s sebou táhnouc; hlavou vzhůru na objezdě
však v půlnoc míří, přímo ku severní hvězdě.

Zlé předtuchy se jaly litevského lidu;
v noc každou teskně bádá v nebeském tom vidu,

čta proroctví v něm děsné. Jesti známek na sto
též jiných: zlověstící ptáky slýchať často,
jak s křikem brousí zobce v hejnech v pustém poli
a lačníce se zdají čekať na mrtvoly;
jeť příliš často vídať, psi že půdu ryjí,
tak jako smrť kdy větří, pronikavě vyjí,
což věstí hlad neb vojnu; hajný v Soplicově
však morovou zřel pannu kráčeť po hřbitově,
až nade stromy čněla čelem jako z pěny,
a z levé ruky vlál jí šátek zkrvácený.

Též o tom rozumoval, blíže plotu stoje,
teď šafář, přišed o žni podat zprávy svoje,
a písař s ekonomem o tom šepty vedl.

Však podkomoří, jenž byl na práh domu sedl,
teď přerval hovor hostí, sám se k slovu hláse.
Hle, tabatěrka v světle luny blyskotá se,
ta zlatá s diamanty, drahocenná, pravá,
uprostřed s podobiznou krále Stanislava;
v ni cinknuv, šňupec vzal i pravil: „Co se snáší
o hvězdách nauk do knih, pane Tadeáši,
to jako ozvěna mi zvučí z vaší řeči.
Však o zázracích v prostý lid mám víru větší.
Z dvouleté učby z Vilna věda ta mi známa,
kde Puzinina, moudrá, bohatá to dáma,
v dar z vísky dvou set duší důchod věnovala
na teleskopy, vůbec na skla dokonalá.
Kněz Počobut, tehdejší rektor, muž to slavný
a jakož observator dlouho neúnavný,

sám předce kathedry a teleskopu vzdal se
a do klášterní cely nazpět odebral se
i příkladně tam umřel. Také se Sňadeckým
se známe, s člověkem to moudrým, třeba světským.
Běh komet a běh planet hvězdář na své stráži
tak skoumává, jak asi měšťák ekypáži:
ví, k hlavnímuli jede královskému městu
či máli z hradeb města přes hranici cestu;
však kdo v ní jel? co mluvil s králem? zdali v dálku
král po svém vyslanci dal hlásat mír neb válku?
Po tom se hvězdář neptá. Myslím na ty časy,
kdy ve své ekypáži Branecký jel v Jasy
i táhl za tou svojí ekypáží kletou
Targovičanů ohon jako za kometou:
lid prostý, ač se nesměl mísit v pánův rady,
hned uhodl, že jest ten ohon věštbou zrady.
Ta kometa, dí lid, prý na nás chvoště splete,
jímž, jak se povídá, prý miliony smete."

Teď s úklonou dí vojský: „Pravdivá to slova,
velmožný podkomoří! Paměť moje chová
cos podobného, co mi tehdy povídali,
když uviděl jsem — ještě jako chlapec malý —
jak pamatuji, v našem domě nebožtíka
Sapiehu, v pancéřnickém pluku poručíka,
jenž pak co dvorní králův maršálek žil v slávě,
až zemřel jakož kancléř Litevský, jsa právě
sto deset roků stár. Ten za dnů krále Jana
Třetího u Vídně byl v pluku u hetmana

Jablonovského. Krásně uměl povědět,
jak právě na koně když vsedal král Jan Třetí,
když nuncius mu k boji požehnával v bohu
a z Rakous vyslanec mu právě líbal nohu
i střemen držel (hrabě Vilček jmenoval se),
král zvolal: „Hleďte, jaký zázrak ukázal se!"
I vzhlédli: nad hlavami jejich zponenáhla
tam od východu v západ kometa se táhla,
kam zástup Mahometův. Páter Bartochovský,
když potom panegyrik skládal na Krakovský
vjezd králův, Orientis fulmen zvaný, mnoho
tam o kometě pravil. O ní kromě toho
čtu v knize Janina se zvoucí, v nížto psána
zvěst o té výpravě i činech krále Jana,
též prapor Mahometův vyobrazen při ní
i taká vlasatice, jakou zříme nyní."

Tu řekl sudí: „Amen! kéž ji pravda světí,
tu vaši zvěst, a s hvězdou zjeví se Jan Třetí.
Dnes na západě dlí zas velmož nad velmože, —
kéž za kometou přijde k nám, — ó dejž to bože!"

V tom vojský dí a smutně hlavou pozatřásá:
„Kometa někdy válku, někdy rozbroj hlásá!
Zlá věc to, nad samým že vzešla Soplicovem!
Snad nehoda nám hrozí pod domácím krovem.
Dost často se to nyní u nás pohaštěří,
jak včera na honbě a potom při večeři.
Pan asesor a rejent ráno měli srážku,
ty večer hraběte jsi vyzval, Tadeášku.

Druh na druha jen pro tu medvědinu sočil;
však kdyby mně pan sudí nebyl v řeč mou skočil,
hned smířené by soky u stolu byl zočil,
neb s divnou historií chtěl jsem přijít k slovu,
as podobnou jak příběh včerejšího lovu.
K ní paměť prvních lovců doby mé se víže;
toť Rejtan vyslanec a Denasovský kníže.
Nuž, slyšte: Jenerál pan kníže na Podolsku,
když z Volyně jel tenkrát na své statky v Polsku,
či na sněm do Varšavy, vzpomínám si právě, —
tou cestou navštěvoval šlechtu, — k vůli slávě
či zábavě, to jedno. Čest tu jako jiní
měl Tadeáš pan Rejtan, již jest v Pánu nyní! —
jenž naším Novohradským poslancem též býval —
a v jehož domě v mládí domov můj jsem míval.
Pan Rejtan ke cti pana jenerála toho
si zezval hosti; šlechty sjížděło se mnoho,
i divadlo se hrálo (kníže si je chválil),
a Kašic, bytem v Jatře, ohňostroje pálil;
pan Tyzenhauz, ten poslal tanečníky k tomu,
Ogiński i pan Soltan kapely svých domů.
Nu slovem, dům byl samé velkolepé plesy,
a samá velká honba byly vůkol lesy.
Leč, pánové a dámy! na to všickni svědčte,
že Czartoryští vesměs, co jich paměť sečte,
ač z Jagelonské krve, nejsou k myslivosti
přes příliš schopni; jisto, že ne z lenivosti,
leč z módy cizozemské. Jenerál si dbával
vždy více knih než psinců; častěji se brával
v dam komnaty než v lesy; nehleděl si lovů.

Však v jeho družině byl kníže z Denasovů;
šla o něm zvěst, že v zemi Libycké dlel v dáli
i chodíval tam na lov s mouřenínův králi,
že tygra prý tam kopím vlastní rukou ubil,
čímž Němec Denasovský velmi rád se chlubil.
Lov kančí tenkrát u nás pány znepřátelil.
Pan Rejtan ohromnou byl plemennici střelil,
však s velkým nebezpečím, neb dal z blízka ránu;
z nás každý pro ten výstřel podivil se pánu,
jen Němec Denasovský chladným byl k té chvále,
a nadmuv se, jen cosi pod nos huhňal stále:
že k střelné ráně třeba smělého jen oka,
však smělé ruky k bodné; a tu ze široka
zas o svých mouřenínských králích znova spouští
a o svém tygřím lovu na Libycké poušti.
To pana Rejtana však domrzelo zjevně;
on praštil na šavli a vyjel horkokrevně:
„Kdo směle zří, můj kníže, potýká se směle,
jest kanec roven tygru, kopí karabele.“
I začal s Němcem zhurta; jiskrou jiskru křísil,
když na štěstí se kníže jeneral v to vmísil
a francouzsky je rovnal. Ztichli jako ztuhlí,
však smír ten byl jen popel, pod nímž doutná uhlí.
Vzal si to Rejtan k srdci; čekal na chviličku,
až se mu někdy hodí, zdrhnout Němci kličku.
Tu kličku div že vlastním nezaplatil zdravím,
a na zítřek ji zdrhal, jakž hned panstvo zpravím.“

Pan vojský, zamlčev své historie háček,
v tom u podkomořího prosil o tabáček

a šňupal; nechtěl skončit řečí příliš kvapnou,
vždyť vhodná pomlčení zvědavost jen napnou.
Až začal předc; v tom znova proud své řeči staví,
a nedokončen zůstal příběh zajímavý!
Neb k sudímu kdos poslal s vyřízenou hbitou,
že na něj čeká pro věc velmi důležitou.
Všem dobrou noc dal sudí, z kruhu odvolaný;
i rozprchli se hosté všickni v různé strany;
ti do domu šli spat, ti pod stodoly střechu;
pan sudí příchozímu spěchal dopřát slechu.

Spí mnozí. Tadeáš se v chodbách potuluje,
kol dveří strýčkových jak strážník přešlapuje,
chce za radu ho žádat v jakés věci svojí
dnes ještě, než si lehne. Zaklepat se bojí,
neb sudí zamknuv na klíč mluví s někým tiše;
již nedočkav jest mladík; slouchá, sotva dýše.

A slyší vzlykot. Zlehka nakloniv se k zámku
se dírkou dívá dovnitř: vidí jako v rámku
tam divné, divné věci! Sudí klečí s mnichem
tam v objetí a v pláči upřímném i tichém,
mnich sudímu co chvíli líbá ruce obě,
a sudí v slzách mnicha vroucně vine k sobě;
až po čtvrthodinném as mlčení se znova
jal Robák řeči, tiše mluvě tato slova:

„Ví Bůh, můj bratře, že jsem dosud nepodajně,
co v pokání jsem slíbil, zachoval vždy tajně;

že bohu jen a vlasti zasvětiv se po věk
a v pohrdání světem, jako nový člověk
jsem žil jsa mnichem, takto hotov umřít s klidem!
I tajil jsem své jméno nejen vůbec lidem,
i tobě též a svému synu! — V rozhřešení
však již kněz provincial dal mi dovolení
in articulo mortis k mému odhalení.
Kdož ví, zda živ se vrátím! Kdož ví, co se stane!
Neb v Dobříně, můj bratře, velká bouře plane,
a Francouz ještě v dálce; do jara, jak zdá se,
jest třeba čekat, ale — šlechta nedočká se....
Snad sám jsem příliš znáhlil plán svůj povstalecký!
Ach nerozuměli mně! Klíčník zmátl všecky!
Ten blázen, hrabě, slyším, do Dobřína letěl;
já předejít ho nesměl, vážný mám v tom zřetel;
mne starý Matěj poznal! Jestli o tom dutne,
pak s bohem, pak mi hlavu perořízek utne!
Nic není s to jej zdržet! Což mi o mé žití;
však záměr celý byl by zmařen po odkrytí...
Předc musím tam, bych viděl, co se to tam hatí,
nechť zhynu! Beze mne tam šlechta rozum ztratí.
Buď zdráv, můj bratře! Spěch tu drahou chvíli ruší, —
a zhynuli, jen ty si vzdychneš za mou duši;
a kdyby vojna byla, — znáš můj záměr svatý!
Buď Soplicou, a skonči úkol započatý!“

Kněz utřel slzy, upjal háv i kápi hbitě,
pak okenici zadní pootevřel skrytě, —
ba zdá se, že tam oknem do zahrady skáče;
zbyv sám a v křeslo sednuv, sudí ještě pláče.

Jun počkal, než se dotknul kliky cvakající;
když otevřeno, vešel, poklonil se strýci.
„Můj drahý strýčku," pravil, „dní sic ušlo málo,
co dlím zde, leč tak rychle, — chvilkou se to zdálo;
mně radosti té osud nechce déle nechat,
bych s tebou se tu těšil; jest mi odtud spěchat
dnes ještě, nanejdéle zítra časno ráno;
víš, hraběte jsem vyzval; vše jest ujednáno;
žeť v souboji se bíti v Litvě zakázáno,
tož jedu ku knížetství Varšavského mezi.
Jeť hrabě fanfár, však v něm předc kus muže vězí,
on dostaví se jistě, on se nevytáčí;
nu spravíme se spolu, a, jak pán bůh ráčí,
jej zbraní ztrestám. Chci se přes Lososnou plavit
a k bratrským tam šikům jako voják stavit;
tak otcem v testamentě prý mi poručeno, —
a kdo to smazal, což mi na tom záleženo!"

Strýc vece. „Tadeášku, což tak z horka kypí
ti k hlavě krev, či jsou to lišákovy vtipy,
jenž honěn, jinam točí ocas, než kam běží?
Tys vyzval, dobře; bít se tobě přináleží:
však nač ten spěch? proč jeti ještě dnes a mžikem?
Vždyť poslat přátele jest před soubojem zvykem
a vyjednávat. Hrabě zadostučinění
snad dá ti odprošením; počkej, spěchu není.
Jen jestli jiný vos tě odtud nevyhání!
Mluv upřímně! nač, hochu, jaké předstírání?
Jsem strýc tvůj starý, vím však, co vás mladé vnadí;
byl jsem ti otcem;" při tom pod bradou jej hladí.

„Můj malíček již ondy pošeptal mi také,
že s damami tu prý máš nesnáze; nu jaké?
Aj šlaka! rychle teď se mládež k damám točí!
No Tadeášku, vyznej vše a hleď mi v oči!"

„Ach ovšem," dutnul mladík, „příčina v tom jiná,
můj drahý strýčku! Snad že v tom i moje vina!
Ach omyl! neštěstí, jež mohlo by jen vzrůstat!
Ne, drahý strýčku, déle nemohu zde zůstat!
Blud mladosti! Ach strýčku, neptej se mne znova;
mne nesmí déle hostit stěny Soplicova."

„Ho," řekl strýc, „tvé pravé důvody teď začnou!
Však viděl jsem, žes včera hleděl s tváří mračnou
a velmi rozkvašenou po kterési slečně,
jež kabonila též se jaksi nebezpečně.
Znám já to pošetilství: když dvé mladých lidí
se zamiluje, což tu nehod ve všem vidí!
Tu radují se, tu zas trápí se a lkají,
a hned zas bůh ví proč se na smrt rozhněvají;
tu v koutech stojí vzdorně jako medvíďátka
a nemluví, též někdy najdou zadní vrátka
a běží do polí. Nuž, takli se vám daří,
jen mějte trpělivost; radu vědí staří;
já na sebe to beru, učinit vám zadost!
Znám já to pošetilství: měl jsem též svou mladost.
Jen hezky vše mi pověz; snad i já pak tobě
cos odhalím, — tak oba přiznáme se sobě."

Tu líbaje mu ruku, s tváří uzardělou
dí Tadeáš: „Můj strýčku, povím pravdu celou.
Tvá chovanka, ta panna Zoška, zaujala
mě velmi, ač jen dvakrát viděť se mi dala.
Však vím, že strýček sám mi určil u výběru
podkomořanku sličnou, boháčovu dceru.
Jak vzíť si pannu Rozu, bez lásky se ženiť,
když miluji tu Zošku! Těžko srdce změniť!
Toť podlosť, brát si jednu, srdce oddav jiné, —
jdu na dlouho, až čas to zhojí, až to mine.“

„Můj Tadeášku,“ vece strýc, „toť pošetilé,
toť divná láska, prchať od osoby milé!
Jen když vím pravdu! Vidíš, hlouposť bys byl spískal
svým odjezdem. Co říkáš, jakž, kdybych ti získal
sám Zošku? Neposkočíš? Není na tom dosti?“

A za chvíli dí mladík: „Tolik laskavosti
mě překvapuje. Ale zdaru nedopřeje
mi přes tvou přízeň osud. Ach jsem bez naděje!
Neb panna Telimena odepře mi Zošku!“
„Nu prosme ji,“ dí sudí. — „Nelze ani trošku
ji uprosiť!“ dí mladík. „Nezmohu těch záhad, —
já musím z jitra odtud, nesmím, strýčku, váhať, —
jen na cestu mi, strýčku, dej své požehnání, —
jsem uchystán, a ráno půjdu bez meškání.“

Pan sudí kroutě kníry hněvivě naň hleděl.
„Taks upřímným? a taks mi pravdu vypověděl?

Dřív souboj, potom láska musí za záminku,
bys ujel pryč; oj v tom jest jakýs úskok, synku!
Již se mně řeklo, jaké kvítko jsem si uvil:
tys větroplach a tlachal, lež to, cos tu mluvil!
Znám kroky tvé! Kde paks to ondy večer bloudil?
a kams to jako vyžle po dvoře se loudil?
Ó Tadeášku, jestli Zošku snad, ty floutku,
jsi zbalamutil a teď utíkať máš choutku:
to se ti nepodaří! Však mé vůle zkusíš!
Ty zasnoubíš se s dívkou; rád či nerad, — musíš!
A neli, tož tě bičem k sňatku popoženem!
Ty mluv mi o citech a srdci neproměnném!
Mne myslíš přelhať? pfuj, až se ti od úst práší!
Však bude ještě výslech, pane Tadeáši!
Dost měl jsem dnes již trudu, až mi v hlavě buší,
a ten mi ještě tu mou chvilku k spaní ruší!
Jdi spat! Tu otevřel a volal starý pán:
„Pojď vožný, svlékni mne!“ a nechal dokořán.

Ven vyšel Tadeášek, tiše hlavu sklonil,
v níž přísný hovor strýčkův stále jemu zvonil;
byltť poprvé tak zostra pokárán, a viděl,
že zaslouženě; sám se za sebe teď styděl.
Co nyní? Zvíli Zoška vše? Či má jí říci
předc o ruku? Co řekne Telimena strýci?
Pryč raděj! pryč jen žene svědomí jej mstící.

Tak zamyšlen si kráčí, srdce zle v něm buchá, —
tu cos mu vchází v cestu; vzhlédl — vidí ducha,

jenž celý bílý, dlouhý, vysoký a štíhlý
se blížil, vypjav ruku, na které se mihly
měsíční paprskové; stoupnuv ku mladíku
duch stavil krok a tiše zalkal: „Nevděčníku!
Dřív hledav mého zraku, skrytu před ním hledáš,
a hledav rozmluv se mnou, teď mi slechu nedáš,
jak i mé slovo již by bylo otráveno!
Však dobře na mne, vždyť jsem znala tě, — tvé jmeno
jest: muž! Já bez koketství tebe, bez soužení
jsem oblažila láskou: toť tvé odsloužení!
Mým vládnouc měkkým srdcem, srdce tvoje ztvrdlo,
a dobyvši ho snadno, lehce zas jím zhrdlo.
Mně dobře tak! leč strašně poučena tebou,
věř, víc než ty já sama pohrdávám sebou.“

„Ach Telimeno!“ vece mladík; „nepozbývám
snad citu, aniž se ti z pohrdání skrývám;
leč uvaž sama: lidé pasou, slídí po nás;
což možno vše tak zjevně? Což by řekli o nás?
Toť nesluší se předce, bůh ví, jest to hříchem ....“
— „Že hříchem!“ odvětila s trpkým v tváři smíchem,
„ty neviňátko, jehně! ... Já jsem sice žena,
leč nedbám z lásky, jestli budu pomluvena,
ty však jsa mužem chceš se báti lidských řečí?
Což komu z vás to škodí, sámli na se svědčí,
že román s desíti má třebas milenkami?
Mluv pravdu: opustíš mě?“ — Vzhlédla se slzami ...
„Však Telimeno, co by svět děl o člověku,“
dí mladík, „jenž by nyní, zdráv a mlád, v mém věku
žil na venku své lásce, když teď kde co mládo,

ba od svých žen a dětí tolik starších rádo
jde pod prapory vlasti do ciziny k boji?
Ba kdybych přál si zůstat, — což mám vůli svoji?
Vždyť v polském vojště sloužit otcův kšaft mi kázal,
a právě strýc ten rozkaz na duši mi vázal.
Jsem odhodlán hned z jitra jeti, nechci lenit;
ten záměr, Telimeno, nemohu již změnit.“
„Já,“ řekla ona, „nechci svést tě na bezcestí;
jdi za svou slávou, — nechci kaziť tvoje štěstí.
Tys muž! Ty milenku si najdeš důstojnější
své lásky; bohatší si najdeš, spanilejší!
Jen k útěše ať vím před naším rozžehnáním,
že něha tvoje byla pravým milováním,
že nebyl to jen žertík, ne jen rozmar hocha,
leč cit; ať vím to, že můj Tadeáš mě kochá!
Ať slovo „miluji“ tě slyším ještě říci
a zapíši je v srdce, v duši milující!
Byťs milovat mě přestal, snáz mi bude zvykat,
kdy zvím, jak milovals mě!“ V tom se jala vzlykat.

Tu mladík vida, kterak pláče náruživě
a o maličkost takou jak jej vzývá tklivě,
byl upřímně tím dojat; tíseň žalných citů
jej sevřela, ba kdyby bádal v srdce skrytu,
snad by se v oné chvíli sám byl nedozvěděl,
zdaž předc jí nemiloval. Živě odpověděl:
„Věř Telimeno, — nechať blesk mě protkne s nebe,
když nemluvím ti pravdu, že jsem velmi tebe
měl rád či miloval tě. Krátké chvíle blahé
jen prožili jsme spolu, byly však mně drahé,

že dlouho budou tkvíti v mysli mojí vděčné,
a bůh ví, zachovám tě v upomínce věčné.“

Tu Telimena skokem na šíji mu padla.
„Ty miluješ mě! Žiji! Dnes bych byla zchladla
svou vlastní rukou, chtěvši trpět naposledy...
Ty miluješ mě, — jak bys opustil mě tedy?
Já oddavši ti srdce, oddám ti vše jmění,
a všady s tebou půjdu! S tebou ku prodlení
mi každý kousek světa krásným bude nyní;
věř, láska z divých pouští rajské sady činí.“

Tu mladík z loktů jejích vydral se vší silou.
„Jak?“ zvolal, „blázníš? Co to za hru pošetilou?
Ty za mnou jíti? Jdu jako prostý vojín k pluku,
a ty — jak markytánka?“ — „Nabízím ti ruku,
my vezmeme se!“ řekla. — „Nikdy!“ mladík volá,
„já nemám na lásku a na ženění zhola
teď žádné chuti! Šašky! Nech mě na pokoji!
Má drahá, rozmysli se! Vděčen lásce tvojí
vždy jsem i bez ženění; věř, můj cit je stálý,
ach milujme se věrně, ale tak jen — z dáli.
Já nemohu zde meškat; ne ne, čas již letí;
má Telimeno, s bohem! Zjitra musím jeti.“

To praviv stáhl klobouk, odvrátil se bokem,
chtěl jíti; však Telimena zdržela jej okem
i tváří; jak by uzřel Medusinu hlavu,
tak přimrazený stanul, hledě na postavu

tu bledou, nepohnutou, dechu pozbavenou,
jež mířic jako mečem rukou napřaženou
i prstem jemu v oči, křikla: „To jsem chtěla!
Ha, jazyku ty hadí! duše zatvrzelá!
Toť nic, že k vůli tobě, z pouhé lásky hnutí,
mnou rejent, asesor i hrabě zamítnuti,
toť nic, žes dřív mě svedl, opustil pak sirou;
toť nic! Tys muž! ó znám tu lživost vaši čirou,
vím, že jak jiní můžeš slovu nedostáti,
však nevěděla jsem, jak podle umíš lháti!
Já poslouchala jsem tě za dveřmi.... To dítě,
mou Zošku chceš teď lapit v zrádné svoje sítě?
Ó střez se! Sotva jednu nešťastnou jsi zradil,
jí na očích již zas bys novou oběť vnadil?
Nuž, prchej, však tě všude dosáhnou mé kletby!
neb zůstaň sklízet hanbu, žeň své vlastní setby!
Již nesvedeš zde jiných! Jdi si nebo prodli!
Pryč! Pohrdám již tebou, lhář jsi, člověk podlý!“

Nuž, uchu šlechtickému smrtelná ta hana
nižádným Soplicovcem dosud neslýchaná —
ta hnula Tadeášem; tvář mu zbledla sině,
on dupnuv, zuby zaťav, sípal: „Třeštěnkyně!“....

I šel. Však výraz „podlost“ ozvěnou se dloužil
mu v srdci; nesměl říci, že ho nezasloužil;
že velké bezpráví se Telimeně stalo,
to cítil; svědomí — to za pravdu jí dalo;
leč po těch výčitkách tím víc jí nenáviděl.
Ach na Zošku jen pomnít hrozil se a styděl....

A předc ta Zoška jest tak krásná a tak milá!
Strýc mu ji dával; snad by jeho ženou byla,
jen kdyby posměvačný běs ho nebyl vrhal
v hřích na hřích a v lež na lež, až mu štěstí zmrhal!
On, ztupen, zhrzen všemi, ve dvou dnech si zřítil
svou budoucnosť! Trest krutý za svou vinu cítil.

V té bouři citů, jak by kotva půdu chytla,
se myšlenka v něm spasná o souboji kmitla.
„Krev hraběte! Smrť jemu!“ volá vzkypěv hněvy;
„buď pomstiť se neb zhynouť!“ Ale proč? to neví;
a hněv ten velký, jak se mžikem rozplamenil,
tak vykouřil se; znova v těžký žal se změnil.
Jun myslel: „Nejsemli jen mylným šálen znakem,
že s hrabětem jest Zoška v srozumění jakém....
Nu což? Snad hrabě k Zošce pravou láskou plane,
snad ona k němu, snad se chotí jeho stane?....
Ha, jakým právem směl bych kaziť já ten sňatek,
sám nešťastník, všech štěstí bouřiť v klam a zmatek?!“

Byl zoufalý. Jak ujíť útrap takých zlobě?
Jen útěk zbývá! Kde však skrýť se? — Leda v hrobě!
Tož stáhnuv klobouk v čelo běžel do údolu,
kde rybníky dva v lukách blyštěly se spolu,
i stanul nad bahnitým; v zelenavou tůni
zrak žádostivý vnořiv, vssával bahna vůni
jak rozkoš jakous v prsa; neboť sebevražda
jest vymýšliva, jako prostopášnosť každá!
A mladík, v hlavě závrať šílenou, chvil drahně
měl nevýslovnou touhu, utopiť se v bahně.

Však Telimena, vidouc boj ten na mladíku
a zříc jej zoufalého pádiť ku rybníku, —
ač proti němu hněvem spravedlivým vřela,
předc lekla se, neb v skutku dobré srdce měla.
Ji hnětlo, že mu v srdci láska k jiné vzchází,
i pokuty mu přála, ne však jeho zkázy.
Tož pustila se za ním, vznesši paže obě,
i křikla: „Stůj! Toť hlouposť! Miluj, vezmi sobě
co chceš, neb jeď si, stůj však!“ On již rychlým během
ji předešel až k cíli, — stál již nade břehem.

Než náhodou tu divnou v témže okamžiku
jel tudy hrabě v čele džokejů svých šiku;
i dojat tiché noci krásou svatvečerní
a kouzlem harmonie hudby podjezerní, —
těch sborů čili harf těch ladných nad aeolské,
(tak krásně žádné žáby nepějí jak polské),
tu koně zadržel a zapomněv, kam jede,
stál naslouchaje k vodě, jak ten sbor si vede.
Kol niv i nebes obzor zrakem obletoval, —
toť krajiny as noční v duchu komponoval.
To vůkolí — ó jistě malebné že bylo!
Dvé rybníků své líce k sobě pochýlilo
jak dvé by milujících: pravý, plný záře,
byl hladký, oblý, s něhou mladé dívčí tváře;
a levý trochu tmavší, prodloužen již více,
jak mužně opýřená mládencova líce.
Ten pravý blyskotal se v písku zlatoskvělém
jak ve vrkoči plavém; nad levého čelem

se ježí rákos, houští vrb se chocholatí,
a zeleň luk je oba v stejné roucho šatí.

Dvě stružky jak dvě ruce z nich se k sobě vinou
a splývajíce v jedno, v temný důl se linou,
tok zapadá tam v stínu, ale nezaniká,
veň nesa zlato luny třpytnou vlnou mžiká
a prosvítavým slapem spadá zas a zase,
vždy znova hrstky zlata snáší v luny jase.
Svit rozprchlý kol v drobných jiskerkách se míhá,
proud chytá jej i ztápí, vlna vlnu stíhá,
a vždy zas luny světlo v prškách s hůry sbíhá.
Ba mníš, že Svitezanka nad rybník se kloní,
proud z bezedného džbánku jednou rukou roní,
a druhou pro svou hříčku metá ze zástěrky
v tok rychlý v hrstkách zlato zakleté i šperky.

A dál se vymknuv z dolu, potok v pláni stinné
se zatáčí a tiší, viděť však, že plyne,
neb ruchem jeho chvělé, prosvítavé roušky
pruh záře měsíčné se čeří v zlaté kroužky.
Tak žmudský had ten krásný — g i w o j t o s e m sluje —
jenž zdánlivě kdy dřímá, vřesovím se snuje;
tich zdá se, jen se mění stříbrně a zlatě,
až zmizí, v kapradí neb mech se náhle tratě:
tak vinoucí se potok v olšinách se tají,
jež černají se lehce na obzoru kraji,
tam pnouce postavy své tmavé, nezřetelné,
jak duchovité stíny, zpola viditelné.

Tam pod rybníky dole starý mlýn se krčí.
Jak pěstoun slídič, který na milence vrčí,
skryt vyslechnuv jich hovor, hlavou potřásaje
i ruku v zlosti zvednuv, hrozby jektá, laje:
tak mechovitým čelem mlýn teď zachvěl mžikem
a hruboprstou pěstí v kolo máchnuv s rykem,
jen zadrkotal zuby, slovem pozahrozil,
hned rybníkům jich šepty lásky přelomozil,
i hrabě tím se vzbudil.
Vida, že tak z blízka
tu Tadeáš, hned užil svého stanoviska
i zvolal: „Chyťte, chyťte!“ Džokeji té chvíle,
než poznal, co se děje, přiklusali v týle
a chytli jej. Vše pádí ku dvoru. Psi ryčí,
a celý dvůr se budí; hlídačové křičí;
v půl ustrojen vstal sudí, — již tam vřava hrozná;
mní, že to loupežníci — hraběte však pozná.
„Co jest to?“ ptá se. Hrabě kordem naň se sápal,
však vida bezbranného ochladil svůj zápal.
„Soplico,“ dí, „ty rodu mého nepříteli,
tvých dávných i tvých nových vin se dnes ti zželí!
Slož účty z lupu statků, jež mi bráníš dědit,
než za urážku cti své krev zde budu cedit!“

Tu sudí křižuje se, dí: „Ve jmenu Otce
i Syna! — Pane hrabě! — Fu! Jen skloňte bodce!
Jste lupič? Pro bůh, pane! Jak se hodí k tomu
váš stav i rod a jmeno Vašnostina domu?
Tak zahodit se chcete?“ V tom však s palicemi
již sluhové se hrnou, jiní s ručnicemi;

a vojský z pozdálečí dychtivě se dívá
v zrak hraběti — a nůž svůj pod rukávem skrývá.

Již chtěli začíť půtku, sudí však jim brání;
leč marno bylo brániť, nová bouř se shání;
tam z olší kmitla jiskra, výstřel houkl po ní,
a most tam nad řečištěm duní cvalem koní;
„Hej vzhůru na Soplice!“ sto se hlasů vzneslo.
Tu ztrnul sudí; poznal Gerváziho heslo.
„Nic, marná řeč!“ dí hrabě; „více nás tu k boji!
Jen vzdej se, sudí! Pohleď: spojenci to moji!“

Tu vzal se asesor a křičel: „Zatýkám tě
ve jmenu cara! zbraň slož, sice svázat dám tě,
neb svolám, pane hrabě, vojsko ku pomoci.
Víš, pane, že kdo zbrojně přepadává v noci,
ten tisícím a dvoustým úkazem se káře
jak zlo —“ Kord hraběte jej pleskl v ruměn tváře,
že asesor v houšť kopřiv padl zpitomělý;
žeť raněn nebo mrtev, všickni za to měli.

„Toť zákeřnictví!“ vece sudí. Nastal vřískot,
však přehlušil jej Zošky pronikavý pískot,
jež křičí, na sudího věsíc paže obě,
jak jehlami kdy židé upichují robě.

V tom Telimena již se mezi koně mihla
a rukama tu lomíc, k hraběti je zdvihla.
„Ó jménem cti tvé!“ křikla srdcervoucím hlasem
a s hlavou nazad skleslou, s rozpuštěným vlasem.

„Ó pro vše, co ti svato, prosím na kolenou!
Což odoláš? což nedáš uprosiť se ženou?
Tož, ukrutný, buď nejdřív naší krví zbrocen!“
Již omdlela. On skočil být jí nápomocen,
tou scenou trochu zmaten. Volal její jmeno:
„Ó panno Žofie! Ó panno Telimeno!
Krev bezbranných mé zbraně nikdy neznesvětí!
Jste vězni, Soplicové! Jmu vás do zajetí.
Tak v Sicilsku jsem jednal, kdežto pod vysokou
jsem skalou kdysi, již tam zvou Birbante-roccou,
sbor loupežníků zmohl; zabil jsem jen branné,
však odzbrojené dal jsem vésti upoutané,
by zdobili můj triumf; byl jich průvod četný;
pak byli oběšeni u podnoží Etny.“

To bylo převeliké štěstí pro Soplice,
že vynikaje lepším koňstvem nad šlechtice
jel hrabě před jich davem, chtěje první k cíli,
a předhonil jich jízdu o celou as míli.
Měl sluhy vycvičené, a to mužstvo čelné
zde představovalo as vojsko pravidelné;
však šlechta byla, jak to bývá při povstání,
i bouřlivá i rychlá ku oběšování.

Též nabyl hrabě času, vychladnouti prve;
již bádá, jak to skončiť bez prolití krve.
Již Soplicův rod celý v domě zamknouť káže
jak válečné své vězně; k vratům staví stráže.

V tom: „Vzhůru na Soplice!“ Šlechta blíž se dere,
dvůr obkličuje houfem, útokem jej bere,

tím snáz, když vůdce jat a voj se viděť nedá.
Však vítěz chce se bíť a nepřítele hledá.
V dům nevpuštěni, s hlukem v čeledníky vpadli
a do kuchyně. Ale krb tu sotva zchladlý
a vůně po večeři, vábný pohled hrnců,
psi chrupající kosti drůbeže a srnců,
to mocně jde jim k srdci, chladí hněvu vřídla
a mění mysli, budíc vroucí žádosť jídla.
Mdlí pochodem i sněmem dlouhým a tak sporným,
„jísť! jísť!“ teď zavolali třikrát hlasem svorným;
jim v odpověď zní: „píť! píť!“ V šlechty hlučném davu
dva sbory: „jísť!“ a: „píť!“ tu křičí v jednu vřavu.
Křik ozvěnou se šíří, a kam dozní, v skutku
jdou do úst laskominy, hlady do žaludků.
Tak z kuchyně kdy dáno heslo z nenadání,
armáda rozešla se chutě k pícování.

Gervázi ku pokojům sudího sic vráží,
však zpátky musí z úcty ku hraběcí stráži;
tož nemoha svou pomstou stíhať nepřítele,
dbá o cíl druhý, velký výpravy té smělé.
Jsa zkušený a dosti zběhlý ve právnictví
chce hraběte též uvésť v nové majetnictví
hned legálně vší formou. Pro vožného kvapí,
až po dlouhé naň honbě za pecí jej lapí
a za límec jej vleka mocí na nádvoří,
mu míří perořízkem v hruď a zahovoří:
„Pan hrabě slušně žádá, byste, pane vožný,
teď jeho intromissí hlásil na totožný
dvůr Soplicov i s grunty, ať jsou na úhoru,

ať seté, se vsí, se vším, zde těch pánův sboru;
jak dím, cum hájis, boris et hraniciebus,
kmetonibus, scultetis et omnibus rebus
et quibusdam aliis. — Jak to víš, tak štěkej,
nic nevynech!“ Tu vožný směle dí: „Jen čekej,
můj pane klíčníku, jsem hotov vykonávať
stran soudních rozkazy; leč jak se neobávať,
že úřední můj výkon nebude míť moci
jsa vynucen tu zbraní, ohlášen tu v noci?“
— „Co, vynucen!“ dí klíčník; „nemluv o násilí;
vždyť prosím slušně; jestli temno ti, můj milý,
tož perořízkem křísnu, nakřešu ti v brejle,
jak v sedmi kostelích ti rozsvítím, ty hejle!“
Tu vožný dí: „Můj drahý, k čemu se tak hádať?
Jsem vožný; nepatří mi o procese bádať,
však vím, že strana soudní vožného smí žádať
a diktuje mu, co chce. Byl by prabezbožný,
kdo posla týrá; poslem zákona jest vožný.
Nač vaše stráž mě hlídá? Útěk není možný.
Hned spíšu akt. Ať někdo lucernu mi shání!
Já zatím hlásám: Bratři! Utište se, páni!“

By slyšeli jej lépe, stoupal za šramotu
teď na hranici fošen narovnaných k plotu;
jak vylezl, hned zmizel jako větrem svátý,
až v kapustě to bouchlo; skákal přes saláty,
konfederatka jeho jako holub bílý
tam nad konopím šerým přelétla v tu chvíli;
dalť Korbel po ní ránu; chybil, — škoda střely:
již zapraštěly tyčky, — vožný byl již v chmeli.

„Já protestuji!“ zvolal. Jist byl na útěku,
neb za sebou měl močál, rákosí a řeku.

A po té protestaci, jež tak truchle zněla,
jak na ztečené hradbě poslední řev děla,
již na odpor tu není jediného muže,
již vyhladlá tu šlechta drancuje, co může;
stáj útokem vzal Křtitel, kropáče se chopil,
dvě telata i vola do hlav silně zkropil,
i Břitva hrdinský jim šavli v hrdlech ztopil.
I Šídélko zle vraždil malá ubožátka, —
svým kordiskem on v bedra píchal podsviňčátka.
Již zkáza hrozí ptactvu. V čilém husím stádu,
jež zachránilo Řím kdys za Galského vpádu,
teď marný křik! Již vpadá jako anděl smrti
ne Manlius, leč Korbel; šmahem husy škrtí
a k pasu kontuše si jiné váže živé.
Tu marně s vřískotem pnou husy krky křivé
a marně houseři naň syčí a jej štípou:
on běží popeřený, nechť mu v uši skřípou,
a jak by nesen četných křídel šumným ruchem
se Chochlíkem zdá býti, křídlatým zlým duchem.

Však nejstrašnější řezba, třebas méně hluku,
jest v kurníku; tam vložil Sak svou hroznou ruku;
on při lucerně zticha spící ptactvo stíhá,
neb zdrhnuv na bičišti oko, jen je zdvihá
a s bidélek tak loví fopky kropenaté
i kohoutky a kury rousné, chocholaté;

pak na hromadu drůbež udušenou skládá,
již krásným zrním Zoška krmila tak ráda!
Ó nešťastný ty Saku! Co se s tebou stane?
Již neudobříš nikdy Zošky rozhněvané.

Gervázi připomněl si staré dobré časy;
on dal si opět podat od kontušů pasy
a na nich táhne z pivnic dunícího zdiva
již staré bečky vína, pálenky a piva.
Hned načaty jsou mnohé; jiné stranou vzali
a mravenčím je chumlem šlechta k zámku valí,
kamž na nocleh se hrnou všickni za svým pánem,
neb tam se ubytoval hrabě hlavním stanem.

Sto ohňů rozdělavše, vaří, smaží, pekou,
stůl prohýbá se jídlem, nápoj teče řekou;
chce šlechta noc tu projíst, prozpívat a propít,
leč zvolna začínají zívat, hlavy klopit;
všem již se oči mhouří, kývá celá řada,
a ponenáhlu každý, tam kde seděl, padá;
ten s misou, s kotlem onen, ten při volské čtvrti;
tak vítězové padli spánkem, bratrem smrti.

KNIHA IX.

Bitva.

O nebezpečích vzniklých z nespořádaného táboření. — Smutné postavení šlechty. — Návštěva almužníkova zvěstuje spásu. — Major Plut přílišným záletnictvím stahuje na sebe bouři. — Výstřel z tercerolu, heslo k boji. — Činy Křtitelovy, činy i nebezpečí Matějova. Korbel v záloze zachraňuje Soplicova. — Posila jízdecká, útok na pěchotu. — Činy Tadeášovy. — Souboj náčelníkův přerušený zradou. Vojský rozhodným manévrem nahýbá vážku boje. — Krvavé činy Gerváziho. — Podkomoří, spanilomyslný vítěz.

A chrápají tak tvrdě, že as sotva vidí
zář svítilen a příchod asi kopy lidí.
Ti na šlechtice vpadli, do tváří jim svítí;
jak na ospalé mouchy pavouci se řítí:
jak zabzučí jen která, hned ji přeubohou
v půl obemkne a škrtí mistr dlouhou nohou.
Sen šlechtický byl ještě tvrdší nežli muší,
tu žádný nezabzučel; mrtvi jsou a hluši,
ač silná ramena je chytala kol těla
a jako na povřísla slámu převracela.

Jen Korbelík, on, jemuž nikdo ve krajině
se nevyrovná silnou hlavou při hostině,

on, jenž zná medu vypiť dvakrát po čtvrtňátku,
než se mu plete jazyk; on, ač od začátku
byl dlouho pil a ležel ve snu přehlubokém,
zdál se být živ. On jedním zamhoural teď okem —
a nač to zlekán zírá? Jistě na upíry!
V líc dýší mu dvě hrozné tváře, každá s kníry,
úst jeho týkají se těsně kníry těmi
a krouží rukama jak čtyřmi perutěmi.
On chce se pokřižovat: darmo ruku zvedá, —
jak přibita je k boku, vyškubnouť se nedá.
chce levou hnout: což jej snad přišera ta hrozná
jak děcko zavinula? Velký postrach pozná,
i leží ztuhlý, oči pevně uzavírá,
ba nedýchá a stydne, div že neumírá.

Leč brániť chtěl se Křtitel; pozdě! trnul žasem,
neb na tuho již svázán byl svým vlastním pasem;
předc vyšvihl se, až se spáčům na hruď svalil
a po hlavách se jim zas mrštně překotalil,
jak štika v písku sebou pleskal víc a více
a řičel jako medvěd, neb měl dobré plíce.
Řval: „Zrada!“ Obživlé hned celé shromáždění
též sborem řvalo: „Zrada! Zbraň! Jsme přepadeni!“

Ten pokřik rozlehal se k síni zrcadlové,
kde hrabě spal, též kličník a s ním džokejové.
Gervázi prociť: marně vyprostiť se žádá,
je k svému perořízku svázán jako kláda.
Zří kol: tam blíže okna černá čáka vidí
a zeleň stejnokrojů, ozbrojené lidi,

a jeden z nich má šerpu, kývá ostřím kordu,
tak velitelsky řídě bičiců svých hordu,
i šeptá: „Všecky svažte!“ Džokejové v koutech
kol spoutáni tu leží; hrabě není v poutech,
leč odzbrojen, a při něm stojí s bajonety
dva drábi. Gervázi je poznal... Los to kletý!
Toť Moskalé!!! — Byltě klíčník prožil svízel mnohý,
byl nejednou již svázán za ruce i nohy;
předc uvolnil se vždycky: věděl o spůsobě,
jak strhat provaz; byltě silák, troufal sobě
se sprostit vazby. Mhoural, jak by podřimoval;
v tom zvolna ruce, nohy v délku natahoval,
dech zdržel, břich i prsa vtlačil, napjal žíly,
až najednou se skrčil, nadmul, co měl síly;
jak had, kdy oba konce ohnuv k tělu vtlačí,
tak dlouhý klíčník náhle tlustší byl a kratší;
tu provazy se mocí natáhly, ba skřípły,
však předc se nepřetrhly! Klíčník hanbou schlíplý
i hrůzou, převalil se mračnou tváří k zemi,
jak poleno tu ležel nehybný a němý.

V tom ozvaly se bubny; zvolna, potom více,
co chvíli hlasitějším tlukem hlaholíce.
Hned Moskalům dán rozkaz, by jak v žalář tuhý
v síň zamkli pode stráží hraběte i sluhy
a šlechtu vedli na dvůr, kde jest druhá rota;
již marně Křtitel zlostně vzpírá se i motá.

Štáb stojí dole, a s ním branné šlechty mnoho:
Podhajských, Birbaszův i Hrečechův: kde koho

jen přízeň jaká víže k sudímu, ten přišel,
když o tom přepadení Soplicova slyšel;
ti všickni sem tím snáze ku obraně spěli,
že s Dobřínskými dávno mnohé spory měli.

Kdo prapor Moskalů sem z vesnic přihotoval?
Kdo tolik sousedů hned z obcí vyburcoval?
Zdaž asesor či Jankel? Slechy šly sic o tom,
však pravdy neznal nikdo tenkrát ani potom.

Již slunce pozvedává okraj krverudý
a tupý, bez paprsků, zloupený a chudý;
půl v černé chmuře, vzhlíží nad ní půlí tváře,
jak podkova by žhavá v uhlí u kováře;
a vítr silně žene od východní strany
val mraků, jako ve stříž ledu rozervaný;
a každá chmura v letu chladným deštěm kropí,
hned za ní letí vítr, suší deště stopy,
a za větrem zas v patách vlhký mrak se plazí;
tak střídavě to stále sprchá a zas mrazí.

A zatím major klády, jež se suší v sadu,
dal přivléci, a v každou velkých vrubů řadu
dal vysekat, i vězňům nohy v ony vruby
dal sevřít kládou druhou, jako ve psí huby;
pak obě klády, z kraje hřeby dobře sbité,
se zavřely a stiskly pevně jako slité;
též na zad pevněji dal šlechtě svázat ruce,
ba kázal krutý major k jejich větší muce

jim nejdřív hlavy zloupiť o konfederatky,
kontuše svléci, pláště, ba i taratatky
i župany. Tak šlechta jako v skřipci kleští
tu sedí řadou v kládě na větru a dešti
a jektá zuby, neboť slota jich se neptá, —
tu marně Křtitel uvnitř vzteká se i reptá.

I marně v prospěch šlechty sudí zakročuje
i Telimena k slzám Zošky oroduje,
by k šetrnosti soudců hněv se uchlácholil;
již pan Nikita Rykov, setník, rád by svolil;
byl Moskal, ale dobrák; rád by sleviť zkusil;
však Pluta majora sám poslechnouti musil.

Ten major, Polák rodem z městečka Děrovič,
se jmenoval, jak dí se, po polsku Plutovič,
však překřtil se; byl padouch, jako vůbec tací,
když z Poláků chléb carský v Moskaly je zvrací.
Stál s dýmkou před svým šikem, ruce v bok, a nedal
ni slůvka na pozdravy, ale nos jen zvedal,
a že byl v špatné míře, pustil na znamení
mrak dýmu z úst a mrzut vešel do stavení.

V tom přimlouval se právě sudí u Rykova,
též asesora vzal si stranou na půl slova,
jak bez soudu by věc ta ukončiť se dala,
a zvláště aby vláda v to se nemíchala.
Tož setník Rykov Plutu majorovi vece:

„Nuž, pane majore, kam s vězni tu z té klece?
Snad k soudu? Mezi šlechtou bude velká běda,

a panu majoru nic za to nikdo nedá.
Nu víte co? Ať se to v dobrém takto zladí:
ať vám pan sudí vaši práci vynahradí.
My řekneme, že jsme tu na vizitě byli;
vlk bude syt a kozy celé, pane milý.
Jest ruské přísloví: cos nasel, to si požni;
i přísloví: peč sobě na carovu rožni,
i přísloví: jest lépe po dobrém než po zlém;
když sedíš v zelí, nebuď vlkem ale kozlem.
Nač raport? Lépe vše jak do vody by padlo;
bůh ruce dal, bys jimi bral, dí pořekadlo.“

To slyše povstal major hněvem rozsoptělý:
„Což, Rykove, jsi blázen? Služba carská velí,
a služba není tržba. Blázníš, starý hlupče?
Že buřiče mám pustiť, o náhradu kupče?
V čas války, teď! Ha, páni Poláci, vy lotři,
já naučím vás bouřiť! Dobřínští vy kmotři,
he však se známe! Jsme teď zkrotlí, když tu moknem?“
Tu z plných plic se zasmál, hledě na ně oknem.
„Týž Dobřínský, jenž sedí v kabátě, — hej chutě
mu svlecte kabát! — Tentýž loni na redutě
sám začal se mnou půtku, — proto tak si přejem!
On, když jsem tančil, zvolal: Ven s ním se zlodějem!
Že byl jsem pro tu krádež ve plukovní kase
vzat na výslech a byl jsem v nesnázích v tom čase:
co jemu po tom? Já se chystal na mazura,
tu křikl v zadu: Zloděj! Šlechta po něm: Urá!
Tak urazil mne! Teď jest v drápech mých ta stvůra!

Já děl: Ej Dobřínský, však on se ptáček chytí!
A vidíš, Dobřínský: teď mám tě! Bude bití!“

Pak sudímu hned šeptal do ucha: „Nu chcešli,
můj sudí, by ty mraky na sucho jen přešly,
nu — za každého tisíc rublů na hotově,
dím tisíc rublů; trvám na posledním slově.“

Chtěl sudí smlouvat; major běhal bez přestávky
sem tam a neposlouchal, bafčil kouře dávky,
jak prskavka neb fučík když se zapaluje;
a za ním ženské; každá s pláčem oroduje.
„Aj majore,“ dí sudí, „žalovat nás chcete?
Vždyt nedošlo tu na krev; což pak vyhrajete?
Ran nebylo; že snědli kuřata a husy,
dle Statut odškodné mi za to dáti musí.
Já proto na hraběte proces neuvalím;
toť bylo sousedským jen svárem všedně malým.“

Dí major: „Víte, co však žlutá kniha káže?“
„Co jest to žlutá kniha?“ sudí se ho táže.
„Toť nad Statuty vaše lepší kniha pro vás,“
dí major; „v ní, co slovo: Sibiř, knuta, provaz.
Toť stanné právo, jež teď v celé Litvě platí;
teď pod stůl s tribunály! Kniha ta je zhatí;
dle stanného pak práva za takovou psotu
jest za trest aspoň jechat v Sibiř na robotu.“
Dí sudí: „Odvolám se ke gubernatoru!“
Plut na to: „Dobrá, třebas k císařskému dvoru!

Však víte, že když císař potvrzuje ukaz,
trest aspoň zdvojí; carské milosti to důkaz.
Nu jen se odvolejte, když vás to tak trudí;
však najdu kličku také na vás, pane sudí.
Váš krčmář Jankel, špehýř, na nějž vláda pase,
jest u vás jako doma, — teď, v tom tuhém čase!
Vás všecky mohu zatknout pod vojenskou stráží!“
„Mne zatknout?“ vece sudí; „kdo se opováží?“
I došlo každým slovem k živějšímu sporu;
v tom nový host však náhle vjížděl branou dvoru.

Vjezd houfný, divný. Napřed jako běhoun běží
ohromný černý beran; hlava se mu ježí
čtyř rohů zdobou, z nichžto dva jsou zakrouceny
kol uší v kotouče a zvonky ověšeny,
kdež dva se z čela stranou pěkně v šíři nesou
a zvučně mosaznými rolničkami třesou.
Jdout za beranem voli, stádo ovcí, kozy,
a potom čtyři těžké, naložené vozy.

Dle všeho mnich to, který jede za almužnou..
Pan sudí stoupil na práh s uctivostí dlužnou,
by vítal hosta, jak se sluší hospodáři.
Mnich na prvním jel voze, s poloskrytou tváří,
však hned byl poznán; neb kdy jatou šlechtu minul,
tvář obrátil a prstem na znamení kynul.
Též druhý vůz měl vozku, jejžto poznávali:
toť v selském šatě starý Matěj vychytralý;
hned chtěli v křik se pustit, jak jej uviděli;
on dí jen: „Troupi!“.... a jen rukou mlčet velí.

Vůz třetí řídí Prušák, šat má ošumělý;
Zan s Mickievičem spolu v čtvrtém voze jeli.

A zatím Podhajští a Isajevičové,
Birbaši, Kotviči a páni Wilbikové,
ti všickni při Dobřínských vězňů smutném zjevu
se jali zponenáhla chladnouť v starém hněvu,
neb šlechta polská, nechať hrozně haštěřiva
a popudliva k pračkám, předce není mstiva.
Tož s Matějem se starým radit přibíhají
a v hromadě se jím kol vozů držeť dají.
On káže čekať.
Robák vstoupil do pokoje, —
div poznali jej, nechať neproměnil kroje:
tak zjinačil svou tvářnosť. Pryč měl z čela chmuru
a zvyklou zamyšlenosť: hlavu nesl vzhůru
jak dobrá kopa; s tváří veselého bracha,
než začal mluviť, dlouho smál se: „Cha cha cha cha!
Má poklona! Cha cha cha! Živnosti jsme jedné,
vy páni oficíři, neb já lovím ve dne,
vy v noci! Zvěř jsem viděl: dobrý lov — je z hrabať!
Jen šklubať, šklubať šlechtu! Šupiny z ní škrabať!
Jen uzdu! Kopýtkem si rádi vyhazují!
Aj majore, též hrabě chycen, — gratuluji!
Neb ten je tučný; pán to z prapradědů předce:
pod tři sta dukátů ho nepouštějte z klece!
Pak též pár grošů nechte pro klášter a pro mne;
snad za vás něco zmohou modlitby mé skromné..
Mám vaši duši velmi v mysli; na mou víru!
Smrť také kroutí krky štábních oficírů.

Ba dobře napsal Baka, smrť že svými drápy
rve stejně dvojí sukno jako černou kápi;
choď v zlatě, dojde na tě; sáhne po purpuru
i chytne za frizuru jako za monturu.
Smrť matička je věrná, jako cibul perná,
když obejme se s dětmi, zrak jim slzou setmí;
jest ku starochům vtěrná, k mladým licoměrná;
ať duše čistá, černá, každá jest jí berná.
Ach, pane majore, dnes žijem, zítra tlíme,
jen to jest naše, co dnes vypijem a sníme.
Můj sudí, snídaníčko? Čas jest, bychom jedli,
já sedám za stůl, — prosím, aby všickni sedli.
Jakž majore, snad zrazy? Čím jich dobře zažiť?
Snad, pane poručíku, baňkou punče zvlažiť?“

„Toť pravda, otče!“ oba důstojníci praví;
„jest čas již zajísť, připiť — na sudího zdraví!“

Jak domácí se lidé diví Robákovi!
Ten bodrý vzhled i rozmar jest jim při něm nový.
Hned sudí kuchaři dal rozkaz; ku pokynu
již nesou zrazy, baňku, cukr, punčovinu.
Plut s Rykovem se jali pospíchať tak pilně,
tak mocně polykať a zapíjeť tak silně,
že v půlhodině snědli zrazů tři a dvacet,
a k baňce punčové se neustali vracet.

Syt, vesel, rozložil se major na pohovku;
vzal dýmku, zapálil ji zpupně o bankovku,
a cípem ubrousku si utřev chuti ze rtů,

obrátil na ženštiny oči plné žertů
i dí: „Váš, dámy krásné, rád mám ku dessertu!
Ba, při mých epaulettách! Když jsem zrazy snídal,
tu nevím, jakou lepší chuť bych na ně střídal,
než s párkem dam tak krásných bych se rozpovídal!
Však slyšte, — hrajme v karty! Whist či preferanci?
Či chcete mazur? Ďáble! Ať mi ceknou hanci:
jsem první mazurista v pluku, znám se v tanci!“
V tom dychtivě se vypjav k damám blíž se chýlí
a dým i komplimenty vypouští co chvíli.

„Hej tančit!“ zvolal Robák. „Znáte k tanci vábit!
Když jsem se napil, sám též povykasám hábit
a mazurka si skočím! Nám tu věru blaze,
však majore, tam vojsko chřadne skoro v mraze.
Můj sudí, bečkou vodky též jim hrdla prolij!
Ať pije myslivecká rota! Major svolí!“
Tu major dí: „Já prosím, ale bez nutkání!“
Mnich šeptl: „Dej jim bečku líhu pro zahřání.“
A takž, co důstojnictvo v domě hodovalo,
i vojsko zatím venku do pití se dalo.

Pan Rykov kalichy jen prázdnil nehovorně;
Plut pil a při tom k damám lichotil se dvorně.
Chuť k tanci vzmáhala se; dýmku hodil stranou
a chytil Telimeny ruku nepodanou;
chtěl tančit, — ona prchla. K Zošce on se vkrádá
i klaní se a klátí, o mazur jí žádá.
„Co troubíš na tu dýmku? Rykove, nech toho!
Znáš břinkat v balalajku, předčíš nejednoho!

Hleď, tam jest gitára! Jdi, zahraj na gitáru,
he, mazura! Já major tančím v prvním páru....“
Vzal Rykov nástroj, struny přitahoval, ladil,
a major Telimenu znova k tanci vnadil:

„Mé slovo majorské: ať nejsem Rusem, panno,
lhuli; ať darebou jsem, lhuli; ano, ano,
jen optejte se na to: všickni důstojníci
ať svědčí, — armáda to celá musí říci,
že při armádě této druhé, v sboru pátém,
v divizi pěší druhé, pluku padesátém
myslivcův, major Plut jest mazuristů hvězda.
Nu pojďte, nebuďte tak zpurna! Vám se nezdá?
Sic důstojnickým trestem odsloužím se dámě“...

Tu skočiv za ruku ji vzal a v bílé rámě
již notným polibkem jí ze široka mlaskl;
tu vzal se Tadeáš a ve tvář tak mu třaskl,
že dozněl polibek již rázem při políčku,
a tak se spojily jak slovo ke slovíčku.

Tu ztrnul major; oči protřev zlostí zbledl
i zvolal: „Vzpoura! Buřič!“ Tasil kord a zvedl
jej k ráně. „Pal naň, hochu! Tadeášku, vypal!“
děl mnich a tercerol již z rukávu mu sypal.
Zbraň chytiv mladík mířil, střelil, — rána šlehla
však stranou, majora jen zmámila a zžehla.
„Ha, vzpoura!“ volá Rykov, s gitarou se vrhnuv
vstříc Tadeáši; vojský jenom rukou trhnuv
tam z koutku stolu přispěl; mezi hlavy svištěl

nůž v letu, dřív se vbodnuv, než se pozablyštěl;
dnem gitary skrz na skrz proraziv ji drtí,
a Rykov uhnul se a tak jen ušel smrti,
však zlekán volal: „Pro bůh! Myslivci! He, zbraně!“
A měl se k prahu, kord svůj tasiv ku obraně.

V tom z druhé strany jistby, okny v ni se tlače,
houf šlechty vpadá s kordy, v čele Matěj Prače.
Plut v síni volá vojsko, Rykov křičí k tomu;
tři spějí v pomoc, kteří stáli nejblíž domu.
Již do dveří tré lesklých bodáků se snuje
a za nimi tré černých čak se nachyluje.
Blíž dveří stojí Matěj; prače v rukou zdvihá,
tak opřen o zeď, jako kocour na myš číhá,
až tal; tři hlavy byl by srubl nelítostně,
leč buď že zrak mu slábl, neb že mířil zlostně:
než vystrčili šíje, máchl po třech čácích
i srazil je a prače břinklo na bodácích.
A Moskalé již couvli; Matěj zhurta žene
je před dům ven. — Tím víc tam vřavy pomatené;
tam strana Soplicův se pachtí s věznì v kládě,
by pomohla jich údům k volnosti a vládě.
Jak myslivci to zhlédli, přibíhají v zbrani;
již seržant Podhajského probodá, dva raní
a na třetího střílí; oni prchnout hledí.
To bylo blíže klády, v nížto Křtitel sedí.
Ten měl již ruce volné, hotov k boji zjevně;
vstal, vznesl dlaň a v klubko prsty svinuv pevně
tak praštil na hřbet Rusa, že mu výstřel zkazil:
neb skráň i tvář mu v zámek karabíny srazil, —

spoušť cvakla, — prach však byl se mokem krve zalil;
na zbraň svou seržant k nohám Křtiteli se svalil.
Ten za hlaveň ji pažbou vzhůru nadzvedává
a jako kropáčem svým dokola jí mává;
dvé prostých v plece buchnuv porazil je v davu,
leč udeřiv týmž rázem v kaprálovu hlavu,
též druhy jejich strachem zpátky popohání;
tak pohyblivou střechou Křtitel šlechtu chrání.

Již rozbita jest kláda, provazy jsou v půli,
a šlechta v čtyři vozy vpadla s plnou zvůlí.
Tam rapíry a meče, kosy, pušky chytli;
dvé našel Korbel hmotných ručnic, kule v pytli;
tož nasypav jich do své, nabil také druhou
a Sakovi ji podal. — Již tam v pračku tuhou
shluk myslivců se tlačí, zmateně se hatí;
v tom chumlu nelze řádně šlechtě šermovati
ni vojsku střílet; již se tlukou zcela z blízka,
zub za zub, ostří s ostřím sráženo se prýská,
již bodák o meč, kosa o jilec tam chřestí,
již páže rve se s paží, pěst se sráží s pěstí.

Však Rykov s hloučkem sběhl k stodole a plotu,
tam stoje na myslivce volal v bitky hřmotu,
by skončili tu rvačku zmatenou a vadnou,
kde neužívše zbraní, pěstmi šlechty padnou.
Má zlost, že sám též nesmí vystřelit, neb v hejně
co Rus, co Polák, vše se v klubko mísí stejně.
Tož volá: „Stroj se!“ (To jest: Seřaďte se v šik!)
Však jeho povel marně vyzněl v rej a křik.

K tak hbité šrůtce Matěj neschopna se vidí;
je stár; on ustupuje, z cesty však si klidí
vše v pravo, v levo. Jako svíčku kratiknotem
tu s hlavně bodák stříhá šavličky své hrotem;
tam na obranu bodá, stíná jednou ranou;
tak ostražitý Matěj ustupuje stranou.

Však s nejzarputilejším dotírá naň vzdorem
teď starý frajtr, jenž jest v pluku instruktorem
a mistrem na bodáky. Chuti dodav sobě
se krčí, karabínu beře v ruce obě,
při zámku pravou, v půli hlavně levou zvedá,
tu poskakuje, tu se kroutí, poposedá,
až levou pustiv, z pravé pušku souvá k předu,
jak žíhadlo by z hadí tlamy plné jedu;
tu zpět ji táhne, klečkem zas ji opřev číhá,
a kličkami a skoky Matěje tak stíhá.

Tu odpůrcovu zručnost Matěj oceňuje;
tož levicí si na nos brejle nasazuje,
i pravou rukojeť své šavle k hrudi tiskne
a couvá; po frajtru co chvíli okem blýskne,
v tom lstivě zavrávorá, jak by se byl opil.
I frajtr, výhrou jistý, na nohy se vzchopil,
a snáze uprchlíka dosáhnouti chtěje,
v dél celou rámě napjav, mířil na Matěje,
v před karabínou trčil a tak předal síly,
že trhnutím i tíhou nahnul se v tu chvíli;
v tom Matěj podrazil mu rukojetí svojí
zbraň jeho, tam kde bodák ku hlavni se pojí;

ta letí, — Matěj Rusa v ruku tav jen škubl
a druhou ranou v levo čelisť jemu srubl.
Tak padl frajtr, první šermíř u armády,
jenž nosil medalie čtyři a tři řády.

Též levé křídlo šlechty ve průběhu války
již vyhrává; jest viděť Křtitele až z dálky,
jak zápasí; v střed Rusů Břitva též se dere,
ten je v půl těla řeže, onen v hlavy pere.
Stroj, který vymyslili v Němcích strojmistrové,
jenž cepy má i nože, mláticím se zove,
však řezacím je spolu, koná práci obou,
neb mlátě zrní dělá řezanku touž dobou:
tak pracují tam spolu Břitva se Křtitelem,
ten s hůry a ten z dola, mezi nepřítelem.

V tom Křtitel jistého již vítězství tu nechal
a na bok pravý v nové nebezpečí spěchal,
jež Matěji tam hrozí: chtěje frajtra mstíti,
naň praporečník s dlouhým spontonem se řítí.
(Zbraň sponton sekeru a piku v jedno pojí;
teď již jen námořnictvo spontonem se zbrojí,
však v oné době sloužil pěšímu též voji.)
Byltť praporečník mlád a vyhýbal se švarně,
zbraň odraziv mu Matěj namáhal se marně,
by ranil jej i darmo dohoniť jej zkusil,
takž nemoha ho zmoci, sám se brániť musil.
Již lehký bod mu zadal praporečník pikou,
již zvednuv burdýř chystal ránu převelikou:
tu Křtitel, v půli cesty, zastavil se na ní

a pod nohy mu mrštil kropáčem, svou zbraní.
Hned zavrávoral Moskal — kost měl rozdrcenou, —
i pustil sponton. Křtitel, šlechtici se ženou
již naň, a levé křídlo Moskalů zas na ně;
kol Křtitele boj vzňal se neočekávaně.

Když Matěje tak bránil, Křtitel zbraň svou ztratil,
a svoji ochotu teď skoro žitím splatil,
neb v zadu se dva silní Rusi k němu derou,
již za vlasy jej rukou popadají čtverou,
v zem zarazivše paty táhnou jako lana,
jež ku stožáru lodi pevně uvázána.
Tu marně Křtitel na zad slepé rány metá;
v tom spatřil klíčníka, když mínil, žeť již veta,
i volá s hrůzou: „Ježíš Maria! Perořízku!“

Tu klíčník, v nebezpečí vida jej tak v blízku,
hned spustil břitký čepel, přiostřený z brusu,
přes hlavu Křtitelovu mezi ruce Rusů;
ti couvli, hrůzně řvoucí vypustivše hlasy,
však jedna ruka tak se vpletla mezi vlasy,
že zůstala v nich viseť krví sálající.
Tak orel, pařátem tav jedním po zajíci,
by zdržel jej, dráp druhý kolem větve zapne;
tu zajíc trhne sebou, a to hnutí kvapné
v půl přerve orla; pařát jeden visí v lese,
a druhý zkrvácený zvíře v pole nese.

Již kol se rozhlížeje, Křtitel volen stojí,
již ruce vzpíná, hledá, volá po své zbroji

a zatím kolem sebe mocně pěstmi hřímá
a pilně Gerváziho blízkosti se třímá,
až Saka očima pak zhlédne otcovskýma:
Sak v pravo míří puškou, za sebou pak v levo —
hle — táhne k otci těžké, sáhodlouhé dřevo,
jež poseto jest vruby, křemeny a suky;
jím nikdo nevládne krom Křtitelovy ruky.
Tu Křtitel, jak svou milou zbraň, svůj kropáč zočil,
jej lapnuv, políbil jej, radostí si skočil,
i nad hlavou jím máchnuv hned jej krví smočil.

Pak čeho dokazoval k protivníků hrůze,
to marno zpívat, nikdo nevěřil by Muse,
jak nevěřilo Vilno oné chudé ženě,
jež z Ostré Brány svaté, stojíc na temeně,
to viděla, jak Dějov, ruský vůdce, vnikal
již s kozáckým svým plukem, bránu odemykal,
a měšťan Čarnobacki, odvážlivec smělý,
jak zabil Dějova i pluk mu potřel celý.

Dost, že, jak předpovídal Rykov, tak se stalo,
že síle protivníků vojsko podlehalo.
Již tři a dvacet Rusů padlo usmrcených,
a kolik přes třicet jich stená poraněných,
též v sad i chmel se skryli, prchli v různé strany
neb do domu se vkradli ženám do ochrany.

Již vítězná tu šlechta běhá, výská směle;
ti k sudům jdou, ti kořisť loupí s nepřítele,
jen Robák na ten triumf hledí nevesele.

On dosud nebojoval — kanonická práva
mu zakazují bít se; tož jen radu dává
dle zkušenosti; kolem bojiště jen zvídá,
tu zrakem, rukou nutká, povzbuzuje, hlídá.
On nyní volá, by se k němu shromáždili
a vpádem na Rykova výhru dovršili,
a zatím po vyslanci Rykovu byl vzkázal,
by vzdal se již, sic jinak se mu nezavázal,
že zachová mu život; nesložíli zbroje,
že Robák sevra jej dá zrubat zbytek voje.

Však Rykov setník, ten se neptal po pardonu,
on sebrav kolem sebe as půl bataljonu,
„Chop zbraň!“ jen odhodlaně křikl na vojíny;
zbraň zařinčela, — chytli svoje karabíny.
„Mič!“ zvolal; hlavně blýskly řadou v okamžení;
on křikl: „Pal!“ a střelné ozvalo se hřmění.
Ten nabíjí, ten spouští, onen s pažbou v pěsti
zas míří; kulky fičí, zámky houfně chřestí;
šik celý ohromným jest plazem po pohledu,
jenž tisíc bleskotavých noh tu šine k předu.

Jest pravda, myslivci že pitkou rozháraní
až běda špatně míří; málo který raní —
a sotva který k smrti: předc již dostal ránu
ten onen Matěj, jeden Bárta již jest v Pánu.
Z nemnohých pušek šlechta zřídka vrací střely;
chce sečný útok svésti proti nepříteli,
leč starší brání. Kulky hvízdajíce letí

a ženou, metou z místa odpůrce jak smetí;
již o tabulky oken v domě zařinčely.

Náš Tadeáš, jenž zůstal, jak mu strýček velí,
by hájil ženských v domě, slyše přes nádvoří
jek bitvy, vyběhl a za ním podkomoří,
jenž karabely předce dobyl na Tomáši;
teď spěchá mezi šlechtu, čepel vzhůru vznáší
a mužně v čele kráčí, šlechta v jeho stopách;
Rus připustiv je sype kulky nyní v kopách.
Hned padl Isajewicz, Břitva raněn bledne.
Tu zdržel šlechtu Robák ode strany jedné
a Matěj ode druhé. Šlechta zpátky musí
a zápal její chladne. Jak to vidí Rusi,
hned Rykov poslední chce šlechtě zadat ránu,
ji zahnat z místa a pak ztéci dvorní bránu.

Tož „K útoku! Zbraň na bod! K předu!“ Rykov křičí,
a šik hned vypjav řadu hlavní jako tyčí,
k nim hlavy skloniv, hnul se zrychlenými kroky;
tu marně šlechta z předu brání, střílí v boky:
šik polovici cesty přešel bez úkoru.
Tu sudímu dí Rykov míře kordem k dvoru:
„Dům spálím, když se nevzdáš; nad svými se pohni!“
„Pal,“ křikl sudí, „já tě usmažím v tom ohni.“

Ó dvore Soplicovský! Týžlis do té chvíle
a v lipáchli se skvějí tvoje stěny bílé,
a sousedníli šlechta dosud širým kolem
tam sedá za sudího pohostinným stolem:

tamť jistě připíjí se ke cti Korbelově;
vždyť bez něho by bylo po všem v Soplicově!

Dalť Korbel dosud málo známek zmužilosti,
ač první byl se octl z klády na volnosti;
on našed svoji konev k boku si ji tulí,
tu znamenitou pušku a s ní míšek kulí.
On netroufal si střízliv, řka že raděj sečká;
v boj nešel, ale tam, kde stála s lihem bečka,
z níž nápoj do úst rukou čerpal jako lžicí,
až posilniv se dobře ustal plana v líci,
a vsadiv čapku, chutě sáhl pro konvičku,
pak náboj shledav, prach si vsypal na pánvičku,
i hlédl na bojiště. Vidí, bleskotavý
řad bodáků že šlechtu jako příval splaví:
vstříc přívalu on pluje; ku zemi se klade
a do vln husté trávy ponořen se krade
v střed přededvoří v kopec kopřiv; sotva dýše
v své záloze, a Saka k sobě láká tiše.

Sak, bráně dvora, s puškou u vrat stál: v tom dvoře
dlí Zoška jeho drahá, jeho slasť i hoře.
Ač pohrdla jím, ač se sotva k němu skloní,
on miluje ji věrně, — rád by umřel pro ni.

Šik před samými již se octl kopřivami,
když Korbel spustiv ránu z korbelíka tlamy,
houf rozsekaných kulí chrlí v Rusů řady, —
Sak chrlí také tucet. Nastal zmatek všady;
šik zálohy se leknuv, couvá, málo háje
si raněných tu skleslých; Křtitel dotlouká je.

Již daleko jsou humna. Prchající řady
však Rykov zdržel, skočiv před plot u zahrady,
tam rotu kolem sebe kupí v okamžiku,
v řad staví a zas mění; z jediného šiku
teď trojhran tvoří, k předu ostrým klínem čnící
a dva své boky o plot podepírající.
Měl dobře tak, neb jízda od zámku naň vráží.

Bylť hrabě v zámku seděl pod moskalskou stráží;
ta vzbouřena když prchla, on pak na kůň vsedl
a slyše střelbu, tam své jízdné mužstvo vedl.
Kord vzhůru, klusal v čele svého eskadronu;
tu vzkřikl Rykov: „Oheň z půle bataljonu!“
V dél zámků ohnivé tu pásmo přeletělo
a z hlavní černých tři sta kulek zasvištělo;
tré jezdců poraněno, jeden mrtev leží;
kůň s hrabětem též padl. Klíčník s křikem běží,
neb myslivci si za terč vzali v chumelici
Horeszkův posledního, ač jen po přeslici...
Jsa blíže hraběte a tělem svým jej cloně
zaň Robák dostal ránu; zvedá jej zpod koně —
a pryč s ním; šlechtě káže rozstoupiť se hbitě,
střel marných šetřiť, mířiť jistěji a skrytě,
vlézť za plot, stáj a studnu, jak se lépe střílí,
a hrabě s jízdou aby vyčkal vhodnou chvíli.

Ten rozkaz Tadeášek pojal věru zdatně.
Skryt dřevěnou studnou, prováděl jej statně;
že střízliv byl a mířil s jistotou vždy smělou —
znalť vyhozený zlatník v letu sraziť střelou —

tož hrozně škodil Rusům. S vyššími má práci:
hned prvním výstřelem se šikovatel kácí,
dva seržanti ráz na ráz, a pak do hejtmanů
si zamíří dle prýmů, v prostřed do trojhranu,
kde stojí štáb. Tu Rykov zlostí neodolal,
leč hryže hrušku kordu, dupl si a zvolal:
„He majore, co jest to? Konec také půtce,
sic nezbude tu z nás již jediného vůdce!“

Plut tedy k Tadeáši křikl s velkým hněvem:
„Poláku, styď se, vězeť za tím tlustým dřevem!
Nejsili baba, vyjdi ven a bij se řádně
jak voják, čestně!“ Mladík odtušil mu pádně:
„Jsili tak smělý rytíř, majore, proč stejně
se skrýváš za ohradou myslivců tam v hejně?
Já nejsem babou; ven! svou smělosť vezmi s sebou;
vždyť dostals políček, — jsem hotov bíť se s tebou.
Nač tolik krve? Mezi náma byla hádka;
ať bambitka neb šavle rozhodne ji zkrátka.
Zbraň dám ti na vybrání od děla až k jehle:
sic postřílím vás jako v jámě vlky zkřehlé.“
To praviv střelil, a tak dobře cíl měl v oku,
že poručíka ranil po Rykova boku.

„Majore,“ šeptl Rykov, „vyjdi ku souboji
a pomsti se mu předce za potupu svoji!
Vždyť zabijeli toho šlechtice kdo jiný,
předc nesmyje tvé hanby! Za trest jeho viny
jest třeba z úkrytu jej v pole vylichotiť
a nelzeli to puškou, kordiskem jej skotiť.

Co bouchá, neposlouchá; volím, čím tě skolím,
děl starý Suvarov; jen vyjdi s kordem holým,
sic postřílí nás; míří dobře — ku rarachu!
Jen hleď!“ — Tu major vece: „Rykove, můj brachu!
Tys na kordy, můj drahý, vždy byl výtečníkem!
Neb hleď, ať s některým se bije poručíkem.
Jsa major nemohu předc opustiť svůj prapor,
já musím komandovať! Slyšíš? Marný zápor.“
Tož směle vyšel Rykov po sporu tom krátkém,
dal střelbu zastaviť a zavlál bílým šátkem,
i ptá se Tadeáše, jaké volí zbraně,
ten navrhuje kordy; rozhodli se na ně.
Kord scházel Tadeáši; on se po něm shání;
v tom hrabě přikvačiv jim přerval umlouvání.

Dí: „Pane Tadeáši! S vaším dovolením, —
vy majora jste vyzval; zadostučiněním
mně setník dlužen. V zámku mém —“ Tu poopravil
jej vožný: „V zámku našem lépe byste pravil!“
— Mne přepadl,“ dí hrabě; „on to s loupežníky,
on, setník Rykov, svázal moje služebníky.
Já ztrestám jej, jak ony zbůjce, mroucí v strachu,
pod skalou, jež Birbante-rocca sluje Vlachu.“

Kol ticho, střelba mlčí; chtivě vojska obě
teď čekají, jak vůdci vrazí proti sobě.
Již Rykov jde i hrabě; obráceni bokem
si hrozí pravicí a hrozí pravým okem,
však levicemi hlavy obnažují přes to
a klanějí se dvorně; čestný způsob jest to,

než dojde k zabíjení, přivítat se slušně.
Již srazily se kordy, zaskřípěly krušně;
sok proti soku napjat, hnutí jeho páčí;
tu poklekli, tu vstali, v před i nazad skáčí.

Však Plut, jak Tadeáše před svým šikem zočil,
hned frajtru Gontovi se s šeptem k uchu ztočil;
Gont vážen v celé rotě za prvního střelce.
„Ty Gonte, vidíš toho proklatého smělce?
Dášli mu mezi žebra ránu, jak ti radím,
hned čtyřmi rubly stříbra ti to vynahradím.“
Gont karabínu trčí, k zámku již se kloní,
a věrní soudruzi jej svými plášti cloní;
již míří, ne však v žebra; střelil k výši čela —
a trefil: — rána zrovna do klobouku vjela.
Tu otočil se mladík; ale Křtitel vpadá
již na Rykova, šlechta s ním a křičí: „Zrada!“
Jen Tadeáš jej chrání. Rykov na ústupu
jen s těží zpět se dostal mezi svoji tlupu.

Zas Dobřín s Litvou předčí navzájem se v boji
a přese vši tu starou nesrovnalost svoji
jak bratři válčí, druha soudruh podněcuje.
Když vidí Dobřínští, jak Podhajski se snuje
až pod nos myslivcům a jak je kosou krájí,
tu křičí s radostí: „Ať žijí na Podháji!
Hej bratři Litvínové! Hej ať žije Litva!“
A Skolubové na to, vidouce, jak Břitva,
ač raněn, s šavlí vzhůru proudem bitky plove,
řvou: „Sláva Matějům! Ať žijí Mazurové!“

Tak dodavše si srdce běží na Moskaly,
a Matěj s Robákem je marně zdržovali.

Kdy z předu hnal se útok na myslivců řady,
jen vojský z bojiště se uhnul do zahrady;
též ostražitý vožný po boku mu pílí,
a potichu s ním vojský svoje plány sdílí.

Tam na zahradě zrovna nad tím koutem plotu,
kde setník Rykov opřel trojhranem svou rotu,
tam sýrnice ční stará, velká, z fošen sbitá,
jež v příč se vážou; klec to vzdušná, mřížovitá.
V ní bělají se vábně sýrů mnohé kopy,
a kolem houpají se na sušení snopy:
tu divizna i máta, šalvěj, andělička;
to domácí jest panny vojské lékárnička.
Půl čtvrta sáhu zšíří klec jest při vrchole,
jen na jediném sloupu opírá se dole
jak čapí hnízdo. Sloup ten ze statného doubce
již naklonil se stářím, nahnilý byl v hloubce
a hrozil pádem. Leckdo sudímu dal radu,
by dal tu vetchou boudu shodit na hromadu,
leč sudí odpovídal, že ji raději spraví
a kdož ví, jestli že ji celou nepřestaví;
čas právě nevhodným se k stavbě zdál vždy býti,
tož zatím dvěma trámy sloup dal podepříti.
tak upevněná kolna se svých zásob tíží
teď nad Rykova trojhran s hůry plotu shlíží.

K té sýrnici to s vožným vojský mlčky kráčí;
tyč ohromnou jak oštěp každý skrytě vláčí;

též hospodyně k nim se konopěmi krade
i kuchtík, chlapisko to svalnaté ač mladé.
Teď přišli; vetkli tyče v sloupu svrchek shnilý,
v něj opřevše své tyče, silou přitlačili;
tak plavci odstrkují loď, jež v písku vázne,
v ni vzpírajíce s břehu tyčky nehorázné.

Sloup třaskl: sýrnice se houpá, v tom ji zříti,
jak s nákladem svých sýrů na trojhran se řítí,
již trámy praští, drtí; tam kde stály řady,
tam dřeva, mrtvoly a bílé sýry všady
teď leží zkrvácené. Trojhran v kusy prýská,
a již tam Kropáč hřímá, již tam Břitva blýská,
již seká Prače; z dvoru šlechty dav se zdvihá,
a jízda hraběcí již uprchlíky stíhá.

Již myslivců jen osm se seržantem v čele
se brání; tu jde klíčník; oni stojí směle;
již devět hlavní v lebku klíčníkovu míří;
on letí do rány a perořízkem víří.
To viděl Robák, skočil v cestu ze zálohy
a padnuv před klíčníkem podrazil mu nohy.
Tak padli v čas, když houfec vyslal kulek nával,
leč sotva odfičely, Gervázi již vstával,
již skočil v dým, již dvěma Rusům hlavy smeká.
Pryč pádí druzí v strachu; on je honí, seká;
teď po dvoře je žene; ukázali paty
a do stodoly vpadli rozbitými vraty.
V jich šlépějích též klíčník do stodoly spěchal
a zmizel v temnu, ale bitvy nezanechal,

neb dveřmi slyšán ryk a křik a časté rázy,
až utichlo tam všecko. Vyšel sám Gervázi
a meč měl zkrvácený. — Šlechta pole třímá
a prchající rubá, seče, kole, jímá.
Sám zůstal Rykov; dí, že nesloží své zbraně,
i rve se; vkročil k němu podkomoří maně
a vztyčiv karabelu v rozvážném dí tonu:
„Setníku! Čista bude čest tvá po pardonu.
Dals důkaz udatenství, nešťastný leč statný
ty rytíři! již ostav odpor málo platný,
slož zbraň, ať násilím tě branným neodzbrojím!
Čest zachováš i žití, zajatým jsi mojím!“

Tu Rykov, rozvážností starce přemožený,
se uklonil a kord mu podal obnažený,
až k jilci zkrvácený; pravil: „Bratři Leši!
Ach že jsem neměl děla! Nic mě nepotěší!
Ba Suvarov měl dobře. Kmochu, tak mi přezděl,
ty dbej, bys proti Lechům nešel nikdy bez děl!
Což! Vojsko bylo zpité, major k pitce svolil, —
och major Plut, ten si dnes velmi zasvévolil!
On zodpoví se caru, — on byl velitelem.
Já, pánové, já nejsem vaším nepřítelem.
Jest ruské přísloví: Co láskou k sobě hoří,
to popálí se často, pane podkomoří!
Vy znáte rázně dopiť, znáte zbraně chopiť,
jen s myslivci co příliš přestaňte již tropiť!“

Tu podkomoří vzhůru karabelou mává
a všeobecný pardon vožným hlásať dává,

kdo raněn, opatřit jej, mrtvé z pole snésti
a odzbrojené vojsko do zajetí vésti.
Plut dlouho marně hledán; on se uvelebil
v houšť kopřiv a tam ležel, jak by živ již nebyl;
pak vyšel vida, žeť již po krvavé bitvě.
A takto poslední se skončil zájezd v Litvě.

KNIHA X.

Emigrace. Jacek.

Porada, kterak zabezpečiti los vítězův. — Úmluvy s Rykovem. — Rozloučení. — Vážné odhalení. — Naděje.

Ti ranní obláčkové, prvé roztroušení
jak černé ptactvo, tvář svou stoupajíce mění
i hromadí se. Sotva slunce sběhlo s hůry,
již stádem oblehli půl nebes tmavé chmury,
a vítr houšť je shání, až jich černá tíže,
co chvíli ohromnější, svěšuje se níže;
teď jedním krajem s nebes dolů odtržena
a blízko před obzorem v šíři rozprostřena
jak velká šerá plachta větru perutěmi,
od jihu v západ letí nad zatmělou zemí.

Teď právě mrtvá chvíle mdlým se plazí vzduchem,
jenž trne, bázní němý, v zamlčení hluchém.
I klasy v poli, které větrem k půdě lehly
a vždy zas jako zlaté nazpět vzhůru šlehly,

jak vlny vrouce, — nyní pohnouti se střeží,
a zříce v černé mraky, ostny k nebi ježí.
I topoly a vrby, ježto cesty vroubí,
jak plačky pohřební dřív skláněly se k hloubi,
v zem bily čelem, ruce dlouhé vzpínajíce
a postříbřené vlasy větrem spouštějíce;
teď jak by zkameněly v němé strasti svojí,
co Niobiny sochy nepohnuty stojí.
Jen osyka se chvěje, sivým listem míhá.

Tam stádo nepokojné v hromady se sbíhá,
i nečeká svých pastuch, samo pastvy nechá
a neobvykle hbitě do svých dvorů spěchá.
Býk rohem ryje v půdě, vzpíná se i plaší
a zlověstným svým rykem celé stádo straší;
co chvíli kráva k nebi velkým okem zírá
a z hloubi oddychujíc hubu pootvírá,
a vepř se vzadu courá, hrochtá omrzele
i chňapá snopy, které krade od mandele.
Též ptáci v lesy, v trávu, pod střechy se skryli,
jen vrány u rybníků břehy obstoupily,
kdež kráčejíce krokem vážným na pokraji,
v mrak černý černé svoje oči upírají
a plazí suchý jazyk drahnou chvíli ještě,
než s roztaženým křídlem dočkají se deště;
že jde však mocná bouře, předce jim pak značno,
tož odlétají k lesům jako černé mračno.
Jest poslední tu z ptactva vlašťovice smělá,
jež černý mrak svým letem proniká jak střela,

pak jako kule spadá. — Právě v této chvíli
seč hrozná šlechty s Moskvou ku konci se chýlí;
teď mír je schrání všecky v stodoly a domy,
již bojiště jest pusto, kde teď začnou hromy
svou bitvu. — Na západě ještě zlatoplavá
leč příšerná jest záře, žlutě červenavá;
mrak zbytky světla pouští z husté sítě stínů,
jež za sluncem se hrne, jak by v temna klínu
je chtěla chytit, zlovit ještě před západem.
Dech vichru kolikkráte projel stromořadem,
vždy letem svištěla v něm velkých kapek tíha
tak hmotných jako kroupy; prška pršku stíhá.

Tu popadly se vichry, opřely se v boky,
jsou v zápase, jsou v křížku; šumícími skoky
teď krouží po rybnících, ke dnu vod se topí,
teď vtrhly na břeh luční, houšti pěnou kropí,
vrb větve lámou, rvouce hrstmi vodní řasy
a trsy trávy, jako vytrhané vlasy,
i klasů kadeře v to mísí. Větry vyjí
i vrhají se v pole, válejí se, ryjí,
prst metou, třetímu pak vichru bránu šíří,
jenž z pole jako černý sloup se zvedá, víří,
jak pyramida teď se zvrací rychloletá,
lbí vrtá zem, z noh písek hvězdám v oči metá,
co krok se svrchu vzdýmá v mračen černém kouři,
jak trouba obrovitá vytrubuje bouři.
Až s veškerou tou matnou vod i prachu směsí
i s travou, listím, slamou, vichry vpadly v lesy.

a ze hlubiny potom divočina blízká
jak medvěd zařičela. — A již liják plíská
jak z konve, jen se cedí. Hrom v to zařval dlouhý,
a kapky hned se slily: to již tekou strouhy,
jež srčíce, jak stuhy zem i nebe víží,
neb hřmotnou jako z věder vychrstají tíži.
Již nebesa i země skryty v roušky tmavé;
jest noc, však nad noc černá, zatmění to pravé.
A časem puká obzor po samé až kraje,
tu anděl bouře, jasnou tváří blyskotaje
jak sluncem ohromným, zas v rubáš skryt ji vraští,
a v nebe prchaje, chmur dveřmi s hřměním praští.
I znova bouř a příval, k tomu tma tak hustá,
že namakáš ji zrovna, víc a více vzrůstá.
Déšť volněji zas šumí, hrom jak ve snu tichne,
však znova vzbuzen, zařve, a zas vodou šplíchne.
Až se to spokojilo. Jenom vršky stromů
kol šeptají a liják šustí kolem domu.

V den taký bouře noční, do samého rána
se na bojišti dmoucí, byla převítána,
neb zaplavila cesty, s řeky vzala mosty,
tak v nepřístupnou pevnosť měníc dvorec prostý
a kryjíc v šero, jež se po vůkolí stmělo,
co v táboře se bylo Soplicovském dělo.
Dnes nemohly se roznésť prostořeké šplechty,
a právě na tajemství závisel los šlechty.

* * *

Ba vážné u sudího úrady se vedly.
Tam na loži dlí Robák umdlený a zbledlý,
je zkrvácen, však zdravé, čilé mysli celkem;
co káže, přesně plní sudí v spěchu velkém;
tož podkomoří vyzván, do jistby se béře,
též Gervázi a Rykov; potom zamkli dvéře.

Již hodinu tam tajný rozhovor se spřádá,
když Rykov náhle veň se těmi slovy vkládá,
zpět na stůl hodiv těžký vak, v němž zvoní zlato:
„Aj, páni Leši! U vás jest to jako svato,
že každý Rus jest zloděj. Svědectví však dáte
Nikitě Nikityči Rykovu, jejž znáte
co setníka své roty, jenž má čtyři kříže
a osm medalií, — vysvětlím to blíže:
ten řád zde za boj v Novi, ten zde z Očakova,
ten za Jilavu Pruskou a ten z Ismailova,
ten za Korsakova zas ústup pod Curychem;
též kord má za udatnosť, — jmenuji to s pychem,
pak chvalné od polního maršálka tři zmínky,
dvě od cara, a čtyři čestné připomínky,
a písemně to všecko — —“

„Ale, ale, pane,“
teď vpadl Robák; „co se tedy s námi stane,
když nechcete se smluvit? Daného nám slova
tím nesplníte ...“

„Pravda, slibuji vám znova,“
dí Rykov, „státi při vás. Což pak mě snad těší,
vás zničit? Na mé slovo, váš jsem, páni Leši,

že veselí jste lidé, dobří druzi v pitce,
a lidé odvážliví, dobří také v bitce.
Jest přísloví to ruské: Na vozeli jedu,
též mohu padnout pod vůz; dnesli jecháš k předu,
snad z jitra v zad; dnes ty jej, z jitra on tě bije.
Nač proto hněvy? Tak se po vojensku žije.
Kdež by se v člověku jen vzalo tolik žluči,
by pro bití se hněval! Očakov byl krutší
než dvůr váš; u Slavkova ztratil jsem svou rotu,
a Curych připravil nás téměř o pěchotu;
když jsem byl seržantem, tu pod Raclavicemi
váš Kościuszko můj houfec pokosil mi k zemi.
Co z toho? Vrátil jsem tu půjčku v minci platné,
blíž Matějovic skoliv šlechtice dva statné,
z nichž Mokronoski vyšel s kosou v čelo pluku
a dělostřelci utal s doutnákem i ruku.
Oj Leši! Otčina! Mně jsou ty city známy;
jsem Rus, — car poroučí, — mám útrpnost však s vámi.
Nač rvát se s Lechy? Nechť jest Moskva pro Moskaly
a Polska pro vás; jen že caři si ji vzali.“

Tu vece sudí: „Pane setníku, to víme
zde všickni, že jste mysli poctivé a přímé,
jste mezi námi mnohý rok již ubytován.
Však není nectno, být jak přítel obdarován;
i troufali jsme si to z příčin nejinačích,
než vědouce, že nejste z lidí nejbohatších.“

„Ach myslivci!“ si vzdychá Rykov; „žel mé roty!
Pryč, celá pryč! A Plut byl původem té psoty;

on velel, — on ať caru odpovídá za to!
A vy si, pánové, jen seberte to zlato;
vždyť setnický můj žold, ať lecjaký, mně stačí,
punč ani dýmka nejsou za dukáty sladší.
Vás návidím, rád s vámi napiju se, najím
a pobavím, vy páni. Původ seči ztajím,
a na mé slovo, až to dojde ku výslechu,
chci, na mou čest, pak svědčit vám jen ku prospěchu.
Já řeknu, že jsme přišli na vizitu, pili
a tančili a pak se trošku ochmelili,
Plut u příležitosti pak že páliť velel,
boj vyvolal a pozdě bataljonu želel!
Vy, pánové, pak zlatem soud jen hezky mažte,
on bude oklikovať. Nyní také zvažte,
co šlechtici jsem děl, jenž má ten rapír dlouhý.
Plut jest můj komandant, — já jeho setník pouhý;
Plut žije; mohl by vám takou zdrhnouť kličku,
že zhynete! Toť máte chytrou osobičku;
jest dobře bankový mu do úst vecpať papír.
Nuž pane šlechtici, jenž máte dlouhý rapír,
byl jste již u majora? Již jste se s ním radil?“

Tu ohlédl se klíčník, zvolna pleš si hladil
a nedbale jen rukou kývl, dada znáti,
že srovnal vše. Leč Rykov neustal se ptáti:
„Nuž, bude major mlčeť? Či se nezaručil?“
A klíčník, hněviv, že jej ptaním Rykov mučil,
jen vážně palcem dolů o svém vězni svědčí,
pak sekl rukou, jak by ťal další řeči,
i dí: „Svým rapírem se klnu převelikým,

že Plut vše smlčí! Mluvit nebude již s nikým....“
Pak spustiv dlaně luskl prsty omrzele,
jak vytřásal by z rukou tajemství to celé.

A příšerný ten pohyb chápou posluchači,
tu stojí chmurni; podiv na tvářích se zračí,
druh druha zrakem zkoumá, bez otázky zmlká,
až Rykov dí: „Vlk nosil, odnesou i vlka.“
„Requiescat in pace!“ dodal podkomoří.
„Prst boží byl v tom jistě,“ sudí odhovoří;
„jsem nevinen tou krví, nevěděl jsem o tom.“

Mnich z podušek se vzchopil posupně a potom
zrak upřev na klíčníka, pravil nelíbezně:
„Toť velkým hříchem, zabít bezbranného vězně!
Vždyť Kristus zakázal se mstít i nepříteli!
Pros, klíčníku, pros, ať se bohu tebe zželí.
Jen tenkrát obdrží snad milost duše bědná,
když pro publico bono, ne však ze msty jedná.“
Tu klíčník hlavou kývnuv, rámě vzpjal a v tichu
jen: „Pro publico bono“ mhouraje dí mnichu.

A více nebylo již řeči o majoru.
Pak z jitra hledali ho marně v celém dvoru;
ač za mrtvolu jeho sudí cenu kladl, —
Plut zmizel zcela, jak by do vody byl padl.
Co se s ním stalo, různým řečem vznik to zavdá,
však podnes neví nikdo, co jest předce pravda.
A marně z klíčníka to leckdo dostat hleděl;
krom „pro publico bono“ slova nepověděl.

Jen vojský zasvěcen byl v tajemství, jež chová
jak zakleté, neb váží čestného si slova.

Ven vyšel Rykov, skončiv úradu tu živou;
teď dal si Robák svolat šlechtu bojechtivou,
k níž podkomoří vážně promluvil: „Dnes, bratři,
Bůh žehnal našim zbraním. Nyní mně se patří,
vám dáti výstrahu a vyznat bez okolků,
že vítězství to se zlým následkem je v spolku;
my zbloudili jsme, žádný neuhnul se vině:
kněz Robák nosil zvěsti nad potřebu činně,
a klíčník vyložil je v opak, zlobou třeště,
i šlechta s ním; vždyť s Ruskem není války ještě,
a zatím, kdo měl úděl nejčinnější v bitvě,
teď pro bezpečnost musí s bohem dáti Litvě
a do Knížetství v pobyt utéci se chranný,
takž jmenovitě šlechtic Matěj, Křtitel zvaný,
pak Tadeáš a Korbel s Břitvou nechat minou
již Němen, za nímž voje národní jim kynou!
Když uvalíme vinu na vás nepřítomné
i na Pluta, kraj ujde zkáze přeohromné.
Nuž s bohem na nedlouho; naděj kyne jistá,
že s vesnou volnost nám se rozbřesknouti chystá,
a Litva, jež se loučí s vámi uprchlíky,
jak osvoboditele přivítá vás díky.
Vše na cestu pan sudí hotuje; jak mohu
v tu chvíli, na penězích také vypomohu.

Dí šlechtě cit, že moudře radil podkomoří,
neb ví, že kdo byl caru jednou na příkoří,

ten se s ním na té zemi víckrát neusmíří,
leč musí buď se rváť neb uhnić na Sibiři.
Druh na druha tu smutně pohleděvše ztichli,
a v známku souhlasu jen kývnuvše si vzdychli.

Ač mezi národy tou Polák slyne věstí,
že miluje kraj rodný nad život a štěstí,
jest opustić jej hotov, bloudić po kraj světa
a v bezdomí i nouzi prožić dlouhá leta,
tam s osudem i s lidmi zápasí a touží,
jen když mu září naděj, že své vlasti slouží.

Vše k odjezdu se hlásí nemnohými slovy,
jen se to ještě nezdá panu Buchmanovi;
on, člověk rozvážný, se v bitku nemíchal,
však v radu hlasovat a řečnit pospíchal.
Plán uznal dobrým, ale chtěl jej přejinačić
a lépe rozvinouť i punkty povyznačić,
pak zvláštní komisi jej přidělić a začíť
tak vlastně uvážením cílů emigrací
i prostředků a cest a možných kombinací.
Jen škoda, krátkosť času byla na závadu,
i pominuli zcela Buchmanovu radu.
Již loučí se a hned se vydať šlechta míní.

Však sudí zadržel si Tadeáše v síni
i řekl mnichu: „Čas již, bych ti napověděl,
co s jistotou jsem včera o tom hochu zvěděl,
že ve vší upřímnosti Zošku v srdci nosí,
a za její že ruku před odjezdem prosí.

Ptal jsem se Telimeny: již prý svolí ráda,
a Zoška rozhodnutí na pěstouny skládá.
A nelzeli jim ovšem dnes již svatbu strojić,
toť aspoň, pane bratře, zasnoubením spojić
je radno hned: neb srdce těkavé a mladé, —
však víš, jak vře, jak různé léčky svět mu klade;
leč mládenec, kdy mihne okem po prstenu
a vzpomene, že již má žínku zaslíbenu:
hned vychladne v něm svůdný žár ten horečnatý;
ó věř mi, velkou moc má snubní kroužek zlatý!

„I mne, — let tomu třicet, — velká milosť jala
ku panně Martě, jež mi srdce svoje dala;
již snoubenci jsme byli; bůh ten svazek čirý
dvou srdcí přervať ráčil; zůstal jsem tu sirý
a v slávu věčnou vešla Hrečešanka milá,
přítele vojského to dcera ušlechtilá.
Mně zbyl jen ctností jejích obraz v duši vzňatý
i její dívčí vnady — a ten prsten zlatý.
Ať kdykoli naň hlédnu v samotě té svojí,
vždy drahá nebožka mi před očima stojí;
tak nevěstě jsem zůstal věren boží vůlí,
a neženat, jsem vdovcem, — staré srdce v půli,
ač vojský dceru má, jež oné rovna v kráse
a milené mé Martě dosti podobá se!“

To mluvě, na prstének vřele dojat zíral
a rukou obrácenou slzy z očí stíral,
i dí: „Zda zasnoubić je vhodno se ti jeví?
On miluje, a slovo tety mám í děvy.“

V řeč Tadeáš mu vpadá, pravě s horlivostí:
„Jakž bych ti, dobrý strýčku, odvděčil se dosti,
tak úsilně že o mé blaho staráš se mi!
Ach strýčku, nejšťastnějším byl bych v celé zemi,
dnes kdyby Zoška byla se mnou zasnoubena
a kdybych věděl, že to budoucí má žena...
Však předce povím pravdu: dnes to zasnoubení
hned provést, z různých příčin, ještě možno není...
Víc neptej se... Však Zoška vyčkáli čas krátký,
až lepší, hodnější se vrátím bohdá zpátky,
až zaslouží má stálost vzájemnosti její,
až ozdobí mě troška cti snad v bitvy reji,
až s domovem se shledám v šťastnější snad době:
pak, dobrý strýčku, slib tvůj připomenu tobě,
pak Zošenku chci drahou vítat na kolenou
i prosit, jestli volna, mou se státi ženou.
Teď — nevím, na jak dlouho spěji do ciziny,
a Zošence snad zatím zalíbí se jiný:
jí vůli spoutat nesmím; vzíti co tak svato,
dřív toho nezaslouživ, podlým byl bych za to."

Když slova ta hoch mladý mluvil s vřelým citem,
tu jak dvě velké perly zablýskly mu kmitem
dvě slzy ve blankytných, jasných očí záři
a skoulely se rychle po ruměnné tváři.

Však Zoška zvědavá kdes ve přístěnku v skrytu
zří skulinkou a slouchá, zvídá na výzpytu;
i slyší Tadeáše přímo tak a milo
svou lásku líčit — srdce v dívce zabušilo —,

a vidí dvě ty velké slzy v zraku jeho.
Ač mnohé tajno jí a nepronikla všeho,
proč má ji rád a proč ji předce zůstavuje?
Kam odjíždí? Však ji ten odjezd zarmucuje.
Z úst mladíkových jest jí prvně zvěstována
dnes novina ta velká: že jest milována.
Tož v domácí hned svatyň vběhla ku oltáři
i sáhla po obrázku, po relikviáři,
ty vzala; Genovefa na obrázku svatém
a schránka se svatého Josefa jest šatem —
ont mladým snoubencům vždy ochrany své přeje.
Již se svátostmi těmi Zoška v jistbu spěje.

„Pan odjíždí tak náhle? V ruce vaše kladu
ten dárek na cestu a, pane, s ním i radu:
ten svatý ostatek jen při sobě vždy mějte,
též obrázek, — a Zošce paměť zachovejte!
Tak provázej vás pán bůh, pane, v štěstí dráhy,
a v radosti a zdraví navraťte se záhy..."
Pak mlčky hlavu sklání; jedva pochýlila
svá modrá očka, s řas již hojné slzy lila,
tak s víčky zavřenými stojí beze slova,
a slzy plynou jí jak prška briljantová.

A Tadeáš, vzav dárky, líbal ruku její
i děl: „Již, panno, s vámi rozloučit se spěji...
Nuž s bohem, věnujte mi modlitbu svou časem
a paměť, Žofie!..." Tu vázl změklým hlasem.

Leč hrabě s Telimenou vešed z nenadání
a vida mladých lidí vroucí rozžehnání,

byl dojat; cituplně hlédnuv k Telimeně,
děl: „Ejhle, jaký půvab v této prosté scéně!
Když duše vojínova s duší pastýřčinou
jak člun i koráb v bouři loučí se a minou!
Ó jistě! Nikdy v srdci neplá cit tak vřelý,
jak srdcí dvé když smutně od sebe se dělí.
Čas vítr jest, jímž slabý plamének jen zhasne,
žár mocný však tím výše vzplane v záři jasné.
Též srdce mé jest v dálce schopno lásky prudčí.
Nuž, pane Soplico, mě tato chvíle učí,
že soupeřem mi nejste; blud ten vedl k sporu,
jenž do ruky mi vnutil meč vám ku odporu.
Již znám svůj omyl: vy jste po pastýřce toužil,
a já té krásné víle rytířsky jsem sloužil.
Ať v nepřátelské krvi naše zášť se ztopí!
Druh na druha se zbojné zbraně neuchopí;
ať milostná pře naše jinak rozhodne se:
nuž v boj, kdo nad koho se citem lásky vznese!
My oba opouštíme srdcí skvosty drahé
i spěcháme, kde hrozí mečů ostří nahé,
nuž zápasme svou láskou, stálostí a strázní,
a vrahům buďme děsni, na bojišti rázni!“
Zřel při tom na svou dámu; ale Telimena
nic neodpovídala, strašně překvapena.

„Můj hrabě,“ vpadl sudí, „k čemu do vyhnanství
šel byste vy? Jen seďte klidně na svém panství;
jen chudou šlechtu vláda zbičuje a odře;
vy zůstanete celý, bezpečte se bodře!

Však znáte naši vládu: máte dosti jmění, —
půl příjmů vykoupí vás jistě od vězení.“

„Můj charakter,“ dí hrabě, „nelpí v bludu měkkém;
mně milencem být nelze, — mně jest býti rekem!
Lnu z trosek lásky v náruč slávy těšitelky,
a chudičký jsa srdcem, budu rukou velký.“

Však Telimena ptá se: „Kdož vám, pane, brání,
byste byl šťasten v lásce?“ — „Los a povolání,“
dí hrabě; „temná tucha, která mocí tajnou
mě k nevšedním zve skutkům v dálku cizokrajnou.
Dnes chtěl jsem — přiznávám se — Telimeně k slávě
vznít žertvu na oltáři Hymenově právě,
však vzor mi příliš krásný mládenec ten dává,
jenž svatebního věnce ochotně se vzdává
i spěchá, by své srdce zkoušel překážkami
i vírem válečným a losu proměnami.
Dnes mně též meta vzešla nová, převysoká!
Mých zbraní zvukem hřměla kdys Birbante-rocca, —
ten ohlas nechť i v Polsce zahřmí slavnou zvěstí!“
A v jilec meče pyšně udeřil v tom pěstí.

„Ba nelze vás“ — dí Robák — „hanit za ochotu;
jen jeďte, vyzbrojte tam na svůj peníz rotu,
jak Vladimír Potocký, velebený všemi,
jenž na Francouzů podiv milion dal zemi,
neb Radziwill, jenž statky, skvosty zastavoval
a jezdecké dva pluky na svůj náklad choval.
Jen jeďte, plaťte! Ruk tam dosti jest, však mnohem
tam vzácnější jsou groše; jeďte! S pánem bohem!“

Však Telimena vznesla oči zarmoucené
„Již nic vás nezadrží, osud v boj vás žene!
Můj rytíři, až v pole noha vaše vkročí,
hle, k milenčině barvě obracejte oči!“
V tom s šatů sňala stužku, v kokardu ji spjala
a na prsa ji svému reku připínala.
„Ať provází ta barva v ohni děl vás všady,
v déšť sirných střel a kulí, v lesklých kopí řady;
pak až se proslavíte u válečném štěstí,
až zacloní pak vavřín bujnou ratolestí
vám přílbu, hrdou svými krvavými sledy:
pak na kokardu tuto ještě skloňte hledy
i vzpomeňte, čí ruka zdobila jí reka!“
V tom podala mu ruku; on ji líbá, kleká.
A Telimena tiskne k oku šátek bílý,
však druhým okem s hůry po hraběti střílí
i zkoumá, jak on pohnut loučí se a vzdychá, —
též vzdychla, ale krčíc ramenoma zticha.

Však sudí vece: „Hrabě, pospěšte, čas kvačí!“
Mnich volá: „Dost již toho!“ Jeho tvář se mračí.
„Jen pospěšte!“ Tak rozkaz, jejž dal kněz i sudí,
ten vroucí párek dělí a ven z jistby pudí.

Však Tadeášek strýce objav slzy ronil
a k Robákově ruce polibkem se klonil;
kněz hlavu jeho k prsům tulil v rozloučení
a složiv dlaně křížem jemu na temeni
děl: „Synu! S pánem bohem!“ Hlédl k nebi v pláči —
a Tadeáš již právě přes práh z jistby kráčí.

„Jak?“ ptal se sudí; „bratr nic mu neprojeví?
Ni teď? A chudák chlapec o praničem neví
a nezví před odjezdem?“ — „Ne!“ děl Robák prudce
a dlouho plakal s tváří skrytou v obě ruce.
„Nač ubohý by zvěděl, že mu otec žije,
jenž jako zlosyn, jako vrah se světu kryje?
Ví bůh, jak prahnu! však to blahé potěšení
dám bohu v oběť za své staré prohřešení.“

„Nuž,“ vece sudí, „čas teď o sebe mít péči;
neb člověk ve tvých letech, jenž se chorý léčí,
by sotva s ostatními mohl emigrovat;
tys pravil, že víš domek, kde se můžeš schovat;
spěš, jest již zapřaženo. Kdež ten úkryt tajný?
Snad v chaloupce tam v lese, tam kde bydlí hajný?“

Mnich kývl řka: „Dost času zítra na úsvitě.
Teď pro kněze, můj bratře, pošli jenom hbitě,
ať přijde se svátostí — však ať neotálí.
Ty s klíčníkem tu zůstaň, druzí ať se vzdálí, —
tak, zamkni dvéře.“ — Sudí splniv rozkaz daný
na lože sedl k mnichu. Klíčník zadumaný
stál, na rapíru jílec loket pevně tlačil
a v dlaně opřev čelo před sebe se mračil.

A Robák přetajemně v líci klíčníkovu
zrak upjal mlčky, než se přihotoval k slovu.
Jak ranlékař, jenž napřed zkoumá měkkou dlaní
na chorém údu, než jej ostrým řezem raní:

tak Robák bystrých zraků výraz ulahodil
a dlouho Gervázimu po očích je vodil,
ač na sám konec, jak by slepou ranou sekl,
zrak zacloniv si rukou, mocným hlasem řekl:

„Jsem Soplica, jsem Jacek!“

Klíčník náhle bledne
a schýlen stojí — visí na své noze jedné
v před těla půlí, jak kdy balvan s výše srázné
se v pádu řítí, avšak v půli cesty vázne.
Zrak rozevřený, ústa rozšířená z míry —
tak cení bílé zuby, ježí drsné kníry,
a rapír upuštěný kolenoma třímá
v půl čepele, kdež jilec pravou rukou jímá
i tiskne; rapír v zadu trčí rozhoupaný,
svým dlouhým černým koncem kmitá v různé strany:
Jeť klíčník, jak kdy rána rysa rozdivočí,
že se stromu se lovci chystá skočit v oči,
hřbet krčí jako klubko, vousem stříhá, prská,
plá okem krvavým a ohonem kol mrská.

„Již, pane Rembajlo,“ dí kněz, „mně nepoleká
hněv lidský, neb již záhy boží soud mě čeká.
Však zapřísahám vás teď jménem boha syna,
jenž spasil svět a s kříže vrahům žehnal hyna
a přijal prosbu lotra: usmířen se ztište
a co vám říci hodlám, trpělivě slyšte.
Sám jsem se přiznal; jest mi pro mé rozhřešení
teď získat, nebo aspoň žádat odpuštění;

nuž, slyšte moji zpověď; potom činte sobě,
jak chcete se mnou.“ Robák sepjal ruce obě
jak při modlitbě. Klíčník udeřiv se v čelo
jen ramenoma krčil; divně se v něm dělo.

Kněz jal se líčit svoje dávné obcování
s Horeškou, s jeho dcerou pak své milování
i sváry se stolníkem vzešlé jemu z toho,
Však bez ladu to mluvil, žalob mísil mnoho
i stesků v tuto zpověď; často přerval slova,
jak kdyby řeč již končil, a pak začal znova.

Gervázi, Horeškovských dějů dobře znalý
ten výklad, nechat se v něm zmatky proplétaly,
si po paměti rovnal, doplniti uměl,
však sudí mnohým věcem zcela nerozuměl.
I poslouchali oba s čely skloněnými,
a Jacek mluvil slovy pořád volnějšími
a zajikal se často:

„Však víte, Gervázenku, jak mě stolník ctíval
a na besedy zvával, na mé zdraví píval,
jak leckdy křičel, když se nesla vzhůru sklínka,
že nad Soplicu Jacka nemá přítelínka;
jak objímal mě! Všickni, kteří jej tak zřeli,
si mysleli, že se mnou o duši se dělí...
On přítel můj? — On věděl, co v té době právě
se dělo v duši mojí....

„A zatím šeptalo se o mně po vůkolí.
Ej, pane Jacku, děl mi leckdo ve svévolí,
tam darmo na námluvy mříte své kroky!
Práh hodnostářský jesti pro vás převysoký!
Já tvářil se, že jsou mi velcí ku posměchu
i dcery jich, a že když vejdu pod jich střechu
a s panstvem beseduji, z přátelství to činím,
však za ženu jen sobě rovnou zvolit míním...
Předc v duši bodal mě těch žertů osten bolný;
já, mladý odvážlivec, svět jsem viděl volný
v tom kraji, kde, jak víte, rovně jako páni
smí šlechtic každý vznésti po koruně skráni!
Zdaž z domu královského dceru neoblíbil
si Tenčinski? A král mu bez hanby ji slíbil!
Jsou Soplicové vedle Tenčinskich tak skrovni,
či erbem, věrnou službou otčiny jim rovni?...

„Jak snadno štěstí jiných okamžikem pouhým
lze zkazit — a pak žitím nenapravit dlouhým!
Jen slovo stolníkovo: šťastni bychom byli —
kdož ví? snad všichni dosud spolu bychom žili,
on v spokojeném stáří, otec při dítěti,
při svojí krásné Evě, při svém vděčném zeti,
snad kolébal by svojich vnuků pokolení, —
však nyní? Hle, my oba jsme jím zahubeni,
on sám pak... a ta vražda... a ty všecky sledy
zločinu toho, — všecky bludy mé i bědy!...
Já nemám k stesku práv: vrah není žalobníkem;
já nemám k stesku práv: jsem smířen s nebožtíkem;
avšak též on...

„Jen kdyby, znaje cit náš, byl mě odbyl zpříma!
A kdybych jen byl uzřel, že již nepřijímá
mých návštěv: kdož ví! snad bych zlostně pryč byl jechal
a pohněval se, zalál, — na konec ho nechal!
Však on vždy nové našel, chytré zdržování;
a tak se tvářil, jak by neměl ani zdání,
že po takovém svazku baží moje přání!...
Byl jsem mu dobrý, mezi šlechtou zachovalý,
ba zemané mě všichni velmi milovali;
on tedy, jak by lásky mé si nepovšímal,
mě vítal jako jindy, u sebe mě třímal,
ba zval mě víc a více. Když jsme byli sami,
on často, vida zrak můj ztmělý pod slzami
a prsa přeplněná zrovna k vybuchnutí,
on nadhodil mi chladné slovo bez pohnutí
o soudech, sněmech, lovech...

„Ach, někdy při pohárech když se rozhoroval,
když objímal mě, o své přízni ujišťoval,
— mou šavli chtěli získat nebo hlas můj v sněmu —
když objetím jsem musil opláceti jemu:
zlost ve mně vařívala, že se obracela
mi slína v ústech a že dlaň mi k jilci sjela, —
byl bych plil na tu přízeň, šavli na ni tasil...
Však Eva, vidouc, kterak hněv mi v krvi kvasil,
uhodla, nevím kterak, kam by mě to vedlo,
i vzhlédla jako s prosbou, líce její bledlo...
A taková to krásná holubička byla,
a měla očka taká upřímná! tak milá!

tak andělská! že nevím — ale již jsem neměl
ni odvahy se hněvat, bouřit, — byl jsem zněměl...
Já svárlivec ten v Litvě známý, neurvalý,
před nímž se největší kdys páni zachvívali,
jenž nežil den bez půtky, jenžto nedal málem
si křivdit — nechat nedím stolníkem — ni králem!
Já, jenž jsem odporem až k zuření vždy zpychl:
já, zpit a hněviv, jako beránek jsem ztichl,
jak kdybych sanctissimum spatřil!

Jak často chtěl jsem srdce odkrýt slovem jedním
a svěřit se mu, k prosbě pokořit se před ním,
než když jsem mu zřel v oči a tak chladné viděl
je jako z ledu, za své hnutí jsem se styděl!...
i spěchal jsem zas řečí lhostejných se chopit
o sněmících a soudech, — ba i žerty tropit!!
To všecko arci z pýchy: abych neublížil
Soplicovskému jménu, bych se neponížil
před pánem prosbou marnou, odbytí se boje....
neb jakéž by to šlechtě byly pomluv zdroje,
až by to vyšlo, že já, Jacek.....

Že Jacku Horeškové dceru odepřeli,
mně, Soplicovi, černou polévku dát směli!

Až usmyslil jsem koncem, nevěda si rady,
že v malý pluk si šlechtu svolám dohromady,
že opustím pak na vždy kraj i domovinu,
kdes padnu na Moskaly nebo v Tatarštinu
i začnu vojnu. Jdu dát s bohem u stolníka

i mním, když věrného tak uzří společníka,
i z dávna přítele, jejž měl vždy za stranníka,
s nímž píval, bojovával po tak dlouhá leta,
a jenž se s ním jde loučit na cestu v kraj světa,
že pyšný stařec předce snad se citem vzruší
a okáže mi trochu předce lidskou duši.
— Jak hlemýžď rohy! —
Ach, kdo, byť na dně srdce, pro přítele cítí
jen jiskerku: když jest mu s ním se rozejíti,
ta jiskerka v něm vzplane při tom rozžehnání,
jak nejpozdnější zásvit žití při skonání!
Druh přítelovu ruku naposled kdy tiskne,
i v nejchladnější oko někdy slza tryskne!

Však slyšíc, že se loučím, ubohá se chvěla,
i zbledla beze smyslů, — div mi neumřela!
Sil pozbyla i řeči; v tom jí vyproudily
slz prameny, — já poznal, jak jsem jí byl milý!...

Já poprvé jsem v žití tenkrát v slzách plynul
i zoufalstvím i slastí, s rozumem se minul.
Chtěl jsem již otci k nohám pod mukami svými
jak had se vinout, volat: „Otče drahý, přijmi
mě za syna neb zabij!“ Ale stolník vzdorný
stál chladně jak sloup soli, lhostejný a dvorný,
i začal hovor — o čem? — Že chce vdávat dceru!
V té chvíli! Ó Gervázi! Uvaž, jestli věru
máš lidské srdce!
Stolník děl: Syn kastelánův
mi poslal námluvčího k podpoře svých plánův.

Vy jste můj přítel; co že byste řekl tomu?
Má dcera jesti pěkná, z majetného domu,
a kastelán — Witebský! V senátě, jak víte,
toť nízké jenom křeslo. Jakž mi poradíte?
— Již nevím zcela, co jsem na to řekl jemu,
snad nic, — já vsednuv na kůň utekl jsem všemu!..

Tu klíčník vece: „Jacku! Lecco za příčiny
si vynalézáš chytře; nezmenšíš své viny!
Nechť stal se na světě již taký případ sterý,
že chtěl kdo dobyť panské či královské dcery
a násilím ji urval, nebo mstil se řádně
a zjevně; — ale takto zadať smrť, tak zrádně,
polskému pánu, v Polsce, k tomu při Moskalu!“ ...“

„Nebyl jsem s Rusy smluven!“ volal Jacek v žalu.
„Ji unésť? To jsem mohl; závory a mříže
mi snadno zdrtiť, hrad mu svaliť bez obtíže, —
krom Dobřína mě čtvero našich obcí krylo;
ach, kdyby v ní jak v našich šlechtičnách jen bylo
sil, zdraví! Kdyby únos, boj jí nebyl mukou
a kdybych nezděsil jí ozbrojenou rukou!
Ach ubožátko! — Tak ji z mládí vyhýčkali...
to na motýlka jarní červíček byl malý,
tak slabá, tklivá! Bojem poklid její zhubiť
a v taký vír ji schvátiť, bylo by ji ubiť...
Já nemohl jsem! —
Se mstíti zjevně? Rázem zámek rozvaliti? —
Toť hanba! Řeklo by se: mstil se za odbytí!

Ach klíčníku, tvé srdce poctivé, to neví,
jak v pýše raněné vře peklo bez úlevy!!

„Ba, satan pýchy dal mi lepší plány najíť:
na krev se mstíti, ale důvod pomsty tajiť,
nebývať v zámku, lásku z duše vykořeniť,
na Evu zapomenouť, s jinou však se ženiť,
a potom — potom jakýs nesvár vynajíti
a pak se mstíti...

„I zdálo se mi v pravdě, že jsem srdce změnil,
rád byl jsem tomu zdání, a hned jsem se ženil
s tou první chudou dívkou, jež mi přišla v cestu!
Zle spáchal jsem! Jak těžkých zakusil jsem trestů!
Rád jsem jí neměl, matky Tadeáše bídné,
té dobré duše, mně tak oddané i vlídné;
já s dávnou láskou dávný hněv jsem v srdci dusil,
byl jsem jak šílen! Darmo zabrať jsem se zkusil
buď v hospodářství nebo v péče veřejnosti:
vše marno! Posedlý jsem byl jen ďáblem zlosti
a nemohl jsem nalézť těchy blahočinné;
zlý, běsný, upadal jsem z hříchů v hříchy jiné,
až pít jsem začal.

„Když umřela mi žena hořem, pozůstalo
mi naše děcko, a mě zoufalství jen žralo!...

„Jak mocně miloval jsem onu přeubohou, —
ach, tolik let! A zemí prošel jsem tak mnohou —

a dosud vzpomínám, a zjev ten milovaný
mi stojí před očima jako malovaný!
Já pil jsem, — nemohl jsem paměť na ni zapiť,
a marno bylo před ní na kraj světa kvapiť;
ba nyní, v hávu mnišském, jako sluha boží,
tak dlouho mluvím o ní — v krvi na svém loži...
V té chvíli — na to mysleť? — Bůh mě nezatratí!
Ať zvíte, jaký žal mě přiměl vykonati
můj skutek...

„Ne dlouho po Evině sňatku právě bylo;
krom o něm o ničem se vůkol nemluvilo:
jak z rukou vojvodových prsten když prý brala,
hned omdlela i v těžkou nemoc upadala;
jak stále vzlyká, stůně; jak se o ní hádá,
že podtají má kohos ubohá prý ráda...
Však stolník uspokojen, vesel na to zíral
i dával plesy v zámku, přátele si sbíral.
Mne nezval více k sobě: co měl se mnou dělat?
Můj návyk hanebný, má bída i můj nelad
mne vydaly již v posměch, v pohrdání světa!
Mne, jenž jsem celým krajem třásl v zašlá leta,
mne, jenžto Radziwillu „kochánkem“ jsem býval
a jenž, kdy jechal z domu, družinu vždy míval
tak četnou jako kníže, ba i mnohem více!
Když já jsem šavli tasil, blýsklo na tisíce
kol tasených se šavlí, děsíc hrady panské...
A potom se mi smály děti vesničanské;
tak Jacek Soplica cti pozbyl ve vůkolí!
Ó kdo to poznal, kterak padlá pýcha bolí?“...

Tu Robák oslabený sklesl na svém loži,
a klíčník zvolal dojat: „Velké soudy boží!
Ty žes to v pravdě, Jacku? Ty? Ó jaké divy!
Ty, Soplico — a v kápi! Almužna tě živí!
Ty, jehož pamatuji, kdys byl zdravý, čilý
a hezký šlechtic, jemuž páni lichotili,
jenž bláznil ženské! Vousáč, jak jsme tebe zvali!
Ne příliš dávno! Tak jsi žalem sestaralý!
Že jsem tě nepoznal hned v lese po výpale,
když do medvěda ránu dals tak dokonale!
Neb neměla nad Jacka střelce Litva naše!
Byls také po Matěji prvním na palaše.
Ty, o němž byla píseň mezi šlechtičnami:
Když Jacek kníry kroutí, třese dědinami,
a komukoli uzlík na svém kníru víže,
ten zachví se a byť byl sám Radziwill kníže.
Ty zavázals i mému pánu uzlík v zlobě!
Ty nešťastníku! Hle, jaks nepodoben sobě!
Ty, Jacek, almužníkem! Bůh tak divně soudí!
Ha, mám tě teď, a nic mi tebe neodloudí, —
já přísahal: kdo krví Horeškův se zkropil...“

Mnich sednuv na svém loži slova dál se chopil:
„Kol zámku pak jsem jezdil. Běs mou hlavou zmíta
i srdcem; kdož by muk mých jména vypočítal!
Hle, stolník vlastní dítě vraždí, — mne již zkazil...
Mne k bráně satan vábil; jak jsem se tam plazil, —
hle, jak on hýří! V zámku pitky denně, stále,
vždy světlo ve všech oknech, hudba hřímá v sále, —
a hrad ten nespadne mu na prořídlé skráně?...

„Jen pomni na mstu, — satan zbraň ti podá k ráně.
I mně tak postaral se satan o Moskaly.
Já stál jsem, hleděl, — víš, jak na zámek se hnali.

„Toť lež, že jsem se s Rusy zrádně dorozuměl...

„Já hleděl. Hlavou zmatek myšlenek mi šuměl.
Jak děcko při požáru, s bláhovým jsem stanul
tam úsměvem, — pak zápal mstivý ve mně vzplanul,
i čekal jsem, kdy plamen nad rumy se vzchytí...
Pak napadlo mě skočit, Evu zachrániti,
ba stolníka...

„Víš, jak jste bránili se zmužile a statně.
Já jsem jen žasl. Rusi stříleli však špatně,
ti hlupci! Co jich padlo! Porážky té zjevem
a stolníkovým zdarem zakypěl jsem hněvem.
On vítězem? a vše se na světě mu zdaří?
On i tak strašný útok s triumfem tu zmaří?
Já odjížděl jsem s hanbou. Bylo právě k ránu.
V tom uzřel jsem, jak vyšel, stanul na pavlánu
i briljantovou přaskou v slunce lesku mihl,
knír pyšně kroutil, pyšným pohledem mě stihl,
i zdálo se mi, že mě posměvačně hledal,
že poznal mě a ruku takto za mnou zvedal,
jak s potupou a hrozbou; Moskalovi z dlaní
jsem vyrval karabínu, nenamířil ani,
jen přiložil jsem, — vyšla rána, víš...

„O prokletá zbraň střelná! Kdo chce mečem zabít,
ten musí napřáhnouti, k ráně času nabyt,

lze odzbrojit mu soka, zdržet meč v půl rány;
však střelná zbraň... tu stačí, ohnivé té schrány
se dotknout, — jedna jiskra...

„Zdaž utíkal jsem, když jsi mířil po mně s výše?
Já ku hlavním tvé dvojky zrak jsem upjal tiše —
žal zoufalý a divný ku zemi mě přibil!
Ach proč, Gervázi, proč jsi jenom tenkrát chybil?...
Mně byl bys milost spáchal! Čeho trestem za to
mi bylo snášet...
Znova dech mu vyšel na to.
„Ví bůh," dí klíčník, „že jsem dobře trefit bažil!
Ach, cos ty krve prolil, cos ty nehod zažil
a jakých běd jsi svolal sobě na rodinu:
to všecko, pane Jacku, pro tvou bylo vinu!
Však hraběte když Rusi dnes již zabít chtěli,
Horešků posledního, byť jen po kuželi:
tys zakryl jej; když mířil po mně Rus, — tou dobou
mne hodils na zem; ty jsi ochrancem nás obou.
A když to pravda jest, že řeholním jsi knězem,
již roucho tvé tě chrání před mým perořezem.
Buď zdráv, — již na práh tento nevstavím svou nohu,
jsme hotovi — a vzdejme konec pánu bohu."

Kněz podával mu ruku, — Gervázi se zdráhal.
„Mně nelze! Na šlechtickou svoji čest bych sáhal,
dlaň kdybych stiskl, vinnou krve z vraždy divé
ne pro publico bono, ale z pomsty křivé."

Mnich s podušek se svezl, pozbývaje síly,
i zblednuv, na sudího točil zrak co chvíli,

kdy přijde farář, ptal se v bázni neskrývané
i volal na klíčníka: „Zaklínám tě, pane,
bys zůstal; hned již skončím; sotva již v mé moci,
bych domluvil... Gervázi, umru této noci!“

„Co, bratře?“ sudí křikl; „viděl jsem, že rána
jest nevelká. Nač tobě velebného pána?
Snad špatný obvaz? Nechať doktor přijde raděj!
Mám v lékárně...“ Mnich vpadl: „Bratře, marná naděj!
Zde od Jeny již starou ránu měl jsem prvé,
zle zhojenou, teď znova škrábnutou: sněť krve
již je zde. Znám se v ranách. Hleď, jak krev ta černá
se sází. Doktor? Nač ta úzkosť nepoměrná?
Jen jednou mřeme; dnes neb zítra konec dráhy...
Již, pane klíčníku, mi odpusť, — skončím záhy.

„Jeť zásluha v tom, nechtíť stáť se provinilcem,
ač vykřičel tě národ zrádcem, odrodilcem!
A zvlášť, v kom tolik pýchy, jako ve mně bylo!

„Jak mor mě jméno zrádce hnusem obklopilo.
Kde dlel jsem, krajané své tváře odvraceli,
a přátelé mě dávní honem opouštěli;
kdo choulostiv byl, z dálky pozdraviv se vyhnul,
ba sedlák ledakterý, židák, ač se přihnul,
předc po úkloně po mně úsměškem jen mířil.
V sluch zněl mi název zrádce, ozvěnou se šířil
v dům, v pole. Od samého rána do soumraku
tkvěl přede mnou, jak černá skvrna v chorém zraku.
A předc jsem zemězrádcem nebyl.

„Mne Moskva mocí chtěla míti za stranníka.
Soplicům dáno částku statků nebožtíka,
i Targovičané mě chtěli v léčku chytiť,
mně dáti úřad, kdybych se chtěl pomoskvitiť!...
Já zbohatl; běs radil k moci cestu snazší:
býť Moskalem, — a první magnatové naši
by hledali mé přízně, ba i šlechta braši,
i lid, jenž na našince vždy tak hořce touží,
však odpouští tak snadně těm, kdož Moskvě slouží!
Republikáni naši hlavy neponíží
před svými, ale cizím bláto ze stop líží.
Já věděl to — a předce nemohl...

„Já ze země jsem prchal!...
Kde bloudil jsem, co trpěl...

„Lék jediný bůh ráčil na oči mi vstaviť:
mně bylo polepšiť se a vše ponapraviť,
jen pokud možno...

„S vojvodou stolníkovna vyvezena byla
kams na Sibiř a mladá žití dokončila;
zde v zemi zůstavila dcerku, malou Zošku;
dal jsem jí vychování...

„Snad více nežli z lásky z nerozumné pýchy
jsem vraždil: pokořiv se, šel jsem mezi mnichy.
Já, jenžto, hrd svým rodem, junákem jsem zval se,
svou hlavu svěsiv, jsem pak almužníkem stal se
a jako červ jsem v prachu...

„Chuť ku zradě, zlý příklad pro svou domovinu
mi bylo vykoupiti cenou dobrých činů,
i krví, oběťmi...

„Já bojoval jsem za vlast... ne pro světské řeči;
kde? jak? já mlčím; utkán střelami a meči...
Mám sladčí upomínky, věř mi, nad válečné
mé činy, jsou to skutky tiché, užitečné
a moje utrpení, kterých nikdo...

„Mně událo se často do země se vdírat,
rozkazy vůdcův nosit, vědomosti sbírat
i smlouvy uzavírat. Znají Haličané
tu mnišskou kápi, jako Velikopolané!
Já pracoval jsem rýčem rok v pevnosti pruské
a třikrát v plece moje bily kyje ruské;
již na Sibiř mě vedli; potom Rakušáci
mě v Špilberk zakopali ku podzemní práci,
tož v carcer durum... Pán bůh zázračně mě chránil
a mezi vlastním lidem zemřít nezabránil
mi se svátostmi...

„Kdož ví? Snad že jsem znova zhřešil, lid náš bouře
přes rozkaz vůdcův příliš záhy k jaré vzpouře;
ten cíl, by Soplicové první sáhli k zbroji,
by první Pogoň v Litvě vznesli krevní moji,
ten cíl — zdá se tak čistým...

„Chtěls pomstu? máš ji. Byls mi boží metlou trestu
tvůj meč můj záměr přetal, vstoupils v moji cestu

a spletl útek, jejž jsem tolik let byl snoval!
Cíl velký, jenž můj celý život vyplňoval,
cit poslední můj v světě pozemský, mé všecko,
co choval, tulil jsem jak nejmilejší děcko,
tys na očích mi zabil — odpouštím ti předce!
A ty?...

„Bůh jako já ti odpusť," klíčník vece;
„nuž jestli, kněže Jacku, přijmeš svátosť s Pánem,
já schismatikem nejsem ani luteránem;
kdo umírajícího rmoutí, vím, že hřeší.
Cos ještě povím, ať to duši tvoji těší.
Když nebožtík pan stolník padl, krví zroněn,
a já jsem při něm klečel, k jeho prsům skloněn
a meč svůj v krvi smočiv, pomstu zapřísáhl:
pán potřásaje hlavou, ruku k bráně vztáhl,
kde stáls, a v prázdno žehnal křížem na znamení,
že, nemoha již mluvit, dává odpuštění...
Já rozuměl jsem; ale tak jsem kypěl hněvy,
že podnes o tom kříži z úst mých nikdo neví."

Tu nastal nemocnému záchvat utrpení,
i hodina všem dlouhá míjí v pomlčení;
jen farář dosud nejde. Podkov zvuk tu tepá,
a krčmář udýchaný u komnaty klepá:
má vážný list, jejž vručí samému jen mnichu.
Ten dá jej bratru; sudí hlasně čte jej v tichu.
List ten jest od Fišera, jenžto štábním šefem
byl při armádě polské tehdy pod Jozefem,
i věstí, v císařském že tajném kabinetě

usnesli válku; císař po celém již světě
ji hlásí. Valný sněm že svolán do Varšavy
a skonfederované Mazovecké stavy
že slavnostně tam vyřknou Litvy připojení.

Mnich slouchal, hýbal rtoma jako při modlení,
a hromničku k své hrudi tiskna posvěcenou
svou zřítelnici zvedl slastně ozářenou,
slz posledních mu sladký pramen s líce tekl.
„Teď, Pane, přijmi svého sluhu v míru!“ řekl.
A všichni klekli. Zvonku zvuk se v ticho hostí, —
toť znamení, že přijel farář se svátostí.

Noc míjí. V obzor mléčný růží nach již plane,
v něj paprsky své první metá slunce ranné;
ty vpadly oknem, jako briljantové střely,
a tak se o chorého hlavu odrážely,
i skráň i líce v zásvit halíce mu zlatý,
že v paprskovém věnci zářil jako svatý.

KNIHA XI.

Rok 1812.

Předzvěsti jarní. — Příchod vojska. — Rehabilitace úřední š. p. Jacka z Soplicova. — Z hovorů Gerváziho s Protázim lze se nadíti brzkého konce soudu. — Zálety hulánovy za dívčinou. — Spor o Kusého a Sokola rozřešen. — Mezitím shromažďují se hosté na besedu. — Vůdcům představují se snoubenci.

Ó kdo tě zřel, ty roku, nad mým krajem rodným!
Lid veský dosavád tě zove létem plodným
a vojín rokem války. Dosud rádi kmeti
tvé divy líčí, dosud píseň tebe světí.
Ty zázrakem byls dávno prorokován s nebe,
a temná pověst v lidu předcházela tebe;
cit předtuchy to Litvou zával jako v letu,
jak by měl s vesny slunkem vzejít konec světů,
a srdce všech se chvěla, teskliva i ráda.

Neb z jara poprvé když vyháněli stáda,
ač vyhládlá i zhublá, ona nespěchala
předc na drn, jímžto hrouda již se zelenala,
však lehla v poli, hlavy svislé, jako spíce,
neb ryčela, svůj zimní pokrm žvýkajíce.

Ni vesničané s pluhy v jaří na záhonce
se netěší jak jindy z dlouhé zimy konce
a nezpívají písní; pracují tak vlažně,
jak kdyby nemysleli na setbu a na žně.
Co chvíli zadržují u vlačidel voly
i pohlížejí s bázní v západ po vůkolí,
jak měl by se tam zázrak zjeviť z nenadání,
i pozorují teskně ptákův stěhování.

Již přiletěli čápi ve svá sídla stará,
pnou křídla bílá — časné korouhve to jara,
a za nimi pluk hybný v bystrém letu křičí —
to nad vodami táhnou hejna vlašťovičí
a z půdy zmrzlé na své domky bláto berou.
Sluk šelest večer slýchán mezi houští šerou;
hus divokých již stáda šumí přes ty lesy,
v něž umdleny se popást hlučně spadnou kdesi;
jek jeřábův zní stále s tmavé nebes výše,
i slyše noční hlídač hluk ten ptačí říše,
pak ptá se v bázni, proč tak divně poplašené
bouř jakás okřídlence k nám tak časně žene?

Však hle! jak hýlů nebo špačků stádo jiné
houf pestrý chocholů a praporců se vine
tam přes vlnité hůrky, spadá na šíř luhů, —
toť jízda! Kroj i zbraně nevídaných druhů;
pluk za plukem! A středem, jako sněhy v tání,
se šiky v ocel skuté cestou valí k pláni.
Tam z lesů černé čapky, bodáky se blýští,
toť nesčíslný hemzot pěších mraveniští.

A všichni táhnou v půlnoc! Zdá se, že se rojí
k nám za ptactvem i lidstvo v divném nepokoji,
sem hnáno tajným pudem, vnitřní jakous mocí.
Hle, koně, lidé, děla, orli dnem i nocí
jen plynou; na nebi tu onde záře svítí,
a země chví se, — z dálky slyšeť hromy bíti...

Jest vojna! vojna! Není v Litvě koutka země,
kam nezazněl hluk její. Kde se svírá temně
houšť lesů, mnohý sedlák, jemuž, dokud živi,
děd, otec nevyhlédli přes kraj lesa divý, —
on, který s hůry neznal jinakého křiku
krom vichru, na zemi krom zvířecího ryku,
a krom svých druhů v lese s nikým neměl styků:
teď zří, jak nebem letí záře divně skvělá, —
les praská: bludná koule z nějakého děla
sem z bojiště se nesouc, v bor si dráhu klestí
rvouc pně i ratolesti! — Zubr v mechu leží, —
teď zachvěl se a hřívu dlouhovlasou ježí,
vstav napolo, se na svých předních nohách vzpírá
a potřásaje bradou udiveně zírá,
jak v třískách větví dole žhavý svit se blyští;
toť zabloudilý granát; zkroucen vře a sviští,
jak hrom dřív puknuv; zubr poprvé, co žije,
se leknuv prchá lesem, — v hlubší houšť se skryje.

Jest boj! — Kde? v kterou stranu? mládenci se ptají,
zbraň berou; ženy ruce k nebi pozvedají.
Vše v slzách, slastný přelud vítězství je mámí.
„Bůh jest s Napoleonem, Napoleon s námi!“

Ó vesno! Kdo tě viděl tehdy v naší zemi,
památná vesno vojny, plodná nadějemi!
Ó vesno, kdo tě viděl, jak jsi zkvetlá byla
vším obilím i travou, a jak lidmi čilá,
jak štědrá událostmi, blaženými zvěstmi!
Snů vide krásný! — V poutech zrozenému, jest mi,
jak bych tě dosud viděl! Dávno vzbuzen ze snu,
jen jednu v celém žití měl jsem takou vesnu.

* * *

Dvůr Soplicovský ležel silnice té blíže,
kde od Němna dvé táhlo vůdců: Josef kníže,
jenž zaujal s Westfálským králem Jeronymem
část Litvy ode Grodna dál i se Slonimem.
Král tři dni odpočinku kázal svému voji,
však vojínové polští, přes únavu svoji,
když zastaven byl pochod, sobě ztěžovali;
tak rádi by co nejdřív padli na Moskaly.

Štáb knížecí dlel v městě, odpočinku hově,
a tábor čtyřidceti tisíc v Soplicově,
též se štáby tu svými jenerál Dombrovski,
Kňaževič, Malachovski, Gedroič, Grabovski.

V čas pozdní přišli. Každý, jak jen lze, se shání
i ve dvoře i v zámku po ubytování.
Když rozkazy jsou dány, stráže rozstaveny,
spat pospíšil si každý vojín unavený.

Dvůr, tábor, pole — všecko ztichlo v noci klínu.
Zříš obchůzky jen hlídek jako bludných stínů
a místy polních ohňů světla poloskleslá,
i slyšíš odpovídat vojenská si hesla.

Spí hospodář i vůdci se vším branným lidem.
Jen vojský nezamhouřil očí sladkým klidem,
neb vojský znamenité hody k zítřku chystá,
z nichž Soplicovu vzejde na vždy sláva jistá,
ba hody, hodné milých polským srdcím hostí
a důstojné dne toho, vhodné ku slavnosti
tak veliké: jeť svátek církevní, a k tomu
jest trojí zasnoubení — slavný svátek domu.
Pan jenerál Dombrovski pravil při večeři,
že chce mít oběd polský.
Arci, tma se šeří,
však vojský ze sousedstva třeba v pozdní noci
hned kuchaře si na spěch sehnal ku pomoci;
on připraviv se na vše, chvilky nepromaří.
Pět kuchařů mu slouží, on sám hospodaří.
Jak nadkuchyňský v noční čapce, v bílé pasně
až po lokty se kasá, rozkazuje hlasně,
i plácačku má v ruce, dává muchám důtky,
když vpadají mu hejnem chtivě na lahůdky.
Však druhou otřev brejle, teď je nasazuje;
cos vyndal ze zaňadří, — knihu rozbaluje
a otvírá. Čte titul: „Kuchař dokonalý.“
V ní sepsal kdosi polských stolů velmi znalý
jich každou pravou zvláštnosť; podle ní Tenčinský
vždy ve Vlaších dal strojit stůl svůj pohostinský

k těm hodům, jimž se papež Urban Osmý divil;
dle ní též potom Karel Kochánku — Radziwill,
když v Nesvěži měl hostem Stanislava krále,
dal kvas ten slavný, k jehož nehynoucí chvále
se zvěsty mezi lidem dosud udržely.

Co vojský z knihy vyčte, pochopí a velí,
to ihned kuchařové provádějí zručně.
Již padesáte nožů řinčí, seká hlučně.
Jak diblíci kol černí kuchtíkové skáčí:
ti nesou mléko, víno, každý po ucháči,
ten lije v kotel, onen dříví hází s plecí,
dva přisednuvše s měchy rozfukují v peci,
jež aby prudčím ohněm byla roztopena,
dal vojský hřaté máslo nalít na polena.
(Ten přepych nebrán za zlé zámožnému domu.)
Kuchtíci sypou v oheň roští z uschlých stromů.
Tam na rožních se točí pečeně: i daňčí,
i jelení a srnčí, hovězí a kančí;
tu škubou ptáky: mrak se vznáší z každé ruky,
jež obnažuje lysky, tetřevy a sluky.
Jen kuřat málo: neboť po útoku takém,
jímž při zájezdu kurník zpustošen byl Sakem,
kdy Zošky hospodářství, k její hořké strasti,
ran utrpělo, na něž není žádné masti,
ta slavná dříve drůbež dvora Soplicova
se nemohla až dosud vzpamatovat znova.
Však masa není za to věru nedostatek,
neb sebralo se v množství ze dvora i z jatek,

též z lesů, ze sousedstva: jest tu zvěř i ryby,
ba možno říci, že jen ptačí mléko chybí.
Dvě věci, jichžto hodům třeba pro důstojnost,
jsou v štědrém Soplicově: umění a hojnost.

I vzcházel jarní svátek Nejsvětější Panny.
Již bylo znát, že bude krásně; čas byl ranný,
a nebe čisté vůkol zemi obejímá,
jak svislé moře, tiché, prohloubené dřímá,
hvězd několik jak perel ze dna jemu plane,
a stranou bílý oblak samotinký vane
i povzlétaje křídlo v blankyt ponořuje,
jak v dál kdy na perutích anděl strážce pluje,
jenž modlitbou byv noční svában k lidským stanům
se opozdil i spěchá domů k nebešťanům.

Již poslední ta perla smráká se i hasne,
a nebe zvedá čelo v prostřed bledojasné;
skráň pravá ještě leží na podušce temna,
však levou oživuje růžná záře jemná,
již obzor širým kruhem víčko rozevírá,
a pod ním oka bělmo, duhovka ven zírá
i zřítelnice; hle již paprsek z ní šlehl,
jenž obloukem kruh nebes jasně obeběhl
jak zlatý šíp, jenž spadnuv na běl mráčku lehl.
A po něm, po dne heslu, chomáč ohňů vzlétá,
střel plamenných se tisíc nad obzorem splétá,
až oko slunce vzešlo; ještě polosnivě
se mhouří, chvěje řasou, svítí proměnlivě
všech sedmi barev leskem: v safír hned se nítí,

zas rdí se v rubín, zas jak topas žlutě svítí,
až line jako křišťál čistý světla pramen,
pak jako briljant skvoucí, — na konec jak plamen,
jak měsíc velké, jako hvězda mihotavé;
tak po nesmírném nebi kráčí slunce smavé.

Lid všechen z blízka, z dáli, než den jasný vzešel,
dnes odevšad se záhy před kapličkou sešel,
jak o zázraku novém zvěst by očekával.
Mělť v pobožnosti lidu příčinu ten nával,
však také v zvědavosti, neboť v Soplicovu
dnes budou shromážděni ku božímu slovu
ti legioví vůdci, slavné vojska hlavy,
jež jako patrony své národ ctí a slaví,
o jejichž každé toulce, výpravě a bitvě
jsou evangeliemi zvěsty celé Litvě.

A jak jen vojínové zjevují se kteří,
lid obstoupiv je hledí, sotva očím věří,
že rodáky to vidí ve vojenském kroji,
již mluví polsky a jsou svobodni a v zbroji!

Již v malé kapli mše se započíná právě.
Lid nevešel se do ní; množství kleklo v trávě
a ku dveřím jen hledíc, odkrylo své hlavy.
Vlas litevského lidu, bílý nebo plavý,
se zlatil jako záhon dozralého žita;
tu onde dívčí hlava květným vínkem kmitá
neb okrasou z ok pávích, jiná v stužek zdobě,
jak upravila vrkoč ku sváteční době:

hlav mořem svítí jako mák a chrpy polem.
Dav pestrý kleče v luhu pokrývá jej kolem,
až, jak by vítr zavál, při zvonkovém hlasu
se kloní všecky hlavy jako řady klasů.

Na oltář matce boží vesničanky kladou
dnes první dary vesny: v kytkách zeleň mladou.
Kol ověšeno všecko věnci, kyticemi,
vše: obraz, oltář, kaple od stropu až k zemi,
i zvonička. Teď křídla vánku zašuměla,
on vínky smetl dolů na klečících čela,
a jako z kadidelnic vůně kol se chvěla.

Když po mši, po kázání bylo ve svatyni,
tož vyšel podkomoří v čele sboru nyní;
on svornými byl zvolen stavy kraje svého
ne dávno za maršálka konfederatského.
Vojvodský kroj měl: župan s vyšíváním zlatým,
hedbávný kontuš s třásní, s pasem přebohatým,
v němž karabela jilcem z ještěrčiny tkvěla;
na šíji briljantová spona září skvělá;
z konfederatky bílé kytka peří svítí,
v níž bílé volavčí jen chocholky je zříti, —
jeť peření jen také slušno ku slavnostem,
v němž pírko po dukátu. Tolikerým skvostem
jsa oděn vyšel, stanul na nevelkém kopci, —
kol vesničané s vojskem; k natlačené obci
on mluvil:

„Bratři! Právě hlásáno vám knězem,
že svobodu král-císař nese k Litvy mezem;

již Koruně ji vrátiv, dá ji Polsku všemu!
Lid slyšel provolání ku valnému sněmu,
a nařízení vládní; kněz to zjevil jemu.
Mně zbývá málo slov jen přidat k jeho slovu;
věc platí pánům zdejším, rodu Soplicovu.

Dost v okolí tu celém dosud pamětníků
o panu Soplicovi, Jacku nebožtíku;
vy všichni znáte hříchy jeho zemské pouti:
jest čas též jeho zásluh sobě vzpomenouti.
Jeť přítomno tu kolik našich jenerálů,
z úst jejich spravedlivou o něm věstím chválu.
Ten Jacek nebyl zemřel, jak se dělo, v Římě,
jen změnil dávné žití, stav i svoje příjmě,
a proti bohu, proti vlasti svoje viny
smyl životem svým svatým, velikými činy.

Když jenerál Richepanse blíž Hohenlinden zoufal,
že bitvu prohrat musí, a již skorem coufal,
neb nevěděl, že v pomoc Kňaževič mu spěje,
on, Jacek, nazván Robák, v prostřed bitvy reje
od Kňaževiče mužně přinesl mu listy,
že naši vrahům v týle svedli útok jistý.
A v Španělích, když naši hulánové v letu
se zmohli opevněných Samosierry hřbetů,
šel s Kozetulským; raněn dvakrát, nepoklesl.
Jak posel často tajné rozkazy pak nesl
i přišel v různé kraje v lidu myslích bádat
a tajné spolky tvořit, cíl jim v srdce vkládat,

až na konec, když v Litvě vzbouzel ku odboji,
zde při zájezdě zhynul, v domovině svojí.
Dřív než smrť jeho byla známa ve Varšavě,
byl Jeho Milosť císař jemu ku oslavě
již ráčil za ty statné činy dávno zvěstné
vznésť rytířským jej řádem do legie čestné.

Nuž, tyto všecky věci na zřeteli maje,
já jakož representant vlády toho kraje
svou konfederatskou vám berlou hlásím slavně,
že vděkem císařským a zásluhami hlavně
smyl infamie skvrnu Jacek s jména svého;
on znova za vlastence jmín buď poctivého.
A kdo by odvážil se o nebožtíkovi
cos vyčísť jeho rodu hanlivými slovy,
ten propadl by trestu za své provinění
gravis notae maculae, po Statutu znění,
kdež trestá jak militem tak i skartabella,
jenž nařknul, aby na kom infamie lpěla;
a že teď máme rovnosť, článek třetí tedy
jest platen pro měšťany, ba i pro sousedy.
Ten výrok maršálkův dá v akta jenerální
pan písař a prohlásí vožný tribunální.

Co zde pak o tom čestném legiovém kříži:
že přišel pozdě, nic to poctě neublíží.
Když Jackovi již neměl sloužit ku ozdobě,
ať slouží ku památce na jeho zde hrobě;
tři dni tu bude visef, potom ať se složí
jak votum do té kaple pro rodičku boží.“

To pověděv, řád čestný z pouzdra vybavuje.
Hle, na hrobový, skromný křížek zavěšuje
teď červenou tu stužku, ve kokardu spjatou,
a bílý hvězdný kříž ten pod korunou zlatou,
jenž leskem proti slunci jasně pozahrává
jak poslední by zemská zesnulého sláva.
Lid zatím na kolenou „Anděl Páně“ říká
i prosí o klid věčné spásy pro hříšníka;
však sudí obchází již panstvo a lid prostý,
zve v Soplicov je k hodům všecky jako hosty.

Však na zápraží domu sobě usedají
dva starci; mírky medu na kolenou mají;
zří v sad, kde stojí v prostřed barevného kvítí
jak slunečnice hulán; kolpak leskem svítí,
neb zlatý žest a péro kohoutí jej strojí;
s ním v zelených jak routa šatech děvče stojí
a k jeho zraku vznáší pomněnkové oči;
dál panny kytky váží; schválně pryč se točí
i vzdalují se jak by po svém zaměstnání,
neb zasnoubencům nechtí kaziť rozmlouvání.

Však starci med svůj pijí. Tabatěrkou z kory
se spolu častujíce vedou rozhovory.

„Tak, Protázíčku můj,“ dí klíčník pan Gervázi.
„Tak, Gervázíčku můj,“ dí vožný zas Protázi.
„Tak, tak!“ druh slova druha svorně doprovází,
a kývají si v taktu. Potom vožný vece:
„Nuž, ten náš proces končí ku podivu předce!

Však procesů též divných pamatuji dosti,
při nichž se staly ještě horší výtržnosti,
a skončil se pak svatbou veškeren ten klopot!
Tak s Brzobohatými vyrovnal se Lopot,
a Kupští se Krepštuly, Putrament s Pikturnou,
Odyńci s Mackeviči, Kvilečtí pak s Turnou.
Co dím! však Polska s Litvou tužší měly spory
než mezi Soplicou a Horeškou ty vzdory,
a královna Jadviga když si říci dala,
hned rozmíška svůj konec bez procesu vzala.
Jest dobře vždy, a strany nejsnáze si shoví,
když mají na vdávání panny nebo vdovy;
a proto s katolickým bývá duchovenstvem
soud nejdelší, neb s vlastním blízkým pokrevenstvem,
neb takový pak proces ze svých věčných zmatků
se nevyprostí nikdy prostřednictvím sňatku.
Jsouť Leši s Rusy v sporech nekonečných tedy,
že Lech i Rus, dva bratři, jsou jich prapradědy;
i Litva tolik svárů s křížovníky měla
jen proto též až do své výhry, do Jagela,
i proto byl tak dlouhý a tak neúnavný
Dominikánů s Rymšou proces onen slavný,
až vyhrál předce syndyk kláštera, kněz Dymša,
pročež se říká: Větší pán bůh než pan Rymša.
Já řku: med lépe nežli perořízek pojí!“
To mluvě, klíčníkovi připil mírkou svojí.

„Ba!“ zvolal klíčník; „divné osudy to byly,
jež Korunu s tou naší Litvou rozloučily!
Dvé snoubenců to bylo! Štěstí jejich dvoje

bůh sjednotil, čert dělí! Bůh svoje, čert svoje!
Ach, bratře Protázíčku! Že jsme uhlídali,
jak zas ti Korunáči předc k nám zavítali!
Však pamatuji, slouživ někdy při jich straně,
jak na konfederáty statné dávno na ně!
Kéž pán můj by se mohl těšit těmto chvílím!
Ó Jacku, Jacku! Ale k čemu ještě kvílím?
Když Koruna se znova s Litvou slavně snoubí,
tím všecko vyrovnáno, napraveno z hloubi.“

„Věc divná,“ řekl vožný; „Tadeášek prosí
teď o ruku té Zošky, o které nám cosi
jak znamení, jak omen událo se loni.“
V to klíčník: „Zvi ji pannou Žofií, když o ní
je řeč; jest velká, není holčičkou jak prvé,
je sťolníkovou vnučkou, z hodnostářské krve.“
„Slyš,“ končil vožný; „znak to prorocký byl s nebe,
na vlastní oči jsem jej viděl, jak teď tebe.
Byl svátek; hověla si čeleď stará, mladá,
i pila med. V tom bác, a se střechy tu padá
dvé vrabců, starých samců. Oba dva se perou.
Z nich mladší pod krčkem měl náprsenku šerou
a druhý černou; tak se tlukou po nádvoří
a koulejí se spolu, že až v prach se boří.
I zřím a slyším šeptat mezi sebou sluhy,
že Horeškou jest černý, Soplicou ten druhý;
a kdykoliv jest černý nahoře, vše křičí:
Hej Soplica! Ať žije! Horešku ať zničí!
Když spadal, křikli: Sprav to, Soplico, a nedej
se magnátovi! Styď se! Na hrdlo mu vsedej!

Tak čekáme tu v smíchu, který druha skolí;
v tom Zoška, že jí srdce nad ptáčaty bolí,
k nim běží a ty malé rváče ručkou kryje,
však péří létá, ještě v dlani se to bije,
tak velký vztek byl v oné drobné čertovince!
I prorokovaly hned baby o Žofince,
žeť souzeno jí býti prostřednicí shody
a smířiti dva dávno rozhněvané rody.
A vidím, že ten omen v čistou pravdu kvete!
Ač myslelo se tenkrát více na hraběte
než Tadeáška ...“

Na to klíčník odpovídá:
„Jsou divné věci v světě! Kdož je všecky zvídá!
Též povím jednu, třebas ne tak bezpříkladnou
jak omen váš, předc také pro můj vtip ne snadnou.
Byl bych ty Soplice chtěl všecky do jednoho
na lžíci vody topit; ale chlapce toho,
víš, Tadeáška, měl jsem v nesmírné vždy lásce.
Neb když se s hochy krákal, vybil vždy té chásce,
a do zámku když někdy rád si zabíhával,
vždy jsem mu k těžkým kouskům navedení dával.
Měl ve všem zdar: ať vylézt na věž za holuby,
ať pro jmelí se šplhat na nejvyšší duby,
ať vraní hnízdo vybrat na sosně či jedli:
vše uměl. Říkal jsem, žeť hoch ten neposedlý
as na planetě šťastné zrozen, že ho škoda
těm Soplicům! Kdož tušil, že teď ruky podá
jak ženich panně Zošce, velmožné mé paní!“

Tak hovor končí. Pijí starci zadumaní;
jen chvilkami jest krátce slyšet po slovíčku:
Tak, tak, můj Gervázíčku, — tak, můj Protázíčku.

Však z kuchyně jsou okna nad hlavami páru;
jsou dokořán a kouří jako při požáru.
Tam, jak by z chmur se bílá holubice zdvihla,
se z dýmu kuchmistrova noční čapka mihla,
a vojský, oknem vypjav starcům nade hlavy
svou hlavu též, jim slouchal, až pak do rozpravy
se také vmísil, an jim podal ku posledu
ven tácek piškotů. „Nu, přikusujte k medu.
Však též vám povím divný příběh o rozbroji,
v němž nedošlo jen divem tehdy na krev, k boji,
když prudce v Nalibockých lesích o své střely
pan Rejtan s Denasovským knížetem se přeli.
Ten kousek byl by jeden zaplatil svým zdravím,
však já jsem oba smířil; hned vás o tom zpravím...“
Však vojskému v řeč jeho kuchařové vpadli,
neb o servisu jakéms otázky mu kladli.

On odešel a starci přihnuvše si medu
v sad obracejí pozor zkoumavých zas hledů,
tam hovoří ten statný hulán k panně mladé,
kdež ona ručku svoji v levici mu klade.
(Měl pravou v pásce, zjevno, že byl raněn do ní.)
Teď s takými on slovy k dívčině se kloní:
„Má Žofie, již račte všecko mi to říci,
než prsténky si dáme, chci se klamu stříci.
Jakž? byla jste již loňské zimy pohotova

mně slovo dáť? Já tenkrát nežádal jsem slova,
ach což mi na takovém vynuceném slově?
Jen krátce prodléval jsem tenkrát v Soplicově,
i nebyl jsem tak marným, abych měl hned za to,
že pohledem mým k lásce vaše srdce vzňato.
Ó nejsem blouzniv! Chtěl jsem zasloužiti sobě
dřív úcty vaší, byť až po strádání době.
Nuž, chcete milostivě svoliti mi znova
a zasloužil jsem od vás nyní toho slova?
Snad svolujete, Zoško, ne tak z citu hnutí,
leč snad že strýc a teta do toho vás nutí?
Však sňatek, Zoško, jesti věcí převýznamnou;
jen srdce svého dbejte! Žádnou radou klamnou
se nezaslepte, ani hrozbou tety nebo strýce.
A cítíteli pro mne shovění, nic více,
nuž odložíme to své zasnoubení trošku, —
ctím vaši vůli; rád si počkám na svou Zošku.
Nic nekvapí, zvlášť když mne stanovili shora
teď právě, včera večer, jakož instruktora
zde v Litvě, v zdejším pluku, než se rána zhojí...
Nu jakž, má drahá Zoško?“ — Dívka skromně stojí,
v zrak nesměle mu hledí, pozvednuvši čelo.
„Již málo pamatuji, co se dříve dělo;
vím, praveno mi, žeť mi za pána se vdáti,
i chci se povždy ráda nebes vůli vzdáti
a vůli starších.“ Potom znova očka chýlí
i vece: „Před odjezdem, v rozloučení chvíli,
v té noční bouři, když kněz Robák raněn zmíral,
jsem viděla, že bol vás při rozchodu svíral,
vy slzel jste. Ty slzy, nechať pravdu znáte,

mi padly v srdce. Věřím z nich, že rád mě máte;
a kolikkrát jsem za vás na modlitbách dlela,
vždy vás jen v oné chvíli na očích jsem měla,
jak slza za slzou se v očích vašich skvěla....
Pak do Vilna mě vzala paní podkomoří,
však toužila jsem nazpět v tesknotě a hoři
sem do Soplicova i do komnatky, která
to zřela, jak jsme se tam zhlédli za večera,
a potom rozžehnali... Jako sazenička,
jež v podzim setá, jara trpělivě vyčká,
tak vaše památka v mém srdci zimu dlouhou
též klíčila, že, jak vám pravím, vždy mě touhou
k té komnatce cos táhlo, cos mi šepotalo,
že tam vás opět najdu, a tak se též stalo.
I přečasto jsem vaše jméno na rtech měla,
až panny, s nimiž jsem tam v masopustě dlela,
pak zamilovanou mě zvaly naposledy;
nuž, milujili koho, toť jen vás již tedy."
Rád arci Tadeáš ten výklad lásky slyšel;
vzal ručku její, stiskl, ze sadu s ní vyšel,
a v komnatu tu damskou obrátil své kroky,
kde meškával, jsa děckem, před desíti roky.

Tam vzácně vystrojený rejent teď se míhá
a kol své nevěsty pln úsluh popobíhá,
jí podávaje sponky, řetízky a stužky,
i lahvičky a prášky, krabičky a mušky.
On vesel na ni patří u vítězoslávě,
jak ona, končíc svoji toaletu právě,

se božstev krásy táže, sedíc u zrcadla,
kdež panské její kadeř, jež tu onde zvadla,
želízkem opravují; jiné klečí v kole
a pracují kol sukně na garnýru dole.

V tom, an se rejent kochá v nevěstině vnadě,
naň kuchtík oknem volá: zajíc viděn v sadě!
Prý vykradl se z vrbin, mžikl po lučině
a skočiv do zahrady skryl se v zelenině;
tam sedí. Budeť snadno vyplašit ho zpátky
i štváť, když postaví se chrti mezi vrátky.
Asesor za obojek Sokola již táhne
a rejent za ním spěchá, na Kusého stříhne.
Již u plotu jsou s chrty postaveni štváči,
a s plácačkou pan vojský po zahradě kráčí;
teď dupá, hvízdá, tleská, velmi plaší zvíře.
Štváč každý psa si drží, prstem v stranu míře,
kde ušákovu skrýši mezi houštím tuší,
i zticha mlaská; chrti nastavili uši,
vzduch lapajíce do hub již se chvějí chtivě,
jak šípy dva, jež spolu míří na tetivě.
V tom vojský křikl: „Vyčha!" — Zajíc přes zahradu
ven plotem! Chrti za ním skokem, bez odkladu
jak Sokol tak i Kusý vpadli na ušáka
z dvou stran již v jednu chvíli, jak dvě křídla ptáka,
a pazoury i zuby ve hřbet ubožáka
jak v letu vťali. Zajíc vřískl jednou, krátko
a přežalostně, jako novorozeňátko;
tu štváči běží k němu: ležíť, oběť smrti,
a z podbřišku srsť bílou škubají mu chrti.

Psy pohladili štváči; vojský pak tím časem
nůž lovčí vyndal, jejž měl viseť za svým pasem,
i skoky uříznuv jím praví: „Dnes dle práva
jest rovna obou pejsků odměna i sláva;
dnes rovna obou hbitosť, rovna byla práce;
Pac paláce jest hoden, palác hoden Pace;
jsou hodni štváčů chrti, hodni chrtů štváči.
Nechť páni spor svůj dávný, krutý skončiť ráčí!
Já, jejž jste rozhodčím své sázky vyvolili,
ten výrok činím: vy jste oba zvítězili;
i vracím vklady, nechť si svůj zas každý schová,
vy smír však podepište.“ Na starcova slova
si pohleděli štváči v líce rozjasněné
i sloučily dvé pravic, dlouho rozdělené.

V tom řekl rejent: „Vsadil jsem kdys koně s chámy
a před úřadem zemským úpis dal jsem známý,
že prsten sudímu chci v salarium dáti;
nuž, základ v sázku daný nelze nazpět bráti.
Pan vojský račiž prsten na památku vzíti
a dáti Hrečechův naň erb či jméno vrýti;
jest karneol v něm pěkný, hlazen jesti čistě,
a zlato jedenácté zkoušky, vím to jistě.
Kůň v jízdectvu teď slouží, huláni jej vzali;
však chámy mám! ty chválí, kdo jest věci znalý,
jsou pohodlné, pěkné jako k hraní děcku.
Jeť kozácké to sedlo úzké po turecku,
má řadu drahokamů v předu v opěradle
a rubrontový polštář hebký na sedadle;
když vymrštiv se na luk sedneš na podušku,

máš mezi opěradly ustláno jak v lůžku,
a cvalem když se spustíš (při tom pan Bolesta,
jenž miloval, jak víme, velmi živá gesta,
se rozkročil, jak kdyby na kůň vyskakoval
a názorně jak v trysku sebou pokyvoval), —
a cvalem když se spustíš, z čabraky to srší,
až myslel bys, že s oře čisté zlato prší;
neb třepení jest hustě zlatem promíšeno
i stříbro třemenů též dobře pozlaceno;
jsouť na udidle, jakož vůbec na řemení
knoflíky perleťové, které barvy mění;
a s náprsníku visí půlměsíc též skvělý
jak Leliva, či srpek. Klénot onen celý
byl vydobyt, jak pověsť praví, na tureckém
převzácném šlechticovi v boji Podhájeckém;
nechť asesorem v důkaz úcty mé jest chován.“

Tož asesor dí vesel, žeť tak obdarován:
„Já knížetem Sanguškou kdys mi darované
psí obojky jsem vsadil krásy nevídané;
jsou z ještěrčiny, hojně zlatem nýtované,
a na hedbávné smečce, jejíž vzácné tkaní
jest rovněž skvostné jako drahý kámen na ní.
Myslel jsem, že ten klénot dětem pozůstavím...
Jsem jist, že budu míti děti, neboť slavím
svůj sňatek dnes. Leč skvost ten, prosím poníženě,
rejente, byste přijal vlídně ku výměně
za chámy a též v paměť, že tak dlouhou dobou
jsme vedli spor, jenž skončil k velké cti nás obou.
Ať mezi námi zkvétá smír a sjednocení!“

A v dům teď vešli hlásit všemu shromáždění
o sporu Sokolova s Kusým zakončení.

Zvěst pravila, že vojským tajně zajíc mladý
byl v domě vychován a puštěn do zahrady,
by jako snadná kořist k míru štváče sklonil.
Však vojský lesť svou takou tajemností clonil,
že ošidil tím všecko panstvo Soplicova.
Až po letech kdys kuchtík prozradil půl slova,
by rejent s asesorem svadili se znova,
psy takto zhaněv, aby pány rozhaštěřil:
však vojský zapřel, — kdož by kuchtovi byl věřil!

V síň zámeckou se hosté sešli ku obědu,
i čekají tam v hluku rozmluv na besedu,
když k nim pan sudí v šatě vojevodském vchází
a Tadeáše s pannou Zoškou připrovází.
Pan Tadeáš se dotknuv levou rukou hlavy
své vůdce po vojensku s úklonou tak zdraví,
a Zoška klopíc oči rdí se stydlivostí
a kolem úklonkami pěkně vítá hosti.
(Však Telimenu k tomu za mistryni měla!)
Jsouc nevěstou má svěží věnec kolem čela,
kroj ostatně má týž jen, v němžto v kapli ranně
snop jarní kladla v oběť Nejsvětější Panně.
Zas nažala teď trav i kvítků v sadě jarém
a jednou rukou zeleň rozděluje darem,
srp druhou opravujíc, jenž jí s vlasů svítí.
Jí ruce líbajíce, berou vůdci kvítí,
a znova uklání se Zoška zapýřena.

V tom jenerál Kňaževič vzal ji za ramena
a políbiv ji v čelo otcovsky, již Zošku
jak pírko zvedl, na stůl postavil jak sošku,
a volajíce „bravo!“ tleskali mu hosté.
Jak uchvátil je půvab dívčiny té prosté
v litevském šatě lidu, plném tklivé vnady!
Neb tito vůdci, kteří širým světem všady
jen po cizinách byli probloudili žití,
teď v národním tom kroji mocné kouzlo cítí,
jež na vlastní je dávné upomíná mládí,
i na děvušky, které mívali snad rádi..,
Jak se slzami teď se zahleděli v Zošku!
Ten prosí, aby čelo zvedla výše trošku,
by oči ukázala; ten, by ráčila se
kol otočiti. Dívka všecka zarděla se,
i točí se, však oči rukama si skrývá,
a ženich, mna si ruce, vesele se dívá.

Ať kdos tak Zošce radil, neb ať v dívčí duši
jen pud ji vedl (neboť každá dívka tuší
vždy vlastním pudem, co jí k tváři pěkně sluší):
dost, poprvé že v žití byla Zoška z rána
dnes Telimenou za svůj odpor pokárána,
až místo módních šatů předc si vyplakala,
by v národním ji kroji teta ponechala.

Přes sukni bílou, dlouhou na samé až paty,
má kratší z kamelotu zeleného šaty
kol s růžným lemem; život ku klínu až dlouhý
od šíje růžovými pošňěrován prouhy;

v něm tílko tulí se jak poupě pod lístečky.
Od ramen rukávy jí bílé košilečky
jak motýlova křídla k letu zdmutá vlají,
a k dlaním řasnatě je stužky upínají.
Též její šíje v těsnou košilku se halí,
a růžnou stužkou svázán řasný límec malý;
jsouť naušnice její řezbou z pecek višní,
— Sak Dobřínský jich umnou výrobou se pyšní:
dvé srdeček to malých s plamenem a střelou,
jež Sak dal Zošce, když k ní láskou hořel vřelou.
Kol límečku dvě šňůrky jantarové leží
a kolem skrání věnec rozmarýny svěží;
na plec dvé opentlených vrkočů jí spadá,
a nad čelo si dala, jako žnečka mladá,
srp, od nedávné žatvy obroušený skvěle,
jenž svítí jako měsíc na Diany čele.

Kol pochvala i tleskot. Jeden z důstojníků
si rozložil teď vážně papír v zápisníku
a přiřízнuv si tužku, v ústech špičku smočil,
zřel na Zošku a kreslil. Jedva sudí zočil
olůvko, papír, poznal kresliče, jak vždycky!
Ač velmi proměnil jej mundur plukovnický,
ty skvělé epauletty, tvářnosť po hulánsku,
knír načerněný, úzká brada po hišpánsku:
toť on! „Jasně velmožný hrabě! Jak se máte?
I v kulovnici dílnu k malbě schováváte,
i na cestách!“ Toť v pravdě hrabě jest! Ač krátce
byl ještě vojínem, však že se při šarvátce
své první vyznamenal mezi udatnými

a jízdný pluk že držel vlastními jen příjmy,
dnes císař plukovníkem jmenoval jej právě.
Pan sudí vítal jej i přál mu k této slávě.
Však neposlouchal kreslič, pracoval jen z tuha.

I vešla zasnoubenců dvojice teď druhá;
asesor někdy carský, nyní věrný sluha
Napoleonův; rotě četnictva on velí,
a nechť mu ještě v službě neminul den celý,
má modravý již mundur polský s výložkami
i táhne křivou šavli zvoně ostruhami.
A Tekla Hrečešanka, jeho vyvolená,
jde při něm vážným krokem, pěkně ustrojena;
neb lhostejna již dávno jest mu Telimena;
on, koketu by ztrestal, nejen že jí nechal,
však panně vojské rychle srdce oddat spěchal.
Již panna není mláda, půlstoletá skorem,
však hospodyně dobré, statečné jest vzorem,
i jmění má; krom vísky dědičné též věno
jí od sudího pěkným darem rozmnoženo.
Jen na dvojici třetí marně čekalo se;
pan sudí nedočkav již posýlá tam prose,
však sluha vraceje se dí, že prsten snubní
pan ženich rejent v louce jako ve prohlubni
prý ztratil, zajíce když honil; že tam hledá;
a jeho dámě že se nijak skončit nedá
již toaleta, nechať pílí v plném spěchu
a panské pomáhají také bez oddechu.
Šperk na ní dokonale ještě nepřiodín,
a hotova že bude sotva do čtyr hodin.

KNIHA XII.

Kochejme se.

Poslední hostina staropolská. — Arcimísa. — Její proměny. — Dombrovský obdařen. — Ještě o perořízku. — Kňaževič obdařen. — První čin Tadeášův při nastoupení dědičného statku. — Poznámky Gerváziho. — Koncert nad koncerty. — Polonéza. — Kochejme se.

Až rozlétly se dveře v síň již naplněnou
a vojský vešel v čapce s hlavou povznešenou;
on neklaní se, ani za stůl neusedá,
on v nové důstojnosti vážně berlu zvedá,
co dvorní maršálek. Znát úkol obřadníka;
svou berlou sedadel se řadou lehce týká,
tak seřaďuje hosti, všecky za stůl vměstná,
a nejdřív, komu přednosť náleží tu čestná:
pan podkomoří — maršál nejvýše se hostí
v hedvábné křeslo s řezbou ze slonové kosti,
a po pravé mu ruce general Dombrovský,
i v levo Kňaževič a Pac i Malachovský.
Zdeť paní podkomoří mezi plukovníky,
dál zemanstvo a dámy, šlechta s důstojníky,

vždy dvé a dvé, pán každý s damou sdružen jednou;
takž jak pan vojský káže, všichni sobě sednou.

Pan sudí s úklonou se vzdálil bez prodlení,
on častoval zas venku selské shromáždění;
stůl na dva hony dlouhý prostříť dal všem zdejším,
sám sedl na konci a farář na protějším.
Pan Tadeáš a Zoška za stůl neusedli,
leč podávali všem a jenom v chůzi jedli.
Jeť starodávný zvyk, že noví statku páni
svým lidem slouží při svém prvním hodování.

Však hosté v síni, dost již jídla žádostiví
se velikánské míse v prostřed stolu diví;
je ze skvostného kovu vzácně pracována
prý z vůle Sirotečka-Radzivila pána,
jenž prý ji v Benátkách dal přeuměle zrobiť
a po polsku dle vlastních plánů vyozdobiť.
Když byla válka švédská, mísa v zlém tom čase
v dům šlechtický sám bůh ví kterak dostala se.
Teď vzata z klenotnice stůl dnes dělí vpolo,
kruh širý tvoříc v prostřed, jako vozní kolo.

Ta mísa naplněna cukrovou jest pěnou,
jejížto něžné tvary nad okraj se klenou,
že krajiny to zimní odlika je věrná.
Bor z jemných zavařenin uprostřed se černá
a kolem rozložené domky vísek stíní,
jich střechy kryje bělosť cukrového jíní.
A na okrajích mísy pro okrasu stojí

kol z porcelánu sošky, malé, v polském kroji,
jichž hloučky představují na svém stanovišti
děj čilý jakýs, jako herci na jevišti;
jich pohyb vzorně podán, barvy působivé,
jen hlas jim věru schází; jinak jsou jak živé.

Co představují? dí tu hosté nedočkaví,
a proto zvedl vojský berlu svou i praví,
když před jídlem se právě vodka podávala:
„Mí pánové a dámy! společnost ta malá,
již s dovolením hodlám uvést panstvu všemu,
ta značí historii krajinského sněmu:
tuť porady a volby, triumfy a hněvy;
ten uhodl jsem význam, vám se též hned zjeví.

Tu v pravo množství šlechty, stolek stojí v středu
to jistě před sněmem jsou zváni na besedu.
Však žádného tu hosta nikdo neusadí,
hle všickni stojí v houfech, každý houf se radí.
Jen patřte: jeden stojí v každé kupky středu,
z úst jehož otevřených, vzrušeného vzhledu
a z ruky posunků lze zříť, že horlí v řeči,
k níž prstem explikuje a jíž rukou svědčí.
Těch mluvčích řečmi tak se chválí kandidáti
s ne stejným zdarem, jak tu v šlechty tvářích znáti.

Zde vskutku, v houfci druhém šlechta pilně slouchá:
ten, uchem přikloněn, dal ruce za pas roucha, —
ten zas dlaň k uchu staví, mlčky kroutě kníry,
slov smysl jistě váží, hodnali jsou víry;

již získal ony řečník, — rád jest tomu asi,
neb hladí kapsu, — má již v kapse jejich hlasy.

Však v třetím kroužku jinak; hle, tu obraz nový:
své posluchače řečník za opasky loví,
hle, kterak vzpírají se; každý neusmířen
sluch odvrací, a jeden, zlostí rozčepýřen,
zacpává řečníkovi ústa, hrozí hněvně, —
ten chválu svého soka z úst těch slyšel zjevně!
A druhý sklonil čelo po způsobu býka, —
ba řekl bys, že vrazí rohy do řečníka;
a kolem šavle tasí vše, co neutíká.

Zde mezi houfci šlechtic jeden tiše stojí, —
tot nestranný as člověk; váhá neb se bojí.
Hlas komu dáti, neví, nemá v sobě znalce, —
tož osudu se táže. Vypjal oba palce
a mhouře oči míří nehtem proti nehtu,
on kabale se svěřiv, nechal rvát se šlechtu;
on, srazíli se palce, dá afirmativu,
a minouli se, jistě vrhne negativu.

Tu v levo jiná scéna: večeřadlo mnichů,
však místo nich sbor šlechty zasedá tu v tichu;
hle, starší na lavicích, mladší stojí v zadu,
přes hlavy předních, zvedav, mnohý vypjal bradu.
Maršálek v prostřed, — v ruce osudí, a třídí
již kuličky; dav zrakem hltá je i slídí.
Již dopočítal. Vožní ruce zvedli právě
a jméno zvoleného ohlašují v slávě.

Však jeden šlechtic nedbá smíru povšechného;
pne hlavu v refektář zde z okna kuchyňského;
hle, kterak oči třeští s urputností smělou,
rty dokořán, jak by chtěl sníst jistbu celou!
Jeť snadno uhodnouti, ten že volá: Veto!
Hle, tak tím náhlým vzdorem símě sváru vseto!
Dav do dveří se tlačí, — jistě do kuchyně;
rvou šavle z pochev, — řezba začne ve skupině.

Leč ve klášterní chodbě — panstvo zříti ráčí
zde stařičkého kněze, v ornátě jenž kráčí;
toť převor; s monstrancí jde v dav ten zarputilý,
hoch v komži zvoně prosí, aby ustoupili.
Vše schovává hned šavle, žehná se, vše klečí, —
kněz obrací se tam, kde ještě choutka k seči,
a sotva přišel, vše se ku smíření sklání.

Ach nepamatujete vy již, mladí páni,
jak bouřlivé té naší šlechtě samovládné
předc nebývalo třeba policie žádné:
jen dokud víra kvetla, váženo si práva,
řád býval se svobodou, s blahobytem sláva!
Jak slyším, v jiných zemích, aby řád byl jistý,
stát platí četníky a různé policisty:
však jestliže jen meč tam bezpečenství chrání,
že svoboda tam doma, — nevěřím v to, páni."

V tom v tabatěrku břinknuv, podkomoří praví:
„Jest pravda, že ten krajský sněm jest zajímavý,

však račte, pane vojský, zdržeť řeči zřídlo,
jsme hladoví, nuž kažte přinésti nám jídlo."

A k zemi kloně berlu, vojský na to vece:
„Jasně velmožný pane, dopřejte mi předce,
bych skončil poslední ten výjev sněmíkový.
Hle, na stranníkův plecech maršálek zde nový
jest nesen z refektáře. Šlechta stoupá z kola
i hází čapkami a „vivat" jemu volá.
A hle, tam zakaboněn, v čapce skoro schován
dlí o samotě pán ten, jenž byl přehlasován.
Choť před domem ho čeká: uhodla svou ztrátu;
ach, běda! proto v loktech panské omdlévá tu;
ach! Jasně velmožnou se měla stát, však veta!
Jest pouze velmožnou zas na celá tři léta!"

Tak vojský výklad končí, berlou známku dada,
i vchází, dva a dva vždy, lokajů hned řada
á nosí krmě: barščtu, královským jenž sluje,
pak rosol staropolský přeumělé strůje,
v nějž tajůplně byl pan vojský peníz vložil
a špetku perliček. Kdo takového požil,
krev čistou prý a zdraví pevné bude míti.
Pak jídla jiná, — jak jich jména povědíti?
Kdož pojme v obraz, za dnů našich nepoznaný,
ty mísy zavařenin z masa, ze smetany,
neb omáček těch z cukru okořeněného
a z mandlí, z karlat, z pižma, z jádra limbového!
Též ryby vzácné: losos dunajský a vyzy
i platýže jdou na stůl, kaviary cizí

z Benátek, z Turek; — kapři kaberní a říční
a štiky loketní i štiky poloviční.
Až přinesli pak rybu zvláštní naposledy:
jest netržena — tajnosť kuchařské to vědy,
jak upeklo se tělo, hlava smažila se
a příkrm s omáčkou se vařil při ocase.

Však neptali se hosté, jak se zovou jídla,
ba k úžasu ni tajnosť ta jich nepobídla:
vše snědli s chutí jako v učiněné vojně
a vínem uherským si zavdávali hojně.

Však zatím velká mísa mění barvu svoji,
jeť pozbavena sněhu, v zeleň již se strojí.
Kra umražená z cukru, lehká jako pěna,
jest vlažným vzduchem letním zvolna roztopena,
již odhaluje spodek, dotud skrytý oku;
teď na krajince obraz nové doby roku,
lesk zelené a jaré vesny vidí hosté:
kol vzchází obilíčko, jaké v kraji roste,
tu šafránovým klasem pšenice již bují,
a žito plátky stříbra jemně zabarvují,
sníh pohanky zde v půdě z čokolády vsetý
a v sadě štěp i hruše pučí v bílé květy.

Však nelze hostům déle užiť léta darů,
ač prosí vojského, by času dopřál jaru.
Jak planeta již mísa roční dobu mění;
kde obilíčko zlaté bylo, již ho není,

však teplem jistby taje; žloutne lučin tráva,
a listí v sadě rudne, s větví opadává,
ba podzimním již větrem oderváno zdá se,
až stromy ty, jež prve kvetly v také kráse,
teď stojí holé, jak by mráz je spálil s hůry:
jsou hůlčičky to z vonné skořicové kůry,
neb proutky bobkové, kde stálo borovičí,
jimž nalepena zrnka kmínu za jehličí.

A hosté jmou se k vínu stromy přikusovať,
i s kořeny pně trhať, proutky ohryzovať.
Však blažen obchází pan vojský mísy skvosty
a jako vítěz hledí na veškeré hosty.

Pan Jindřich Dombrovský se udiveným staví.
„Můj vojský, jsou to čínské čáry?“ vlídně praví;
„či Pinety vám k službám propůjčil své ďasy?
Či takých mis bych našel ještě v tyto časy
víc na Litvě? Tak dávný hodů zvyk tu dosud?
Nuž mluvte; v cizině mě odchoval můj osud!“

A vojský, ukloniv se jemu po té chvále,
dí: „Jasně velmožný můj pane jenerále,
Ne, umění to není černé, z ďasů krále!
Jest to jen památka těch besed ušlechtilých,
jež dávaly se v domech pánů starobylých,
když kvetly moc a štěstí v Polsce, prosté tíhy!
Co zrobil jsem, to z této vyčetl jsem knihy.
Vy ptáte se, zvyk tenli na Litvě se chová?
Než běda! již i k nám se loudí moda nová.

Ne jeden pán již kvasů hojnosť okřikuje,
jak žid jest; jídla, pití hostům utrhuje;
uherským skrblí, pije satanské to modní
šampaňské, moskevské, vše falšované, vodní;
pak v jeden večer v karty prohrá vše své zlato,
že by byl na sta šlechty vyčastoval za to....
Ba — povím z duše, co mi na jazyku hoří,
však nevezměte za zlé, pane podkomoří, —
když jsem tu mísu hledal v klenotnici domu,
i sám pan podkomoří posmíval se tomu,
že prý to haraburdí divné, starosvětské
a že prý podobá se spíše hračce dětské,
tak vzácným lidem že se nehodí. A sudí?
Též on děl, taký tret že každého prý nudí.
A předce, uvážímli podiv ctěných hostí,
stál za podívanou ten kousek umělosti!
Vždyť nevím, zdaříli se příště Soplicovu,
být hodnostů tak vážných hostitelem znovu.
Pan jenerál, jak vidím, jesti besed znalý;
nechť přijme knihu! Jest to rádce dokonalý,
a hodí se, až hostmi budou potentáti,
neb Napoleonali Vašnosť bude zváti.
Však dovoltež, ať o té knize zprávu podám,
jak přišla v ruce moje, než ji vašim oddám.

Tu knihu, Dobřínský jak Bárta vypravoval,
pan Poninský ve Velké Polsce nejdřív choval;
ne Lodzia Poninský, jenž se ctí tak se minul,
že zradiv kraj, u žida pod lavicí zhynul,
však starosta Poninský, pán to hodný chvály;

jenž dle té knihy dával obědy a bály.
On před smrtí ji zapsal sousedovi svému,
jenž bydlel v Kopaševě, panu Skůřevskému,
i dostala se z rukou Skůřevského vdovy
Bartovi Dobřínskému, vulgo Prušákovi,
když v Polsce Velké meškal. Přivezl tu knížku
jak odkaz pravých mravů šťasten ve svou chýžku;
však maje kuchyni jen skrovně spořádánu,
dal mně ji. Teď ať slouží velmožnému pánu."

Šum za dveřmi se ozval; shromáždění celé
tam křiklo teď: „Ať žije kohout na kostele!"
Houf do síně se tlačí, Matěj v jeho čele.
Pan sudí za ruku jej vede podél sálu,
pak posadiv jej za stůl po bok jenerálů,
dí: „Pane Matěji, zlý sousede náš milý,
proč dříve, při obědě jsme vás nespatřili?"
Však Matěj dí: „Jen nechte, nejsem tu, bych jedl,
jen zvědavosti nápad jaksi mě sem vedl.
Bych naši armádu jen spatřil, toť mé přání.
Měl bych co mluvit o ní, — marné povídání!
Ti tam mě z venku vtáhli, mocí mě sem cpavše;
vy, sousede, mě zvete; děkuji vám ze vše."
A v znak, že nechce jísti, talíř svůj dnem vzhůru
hned obrátil a ztichl čelo samou chmuru.

„Aj pane Dobřínský," dí jenerál Dombrovský,
„jste vy ten proslavený sekáč Kościuszkovský,
ten Matěj, zvaný Prače? Jste můj dobrý známý
dle pověsti; a jak jste čerstvý mezi námi,

jak čilý na ta léta! Hle, jsem sestaralý,
i Kňaževičovi již vlasy probělaly,
a vy, můj milý, ještě mladé přeskočíte
a jako před časy své prače v slávě zříte!
Však namrskal jste ondy Moskalům, jak slyším.
Kde však jsou vaši? Nic mi není přáním vyšším,
než znáť ty perořízky a ty vaše břitvy,
ty poslední již kusy starodávné Litvy."

Pan sudí pravil: „Když jsou tehdy zvítězili,
pak všichni Dobřínští se do Knížetství skryli;
snad do legie vstoupli, snad již byli v seči!"
„Tak jest!" teď mladý setník švadrony mu svědčí,
„neb v setnině mé druhé obr s kníry straší,
strážmistr z Dobřína, jejž Kropáčem zvou braši,
náš medvěd litevský, jak sluje u Mazurů.
Náš jenerálli káže, přivedu jej vzhůru."
„Jest," vece poručík, „jich více rodem z Litvy;
náš jeden voják, známý pode jmenem Břitvy
a druhý, jízdní trubač; četa myslivecká
má též dva granátníky, dobřínská to děcka."

„Však rád bych," jenerál mu rychle odpověděl,
„o náčelníku jich, o Perořízku zvěděl,
neb vyprávěl mi o něm vojský pravé divy;
mním, že to z báje obr skutečný a živý."
„Ten Perořízek," vece vojský, „nešel z kraje,
však Moskalům se ukryl, soudy jejich znaje;
on po lesích se toulal celou zimu v dálce,
teď vyšel, chudák. Nyní v národní by válce

byl k něčemu snad dobrý; rytířský to člověk, —
jen škoda, že již chabne pro šediny, pro věk.
Však tam jde on!"

Tu vojský prstem na znamení
v síň kynul, sedláci kde stáli natlačeni,
tam nad hlavami všemi lysina kde lesklá
jak měsíc v úplňku se náhle pozableskla,
tak třikrát vzešla, třikrát zašla ve hlav mraku.
Šelť klíčník s poklonami, až se dobyl z tlaku;
i dí:

„Jasně velmožný korunní hetmane,
či jenerále, — nejde o tituly, pane, —
Rembajlo na rozkazy vámi jemu dané
tu čeká s perořízkem, jenž ne pro nádheru
neb nápisy cti nabyl, jen svým ostřím věru,
že o něm, pane jasně velmožný, jste zvěděl.
Ten kdyby mluvit uměl, snad by napověděl
cos ke cti ruky, jež jím vládla dlouhé doby,
dík bohu, službě vlasti věrna do staroby
i rodu Horeškovců, rodu svého pána,
jakž o tom dosud paměť v lidu zachována.
Ach milostpánku! Berní písařové stěží
tak zručně, jak on hlavy, svoje péra řeží.
Kdo spočte je? A nosů, uší k nesečtení!
A žádných zubů na tom perořízku není,
a nikdy zbojnický ho skutek neznectíval,
on v zřejmé válce vždy neb v souboji se skvíval —
jen jednou —! Bože dejž, by lehce odpočíval!
Byl odklizen kdys člověk, odzbrojený předkem....
Však to jen pro publico bono, — bůh mi svědkem."

„Jen ukažte," dí v smíchu jenerál; „aj řádný
to perořízek, hle! Meč katovský to pádný!"
A s podivením velký rapír pozoroval
a jiným důstojníkům kol jej okazoval.
I zkoušejí ho všichni, sílu svoji měří,
však pozdvihnouť jej vzhůru znají málokteří,
svou silnou rukou slavný Dembiňský prý mladý
by zamával jím, ale dnes ho není tady;
a z přítomných jen setník švadrony Dvernický
a závodčí plutonu poručík Růžický
to břevno železné jaks obraceti mohou;
tak na zkoušku jde rapír řadou v ruku mnohou.

Leč jenerál Kňaževič, vzrůstem všech jsa vyšší,
též nejsilnější rukou ode všech se liší,
vzav rapír, lehce jak by kordisko jej zdvihl
a nad hlavami hostů jím jak v blesku mihl,
i provozuje polské šermířské hned cviky:
ty křížmachy a mlýnky, zálud a sek šiký,
ty kontrapunkty, terce — tak dle tempa kole
i seče; zná to vše, an v kadetské byl škole.

Tak šermuje když smál se, Rembajlo již klečel
a kolena mu objav, se slzami ječel
po každém tětí mečem: „Krásně! Jenerále!
Byl jste konfederátem? Krásně! Ach jen dále!
Tak na střeh držíval se Dželeržanovský bystře!
Bod Pulavských! Bod Sávův! Kdo vás učil, mistře?
Zdaž Matěj Dobřínský vám ruku vedl? — Prosím,
ten sek — můj vynález to! Já se nehonosím,

však jenom Rembajlovská obec zná tu ranku,
dle mého jména ji tam zvou sek milostpánku;
kdož vám to vpravil? Jest to moje, moje tětí!"
A povstav, jenerála stiskl ve objetí.
„Teď umru spokojeně! Na světě jest ruka,
jež přitulí mé drahé dítě! Všaktě puká
mi dnem i nocí srdce, jež si dávno praví,
zdaž po mé smrti ten můj rapír nezrezaví!
Však nezrezaví již! Ach pane, prosím zbožně, —
snad odpustíte, — hleďte: zahoďte ty rožně,
ty německé své kudly; stydno buď vám v duši
za špejly ty! Ten meč zde šlechtici jen sluší!
Hle, tento perořízek skládám k nohám vašim,
to jest, co na světě mi nade vše jest dražším;
já neměl ženy, děcka; po mé žití celé
byl ženou mi a děckem; z náruče mé vřelé
se nehnul nikdy; vždy jsem od rána jej třímal
až po večer, on v noci po mém boku dřímal,
a když jsem stárnul, visel na zdi při mém loži,
jak nad věřícím židem přikázání boží!
Chtěl jsem jej pochovati ve svých rukou v hrobě,
však dědic proň se našel, — vezměte jej sobě!"

V půl žertem a předc dojat jenerál dí starci:
„Když dítě své i ženu dáte mně, pak arci,
kolego, ostanete po svůj život celý
již o samotě k stáru — vdovec osiřelý.
Co za ten drahý dar bych vám dal za náhradu?
Co vdovství vašemu a smutku na osladu?"
A klíčník s žalem dí: „Jsem Cibulský snad nový?

Ten v mariáši prohral ženu Moskalovi,
jak píseň vypravuje. — Dost mi na tom, pane,
že v takých rukou zas můj perořízek vzplane
před světem! Jen se račte na pozoru míti,
by řemen vždy byl dlouhý; nejlépe pak títi
vždy oběma a rázem od levého ucha —
tne od hlavy až po pas, vytne z těla ducha."

Pán rapír vzal; však že byl dlouhý na nošení,
dal si jej vozatajům na vůz v opatření.
Co se s ním stalo, leccos povídá se o tom,
však pravda nevyšla ni tenkrát ani potom.

Dombrovský Matějovi praví: „Milý druhu,
zdaž mrzí vás náš příchod? Co vám není k duhu?
Či radostně vám staré srdce nezabuší,
když zříte orly zlaté, stříbrné, a v uši
pobudku Kościuškovskou trubači vám ječí?
Já myslel, Matěji, že hrdina jste větší!
Zbraň nevezmeteli a na kůň nesednete,
tož aspoň s kamarády zde si připijete
Napoleonu, Polsce na zdraví a k slávě!"

„Ha!" Matěj dí, „však vidím, co se děje právě.
Dva orli v jednom hnízdě — věc to nenadálá!
A na strakaté brůně panská milost cválá!
Jet císař velkým rekem, to se musí říci;
však Pulavští kdys řekli, moji vrstevníci,
Dumouriez když táhl — a též má to víra —:
že Polsce polského jest třeba bohatýra,

ne Francouze a též ne Vlacha, ale Piasta,
Jana či Josefa, — neb Matesa — a basta!
Hm, vojsko!.. Že prý polské!... Leč ti fizilíři,
sapéři, grenadýři a ti kanonýři:
víc německých je slyšet titulů v tom davu
než národních! Jáť mám již na to starou hlavu.
A musí kacířská být s vámi láje mnohá,
snad Tataři neb Turci, neznající boha:
já viděl sám, jak ve vsích ženské přepadají
a loupí pocestné i chrámy vykrádají!
Jdeť císař na Moskvu.... však daleká to dráha,
jestli ji císař bohu poručit se zdráhá!....
Jest v klatbě biskupské, jak slyším; jestli vkročil
tak na cestu...." Tu Matěj do polévky smočil
svůj chleb i jedl, řeč svou nedokončiv ani.

Byltť podkomoří nerad, že tak vojsko haní,
a reptali již mladí; v tom, kdy svár se budí,
vstup třetích zasnoubenců oznamuje sudí.

Totť rejent, — sám se hlásí, sice by ho svatě
zde nikdo neznal. Dosud chodil v polském šatě;
však nutí Telimena, choť nastávající,
jej článkem snubní smlouvy, kontuše se zříci.
Ač nerad, již se rejent po francouzsku oděl,
jest ve fraku, však pryč kus duše se mu poděl;
jak tyč by polknul, tak si kráčí zdřevěnělý,
a v pravo nebo v levo zříť se neosmělí;
tvář jako naškrobená vnitřní úzkost jeví,
jak poklonit se a kam s rukama když neví,

on, dřív tak pohyblivý! Ruce za pas vsadil,
však nemá pasu, — jen se po žaludku hladil;
teď zpozoroval omyl; rděl se od rozpaků
a schoval obě ruce v jedné kapse fraku.
Jak šlehán uličkou jde, slyší šepty, vtipy,
stud za frak mu jak za zlý skutek v krvi kypí;
až Matesovy zraky potkal, strachem chvělý.

Vždy rejent s Matějem se spolu v lásce měli;
však nyní Matěj naň tak hrozně podíval se,
že, zblednuv, knoflíky hned zapínati jal se,
měl strach, že Matěj zrakem šaty s něho sloupá!
Však Dobřínský jen dvakrát vyslovil: „Hle troupa!“
A strašně tak se horšil pro to přestrojení,
že od stolu hned povstal, vyšel bez loučení
a koňmo pádil domů.

Zatím přemilostná
nevěsta rejentova, Telimena skvostná
hle, rozprostírá všechen půvab nejvnadnější.
Šat od hlavy až k patě — moda nejnovější!
Leč jaké měla šaty, jaký účes nový,
to marno psáti, péro toho nevypoví;
jen štětec vymalovat směl by týly ony
a girlandy i blondy, kameny a spony
i živost růžných lící, vděkůplné sklony!

I hned ji poznal hrabě. Zblednuv užasnutím
vstal od stolu a kordu hledal náhlým hnutím

„Co vidím? Tys to?“ zvolal; „či mne smysly minou?
Ty? v přítomnosti mojí tiskneš ruku jinou?
Ó bytosti ty zrádná, klamná nevěrnice,
ó neskryješli hanbou pod zemi své líce?
Tak brzy zapomínáš na slib licoměrný?
Nač nosil jsem tvou barvu, ó já lehkověrný?
Však běda mému soku, jenž mou čest mi loupí!
Jen přes mrtvolu moji ku oltáři vstoupí!“

Kol hosté vstali, rejent přehrozně se pýřil,
a podkomoří spěchal, aby soky smířil.
Však Telimena, vzavši hraběte si stranou,
mu pošeptala: „Však jsem dosud neoddanou;
a když mi překážíte, odpovězte včasně,
však odpovězte zkrátka, jadrně a jasně:
zda dosud lásku ke mně srdce vaše cítí,
a jsteli také hotov, ihned si mne vzíti,
hned dnes? Pak vrátila bych slovo rejentovi.“
Však hrabě dí: „Ó ženo, tvore hádankový!
Dřív bývala jsi ve svých citech poetickou,
teď zdáš se mi však býti veskrz prosaickou!
Čím jsou mi vaše sňatky? Řetězy, jež víží
jen ruce, ale ducha duchu nepřiblíží;
Věř: projevy jsou, byť i bez vyznaných svazků;
jsou povinnosti sladké, byť i bez závazků!
Dvě srdce, na dvojím nechť planou země kraji,
chvělými paprsky jak hvězdy rozmlouvají...
Kdož ví! Snad země proto po slunci tak touží,
snad s takou milostí se v luny září hrouží,
že na sebe tak věčně hledí, k sobě tíhnou

na drahách svých, a předc se nikdy nedostihnou!“
Však ona dí: „Dost toho! Nejsem, díky bohu,
já planetou, však ženou: ostatku již mohu
se dovtípiti. Již s tím žvastem umlkněte;
však chraňte se! neb jestli slůvko zapísknete,
byste mi sňatek zkazil: tož jak nad tou zemí
jest bůh, já do tváře vám skočím s nehty těmi
a...“ „Cesty vám,“ dí hrabě, „k štěstí nezabráním.“
Zrak odvrátil pak od ní s truchlým pohrdáním,
a na trest milce zrádné činu hned se chápal,
neb ku podkomořance obrátil svůj zápal.

Pan vojský rozvaděné mladíky chtěl smířit
příkladem moudrým: jal se tedy slova šířit
zas o památném kanci nalibockých borů,
kde Denasovský kníže s Rejtanem byl v sporu.
Však hosté dojedli teď zmrzlinu, a z hradu
si vyšli na předzámčí osvěžit se v chladu.

Tam po selských jest hodech: džbány medu krouží,
a již se ladí hudba, po tanci vše touží.
Kdos hledal Tadeáše; ten stál zamyšleně
a vážné věci šeptal budoucí své ženě.

„Má Žofie! chci něco pilného ti říci;
raď, prosím. S výsledkem již jsem to řekl strýci.
Víš, valnou část že vesnic, mně teď náležitou,
tys vlastně měla zdědit cestou zákonitou,
takž poddaní v nich tvoji mými nejsou ani,
i nerozhodnu o nich bez vůle jich paní.

Teď, kdy již máme volnosť vlasti milované,
co získají tou šťastnou změnou vesničané?
Zdaž jim krom nových pánů víc se nedostane?
Jest pravda, laskavě jsou dosud spravováni;
však umru — bůh ví, komu budou zanecháni!
Jsem vojínem, má drahá, smrtelni jsme oba,
jsem člověkem, a mnohý vrtoch vnukne doba:
tož lépe, když se vlády sami pozbavíme,
a lidu los ať zákon v ochranu svou přijme.
Jsme volni, — svobody též vesničanům přejme
a v dědičnou jim vlastnosť kus té půdy dejme,
z níž zrodili se, jižto krvavou svou prací
nám vzdělali, — však žijí, bohatnou z nich všací!
Však pozemků těch darem zchudne — na to pomni —
náš důchod; budeme pak žíť jak lidé skromní.
Já z mládí bez hojnosti žíť jsem zvykl spíše,
však tys, má Zoško drahá, urozena výše
a v městě hlavním žilas po svá mladá leta:
či svolíš bydleť na vsi, vzdálena vždy světa,
jak zemanka?...“

Však na to Zoška vece skromně:
„Jsem ženštinou, a věci právní nejsou pro mne;
však budeš ty mým mužem. Na radu jsem mláda,
a co si zřídíš, schválím celým srdcem ráda!
A zchudnešli, dav takto volnosť lidem našim,
tím budeš, Tadeáši, srdci mému dražším.
Vím o svém rodu málo. Vzpomínka však milá
mi praví vždy, že chudým sirotkem jsem byla,
že v domě Soplicův jsem byla vychována,

jak dcera milována, za manžela vdána.
Mám ráda venkov; ač jsem v městě velkém žila,
již dávno tomu! Venkov jsem si oblíbila,
a věř mi, že tu měla více pro mne vnady
má kuřátka, než tamty všecky Petrohrady.
Když chtělo se mi někdy zábav, společností,
jež teď mě nudí, bylo to jen z dětinnosti!
Mne ve Vilně ta jedna zima přesvědčila,
že pro venkovské žití jsem se narodila:
vždy vábil k Soplicovu stesk mě ze zábavy!
I nebojím se práce; mladosť mám i zdraví,
Znám otáčeť se v domě, klíče nositˇ s sebou;
však uzříš, naučím se hospodařiť s tebou!“

Když vyřkla tato slova, div se neulekl
Gervázi popuzený; přistoupil a řekl:
„Již vím! Pan sudí o té volnosti cos říká!
Však nechápu, jak že to sedláků se týká!
Mám strach, žeť německou v tom jakous cítiť radu;
za šlechtickou, ne selskou věc si volnosť kladu.
Jest pravda, pocházíme všichni od Adama,
však předce, sedláci že rodem prý jsou z Chama,
z Jafeta židé, šlechta ze Sema, jak slyším;
my šlechta jakož starší vládneme těm nižším.
Nu, jinak o tom káže velebníček z fary;
dí že tak bylo, dokud vládl Zákon starý,
než Kristus pán, syn dávných králů svého lidu,
se zrodil v selské stáji u prostičkých židů,
a srovnal všecky stavy v pokoji a klidu!
Nechť se tak stane! jinak nemůž býti ani,

zvlášť slyšímli, že Jasně Velmožná má paní
s tím souhlasí tak se vším! Ona již tu vládne,
já poslouchám; ať není protivnosti žádné.
Jen prosím, nedávejte volnosti té nové
tak na prázdno jen řečmi, jako Moskalové,
když nebožtík pan Karp též uvolnil své lidi,
a Moskal trojnásobnou berni na nich klidí!
Nuž, radím, pošlechtěte po zvyklosti známé
své sedláky i rcete, že jim erb svůj dáme.
Ať Půlkozicem něco vesnic paní mladá,
pan Soplica ty druhé Lelivou pak nadá.
Pak Rembajlo se také se sedláky sbratří,
když velmožnou je šlechtou, erbovníky spatří.
Sněm ztvrdí to. Pan manžel však se darmo trudí,
že ostanete po tom daru, panstvo, chudi.
Bůh nedopustí ručkám dcery hodnostářské,
by snad se mozolily v práci hospodářské.
Vím proti tomu pomoc. V zámku jesti jedna
Horeškův stolním stříbrem naplněná bedna,
v ní náramky též, spony, náhrdelky různé
i skvostné zdoby koní, karabely luzné, —
stolníkův poklad, v zemi před loupeží skrytý
a panně Žofii teď právem náležitý;
jak oka v hlavě jsem ho střehl bez ustání
i před Moskvou i vámi, Soplicovští páni.
Též vlastních tolarů mám pytlík natlačený,
z mé služby, tedy z darů panských uschráněný;
dřív hodlal jsem, až soud nám zámek zase vrátí,
ty groše na opravu sešlé stavby dáti;
teď hospodářstvu budou k potřebě, jak hádám.

Nuž, pane Soplico, již na vás vše to skládám;
neb na výslužbě u své paní žíť si žádám,
Horeškův pokolení třetí kolébati,
a v šermu perořízkem dítě vychovati,
syn budeli, — a bude! neb jest vojna zase,
a synkové se rodí v takých vojen čase."

A jedva tato slova domluvil Gervázi,
když důstojnými kroky přistoupil Protázi,
i vyndal ze zaňadří, ukloniv se krásně,
as půltřetího archu přeohromné básně,
již v rýmech poddůstojník mladý skomponoval,
jenž někdy v hlavním městě slavné ody snoval,
šel k vojsku pak, leč dosud vojín belletrista
kul verše. Již jich vožný přečetl as tři sta,
až přišel k místu: *Ó ty, jejíž vnady skvoucí*
slasť bolestnou i muka budí sladce vroucí,
k Belloninýmli řadám hlédneš ve své kráse,
hned oštěpy se zlámou, ocel rozpuká se!
dnes Hymenem zkrot Marta! Ať tvé dlaně sličné
zlé hydře sváru vyrvou z čela hady syčné!" ...
V tom Zoška s Tadeášem jako k velké chvále
mu tleskali, by vlastně nečetl již dále.
Kněz na sudího rozkaz na stůl vystupoval
a vůli nových pánů lidu ohlašoval.

Jak slyšeli tu zprávu poddaní, hned klesli
své paní k nohám; k pánu běželi a vznesli
své hlasy s pláčem: „Budiž naše panstvo zdrávo!"
I zvolal Tadeáš: „Ať žije stejné právo,

vám, Poláci vy volní!" „Zdráv buď lid, a zdráva
buď vlasť!" dí Dombrovský; lid volá: „Vůdcům sláva!
Ať žije vojsko, lid, ať žijí všecky stavy!"
Tak tisícové hlasů pronášejí zdraví.

Jen Buchman radostí se hlučnou nevyznačil;
on chválil záměr, však by rád jej přejinačil,
dřív komisí by svolal, — tak jen se mu zračil
řád pravý....

Krátkosť času byla na závadu,
že nedošlo již na tu Buchmanovu radu;
neb na předzámčí v párech dámy s důstojníky
již čekají, též dívky veské s tanečníky
a: „Polonézu!" volá zástup nedočkavý.
Již důstojníci hudbu vojenskou si staví,
však sudí jenerálu šeptá: „Račte říci,
ať ještě pozdrží se vaši hudebníci.
Však víte, synovec můj slaví zasnoubení,
a v naší rodině již dávno jinak není,
než při venkovské hudbě ženiť se. Již chystá
se houslař, hle, i dudák, také cimbalista,
poctiví hudci. Houslař již se durdí, chudák,
hle, úklonou i zrakem žebroní též dudák,
a kdybych pryč je poslal, bude mnoho pláče;
lid při jiné si hudbě s chutí neposkáče.
Ať začnou; radosti té lidu dopřejeme;
pak výtečnou si vaši hudbu poslechneme."
Dal znamení.

Tu houslař rukáv shrnul s dlaně,
krk houslí pevně chopil, bradu opřel na ně,

a na struny vjel smyčcem, jak by v dráhu koněm;
toť heslo: dudáčkové dva již stříhli po něm,
i jak by hybem křídel, častým paží ruchem
již mačkají své měchy, tváře dmouce vzduchem,
až zdá se, oba dva že do povětří vzletí
jak Boreášových dvé špulících se dětí.
Jen cimbál chybí.

Dosti cimbalistů chodí,
kde však jest Jankel, žádný hrou s ním nezávodí.
Kde Jankel dlel tu zimu, toho nikdo neví,
až nyní s hlavním štábem sám se náhle jeví.
Že na tom nástroji mu nikdo roven není
ni zběhlostí ni vkusem, tož jej v srozumění
vše prosí, aby zahrál. Cimbál nabízejí;
Žid brání se; že ruce zhrubly, že se chvějí;
že odvykl již hraní, že se pánů stydí.
Tak s úklonou chce ujíť. Když to Zoška vidí,
hned běží podat jemu na své bílé dlani
ty paličky, jež mistru sloužívají k hraní,
a klaníc se i hladíc při tom vous mu sivý,
dí: „Prosím, Jankele můj milý, dobrotivý!
Jest to mé zasnoubení! Však jste tolikráte
mi slíbil k svatbě zahrát! Či teď odpíráte?“

Měl Jankel neskonale Zošku rád; i sveden
již kývl bradou. Hned byl do prostředka veden
a podáno mu křeslo, cimbál též. On sedí
a cimbál maje v klíně, s rozkoší naň hledí,
jak veterán, jsa volán v bitvu nedalekou,

když vnoučata meč jeho těžký se zdi vlekou,
se usmívá, ač meče dávno neměl v dlani,
neb cítí, že se dosud pyšniť smí svou zbraní.

Již zatím cimbalista kývl na dva učně;
ti klečí, ladí struny, zkoušejí je zvučně;
A Jankel se zrakoma čeká přivřenýma
a paličky své v prstech nepohnutých třímá.

Teď spustil je. Takt jakýs triumfálný klepá,
pak hustěji, jak liják, sečně v struny tepá,
a všichni žasnou. Mistr však jen vstupu hledá,
neb ustal zas a vzhůru paličky své zvedá.

Zas hraje. Paličky se lehkým chvěním sunou,
jak muší křídlo kdyby zazvonilo strunou,
tak zněla hudba sotva slyšitelná, měkká;
a mistr v nebe zírá, na vnuknutí čeká.
Pak na svůj nástroj s hůry mrštil pyšným okem
i vznesl ruce, v struny udeřil jak skokem;
a posluchači trnou.

Rázem zařinčela
směs tonů, jako hudba janičarská celá
když se zélami, zvonky, bubínky hru počne:
zní polonéza máje třetího! Hoj, skočné
ty zvuky radosť dýší, radosť rozlévají;
hned dívkám chce se tančiť, chlapcům nohy hrají,
však upomínky starců nesla hudba vzletná
zpět v ony blahé časy, třetího když května
i sněm i vyslancové na radnici v sále

slavili sjednocení národa i krále,
když při tanci se pělo: *Na královo zdraví!*
Ať žije sněm i národ, vivant všecky stavy!
A mistr urychluje takty, zvuky tuží, —
v tom zlozvuk ostrý k nim jak sykot hadí druží,
jak ocel v sklo kdy skřípe, až to všecky mrazí,
a veselosť jim tuchou zlověstnou se kazí.
A zaraženi trnou posluchači chvíli;
zda rozladil se nástroj, či se hudec mýlí?
Však nezmýlil se taký mistr! Schválně bije
v tu zrádnou strunu, jíž se trhá melodie,
co chvíli hlasněji rve akord rozeštvaný
a proti shodě zvuků skonfederovaný!
Až klíčník pojav mistra zakryl rukou líce
i křikl: „Znám ten zlozvuk! To jest Targovice!“
A ječíc pukla rázem struna zlopamětná ...

Hráč sahá v primy, zrývá takt, a ruka vzletná
zas primy opouštějíc utíká se v basy;
již mocnější se budí, tisíceré hlasy;
toť pochod, vojna, útok, — slyšeť pádné střely,
pláč dětí, nářek matek... Mistr přeumělý
tak zahrál hrůzu bitvy, až se ženy chvěly
a připomněly sobě s pláčem bolné tísně
seč Pragy, kterou znaly z pověsti a z písně,
až okřály, když zahřměv strunami pak všemi,
hráč zvuky udusil, jak by je srazil v zemi.

Však jedva zbylo času vyjít z podivení,
zas jiná hudba; z prvu tiché zabzučení

a lehké; nemnohé jen tenké struny hrají,
jak z pavučiny mouchy když se dobývají.
Strun přibývá však stále: rozptýlené zvuky
se víží v akordové legie a pluky,
až postupují v taktu shodě bezúhonné
a tvoří smutný nápěv slavné písně oné:
Ó vojíne ty bludný, kterýž borem, ladem
jdeš umíraje někdy trampotou a hladem,
a potom padáš u noh věrného ti oře,
a koník nohou hrabe hrob ti na úhoře.
Ta stará píseň, vojsku polskému tak milá!
Již poznali ji všichni! Šlechta obklopila
teď mistra naslouchajíc, vzpomínajíc sobě
na hrozný čas ten, v kterém na otčiny hrobě
tu píseň zpívajíce zašli na kraj světa,
i na ta dlouhá, smutná, potulná ta leta
kdy na souši a moři, na poušti a v ledu
i v cizích národů a táborů svých středu
je těšil, rozehříval zpěv ten dojímavý.
V těch upomínkách vážně pochýlili hlavy.

Však zas je vznesli. Neboť mistr dumu střásá
a nápěv mění, sílí: jiného cos hlásá.
Zřel znova s hůry do strun, ruce stiskl spolu,
a jedním rázem v nástroj obě spustil dolů;
tak umělé a mocné bylo udeření,
že znělo kovem, jako polnic hlaholení,
a z polnic píseň známá k nebi zavanula, —
vítězný pochod: *Ještě Polska nezhynula,*
Marš Dombrovský do Polsky!... Všichni zatleskali

a všichni „Marš Dombrovský“ sborem provolali!
Hráč, jak by nad hrou vlastní jal jej podiv náhlý,
paličky pustil, ruce do výše se vztáhly,
a čapka liščí spadla s hlavy na ramena
i vážně vlála dlouhá brada pozdvižená,
dvé kruhů ruměnných mu zaplanulo v tváři,
zrak plný ducha hořel mladickou mu září;
až Dombrovského zhlédnuv, skryl své oči v dlaně
a mezi prsty potok slz mu plynul maně,
i pravil: „Jenerále, dlouho Litva naše
tak čekala tě, jak my Židé Mesiáše,
a dávno pěvci lidu zvěstovali tebe,
i dávno zázrakem tě přislíbilo nebe!
Žij, bojuj, ty náš...!“ Vzlykal mezi slovy těmi.
Žid poctivý jak Polák přilnul k rodné zemi!
Dombrovský podává mu ku poděkování
svou ruku, již on líbá, an se nízko sklání.

Čas k polonéze! Jak se podkomoří přímí!
On na zad rukávy si hodil vlajícími,
knír kroutí, Zoščinu pak ruku ve svou vkládá
i skláněje se dvorně, v první pár jí žádá.
A za ním v řadu párů zástup již se třídí;
dán povel, — začíná se tanec; on jej řídí.

Již na pažitě boty červené se bleskly,
zář hraje z karabely, třpytí se pas lesklý;
on zvolna kráčí, jako v mimovolném hnutí,
leč každý jeho pohyb, každé pohlédnutí

i myšlénky i city zjevně dává znáti.
Teď stojí, jak by chtěl se dámy svojí ptáti,
k ní hlavu kloně, cos jí v ouško šeptá v spěchu,
však dáma odvrací se stoudně, nedá slechu;
konfederatku smekl, uklání se skromně;
teď pohlédla naň, ale mlčí neoblomně;
krok zvolnil; za jejími hledy zkumně hledí,
až zasmál se, a blažen její odpovědí,
Jde rychleji, své soky hrdě s hůry měří,
a čapku, na níž svítí volavčino peří,
hned v čelo věsí, hned zas nad čelem jí třese,
až nasadiv ji k uchu, kníry kroutiť jme se.
Jde; v patách stíhají ho závistníků řady;
on rád by se svou dámou ušel ze hromady,
on časem zastaví se, rukou kyne dvorně,
by přešli jen již mimo prosí přepokorně;
a časem obratně chce stranou od nich píliť,
tož mění směr i baží zchytrale je zmýliť,
však hbití dotíravci sledují ho všady
i zevšad obtáčejí tanečními řady;
ont rozhněván, již pravá ruka jilce hledá,
jak děl by: nedbám o vás, závistníkům běda!
A míří s pyšným čelem, s vyzývavým okem
teď přímo v dav: ten plachým ustupuje krokem
již jemu z cesty, v tom se znova mění šiky
a pouštějí se za ním....

Kolem hlučí křiky:
„Ont posledním! jen pohleď, pohleď, světe mladý!
On poslední tak vodí polonézy řady!“

Pár za párem tam v hlučné veselosti kráčí
teď rozvíjí se kolo, opětně se ztáčí
jak hroznýš had, a v tisíc závitků se vlní;
dam, vojínů i pánů kroje zraky slní
svou pestrotou jak plaz by leskle šupinatý
se mihotal, i plál naň slunka západ zlatý,
a temný pažit jemu stlal se za podnoží.
Šum tance, hudba, tleskot, přípitky se množí!

Sak Dobřínský jen, kaprál, nechce při kapele
ni poslouchat ni tančit; zírá nevesele,
v zad ruce složiv, hněvný, zasmušilý stojí,
a připomíná sobě k Zošce lásku svoji,
když košíčky jí plétal, hnízda vybírával
a z pecek náušničky pěkně vyřezával.
Ta nevděčná! Ač plýtval tolikými dary,
ač pohrdla jím, ač mu bránil otec starý:
on ještě tolikkráte za plaňkami sedal,
či v konopích se ukryv, očima jí hledal,
by spatřil, kterak pleje záhon květinový,
či sype kuřátkům neb okurky jak loví!
Ta nevděčná! — Sak hlavu sklopil, náhle pískl
a hvízdal mazur; kašket na uši si vtiskl,
šel do tábora k stráži u děl postavené
a myslel, při družbartu že tam zapomene
i při kalichu na žal, jenž tak dlouho pálí.
Tak ve své lásce k Zošce Dobřínský byl stálý.

A Zoška tančí chutě. Ač jest v páru předním,
ji sotva z dálky viděť, neboť rouchem jedním

se jarní drn a její šaty zelenají
ba v kytičkách i věncích, jež ji odívají,
let neviditelný ji v louce zkvetlé tají;
hle, ona tancem vládne, jako věčnou poutí
hvězd jasných anděl noci; lze jen uhodnouti,
kde jest, neb k ní se všecky zraky obracejí
i paže pnou, a za ní všecky kroky spějí.
A marně podkomoří setrvat se trudí;
již z prvního jej páru soupeřové pudí;
sok Dombrovský se pyšní též jen krátkou chvíli,
již druhému jde z cesty, a již třetí pílí,
i ten též rychle zahnán, prchá bez naděje.
Až Zoška, unavena veselostí reje,
potkala Tadeáše, a že netoužila
již po proměně žádné, tanec zakončila.
I ke stolu šla hostům nalit do kalichů.

Již slunce haslo; večer teple dýchal v tichu;
kraj nebes, na němž někde obláček se bělí,
byl k hůře blankytový, v západ uzardělý;
čas krásný věstí mráčky v lehýnkém tom svitu.
Tam jako tiché bravy, spící na pažitu,
zde menší, jako čirek stáda bělojasná;
hle nad západem oblak, jako clona řasná,
co závoj prosvítavá, navrch jasně plavá
jak perly, z kraje zlatá, v hloubi nachem tmavá,
mdlým paprskem se ještě rudě rozohníval,
až zvolna žloutna, bledna, v siné šero splýval.
A slunce hlavu kloníc, oblak stáhlo s výše,
jen vzdychlo teplým vánkem — a již spalo tiše.

A šlechta pije stále, přípitky kol vznáší
Napoleonu, vůdcům, Zošce, Tadeáši,
třem šťastným párům, jichž se slaví zasnoubení,
všem přítomným tu hostům, zvaným, jichž tu není,
všem přátelům, jež kdo má živé na paměti,
i zesnulým, jež drahá upomínka světí! . . .

Též já jsem tam byl s hostmi, med a víno pil jsem,
a co jsem viděl, slyšel, v knihách uložil jsem.

POZNÁMKY.

S díkem buďtež zde jmenovány vážené osoby, které překladatelce při nesnadné práci její ochotně přispěly, což učinili předně propůjčením lexikálních pomůcek pánové: Veled. probošt Václav Štulc a František Špatný, pak vysvětlením některých výrazů paní Eliza Orzeszkowa, slečny Dora i Milina Hanušovy, slečna Helena Kuczalska, pan Władysław Lech, pan Primus Sobotka, pan Dr. M. Tyrš a jiní pánové.

K názvu *Poslední zájezd na Litvě.* Za časů Obce pospolité Polské (Rzecz pospolita = res publica, staroslavný název samostatného státu Polského) bývalo provádění výroků soudních velmi obtížným v zemi, kde výkonná moc neměla vlastně žádné policie pod svým velením a kde mocní občané vydržovali si svoje dvorní pluky, ba někteří, jako knížata Radziwillové, vojska několikatisícová. Žalobce tedy, obdržev rozsudek, byl nucen pro uskutečnění jeho utéci se k stavu rytířskému, to jest ku šlechtě, která též měla výkonnou moc. Ozbrojení příbuzní, přátelé i krajané táhli s rozsudkem v rukou a s vožným ve svém středu (v. poznam. k str. 20), dobývali — ne vždy bez krve prolití — statků přiřknutých žalobci, které mu vožný zákonitě ve vlastnictví oddával. Takovéto ozbrojené vykonání rozsudku nazýváno bylo zájezdem. Za dávných dob, dokud zákony požívaly vážnosti, ani nejmocnější velmožové se neopovažovali vzpírati se rozsudkům; zřídka událo se branné přepadení a násilí neušlo nikdy trestu. Sklesnutí veřejných obyčejů v Obci pospolité rozmnožilo zájezdy, které ustavičně pak znepokojovaly Litvu.

Ku předzpěvu. Str. 5. ř. 1. *O čem tu na pařížské dlažbě sníti* atd. Mickiewicz psal báseň „Pan Tadeusz“ v Paříži od konce roku 1832 do začátku roku 1834, když emigrace polská se všemi svými bědami po nešťastném konci povstání r. 1831 zaplavovala pohostinnou metropoli Francie.

Str. 9. ř. 24. *Zpěv o Justýně, píseň o Věslavě.* Justýnu opěval básník František Karpiński ve svých písních, „Věslav“ jest selanka v pěti zpěvích od Kazimíra Brodzińského. Oba ti básníkové byli velmi populárními předchůdci Mickiewiczovými.

Ku knize I. Str. 11. ř. 1. *Litvo, má domovino!* — Mickiewicz narodil se ve vsi Osovci blíže Novogrodku na Litvě, o štědrém dni r. 1798.

Str. 11. ř. 5—7. *Ó panno svatá* atd. — Jmenována tu nejslavnější poutnická místa, kam lid polský k zázračným obrazům Panny Marie přichází. Kultus marianský jest podnes v celé Polsce nad míru veliký.

Str. 13. *Rejtan* ř. 19., *Jasiński* ř. 23., Korsak ř. 24. — Tadeáš Rejtan, slavný vlastenec polský, nazvaný *polským Katonem*. Když roku 1773 svolán sněm, aby potvrdil roztržení Polsky Ruskem, Pruskem a Rakouskem, Rejtan ohnivě hřímal proti takové vlastizradě — avšak marně; byv zatčen od Rusů pro ten odpor, zšílel šlechetný Polák žalem nad zkázou své otčiny a zemřel roku 1780, zraniv si v návalu rozjitřenosti hlavu o tabule okna. — *Jakub Jasiński*, dělostřelecký náčelník, působil zdárně zvláště na Litvě, a byv pak Kościuszkem do Varšavy povolán, přísahal, že raději umře, než by se nepřátelům poddal. Dostál nadšenému tomu slovu, neboť padl jakož obhájce Varšavy, an bránil Pragy, dne 4. listop. r. 1794. — *Raimund Korsak*, básník a účastník povstání Jasińského na Litvě i soudruh téhož při hájení Pragy, po jejímž pádu byl zajat. Umřel r. 1817.

Str. 16. ř. 17. *Že nedbale se slouží u **soudího** v domě.* — Vláda ruská v dobytých zemích nezrušila jedním rázem domácích zákonů i zřízení občanských, oslabujíc je raději pozvolna svými ukazy. Na Malé Rusi na příklad udržel se až do posledních dob „Statut Litevský“, pozměněn byv ukazy; Litvě ponecháno celé dávné zřízení soudů občanských i trestních. Volení tedy jako za starodávna sudí „zemští“ (značí vlastně: zemanští) i „hradští“ v okresích a sudí hlavní v gubernich. Ale že odvolání šlo do Petrohradu ku mnohým instancím různého stupně, zůstal ve skutečnosti při soudech místních sotva stín dávné tradicionelní vážnosti.

Str. 16. ř. 18. *Však čeká čeleď, až **pan vojský** ustrojí se.* — Vojský (tribunus) býval kdysi úřadu svého opatrovatelem žen a dětí šlechty za dob všeobecné zemské hotovosti. Ode dávna úřad ten stal se pouze čestným beze všech povinností. Na Litvě zachováváno obyčejem, že váženým osobám ze zdvořilosti přikládány jakékoli starobylé tituly, které užíváním nabyly pak oprávněnosti. Sousedé na příklad přítele svého nazývali „obožným“ (ubytovatelem vojska), „stolníkem“ neb „podčišníkem“, nejprvé pouze v rozmluvách a dopisech, ale posléze i v úředních listinách. Vláda ruská zapovídala podobné tituly a ráda by je byla učinila směšnými, by na místě jich se užívalo titulatur dle stupňů hierarchie vládní, proti kterým Litvíni dosud mají velký odpor.

Str. 17. ř. 17. *Již je zde **podkomoří** s dcerami a paní.* — Podkomoří, někdy úředník znamenitý a vážný, *princeps nobilitatis*, za vlády ruské stal se pouze titulárním. Rozsuzoval ještě časem v rozepřích hraničných, ale posléze pozbyl i té části právního významu. Později zastupoval někdy maršálka i jmenoval komoří čili měřiče krajské.

Str. 20. ř. 3. *Protázim **vožným*** atd. — Vožný, čili *jenerál* volen byv usnesením tribunálním či soudním ze šlechty usedlé, roznášel obsílky, ohlašoval intromisi, činil ohledání, předvolával obžalované atd. Obecně malá šlechta úřad ten zastávala.

Str. 21. ř. 26. *Štít Horeškův, **Půlkozic.*** — Erb, na němž oslí hlava, na helmě půl kozy vyskakující z koruny.

Str. 22. ř. 6. *A cholodec litevský mlčky chutě jedli.* Cholodec jest jídlo chladící z lupenů cvikly, praveno překladatelce, že na způsob huspeniny připravené.

Str. 26. ř. 20. *Však o **podčišníkovi** pamatují všecko.* — V originálu stojí vlastně *podczaszyc*, to jest *podčišníkovic* čili podčišníkův syn, i překladatelka k vůli ohebnosti kratšího slova dovolila si psáti „podčišník“.

Str. 26. ř. 23. *Jak za rarohem ptactvo.* — Pořekadlo polské: létati jako za rarohem. Raroh jest dravý pták z čeledi sokolovitých. Známo, že za některými dravci drobní ptáci hejnem poletují.

Str. 27. ř. 9. *My zas ke koltounu.* — Koltoun, *plica polonica*, nemoc vlasů.

Str. 28. ř. 19. *Nuž, otče Robáku.* — „Robák" v polštině znamená „červ", což v dalším průběhu básně osvědčí svůj význam.

Str. 29. ř. 6. *„A vždy jste dychtiv po Varšavě?"* — Napoleon, poraziv roku 1806 Prusy u Jeny, uzavřel následujícího roku mír v Tylži, kterým z větší části Polska pruského zřízeno tak zvané *velké knížectví Varšavské* pod králem Saským. Toto knížetství válkou mezi Napoleonem a Rakouskem r. 1809 rozšířené částí rakouského Polska s Krakovem, považováno bylo od Poláků za počátek znovuzrození celistvé Polsky. K Varšavě upínaly se naděje a touhy Litvy přidělené Rusku, a ve Varšavě též dne 28. června 1812 prohlášeno za ohromného jásotu znovuzřízení bývalého Polska.

Str. 31. ř. 13. *Neb o kusého chrta rejent s asesorem* atd. — Rejenti „aktoví" řídili kancelář; „dekretoví" psali výroky; všichni pak bývali jmenováni mocí *písaře* soudního. — Asesoři spravovali policii krajskou. Dle ukazů někdy byli voleni občanstvem, jindy ustanoveni vládou; tito nazývání pak „korunními". — Soudcové apelační také zvou se asesory, však zde není o nich řeči.

Str. 37. ř. 21. *„Ať slouží!" volalo se.* — V originále po něčím kýchnutí vždy volá se: „Vivat," dle obyčeje staropolského.

Str. 38. ř. 26. *Co Nèsolovský starý vojvoda by pravil.* — Josef hrabě Niesołowski, poslední vojevoda Novogrodský, byl předsedou revoluční vlády za doby povstání Jasińského.

Str. 39. ř. 3. *Ni Bělopetrovič ho k tomu nenaklonil.* — Jiří Białopiotrowicz, poslední písař velkoknížectví Litevského, činně zasahoval v povstání Jasińského. Soudil státní vězně ve Vilně. Byl to muž na Litvě vysoce vážený pro své ctnosti i své vlastenectví.

Str. 41. ř. 1—2. *Pas to těžký, cenný, sluckého díla.* — V Slucku byla slavná po celé Polsce rukodílna zlatohlavu a pasů skvostných, Tyzenhauzem velice zdokonalená.

Str. 41. ř. 23. *To byla tribunálská vokanda.* — Vokanda, úzká podlouhlá knížečka, ve které jména soudících se stran po pořádku byla zapisována. Každý advokát i vožný byl povinen míti takovou vokandu.

Str. 43. *Dombrovski* ř. 13., *Kňaževič* ř. 16., *Jablonovski* ř. 19. — Jindřich Jan Dąbrowski, slavný jenerál polský. Vstoupiv r. 1770 do vojska saského, účastnil se polského povstání r. 1791, dále r. 1794 podporoval povstání v Poznaňsku, a Kościuszko za zásluhy jeho daroval mu prsten s nápisem: *Vlasť obhájci svému.* Po dobytí Varšavy odebral se do Paříže a zřídil k žádosti direktoria legii polskou, která se všech skvělých vítězství jen. Bonaparta v Italii zúčastnila (k čemuž se vztahuje naznačené místo v básni). Karel Kniaziewicz, polský jenerál, bojoval r. 1792 ve válce proti Rusům, načež byl velmi činným v revoluci pod Kościuszkem. Posléze byl zajat v nešťastné bitvě u Maciejowic a nějaký čas vězněn v Kyjevě. Když Dąbrowski v Italii uvedl polské legie, Kniaziewicz postaven v čelo legie první. Vyznamenav se velice, stal se brigádním jenerálem a byl vyslán do Paříže, aby odvedl direktorátu dobyté prapory. — Ladislav Jabłonowski, jenerál polský, byv spolužákem Napoleonovým, spěchal r. 1791 do Polska, vyznamenal se zvláště u Pragy, pak vstoupil do armády italské a velel jedné legii Dąbrowského. Po míru Amienském žil soukromě, až r. 1802 přihlásil se s legií Naddunajskou k výpravě na San Domingo, kdež zemřel a celá takořka legie též zhynula. V emigraci pak žilo několik pozůstalých veteránů oné legie, mezi nimiž jenerál Małachowski.

Str. 43. ř. 27. *Plul pod vodou ku kraje Varšavského luhům.* Viz poznámku k str. 29.

Ku knize II. Str. 52. ř. 18. *On však se zval Rembajlo.* — Polsky „rębaj" = *rubej;* jméno starého rváče úmyslně básník utvořil z tohoto slova.

Str. 54. ř. 16. *Krom varhan na rozličné instrumenty hrála.* — Na kůrech v zámcích svých stavívalo si panstvo varhany.

Str. 56. ř. 13. *A polévky mu černé při obědě dáno.* — Černá polévka, podánali u stolu mládenci ucházejícímu se o ruku domácí dcery, znamenala, že jest odbyt.

Str. 56. ř. 17. *Zákon ze třetího máje.* Když za slabého, posledního krále polského Stanislava Poniatowského, po prvním roztržení Polsky r. 1773 vykonaném ve zbylé, samostatné Obci pospolité úsilí všech vlastenců se neslo k tomu cíli, aby se tato vnitřně sílila, osvítila a hrozícímu vplyvu ruskému odolala, zahájen r. 1788 památný, tak zvaný čtyrletý sněm, jenž dal Polsce nově vypracovanou ústavu, přijatou dne 3. května r. 1991, na kterou král Stani-

slav slavně přisáhl a kterou veškeren národ s nadšením vítal jako záruku politické neodvislosti; i Prusko uznalo ústavu tu. Ale Kateřina II. ve srozumění se zrádnými pány polskými, hlavně Felixem Potockim a Františkem Branieckim, ohlásila dne 18. května r. 1792, že neuznává ústavy ze dne 3. května, i vyslala 100.000 mužů na pomoc oněm pánům, kteří utvořili smutně pověstnou konfederaci Targovickou, ve kterou se dne 24. května 1792 sestoupili. Sněm ve Varšavě viděl nezbytnou válku před sebou. Vojsko jeho, jemuž velel kníže Josef Poniatowski, králův synovec, ustupovalo z Ukrajiny a Litvy k Buhu; úspěch zbraní Kościuszkových zůstal marným; konfederáti Targovičtí docházeli stále větší mocí, až Kateřinou zastrašen i král Stanislav k nim přistoupil, čímž k hořkému žalu poražených vlastenců válka skončena a ústava ze dne 3. máje pohřbena.

Str. 62. ř. 12. *„Rád, pane, okurky, či lusky?“* — V originále *„ůgórki“*, což znamená okurky, ale též uzle na mnišském pase provazovém. Hříčka ta slovní poněkud nahrazena v překladě slovy „lusknouti“ a „lusky“.

Str. 64. ř. 3. *Z měst nebo z lodí druhy nejjemnější kávy.* Velké lodí na Němně, které se nazývají *„wiciny“*, slouží Litvínům k obchodnímu spojení s Prusy, vyvážejíce obilí a přivážejíce za ně zboží koloniální.

Str. 64. ř. 21. *Pak nadívaných řízků k posledku se dalo.* — Oblíbené polské jídlo *„zrazy“* (ze slova zrzazy = zřezy) jsou řízky masa, jak překladatelce praveno, upravené s chlebovou nádivkou.

Str. 67. ř. 12. *Dí: „Dám své slovo!“* — V originále: *Jak mamę kocham* (jako že matku miluji), což jest obvyklým u Poláků způsobem zapřísáhání se.

Str. 67. ř. 27. *Kýs malý činovník.* — Činovník = úředník, slovo ruské.

Str. 75. ř. 16. *Kdys kníže Dominik, když jsem s ním z honby spěchal.* — Kníže Dominik Radziwiłł, velký milovník lovů, emigroval do knížetství Varšavského i zřídil vlastním nákladem pluk jízdy, jehož byl náčelníkem. Umřel ve Francii. Jím vyhasla mužská linie knížat na Olyce i Něsvěži, nejmocnějších pánů v Polsku a zajisté i v Evropě.

Str. 75. ř. 17—18. *Také s jenerálem Mejenem.* Mejen se vyznamenal v národní válce za Kościuszka. Dosud ukazují se pod Vilnem valy Mejenovy.

Ku knize III. Str. 79. ř. 26. *A v jasném obláčku roj motýlků se nese.* — V originále nazváni jsou ti motýlkové *„babkami“*; překladatelce nezdařilo se vypátrati, který vlastně druh hmyzu tím jménem na Litvě byl nazýván.

Str. 80. ř. 12. *To jako Amalein zlatý roh se jeví.* — Amaltea, dle báje nymfa, která odchovala Jupitera mlékem kozy, jejíž roh on pak mezi hvězdy postavil. Dle jiné pověsti daroval roh ten dcerám Melisovým, i učinil jej čaromocným, aby jim všeho poskytl, čeho si přály. Odtud prý „roh hojnosti“ jest znakem Štěstěny.

Str. 87. ř. 3. *Ty zas honbou na hřiba se baví* atd. Známa jest na Litvě píseň o houbách, vyšedších na vojnu pod náčelnictvím hřiba. —

Str. 87. ř. 18. *Tam hlívy jako štíhlé šampaňského sklínky.* — V originále *lejki* (nálevky), kterýž druh hub zjistiti nepodařilo se překladatelce, nahrazující je hlívami pro podobný jich tvar.

Str. 89. ř. 20—21. *Na dropy se loudě, neb jdeli na kuliky* atd. Drop, pták z čeledi kurovitých bahňáků; jeden z největších ptáků evropských, někdy až 20 liber těžký. — Kulik, z čeledi ptáků bahních běhavých.

Str. 96. ř. 18. *Tiburských vodopádů klasické vy vnady!* — Tibur, prastaré město v Latiu, nynější slavné Tivoli.

Str. 96. ř. 19. *Vy Posilippa sluje!* — Posilippo, slavný vrch u Neapole, na jehož úpatí jest náhrobek Virgilův.

Str. 99. ř. 13. *Krom Breughla* atd. Ze slavné malířské rodiny Breughlů Antorfských uveden zde Petr Breughel mladší (žil 1569—1625) nazván „pekelným“ k vůli příšerným předmětům svých maleb, a Jan Breughel, bratr předešlého (žil 1589—1642), krajináře jemného, jenž proto nazýván „aksamitovým“. Maloval též obrazy figurální se stejnou něžností.

Str. 99. ř. 15. *A kromě Ruisdaela.* Toho jména jsou dva holandští krajináři ze 17. století. Slavnější z nich, světoznámý Jakub Ruisdael († r. 1681) maloval zvláště rád krajiny divoké a pusté, skály a břehy mořské.

Str. 99. ř. 17. *Malíř náš Orlowski.* — Alexandr Orłowski, polský malíř, litograf a ryjec, nar. r. 1777, umřel r. 1833. Vynikal zvláště malbami bitev a koní. Byl též dvorním malířem carů Alexandra I. a Mikuláše. V posledních letech života jal se též malovati krajiny.

Str 104. ř. 4. *Dva šarvarky* atd. Szarwark = z německého „Scharrwerk", robota panská záležející v kopání příkopů, stavění cest a mostů, rumování atd.

Str. 104. ř. 7—8. *Dvě pijavky, — psa jméno jesti Spravnik, Strapčina pak feny.* — Pijavky, druh psů anglických, malých a silných, kteří slouží při lovech na velikou zvěř, zvláště na medvědа. — *Spravnik*, čili *kapitán spravnik*, náčelník policie „zemské" (t. j. zemanské, venkovské); *strapčina*, druh prokuratora vládního. Tito úředníci pro časté nadužívání své moci s velkou ošklivostí potkávají se u občanstva.

Ku knize IV. Str. 106. ř. 1—14. Zde připomínána původní, stará Litva jako samostatný ještě stát, obývaný kmenem se Slovany příbuzným a sousedícím, kterýž od začátku XIII. století činně vystupoval v dějinách, zejména svými dlouhými boji proti rytířským řádům Německému a Mečovému. Koncem století XIV. spojena Litva s Polskem. Vitenes, Mindova, Kejstut, atd. — jména dávných velkých knížat Litevských. — *Bělověžská* divočina jest znamenitý prales blíže Grodna, v němž stál lovecký zámek králů polských, zbudovaný Štěpánem Bathorym. *Switez* jest jezírko nedaleko rodiště Mickiewiczova.

Str. 107. ř. 8. *Král poslední, jenž kolpak Vitoldův si vstavil.* Sigmund August r. 1529 starožitným obyčejem byl dosazen na stolec velkého knížetství Litevského: připásal si meč a korunoval se kolpakem. Měl velkou zálibu v lovectví.

Str. 107. ř. 15. *Zda žije velký Baublis?* — V kraji Rosieńském, na statcích Paszkiewicze, písaře zemského, rostl dub známý pode jménem „Baublis", někdy za dob pohanských posvátně ctěný. V nitru toho vyhnilého obra Paszkiewicz založil kabinet starožitností litevských.

Str. 107. ř. 18. *Háj Mendoga, zdaž dosud za farou tam zkvítá?* Starožitné to lípy nedaleko fary města Novogrodku, jichž mnoho vysekáno r. 1812.

Str. 107. ř. 27. *Vždyť lípa černoleská, již hlas Janův slaví.* — Jan Kochanowski, slavný básník polský, nar. r. 1532 ve vsi Siczynč v Černolesí, kamž odebral se, když unaven životem dvorním toužil po básnickém zátiší. † 1584.

Str. 108. ř. 1—2. *Dub ten štěbetavý pěl kozáckému věštci* atd. *Seweryna Goszczyńského*, nar. r. 1806 na Ukrajině, slavná báseň *Zámek Kaniowski.*

Str. 115. ř. 20—23. *Tu píseň* až na *Ausonské zemi.* Ausoni byli dávným italským kmenem, podmaněným pak Římany. — Naznačena zde slavná píseň: *Ještě Polska nezhynula* a italské legie Dąbrowského.

Str. 116. ř. 18. *Jež pokutím se zove.* Pokutím nazýváno čestné místo, kam pohané stavili své domácí bůžky a kde dosud Rusové věsí svaté obrazy. Tam usazuje venkovan litevský hosta, kterému chce úctu vzdáti.

Str. 117. ř. 20—21. *Zříť ona ke Koruně ještě s láskou něžnou — však schisma na Litevském knížetství teď sedí.* Z Koruny (to jest Velkopolsky a Malopolsky, tedy z veškerých krajin polských na západ a na východ rozložených, z jichž valné části sestávalo roku 1809 rozšířené knížetství Varšavské, viz poznámku k str. 29.) a z Litvy (zemí severovýchodních) skládala se Rzecz pospolita Polska až do dob své celistvosti. Poněvadž v knížetství Varšavském byla vláda saská, na Litvě však ruská, praví se v básni, že Korunu matka boží miluje, na Litvě však že schisma sedí.

Str. 136. ř. 9. *Se začalo jen v kapkách třpytné linouť zlato.* V lahvicích vodky gdaňské bývají na dně lístky zlata. (Některá místa v knize IV. jsou z péra Štěpána Witwického.)

Ku knize V. (V nadpise textu stojí omylem Kniha IV.)

Str. 155. ř. 10. *Jak Filip z konopí.* Kdysi na sněmě Filip z usedlosti své Konopí tak daleko se odchýlil od předmětu rozpravy, že vzbudil smích. Odtud pořekadlo: octnouti se někde jako Filip z konopí.

Str. 171. ř. 25. *Jak slavné noční hody při slavení dědů.* Dziady, dědové, předkové; u večer Dušíček pověra národní káže svolávati i častovati zemřelé či dziady. Jest to též název a předmět velké básně Mickiewiczovy, ne méně slavné než Pan Tadeusz.

Str. 174. ř. 6. a 10. *I vasaly své ze vsi. — Však s vousáči.* V originále jest komická hříčka se slovy „wasale" a „wąsole"

kterouž přeložiti nelze. Hrabě totiž mluví o vasalech, a kličník rozumí, že o „vousalech“, t. j. šlechtě venkovské.

Ku knize VI. Str. 176. Nadpis: Šlechtická osada. V originále Zaścianek (zástěnek); takto anebo okolica nazývána obec z usedlostí malé šlechty se skládající, pro rozdíl oproti vesnici obývané poddaným lidem selským čili wsi.

Str. 181. ř. 24. *Soplicům že dala Targovice.* — Konfederace Targovická, viz poznámku ku str. 56.

Str. 182. ř. 12. *On desátá jim voda na kyselu.* Kysel jest jídlo litevské z ovesného kvasu, na nějž se voda nalévá, až všecky částky moučné se odloučí. Odtud pořekadlo.

Str. 182. ř. 28. *Náš Josef, náš Dombrovský, bílí orli naši!* Kníže *Josef Poniatowski*, viz pozn. ku str. 56. — Jenerál Dąbrowski, viz pozn. ku str. 43. — Bílý orel v červeném poli jest znakem království polského, říšský znak Obce pospolité (Koruny a Litvy) připojuje k orlu znak knížetství Litevského, Pogoń, t. j. obrněného jezdce s taseným mečem a modrým štítem, na němž zlatý kříž.

Str. 189. ř. 22. *Dobřínské obce slávu.* — Dobřín slují dvě malá města na Mazovši, v nyn. gubernii Płocké. V básni jest Dobřín litevský osadou šlechticů z Mazovše, tedy z Koruny, na Litvu před 400 léty přistěhovalých.

Str. 189. ř. 25. *Dal po vší zemi branné houfce odváděti.* — Když král chtěl svolati zemskou hotovost, dal v každé farnosti zaraziti vysokou tyč s uvázanou na hoře metlou, která se nazývá wić, i to slulo: rozdać wici. Každý dospělý muž stavu šlechtického byl povinen pod ztrátou šlechtictví se dostaviti pod korouhev vojevodskou.

Str. 191. ř. 11—12. *Sedm set devadesát čtyři když se psalo, byl překřtěn: „Ruku v bok“ jej nyní všecko zvalo.* Rok 1794 znamená pád Varšavy a zničení Obce pospolité. Poněvadž dále v básni se dočteme, že Matěj vjížděl rukou k levému boku, maně jako k jílci meče, kdykoliv na Moskvu vzpomněl, zjevno, proč mu začali přezdívati „Ruku v bok“ právě v roce, kdy vláda ruská porazila všechen odpor polský.

Str. 193. ř. 4. *Barský konfederat starý.* — Na ochranu proti vzmáhající se nadvládě ruské, které král Stanislav hověl, sestoupila se r. 1768 slavná konfederace Barská, která po mnohých bojích r. 1771 prohlásila krále trůnu zbaveným, byla však r. 1772 přispěním Pruska i Rakouska potlačena.

Str. 194. ř. 6. *Leč král kdy zúčastnil se posléz Targovice.* Viz poznámku k str. 56.

Str. 194. ř. 26. *By chránil Poteje.* — Hrabě *Alexandr Pociej*, vrátiv se po válce na Litvu, podporoval krajany ubírající se do ciziny a značné summy posýlal do pokladny legií.

Ku knize VII. Str. 205. ř. 1—2. *Též smlouvy prý a pakty? Kyjovské či Miňské? Dojde snad i na Babiňské?* — V městech Kyjově a Miňsku bývaly v určitých dobách uzavírány smlouvy nájemné a podobné; v Babině asi v polovici 16. století na posměch vládě královské zřízena zdánlivá vláda.

Str. 211. ř. 15. *A spravník? a což asesoři?* Spravník, viz pozn. k str. 104, asesor, viz pozn. k str. 31.

Ku knize VIII. Str. 220. ř. 26. *Kdys u Slovanů zvání Lelem a Polelem.* Lel a Polel jsou dvě jména ze slovanského bájesloví, jež nejprvé Stryjkowski ve své kronice polské připomíná a jichž značení různí badatelé rozličně vykládají.

Str. 221. ř. 7. *Kruh Síta hvězdnatý se kmitá. Síto* (litevsky *sėtas dangus*) = souhvězdí plejad, jež nazýváme „kuřátka“.

Str. 222. ř. 5. *Tak jako farář Mirský* atd. Bylo zvykem zavěšovati v kostelích ostatky vykopaných kostí, které lid měl za kosti obrů.

Str. 222. ř. 17. *Toť vlasatice první velkosti a moci.* — Památna vlasatice r. 1811.

Str. 223. ř. 27. *Kněz Počobut, tehdejší rektor.* Kněz Poczobut, exjesuita, slavný hvězdář, vydal dílo o zvěrokruhu v Dendeře (ves arabské na Nilu, kde výprava Bonapartova nalezla znamenité památky hvězdářství staroegyptského), i pozorováním svým přispěl Lalandeovi k vypočtení pohybu měsíce.

Str. 224. ř. 3—4. *Také se S'niadeckým se známe. Jan S'niadecki*, znamenitý polský mathematik, astronom a spisovatel, nar. r. 1756. † r. 1830. Činnosť jeho v literatuře vědecké i na stolici učitelské byla rozsáhlá i proslulá.

Str. 224. ř. 12. *Kdy ve své ekypáži Braneckýjel v Jasy. Xaver Braniecki* byl hetmanem korunním polským a generálem ruským, pak sloužil ve vojště francouzském za sedmileté války; když Sta-

nislav Poniatowski stal se králem polským, Bran. postupoval v hodnostech. — Byl vůdcem vojska korunního, které spolu s Rusy zničilo konfederaci barskou (viz pozn. k str. 193), a později, zprotiviv se ústavě ze 3. máje (viz pozn. k str. 56), stal se spolutvůrcem zlopověstné konfederace Targovické. Osobnost to volice nenáviděná u Poláků.

Str. 227. ř. 1. *Však v jeho družině byl kníže z Denasovů.* — Kníže *de Nassau-Siegen,* pověstný v onen čas válečník a dobrodruh. Byl admirálem ruským a porazil Turky na Lemaně, pak sám od Švédů poražen. Meškal nějaký čas v Polsku, kdež obdržel občanské právo. Boj knížete de Nassau (u Poláků nazývaného Denassów) s tygrem koloval tenkráte ve všech novinách evropských.

Ku knize IX. Str. 254. ř. 17. *Dí major: „Víte, co však žlutá kniha káže?“* — Žlutá kniha, dle své obálky tak nazvaná, krutý vojenský zákoník stanného práva a stavu obležení, jehož vláda ruská v Polsku často v čase míru užívala.

Str. 265. ř. 5. *Táhne k otci těžké, sáhodlouhé dřevo.* — Sochor litevský zhotovuje se následujícím způsobem: vyhledá se mladý doubec a naseká se z dola až nahoru tak, aby se kůra i lýčí prorazilo a dřevo zlehka ranilo. V ty vruby zatknou se ostré křemeny, které časem zarostou do dřeva i tvoří tvrdé suky. Sochory ty byly za pohanských dob hlavní zbraní pěchoty litevské.

Str. 265. ř. 17. *Jak měšťan Čarnobacki* atd. Po povstání Jasińského, když vojska litevská ustupovala k Varšavě, Rusové přiblížili se opuštěnému Vilnu. Jenerál Dějov v čele štábu vjížděl Ostrou branou; ulice byly prázdny, obyvatelé zavřeli se v domech. Měšťan jeden, spatřiv dělo zapomenuté v postranní uličce a nabité kartáči, namířil do brány a vypálil. Jediný ten výstřel zachránil tenkráte Vilno. Dějov a někteří důstojníci padli, ostatek vojska bál se zálohy a odtáhl ode města.

Str. 272. ř. 28. *„Sláva Matějům! Ať žijí Mazurové!“* — Viz o původu Dobřínských poznámku k str. 189.

Str. 276. ř. 6. *A takto poslední se skončil zájezd v Litvě.* Bývaly sice později ještě zájezdy, ne však tak proslulé, byť dosti krvavé a pověstné. Okolo roku 1817 občan U... ve vojevodství Novogrodském porazil na zájezdě celou posádku Novogrodskou a náčelníky vzal v zajetí.

Ku knize XI. Str. 314. ř. 10. *Dvé táhlo vůdců, Josef kníže.* Kníže Josef Poniatowski.

Str. 315. ř. 26. *Kuchař dokonalý.* Kniha od Štěpána Czerniecického, nyní velmi vzácná, před půldruhým asi stoletím vydaná. Czerniecki byl kuchařem *hraběte na Teczynie.*

Str. 315. ř. 28. *Podlé ni Tenčinský* atd. Hrabě na Tenčíně, totiž slavný Jiří Ossolińaki, velký kancléř korunní polský, vyslaný roku 1633 králem Vladislavem IV. v čele poselství do Říma. Poselství to bylo často vylíčeno i vyobrazeno. V předmluvě knihy *„Kuchař dokonalý“* se praví: „To poselství veškerému západnímu panstvu bylo ku podivu, objevujíc nevyčerpatelný věhlas pána jakož i splendor domu i apparament stolu... že jeden z knížat římských řekl: Dnes Řím jest šťasten, hostě takového vyslance.

Str. 321. ř. 17. *Tak i skartabella.* „Skartabel“ nazýván šlechtic nedávno do stavu povýšený, mající střední místo mezi šlechticem starého rodu a pošlechtěným sedlákem; dle jiného mínění jest to šlechtic žijící pod právomocností městskou. Původ slova toho rozličně se vykládá.

Str. 323. ř. 9. *A královna Jadviga když si říci dala.* Královna Hedvika, dědička trůnu polského, podrobivši se vůli národa odřekla se svého zasnoubence Viléma Rakouského a pojala za manžela Jagela, velkého knížete Litevského, čímž oba státy spojeny a sesíleny proti společným nepřátelům. (Ku konci 14. století.)

Ku knize XII. Str. 342. ř. 11. *Však zatím velká mísa mění barvu svoji.* — V šestnáctém i na počátku sedmnáctého století hostiny bývaly často pořádány návodem umělců i vyzdobeny symboly a divadelními efekty. Při slavné hostině dávané v Římě Lvu X. nacházela se mísa předvádějící po řadě čtvero počasí ročních, která zajisté byla vzorem oné Radziwillovské. Obyčeje hodování změnily se v Evropě asi v polovici 18. století; v Polsku nejdéle ostaly neporušeny.

Str. 343. ř. 15. *Či Pinety* atd. Pinety, slavný někdy po celém Polsku kejklíř.

Str. 349. ř. 29. *Jsem Cibulský snad nový?* Známa jest na Litvě píseň o paní Cybulské, kterou muž prohrál v karty a Moskal vyhrál.

Str. 351. ř. 22. *Článkem snubní smlouvy.* Moda odívání se v šat francouzský vzmohla se v krajích od r. 1800 do r. 1812. Nejvíce mladíků změnilo kroj před sňatkem na žádost nevěsty.

Str. 354. ř. 15. *Kde Denasovský kníže* atd. Historie o sporu Rejtanově s knížetem de Nassau, vojským nedopovědená do konce, měla další průběh následující: Rejtan, domrzen chloubou knížete de Nassau, stál vedle něho na číhané, když k nim se vyřítil ohromný kanec, rozezlený střelami a štvanicí. Rejtan vyrval knížeti z ruky pušku, svoji obrátil k zemi a vzav oštěp podal druhý Němci řka: Teď uvidíme, kdo lépe oštěpem vládne. Již kanec na ně vpadal, an vojský Hrečecha, stojící opodál, dobrou ranou šelmu zastřelil. Pánové zprvu se hněvali; potom se udobřili a hojně Hrečechovi odměnili.

Str. 357. ř. 6. *Když nebožtík pan Karp též uvolnil své lidi.* Vláda ruská neuznávala tenkráte žádného volného člověka mimo šlechtice. Sedláci osvobození svými pány bývali hned zapsáni v listiny stolních statků carských a místo roboty byli nuceni ku zveličeným daním. Roku 1818 občané guberníe Vileňské usnesli se na krajském sněmě navrhnouti osvobození všech poddaných i zvolili za tím účelem delegaci k carovi, ale vláda rozkázala, aby návrh ten byl potlačen a nikdy více připomenut. Nebývalo jiné možnosti uvolniti člověka než přijetím jeho v rod šlechtický. Mnozí tím spůsobem stali se šlechtici buďto z přízně nebo za peníze.

Str. 366. ř. 24. *A myslel, při družbartu že tam zapomene.* — Družbart, hra v karty.

V Poesii světové až dosud vyšly:

I. **Kain.** Dramatická báseň lorda **Byrona,** přel. Jos. Durdík. 65 kr., váz. 1 zl. 50 kr.

II. **Básně Alek. Petőfiho,** přel. K. Tůma a Frant. Brábek. 1 zl., váz. 1 zl. 85 kr.

III. **Básně Michala Lermontova I.** (Démon. — Povídka pro děti. — Bojarin Orša), přel. A. Durdík. 65 kr., váz. 1. zl. 50 kr.

IV. **Píseň o Hiavatě H. Longfellowa,** přel. J. V. Sládek. 1 zl. 40 kr., vázaná 2 zl. 25 kr.

V. **Zpěvy lidu srbského,** přel. S. Kapper. I. 80 kr., váz. 1 zl. 65 kr.

VI. **Sakuntala.** Drama indické od Kalidasy, přel. Čeněk Vyhnis. 1 zl. 40 kr., váz. 2 zl. 25 kr.

VII. **Kniha písní.** Z Heine přel. Ervín Špindler. 1 zl. 90 kr., váz. 2 zl. 75 kr.

VIII. **Junácké písně národa bulharského,** přel. J. Holeček. 1 zl., váz. 1 zl. 85 kr.

IX. **Básně Viktora Huga,** přeložil Jar. Vrchlický. 80 kr., váz. 1 zl. 65 kr.

X. **Básně Michala Lermontova II.** Přel A. Durdík. 65 kr., váz. 1 zl. 50 kr.

XI. **Zpěvy lidu srbského,** přel. S. Kapper. II. 1 zl., váz. 1 zl. 85 kr.

XII. **Béranger,** přel. dr. Krajník, 1 zl. 60 kr., váz. 2 zl. 45 kr.

XIII. **Junácké a milostné písně bulharské,** přel. J. Holeček. 1 zl. 30 kr., váz. 2 zl. 15 kr.

XIV. **Básně Jul. Slowackého I.**, přeložil Otakar Mokrý. 80 kr., váz. 1 zl. 65 kr.

XV. **Básně Nikolaje Někrasova I.**, přeložil H. Mejsnar. 1 zl., váz. 1 zl. 85 kr.

XVI. **Básně Giacoma Leopardi-ho**, přel. Jaroslav Vrchlický. 80 kr., váz. 1 zl. 65 kr.

XVII. **Longfellowa Evangelína**, přeložil Primus Sobotka. 40 kr., váz. 1 zl. 25 kr.

XVIII. **Poesie francouzská nové doby**, přeložil Jaroslav Vrchlický. 1 zl. 90 kr., váz. 2 zl. 75 kr.

XIX. **Ballady Göthovy**, přeložil Ladislav Quis. 65 kr., váz. 1 zl. 50 kr.

XX. **Básně Julia Slowackého II.**, přeložil Otakar Mokrý. 1 zl., váz. 1 zl. 85 kr.

XXI. **Básně Bohdana Zaleského**, přeložil Rud. Pokorný. 1 zl. 20 kr., váz. 2 zl. 5 kr.

Książnica Podlaska
im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku
000782455